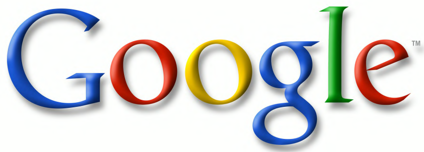
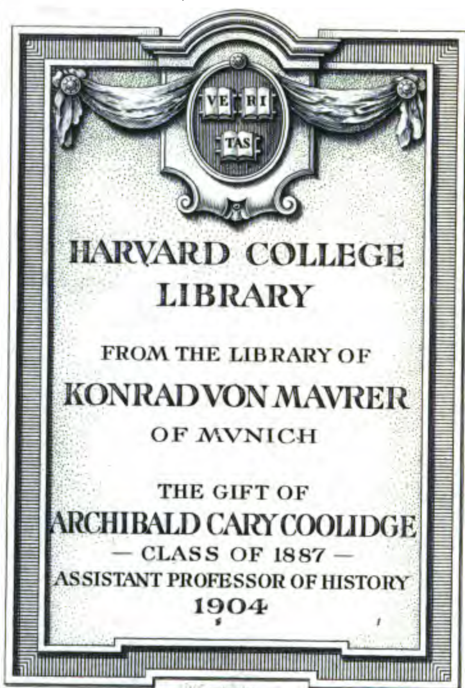

WIDENER
HN T294 +

VE RI TAS
HARVARD COLLEGE
LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
KONRAD VON MAVRER
OF MVNICH
THE GIFT OF
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
— CLASS OF 1887 —
ASSISTANT PROFESSOR OF HISTORY
1904

No continuation ever issued.

Haandbog

i

den gammel-nordiske Geografi

eller

Systematisk Fremstilling

af

de gamle Nordboers geografiske Kundskab i Almindelighed, samt de dem bekjendte Lande og historisk mærkelige Steder i Særdeleshed,

udarbejdet

især

efter islandske Kilder

af

N. M. Petersen.

Niels Matthias d. 1862

S. Ullmann 1854.

Første Del.

Kjøbenhavn.

Trykt paa den Gyldendalske Boghandlings Forlag
i det Brünnichske Bogtrykkeri.
Lund, hos C. W. K. Gleerup. Christiania, hos J. Dahl.

1834.

Forerindring.

Af Samfundet til den danske Literaturs Fremme udsattes i Slutningen af Aaret 1828 som Prisopgave: „Der ønskes en systematisk Udvikling af de gamle Nordboers Forestillingsmaade om den dem bekjendte Verden fra de ældste Tider af indtil Udgangen af det trettende Aarhundrede;" angaaende hvis Udarbejdelse der tillige bemærkedes, „at den maatte foretages efter nordiske Kilder, fortrinligvis de historiske Oldskrifter; men ogsaa efter Mytherne, naar det maatte skjønnes, at der i samme indeholdes virkelige i Oldtiden herskende geografiske Begreber, ligesom heller ikke Ridderromanerne maatte blive ubenyttede, forsaavidt det med Føje kunde antages, at Stedsnavne i samme ikke ere ligefrem udskrevne af fremmede Skrifter, men lempede efter Nordboernes Sprog og Forestillinger." I Anledning af denne Opgave indsendtes til Samfundet det Skrift, hvoraf første Del her forelægges Almenheden, og det tilkjendtes den udsatte Pris. Nogle Bemærkninger, hvilke jeg efter Evne har søgt at afbenytte, meddeltes mig af Samfundets Skriftkommittee. Hvad der endnu manglede til at Skriftet kunde overgives til Pressen fuldførtes i Vinteren og Foraaret 1832. Ved Rasks Død standsedes min Virksomhed næsten for et Aar; og jeg følte ingen Kraft til at besørge Udgivelse af et Skrift, hvis Udarbejdelse, formedelst de vanskelige Undersøgelser, hvortil det maatte føre, og den langvarige møjsommelige Samling, uden hvil-

ken det ikke kunde blive til, allerede havde anstrængt mig saa meget. Da jeg paa ny fremtog Begyndelsen af dette Skrift, traadte Manglerne stærkere frem, og mange Tvivl bleve atter levende; dog kunde jeg kun foretage enkelte Tilsætninger og Forandringer; nogle Afsnit udelodes, andre forkortedes; i formel Henseende kunde jeg vel ønske, at denne Del ikke bar Præg af den Svaghed, under hvilken Trykningen begyndtes; i det væsentlige have mine Forestillinger om Indholdet ikke forandret sig.

Det hele Skrifts egentlige Tendens er at levere en systematisk Fremstilling af Nordboernes Kundskab om Verden, dens Lande og Steder. En saadan kan kun gives i Form af en Geografi, i det man afhandler Land efter Land med deres mærkelige historiske Steder i en efter de Gamles egne Forestillinger opfattet systematisk Orden (den alfabetiske Orden, efter hvilken andre Forfattere have begyndt lignende Arbejder, maatte vistnok i enhver Henseende forkastes). Men i en ren geografisk Fremstilling kunde hverken optages de i Eddaerne eller i de romantiske Sagaer forekommende Steder, hvilket Opgaven udtrykkelig fordrede, ikke heller Nordboernes ældste geografiske Forestillinger overhovedet og Bemærkninger om deres geografiske Kundskab i Almindelighed, hvilke forekom mig ligesaa vigtige, uden at blande snart det mythiske, snart det fabelagtige, snart almindelige Betragtninger ind i det historiske, og saaledes hvert Øjeblik at afbryde og forstyrre den systematiske Orden. Det var derfor nødvendigt, først at afhandle alt hvad der laa udenfor samme, og det er denne Indledning til den egentlige Geografi, som her meddeles. Den delte sig af sig selv i to Hovedafsnit. Angaaende det første var det uden Tvivl at ønske, at Skriftets Plan og Bestemmelse kunde have tilladt en større Udførlighed istedenfor et kort Omrids; det andet indeholder nogle af de vanskeligste Undersøgelser, under hvilke jeg, idelig stræbende efter at erholde et klart og sikkert Resultat, som Maalet for al Granskning, ofte var nærved at tabe Taalmodigheden; om ad-

skilligt vil der endnu kunne tvistes frem og tilbage; noget havde jeg derfor gjerne ganske forbigaaet, men det heles Sammenhæng og Fuldstændighed fordrede, at det i det mindste i sine Hovedstrøg maatte berøres. Enkelte Ideer, som Forklaringen af Thors Rejser, tilhøre mig alene; hvorvidt de have noget Værd maa overlades til Kyndiges Dom; optaget dem har jeg kun efterat de flere Gange have paatrængt sig og i deres Helhed ere traadte frem for Sjælen. Ere de ikke ganske forfejlede, saa ville Enkelthederne af følgende Forskere kunne oplyses endnu mere. Paa nogle Steder har jeg ytret mig, maaskee noget stærkt, mod den Mening, at de ældste Folk skulde have besiddet den højeste og reneste Kundskab om Gud og Verden; dertil foranledigedes jeg ved Dirckinck-Holmfelds tvende Skrifter om denne Materie, i Følge hvilke endog de i Eddaerne omtalte Verdener ere „Bilder der größern Epochen der Weltgeschichte und der Entwickelung der Menschheit," saa at f. Ex. Muspelheim, den Verden, der laa i Syden og var saa varm, at ingen Fremmed kunde bo der, skal være den Lysets og Varmens Tilstand, som gik forud for den sildigere aandige Strid og Virken, o. s. fr. Deri forekommer det mig, at man har Ret, at den ældste Gudstjeneste var billedlig, men ikke deri, at de første Mennesker besade en ren Fornuft, som siden udartede; de første Menneskers Forestillinger vare som Barnets; Ideerne bleve hos dem aldrig erkjendte som rene Ideer, men kun igjennem Billeder og Symboler. Mythologien har da kun udartet derved, at Ideerne, som laa til Grund, ganske forsvandt og kun det sandselige blev ene tilbage, hvilket undertiden er Tilfældet i den yngre Edda. Det samme skete med Digtekunsten, i hvilken Ideerne reduceredes til Nul og kun de stive Former bleve tilbage, hvilket Dirckinck-Holmfeld tilfredsstillende har fremsat. En nøjere Udvikling af disse Gjenstande vedkommer imidlertid ikke nærværende Skrift, i hvilket kun det Geografiske, der mulig kunde ligge i Eddaerne, skulde betragtes.

Om Nytten af dette Skrifts Fortsættelse eller den

egentlige gammel-nordiske Geografi efter de historiske Kilder har jeg næsten daglig overtydet mig, og jeg vilde ansee det for en stor Mangel for mig selv, hvis jeg ikke, førend jeg gik over til nogen historisk Behandling, havde udarbejdet samme; for andre kan den maaskee derfor ogsaa være en nyttig Haandbog. Den vil følge, naar de dertil hørende Korter, som man har anseet for aldeles nødvendige, kunne foranstaltes udførte. Da der i de islandske Sagaer kun omtales saare faa Steder i Danmark, saa har jeg tillige anseet det for Pligt mod Fædrelandet, til dets Geografi at benytte de andre Kilder, som stode mig aabne, deriblandt især det Kongelige Geheime-Arkiv, for at Kortet over Danmark kunde komme til at indeholde alle de historisk mærkelige Steder, som nævnes her indenfor det fastsatte Tidsrum, og at der om sammes Beliggenhed og historiske Mærkværdighed kunde meddeles de Oplysninger, jeg saae mig i Stand til at tilvejebringe.

Indhold.

Side.

Haandbog

i

den gammel-nordiske Geografi.

Orbis situm dicere adgredior, impeditum opus, et facundiæ minime capax; (constat enim fere gentium locorumque nominibus et eorum perplexo satis ordine, quem persequi, longa est magis, quam benigna materia) verum adspici tamen cognoscique dignissimum.

Pomponius Mela.

Indledning.

Udsigt over Kilderne.

1. **Islandske Kilder.** De fuldstændigste og nøjagtigste Kilder til den gammelnordiske Geografi ere Islændernes Skrifter. De kunne i Almindelighed henføres til tvende Hovedklasser: enten bestaa de nemlig af mythisk-historiske og ren-historiske Skrifter, hvis nærmeste Hensigt det ikke er at meddele geografiske Efterretninger, men hvorfra dog saadanne kunne hentes, og i hvilke de af og til, til Historiens Oplysning, biløbig ere meddelte; eller af Skrifter og Brudstykker, der ligefrem have til Hensigt, at meddele en Oversigt over hele Jordklodens eller enkelte Landes Geografi. Skrifterne af første Klasse ere de ældste og paalideligste; de ere især troværdige, forsaavidt de meddele Beretning om Steder, hvor mærkelige historiske Begivenheder ere forefaldne, uden Hensyn til nogen forudfattet Plan eller noget System; mindre ved saadanne Bemærkninger, hvor de aabenbar have haft Efterretninger fra sydlige Skribenter for sig; thi i saa Fald maa Kritikken bedømme, hvorvidt de mere eller mindre rigtig have benyttet disse. Skrifterne af anden Klasse skulde fornem-

melig tjene til at bringe Enhed i de førstes Efterretninger, overensstemmende med de Gamles Forestillinger, men de bestaa for største Delen kun i Brudstykker og enkelte Samlinger til dette Øjemed, snart øste af selve de nordiske Kilder, snart hentede fra Middelalderens Skribenter, stundum altsaa blot anførende, stundum lærd granskende, i begge Tilfælde vigtige, men kun paalidelige, naar de kunne forenes med selve de ældste Kilder. At bringe den gammelnordiske Geografi, forsaavidt den kan øses af begge disse Slags Kilder, i et System, at meddele den efter en ordnet Plan, der dog altid saa vidt muligt gaar ud fra selve de Gamles Forestillinger, er Hovedhensigten af nærværende Skrift.

2. De islandske historiske Skrifter ere bekjendte; de kunne atter inddeles i ren-historiske, historisk-romantiske, og fabelagtige Sagaer. En udførlig Skildring af disse tre Arter, deres Indhold og Paalidelighed er meddelt i andre Skrifter, fornemmelig Sagabiblotheket. Vi indskrænke os derfor til nogle Bemærkninger om deres Benyttelse i geografisk Henseende.

De ren-historiske Sagaer udgjøre naturligvis Hovedkilden, dels for det Land, hvis Historie de indeholde, dels biløbig for andre, som de lejlighedsvis berøre. Saaledes lærer man især at kjende Danmarks Geografi af Knytlinga og Jomsvikingasaga, Norges af Heimskringla og en anden med den parallel gaaende Række af Sagaer om dette Lands Konger, Sverrigs tildels af Fortællingen om Styrbjørn, Garderiges tildels af Emundssaga, o. s. v. Ikke mindre vigtig for Norges og Islands Geografi er den fortræffelige Eigla, og for Islands i Særdeleshed Landnama, Sturlungasaga, og den hele Række af Sagaer,

som indeholder denne Øs ældste Historie. Paa lignende Maade tjene Orkneyingasaga og Færeyingasaga til at oplyse de Øgruppers Geografi, hvis Historie de omhandle. Om Landene udenfor Norden maa derimod Efterretningerne samles fra disse og flere Sagaer, forsaavidt de fortælle Nordboernes Toge, Rejser og Ophold i sydlige Lande.

Hvad Brugen af disse Kilder angaar, da forudsættes ved samme den historiske Kritik. Da Geografien kun er Historiens Terne, saa bør ogsaa hendes Foretagender være afhængige af Herskerindens. Undersøgelser om den historiske Kildes Alder og Paalidelighed antages altsaa at være gangne forud; der bliver derfor ved Geografien kun især at lægge Mærke til, om Forfatteren har betragtet Lande og Steder saaledes som de vare, da Begivenheden forefaldt, eller om han har overført sine senere Forestillinger paa Fortællingen; om han stemmer med andre Beretninger; om Stedet, han angiver, endnu er til under samme Navn eller ej; om Beliggenheden er den samme eller forandret, a. desl. En af de største Vanskeligheder ved denne Undersøgelse opstaar af de forskjellige Læsemaader, som især Navne ere underkastede; til god Afbenyttelse fordres altsaa fornemmelig en fortrinlig udgivet Text, men selv ved denne maa alle Varianter tages i Overvejelse. Naar man sammenligner Heimskringla og hin anden tilsvarende Sagarække om norske Konger, som er udgivet af det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, vil man helt igjennem i mangfoldige Stedsnavne finde betydelige Afvigelser; Exempler ville forekomme især i Norges Geografi. Overalt ere Læsefejl hyppige, og kun ved en fortsat, utrættelig Granskning i Kilderne kunne saadanne oplares; saaledes er f. Ex. i Knytlinga *a ualong* (á Valong)

blevet læst analong, og *a tripiðen* (á Tripiðen) blevet læst atripiden; disse Læsefejl forplantedes fra det ene geografiske Kompendium til det andet, og optoges ligeledes i den sidste særdeles fortrinlige Udgave; slige Fejl kunne nemlig kun opdages ved et fuldstændigt Studium af vedkommende Landes Geografi efter Kilderne i og udenfor Norden; men det vilde være for meget fordret, at Udgiveren for et enkelt Navns Skyld skulde foretage et saadant.

3. De historisk-romantiske Sagaer, som ere udgivne i de tvende første Bind af Rafns Fornaldarsögur, oplyse dels Danmarks og de mod Syden tilgrændsende Landes Geografi (især i første Bind), dels Norges og tilgrændsende Strækningers (især i andet Bind). Da den historiske Kritik over dem affsiger en strængere Dom, end over de nysomhandlede, saa bliver deres Vigtighed for Geografien ogsaa mindre, og det Resultat, de meddele, mindre paalideligt. Hvilke Modsigelser indeholder f. Ex. Hervararsaga; snart hedder det, at Reiðgotaland er nuværende Jylland, snart at det tilligemed Húnaland udgjør Tyskland (Hervarars. Nr. 2. Kap. 7 og Nr. 1 Kap. 20); paa et andet Sted lægges Vindland under Holmgaard (Nr. 2. Kap. 9). Hvilke Spring foretages fra Land til Land, uden Anelse om deres betydelige Afstand! En Rejse fra Reidgotaland til Jøtunheim foretages som ingen Ting, som om disse Lande grændsede til hinanden (Hervarars. Nr. 2, Kap. 7—9). Hvor færdes ikke Ørvarodd, efter hans Saga, omkring i Lande mod Syd og Nord! Enten ere altsaa saadanne Sagaer senere udsmykkede Fortællinger, eller ogsaa de bekjendte Forestillinger om de i samme forekommende Lande ere overførte paa andre. Det første er uden Tvivl i Alminde-

lighed Tilfældet, og det er en for Historikeren ikke uinteressant Undersøgelse, at efterspore og sammenligne de forskjellige Sagns Oprindelse og Udbredelse; f. Ex. Fortællingen om Bonden Hagal og Romunds Forklædning i Hrómundarsaga Greipss. (Kap. 8), hvortil Sidestykke findes hos Saxo. Resultatet af alle saadanne Undersøgelser leder til, at lignende Sagaer i geografisk Henseende først kunne benyttes, naar Grundlaget for den geografiske Kundskab allerede af de paalidelige historiske Skrifter er bestemt; at altsaa de Gamles Jøtunheim, Risaland, o. s. v. ikke maa bestemmes først og fornemmelig efter disse Sagaer, hvis Beretninger kunne oplyse, men ej bevise. Man vil da ogsaa finde, at jo mere fabelagtigt et Anstrøg Fortællingen erholder, desto mere forsvinder den nøjagtige Stedsbestemmelse; jo paalideligere Begivenheden derimod er, desto nøjagtigere angives ogsaa Stedet; et Exempel derpaa ere de første, nøjagtigere Kapitler af Hálfssaga, der siden i Kap. 7—8 gaa over til Fabel.

Da de bekjendte Brudstykker, som indbefattes under Titelen **Af Fornjóti ok hans ættmönnum**, eller **Hversu Noregr bygðist** og **Fundinn Noregr**, saa ofte ere anvendte i historisk Henseende, endog til at bestemme Nordens ældste Begivenheder, saa tage vi heraf endnu et Exempel paa de geografiske Modsigelser, som findes i Skrifter af denne Klasse; Navnet Jótland til at betegne Finland, og Folkenavnet Lappir ere allerede af andre anførte som Beviser for, at disse Stykker ere fra den senere Middelalder; deres Upaalidelighed vil endnu mere skjønnes af følgende: I det første af disse Stykker rejser Gorr norden om Norge, og møder sin Broder i Sognedal; i det sidste derimod rejser han fra Helsingebugten

over Østersøen forbi Sverrig og Gotland, kommer til Læsø, og endelig til Norge, men uagtet han saaledes tager en Vej modsat Fortællingen i det første Stykke, saa faar han ikke desmindre til sin Del de Øer, han paa den angivne Vej sejlede forbi, ligesom i det første Stykke; men antages han saaledes at komme sejlende søndenfra, saa bliver der ingen Øer for ham at faa, da disse allerede ere Nors Part. Den rigtige Forestilling er uden Tvivl, at Nors Part er det sydlige, Gors det nordlige Norge (jf. i det følgende Saxos Norvagia).

Hvor upaalidelige saaledes Sagaerne af denne Klasse end monne være, saa indeholde de dog, især i Begyndelsen, undertiden ogsaa i Slutningen, Bemærkninger om Lande og enkelte Steder, som ved Sammenligning med de historiske Skrifter tjene til at oplyse og fuldstændiggjøre disse. Thi antages det endog, at den fortalte Begivenhed er opdigtet, saa følger deraf endnu aldeles ikke, at det Land, hvor den hensættes, er et Fabelland; Fortællingerne om Rejserne til Bjarmeland maa være nok saa udsmykkede, Landet selv er ikke digtet; der er ingen, bemærker Neikter, der tvivler om det magellanske Strædes Tilværelse, hvor fabelagtige end de Søfarendes Efterretninger vare om de derved boende Folk. Hertil kommer, at naar alt andet forsvinder i Tidens Strøm, Menneskene selv og deres Verker, saa bliver dog Stedet; og mange gamle Beretninger kunne derved kaste Lys paa Nordens ældste Historie; fra Vedblivelsen af Stedsnavnet kan saaledes sluttes til den historiske Person; f. Ex. Det i Hálfssaga (Kap. 1) forekommende *Álreksstaðir* forekommer ogsaa senere som en bekjendt Kongsgaard; man maa deraf formode, at Alrek har været en virkelig Konge, som regje-

rede i Hordeland, og de andre om ham fortalte Omstændigheder vinde herved i Troværdighed. Saaledes minder ogsaa Øen Hlessey i Stykket om Fornjot og hans Slægt ligesaa tilforladelig om en Jøten Hler (Læ), som Odinsey i Fyn om selve Odin og hans Dyrkelse i Norden.

4. Selv de aldeles uhistoriske Æventyr, saadanne som de, der findes i tredie Bind af Fornaldarsögur og nogle flere af samme Slags, kunne i geografisk Henseende ikke forbigaas, skjønt det Udbytte, der af dem kan hentes, er af endnu ringere Værd, end ved nys anførte. De geografiske Oplysninger, som heri findes, ere i Almindelighed blotte Erindringer fra de historiske Skrifter: saaledes finder man f. E. i Gaungu-Hrólfs Saga (Kap. 37) en Beskrivelse over Danmark, der for største Delen er sammensat af en lignende Beskrivelse over dette Land i Knytlinga; og ligeledes nævnes i samme Saga (Kap. 35—36) flere Steder i England, der ogsaa af Knytlinga ere bekjendte: som *Vincestr*, der i den fabelagtige Saga, ringere kunde det ikke være, gjøres til en Hovedstad, *Brandifurða*, *Lindisey*, *Skorsteinn*, *Ásatún norðr frá Kanaskógum* (i Knytl. Assatún norðr frá Danaskógum), ved hvilket sidstnævnte Sted der i den fabelagtige Saga holdes et stort Feldtslag, ligesom Knud den store, efter Knytl., her holdt et stort Slag, o. s. fr. Hvor Fabelen ikke blot er en historisk Erindring, men har digtet paa egen Haand, der bliver den geografiske Forvirring endnu større: saaledes omtales f. Ex. i Hjálmtèrs ok Ölvers Saga (Kap. 1. 14) et *Mannheimar*, over hvilket en *Yngi* var Konge, man skulde altsaa tro, at der mentes det virkelige Mannheimar i Sverrig; men denne Kong Ynge var gift med en Datter af Kongen i

Syrien, og Fabelens Mannheimar rykkes altsaa derved helt over til Asien. Men alle disse Urimeligheder uagtet blive dog selv saadanne Sagaer af Vigtighed for den grundige geografiske Kundskab; det er nemlig paa en stor Del af saadanne, at mange Forfattere have grundet deres Fremstilling af de ældste Landes Geografi; ethvert saadant Systems Paalidelighed kan derfor kun rettelig bedømmes ved en kritisk Betragtning af disse Kilder og deres Forhold til de historiske. Flere af dem indeholde ogsaa Grundlaget til lignende Fortællinger i de historiske Skrifter, hvorpaa Stærkodders Historie kan være et Exempel; og det følger da af sig selv, at Skrifter, som Historien maa benytte, ikke af Geografien bør tabes af Sigte.

5. Til de historiske Skrifter kan endnu henføres den saakaldte Stjórn, der indeholder Brudstykker af den jødiske og rommerske Historie, med indblandede geografiske Bemærkninger, i islandsk Oversættelse, og af hvis Begyndelse og Slutning sees, at Bogen af den hellige Jeronimus blev først oversat fra Hebraisk paa Latin, derpaa fra Latin paa Norsk *(i norrænu)* af Brand Præst Jonsson, der siden blev Biskop i Holum, efter Kong Magnuses, Kong Hakon den gamles Søns, Befaling, efter hvis Foranstaltning ogsaa et andet Skrift, kaldet heilagra manna blómstr blev oversat fra Latin paa Norsk *(norræna)*. Flere Haandskrifter, indeholdende dette Skrift, findes blandt Arnæ-Magnæana paa Universitetsbibliotheket, af hvilke Nr. 226 Fol., som Rask ansaae for det bedste, her er benyttet [1]).

---

[1]) See ogsaa om dette Skrift Harboe von der isl. Bibelhistorie i Dän. Bibl. 8. Stück, S. 4—17.

6. Foruden de historiske Skrifter kunne endnu de i begge Eddaerne indeholdte Forestillinger, dels om Jorden i Almindelighed, dels om enkelte Lande, komme i Betragtning. Herom kan i Almindelighed bemærkes: Man maa ved begge Eddaerne især skjelne imellem de ældste, ægte mythiske Sange i Sæmunds-Edda, de senere Sange i samme om Volsungerne, Volund, m. fl., og den endnu senere Behandling af mythiske Elementer i den saakaldte Snorres-Edda. De ældste mythiske Sange have kun lidet at gjøre med Landekundskab; dog forekommer der i samme enkelte Navne paa Lande, som ved ingen allegorisk Fortolkning lade sig bortforklare, men upaatvivlelig sigte til virkelige Lande paa Jorden. Dette maa saa meget mere være Tilfældet ved Sangene om Volsungerne og Helgerne, da Grundlaget for disse uden Tvivl ere historiske Begivenheder; men at de vedkomme Norden, er endnu ikke deraf nogen Følge, og det fortjener derfor at oplyses, hvorvidt man fra disse Sanges Indhold geografisk-historisk kan slutte til de Lande, hvor de oprindelig have hjemme. Hvad endelig Snorres-Edda angaar, da henhører denne Samling af ældre mythologiske Forestillinger til en senere Tid, til Tiden efter Kristendommens Indførelse; man har i den forenet paa eet Sted det mærkeligste, man endnu kunde mindes af Hedenskabet, men næppe efter een Plan, vel ikke engang med en ren Opfatning af selve Hedenskabets Aand. Det meste deraf er uden Tvivl opskrevet efter Hukommelsen, og har derpaa erholdt Tilsætninger, snart af en, snart af en anden; har, som rimeligt er, det vigtigste en Gang udgjort gamle Sange, saa maa disse ved Opløsningen i Prosa have tabt adskilligt af deres oprindelige Kolorit. De i denne Edda herskende Forestillinger ere derfor ikke nødvendigen de oprindelig rigtige,

men de ere saadanne, som Nordboerne havde dem om den forgangne hedenske Tid og Asalærens Udbredelse i Norden. Vor Hensigt her er hverken at kritisere dem eller at føre dem tilbage til hvad der maatte ansees for det oprindelig rette; men vi tage, hvad Betragtningen over Folk og Lande angaar, de deri liggende Forestillinger saaledes som de ere, og vor hele Bestræbelse skal kun gaa ud paa at vise, at disse eller hine Forestillinger ligge deri, og ej andre, hvad enten vort Resultat stemmer med andre Forfatteres Ideer eller ej.

7. Til islandske Skrifter af anden Klasse eller egentlig geografiske, henhøre især følgende:

Et ikke ubetydeligt Afsnit i Rýmbegla: de historiskgeografiske Optegnelser, som udgjøre dens tredie Part.

Ogsaa adskillige Beskrivelser, f. Ex. over Grønland, i Kongespejlet kunne henføres hertil.

De i Werlauffs Program: Symbolæ ad geographiam medii ævi ex monumentis isl. Hafn. 1821. 4. udgivne Haandskrifter; nemlig et Membran, Arnæ-Magn. Nr. 194, 16 Blade i 8. omtrent fra Midten af det fjortende Aarhundrede, hvis Forfatter var Abbeden Nicolaus i Thingøre, † 1159; et Fragment paa Pergament, Arnæ-Magn. Nr. 736. to Blade i 4. maaskee fra det trettende Aarhundrede; et Membranfragment Arnæ-Magn. Nr. 544. 4.; et andet ligeledes paa Pergament, Arnæ-Magn. Nr. 764. 4. hvori ogsaa findes det i Langeb. Script. T. 2, S. 26 fgg. udgivne Fragmentum vetus isl. historico-geogr., og fuldstændigere Papirs-Afskrift af samme under Nr. 765. 4., hvis Begyndelse desforuden indeholder nogle Optegnelser om Floder og Søer. Det vigtige af disse Haandskrifter er optaget i Werlauffs Sym-

bolæ, i hvilke Udgiveren tillige med den grundigste Lærdom har oplyst alt hvad der i disse Haandskrifter forekommer, især angaaende Nordboernes Kundskab om Lande og Steder udenfor Norden.

Til at supplere nysanførte Haandskrifter tjener især et Brudstykke, som Bjørn paa Skardsaa har taget af et gammelt Membran, hvoraf en Afskrift er mig meddelt af Rask, og som findes skrevet med hans Haand blandt hans efterladte Manuskripter. Dette indeholder Begyndelsen til de i Werlauffs Symbolæ udgivne Haandskrifter; det begynder nemlig med: *„Svá er kallat sem þrídeild se jörd at naufnum,"* og meddeler saaledes Jordens Inddeling i de tre Verdensdele, der maa gaa forud for den særskilte Betragtning over hver af disse. Det slutter med: *„Frá Grænlande í suður liggur Helluland, þá er Marchland; þaðan er ei lángt til Vinlands, er sumer menn ætla at gánga af Affrica* [1]). *England ok Skotland er ein ey, ok er þó sitt-hvert kóngsrike. Island er ey mikil í norður frá Irlande. Þesse lönd öll ero í þessum luta heims er Evropa er kallaður."* Indholdet heraf findes ogsaa i Papirsafskriften Arnæ-Magn. Nr. 766. b. 4. paa sammes 12te til 18de Blad; Begyndelse og Slutning er ganske det samme, men henimod Slutningen er adskilligt mere indskudt, og i Midten findes tillige Varianter i enkelte Ord.

Endnu kan mærkes Arnæ-Magn. Nr. 281. 4., i hvis Slutning findes adskillige Optegnelser, der uden Tvivl ere tagne af ældre Haandskrifter, som Gátur Heiðreks kóngs, Völuspá, og deriblandt da ogsaa nogle historiske og geo-

[1]) Netop det samme, som efter Verelii Anførelse findes i Gripla.

grafiske Brudstykker, som tildels ogsaa forekomme andensteds, saasom især: *Biskups stólar i Norege, — i Einglande, — i Skotlande; Erchistólar i Saxlandi; Vegir til Róms; Filki i Norege; Hvarvetna Nóa synir bygdu heimenn; Um vötn i heimenum* (defekt); *Hversu lönd liggja i verölldinni,* m. m.

8. Desuden vides følgende islandske geografiske Skrifter at have været til, men ere nu tabte:

Af Gissur Hallsen († 1206) havdes et Skrift om Rejserne i det sydlige Europa, kaldet Flos peregrinationis. Skriftet anføres i Sturlúngasaga 1 D. 3 P. S. 205 og Húngrv. S. 2.

Et Itinerarium af Bjørn Einarsen Jorsalafarer († 1415). Han gjorde en Rejse til Rom 1379; blev paa en anden Rejse i Aaret 1385 drevet til Grønland, hvor han opholdt sig i to Aar; en tredie Rejse foretog han 1388 igjennem Danmark og Tyskland til Rom; en fjerde 1405, hvis egentlige Hensigt var at besøge S. Jacobs i Spanien, men Rejsen gik videre; han sejlede fra Island til Norge, og tog derfra til Rom; derpaa over Venedig til Jorsaleland; paa Tilbagevejen besøgte han S. Jacobs, og drog derfra igjennem Valland og Flandern over til S. Thomas i England, hvorfra han sejlede tilbage til Norge, og hetfra over Hetland 1411 til Island. Hans Itinerarium skal især have handlet om Grønland [1]). Hans nu ganske tabte Skrift maa dog have været til paa Arngrim Jonsens Tid, da denne omtaler Bjørn og hans Itinerarium med det Tillæg: *quod exstat* (Arngrimi Jonæ *spec. de Islandia,* S. 154, udgivet 1643).

[1]) See Finni Johannæi Hist. eccles. Isl. 2 D. S. 395—397.

Gripla skal have været meget gammelt. Et Brudstykke deraf om Grønland og Vinland findes i Bjørn paa Skardsaa's Samlinger, Arnæ-Magn. Nr. 768. 4. Det anføres i Torfæi *Grönlandia* S. 23 fgg.; et kort Stykke deraf ogsaa i Verelii Udg. af Hervararf. S. 27. Det anføres ogsaa, men som tabt, af Reikter i hans Observat. historico-geogr. particula. (See om disse tabte Skrifter Werlauffs Symb. Indledningen, S. 2.)

9. Da flere islandske Historieskrivere, og især Geograferne frembeles have benyttet fremmede Skrifter fra Middelalderen, saa blive ogsaa disse af Vigtighed, for at kunne bedømme de nordiske Kilder. Af saadanne kunne især mærkes:

Bedas alldafarsbók, d. e. Beda de natura rerum, anført i Fortalen til Landn. og i 1 Sögubrot i Danasögur, Kap. 3.

Gregorii Magni Dialogi, anført i Rýmbegla S. 372. 420, og i Kongespejlet, S. 143. (See Werl. Symb. S. 3).

Isidori originum s. etymolog. libri 20, anført i Kongespejlet, S. 195. (See Werl. Symb. S. 3).

En græsk Bog om Indiens Underværker, anført i Kongespejlet, S. 76, jf. Fortalen S. XX. LX.

Imago mundi, anført i Olafss. Tryggvas. Kap. 76. (See Werl. Symb. S. 3).

Adami Bremensis Hamborgar istoria eller Hist. eccl., anført i 2 Sögubrot, i Danasögur, Kap. 1.

Desforuden forekomme enkelte Hentydninger, som vise, at endnu andre fremmede Skrifter ere benyttede; saadanne ville i det følgende paa tilhørende Steder blive anmærkede.

10. Paa egentlige Landkort hos de ældste Nordboer kan naturligvis ikke tænkes. Følgende Tegninger fra den senere Tid bør dog bemærkes: Et planisphærium terrestre, som findes i Membranet paa det Kongl. Bibl. Nr. 1812. 4., er anført i Werlauffs Symb., og en Grundtegning af Jerusalem, der findes i Arnæ-Magn. Nr. 736. 4. er sammesteds udgivet.

11. Blandt de forskjellige senere Bearbejdelser af den gammelnordiske Geografi, for hvilke de ældre islandske Kilder ere lagte til Grund, og som altsaa kunne ansees som Supplementer til disse, anmærkes endnu:

Egg. Olavii index geographiæ veterum Islandorum, quem ex monumentis medii ævi confectum recensuit et stellulis notatis auxit Thorkelin. Havn. 1780. 8. Hensigten af dette Skrift var at levere en alfabetisk Fortegnelse over de i de islandske Skrifter forekommende Stedsnavne, med Tilføjelse af Stedernes nuværende Navne. Kun det første Ark deraf er, saavidt vides, til.

Hermed kan sammenlignes Haandskriftet paa Universitetsbibl. blandt Addit. Nr. 14. 8., kaldet Index geographiæ veteris, samt et Haandskrift i 4. tilhørende Prof. Finn Magnusen og af ham laant mig til fri Afbenyttelse, indeholdende en ligeledes alfabetisk ordnet Fortegnelse af Stedsnavne med tilføjet Forklaring paa Latin. Dette betegnes i det følgende med: Haandskr. M. Ogsaa i Arnæ-Magn. Nr. 20. e. Fol. findes vigtige Optegnelser af Olafson til den gamle Geografi, især Danmarks. Endelig indeholde Udgaverne af de islandske Sagaer mangfoldige Bemærkninger, især om enkelte Steder.

11. **Angelsaxiske Kilder.** Endskjønt disse ikke nærmest kunne ansees som egentlig nordiske Kilder, saa vil dog Behandlingen af den gammelnordiske Geografi ved Sammenligningen med samme vinde overordentlig i Sandhed og Klarhed. De blive da at ansee som uundværlige Hjælpemidler, og som saadanne kan især betragtes:

Ottars og Ulfstens Reiseberetninger eller Kong Alfreds Geografi i samme Konges Oversættelse af Orosius. Herom handler i det følgende et særeget Afsnit, til hvilket derfor henvises.

Det angelsaxiske Digt The Song of the Traveller eller den Rejsendes Sang, udgivet med Text, Overs. og Anm. i *Conybeare's Illustrations of anglosaxon poetry*, London 1826. 8. Dette Digt bestaar fornemmelig i en Opregning af mangehaande Folkeslag, som den Rejsende siges at have besøgt. Hvis Digtet er ægte, maa det være forfattet i Midten af det femte Aarhundrede, men det synes at være fra en senere Tid og kun at indeholde Minder fra et eller flere ældre Digte (Conybeare, S. 28—29), og at være opstaaet omtrent paa samme Maade, som de bekjendte Stykker i Snorres-Edda, i hvilke Navne paa Floder, o. lign. ere opregnede; i saadanne poetiske Brudstykker har nemlig en af Beretterne sat nogle, en anden andre Navne, alt efter Hukommelsen, hvorved tillige især Alliterationen synes at have haft Indflydelse, men uden Hensyn til indre Forbindelse og Sammenhæng. Hvis dette forholder sig saa, saa blive just derved saadanne Brudstykker næsten ubrugelige; thi hvad vi af nærværende i geografisk Henseende især skulde lære, var de nævnte Folkeslags Bopæle, saaledes at man

fra de bekjendte Navne kunde slutte til de tilligemed dem nævnte mindre bekjendte. Da f. Ex. Myrginger, Angler og Svafer sættes samlede (Vers 84—87), saa kunde man formode, at Torfæus har Ret, naar han antager Eddas *Svafaland* for Schwabstedt i det Slesvigske, og ikke for det tydske Svaben; ja man kunde vel endog finde et Finnefolk i Nærheden af Frisland (Vers 53—54), hvilket ligeledes vilde oplyse Sangen om Finnen Vølund i Edda. Men deels ere Læsemaaderne, i det mindste saa vidt som Digtet endnu er bearbejdet, ofte tvivlsomme, og paa mange andre Steder sammenstilles Folkeslag, der aabenbar boede meget langt fra hinanden, og som ikke staa i nogen anden Forbindelse, end den, at deres Navne begynde med samme Bogstav. Derved bliver altsaa næsten alt hvad der af dette Digt kan uddrages saare tvivlsomt.

For alle mine Læsere kan jeg antage, at den i flere Henseender mærkelige Bjovulfsdrape er bekjendt, i det mindste af Grundtvigs Oversættelse. Texten med latinsk Oversættelse er udgivet af Thorkelin, (Hafn. 1825, 4.). Brudstykker deraf findes i Conybeare's nysanførte Illustrations. Digtet hører til den kristelige Tidsalder og er udsmykket ved Sagn; dog kan der af det, især ved Sammenlignelse med den Rejsendes Sang, vindes adskillige vigtige Oplysninger for Nordens Historie[1]); for den egentlige Geografi blive kun Folkenavnene og nogle faa Stedsnavne af Vigtighed.

[1]) See især Conybeare's Illustrat. Addenda, S. 275 fgg. og Grundtvigs Oversættelse i Fortalen.

Ligesom de nordiske historiske Skrifter ere de vigtigste Kilder til selve Nordens Geografi, saaledes blive de angelsaxiske det for England. Som det vigtigste nævnes: The saxon Chronicle eller Chronicon anglo-saxonicum, udgivet af J. Ingram. London 1823. 4., der tillige meddeler vigtige topografiske Oplysninger, med tilhørende Kort.

12. **Danske Kilder.** De vigtigste af disse ere de tvende historiske Hovedskribenter, Saxo Grammaticus og Svend Aagesen, begge forfattede paa Latin, hvilket berøver dem en Del af deres Brugbarhed med Hensyn til Sproget i Navnene, men intet af deres historiske Paalidelighed. Vi dvæle et Øjeblik ved Saxo, som den udførligste og vigtigste.

Saxos Beretninger faa især Værd ved deres Ælde, i hvilken Henseende de endog overgaa de fleste islandske, samt derved at de ere grundede, i det mindste for en stor Del, paa indenlandske Sagn og ældgamle danske Digte. Hvor afvigende de end kunne synes fra de islandske, saa kan dog mangen Gang Begivenheder, Hentydninger og historiske Personers Navne gjenfindes deri. Ogsaa i geografisk Henseende stemme de ofte overens med Islændernes, og det oldnordiske Stedsnavn lader sig ikke sjelden gjenkjende i Saxos latinske Oversættelse. Forsaavidt maa altsaa Sammenligning overalt anstilles, og det maa undersøges, hvorvidt noget Resultat lader sig uddrage; da f. Ex. det bekjendte islandske Sagn om Hedin og Hogne ogsaa findes hos Saxo, skjønt i en anden Form, saa leder dette til at undersøge, om Stedet Hethinsö eller Heðinsey af Saxos Fortælling lader sig oplyse; da Sagnet om

Arngrim og hans Sønner, der er bekjendt af Hervarar-saga, ligeledes findes hos Saxo, saa bør ogsaa hans Fremstilling deraf tages i Overvejelse, fordi de derved forekommende Lande muligen da kunne nøjere bestemmes; da Stærkodder, saavel som mange andre nordiske Helte, udførlig omtales af Saxo, saa maa ogsaa han raadspørges, for at man kan oplyse, hvori han stemmer overens med Islænderne angaaende Skuepladsen for disse Heltes Bedrifter, eller hvad Grunden kan være til hans Afvigelser, naar saadanne finde Sted, o. s. m. Hertil kommer, at Saxo ikke blot er Hovedkilden til Danmarks Geografi, der hos Islænderne er saare ufuldstændig, men at han ogsaa angiver Oprindelsen til flere Steders Navne i andre Lande, som Svarinshøj i Sverrig, Frodø og Frekesund i Norge. Skjønt Saxo saaledes, med Hensyn til den ældste Tid, vil blive en underordnet Kilde, hvilket er en naturlig Følge af den historiske Upaalidelighed, som Kritikken har paaviist at herske i hans første Bøger; saa vil hans Skrift dog stedse blive en uudtømmelig Kilde til Granskning, og det vil aldrig tabe den Interesse, som opstaar deraf, at det er ældgammelt og danskt.

13. De hidtil nævnte Skrifter udgjøre Hovedkilderne; af dem maa Grundlaget hentes, men utallige andre Skrifter kunne bidrage til at udvide og befæste den i dem indeholdte geografiske Kundskab, og til at opklare mange Dunkelheder og opløse mange Tvivl. Med Hensyn til de nordiske Lande i Særdeleshed findes vigtige Bidrag i de mindre historiske Skrifter, som ere udgivne i Samlingerne af danske og svenske Scriptores, og adskillige Oplysninger i de nordiske Rigers ældste Provinslove. En ikke ubetydelig Mængde af Diplomer, ældre end det

Tidspunkt, som er antaget for Grændsen af vore Undersøgelser, ville vel ogsaa om dette eller hint Sted kunne meddele en og anden Oplysning. Nordens Geografi kan heller ikke fremsættes, uden at Adam fra Bremens Efterretninger om Norden tages i Betragtning; skal dette skee, saa maa atter Murray's og andre Lærdes Undersøgelser om denne Materie overvejes og drøftes. Selve Nordens historiske Kilder i Almindelighed og deres nyere Bearbejdelser blive altsaa ligeledes at betragte; og træde vi udenfor Norden, hvilken Skare af Historie- og Krønnikeskrivere møder os ikke da fra hvert Land, og hvilket Følge af senere Granskere have de ikke med sig! Alle ville de sige os et og andet, som vi ikke forhen have vidst, som vi i det mindste ikke forhen have opfattet paa den Maade, og dette er mulig det ene rigtige. I det vi saaledes ved den følgende Undersøgelse ikke tabe af Sigte, at det kun er af nordiske Kilder vor Fremstilling skal øses, erkjende vi lige fuldt, at dette ikke paa den fuldkomneste Maade kan skee uden Raadførelse med de vigtigste udenfor Norden. Imidlertid nødes vi til ogsaa i denne Henseende at sætte os selv en Grændse; hvad vi ønske at give skal være nogle Aars og ikke en Menneskealders Verk; ikke nogen almindelig Geografi over Verden, men kun et Omrids af Nordboernes Kundskab i denne Henseende, en Haandbog til Historikerens Vejledning og Brug; det væsentlige af denne Kundskab finde vi i Islændernes og Saxos Skrifter; det er derfor dem, vi først og fremmerst have for Øje.

Første Bog.

De gamle Nordboers geografiske Kundskab i Almindelighed.

Første Kapittel.

Udsigt over Beskaffenheden og Omfanget af den oldnordiske geografiske Kundskab.

1. Den islandske Literaturs mest blomstrende Periode maa regnes fra Kristendommens Indførelse indtil Midten af det trettende Aarhundrede. Kulturens Udvikling og egentlig Historieskrivning kan ikke antages at være begyndt paa Island førend noget efter Kristendommens Indførelse (1000), og skjønt den ikke ganske ophørte med Islands Forening med Norge (1264), saa udslukte dog Frihedens Tab Islændernes forrige Lyst til selv at gjøre Opdagelser, samt at fortælle og opskrive andre Nordboers gjorte Opdagelser i fremmede Lande; den islandske Literatur blev derfor mere en Gjentagelse og ny Bearbejdelse af det ældre Stof, end en fri og smagfuld Historieskrivning, og Efterretningerne fra den senere Tid bære derfor et ganske andet Præg, end de forrige. Forsaavidt som Islænderne selv vel kunne betragtes nok saa meget som blotte Opbevarere af det geografisk-historiske Stof, end

som egentlige Opdagere eller Udvidere af selve Kundskaben, naar Sejladserne til Grønland og Vinland undtages, kunde man maaskee herimod indvende, at en Betragtning af Nordboernes ældre geografiske Forestillinger ikke bør tage saa meget Hensyn til dem, som til Beboerne i det øvrige Norden. Men ogsaa med disses Forfatning foregik omtrent ved samme Tid en betydelig Forandring. Suhm (Danm. Hist. 1. D. S. 587) bemærker, at det var Søtogene, der gjorde de Danske og Norske mægtige og andre Folk overlegne; saalænge de stode paa, vare begge disse Folk mægtige og stridbare og blomstrende, men da de hørte op med slige Søtoge, og lode deres Flaade forfalde, hvilket skete med de Danske i det trettende Aarhundredes Midte og med de Norske i Begyndelsen af det fjortende, saa tabte de ogsaa deres Anseelse iblandt Folkene for en lang Tid, deres Handel blev dem fraveven, og faldt i Hansestædernes Hænder, og den danske Almues Frihed gik under, og blev et Rov for Gejstligheden og for Adelen. Ogsaa i disse Lande havde derfor Literaturen ved denne Tid begyndt at antage en anden Form; allerede paa Saxos Tid vare tyske Sange og Sangere bekjendte i Danmark, ligesom i Norge Smagen for sydlig romantisk Digtning vaktes ved Kong Hagen Hagensens Gesandtskab til Spanien. En Følge heraf var, at den geografiske Kundskab, som den historiske, ved at blandes med romantiske Sagn, begyndte at tabe sit ældre alvorlige Oldtidspræg, og antog en mere fabelagtig Karakter, omtrent ved 1250—1260 eller vel endog noget før denne Tid. Det synes derfor mest passende, at sætte Grændsen for den gammelnordiske geografiske Kundskab omtrent ved Midten af det trettende Aar-

hundrede; de gamle Nordboer havde da ikke alene lært at kjende de yderste Lande mod Nord og Syd, hvilket allerede var Tilfældet omtrent ved Aar 1100, men der var endog hengaaet noget over et hundrede Aar, i hvilken Tid denne Kundskab kunde forøges, udvides og befæstes. Endelig er det ogsaa omtrent ved samme Tid Nordens tvende vigtigste historiske Verker, Heimskringla og Saxos danske Historie ophøre; og det var nødvendigt, at et Skrift, som nærværende, hvis Hensigt skulde være, at kunne tjene som Grundlag for de følgende Tiders geografiske Kundskab, maatte omfatte disse tvende Oldtidens vigtigste Historieskrivere. Vi have saaledes bestemt Omfanget af Tid, til hvis geografiske Kundskab vi alene indskrænke os; Udviklingen af denne fra den højeste Old indtil den fastsatte Tidspunkt er imidlertid saare forskjellig, og fortjener en nærmere Betragtning.

2. **Den ældste eller mythisk-geografiske Kundskab.** Den geografiske Kundskab maa, ligesom den historiske, i den højeste Oldtid tabe sig i Myther. Forsaavidt saadanne angaa Skabningens Oprindelse i Almindelighed vedkomme de ikke vor Undersøgelse, men de Gamles Forestillinger om Jorden som tilværende, samt om dens enkelte Strækninger, og disse Forestillingers Udvikling og Forandring i Tiden maa betragtes, naar vi med noget Held skalle kunne anvende de ældste Beretninger om enkelte Lande og Steder. Vi bemærke derfor, at alle gamle Folkeslags mythiske Forestillinger ere barnlig-sandselige; de indskrænke ofte det i Virkeligheden store, som Solen og de øvrige Himmellegemer, indenfor den snævre Kreds af deres bekjendte Begreber, og danne disse fornemmelig efter hvad de sandse; de udvide derimod det ubekjendte, som

de kun kjende af Sagn og ej af Syn, til uhyre sandselige Forestillinger; det oversandselige, som det mest ubekjendte, antager altsaa ligeledes den største sandselige Skikkelse. Saaledes opstode Forestillingerne om Oldtidens Guder; Religionen dannede sig formedelst sandselige Fornødenheder, og Lyksaligheden sattes i deres uhindrede Tilfredsstillelse; Gudsdyrkelsen begyndte med at dyrke det skadelige, for at afværge det, derpaa med at velsigne det gavnlige; ogsaa her gik Mennesket, som overalt, fra Mørket til Lyset, og Natten er ham til førend Dagen; han er sig selv det vigtigste af alt, og hvad der omgiver ham, som overgaar hans sandselige Magt, det være Sol og Maane, eller Sten og Slange o. desl., det være overhovedet Fjende eller Ven, er ham noget om ej guddommeligt, saa dog noget dyrkeligt. Dette er, som bekjendt, Tilfældet hos alle Folkeslag i den højeste Old, og Forskjellighederne grunde sig kun paa Landets Beskaffenhed og hvert Folks ejendommelige Levemaade og nærmeste Omgivelser. Hvad der derfor, det være end nok saa poetisk opfattet og fremstillet, forestilles os som al Mythologis første Oprindelse, i den Hensigt at fremstille denne som en Levning af en paradisisk Herlighed, af en Kundskab, der endog tildels hæver sig til, for ej at sige over de højeste kristeligste Ideer, maa vi forkaste, som stridende ligesaa meget mod Menneskets Natur i Almindelighed, som imod al historisk Erfaring. Der findes i enhver Religion Anelser om Menneskets højere Natur og Udspring fra det Evige, men rene kristelige Ideer, hvorved Sandseligheden fremtræder som et Affald fra det guddommelige, var det Kristendommen, den helligste, mest himmelske Frugt af Jor-

derivet, ene forbeholdet at fremstille i den evige Sandheds Lys.

Vi, som ved vort Æmne overhovedet stedse maa foretrække den klare forstandige Kundskab for enhver Famlen imellem taagede Billeder, tro derfor ogsaa med Føje at kunne anvende disse Bemærkninger paa de ældste Forestillinger om Jorden. Den hele Jord indskrænkes nemlig, efter de ældste Folks Begreber, indenfor en ganske snæver Kreds, Folkets eget Land, og dette Lands Beskaffenhed bestemmer igjen Forestillingen om hele Jorden; i denne Henseende ligne altsaa Oldtidens Folkeslag Nutidens Øboere, der have lidet Samkvem med andre, for hvem derfor deres Ø er et sandt Paradis og Midtpunktet af den hele Verden. Det Hav derimod, som man lærte at kjende i Virkelighed eller efter Sagn, blev, da dets Udstrækning, saalænge som Sejladsen maatte indskrænke sig til Kysterne, stedse maatte blive ubekjendt, i Forestillingen til et stort Verdenshav, som omringede den hele Jord; saaledes opstod den af Eddaerne noksom bekjendte Forestilling om en Midgaardsorm (Jordslange) eller Havslange, eller, som ogsaa Saxo (lib. 8. S. 160) udtrykker det, en *ambitor terrarum oceanus;* de ubekjendte Lande bleve til hele Verdener, som tænktes at ligge hinsides dette Hav eller endog under Jorden; og alt dette udvidede sig i Forestillingen til det uendelige. For at forstaa saadanne Myther, maa man betragte dem som et godt Børneæventyr; Sandheden ligger i det hele, og udgaar fornemmelig fra Folkenes Forholde i Livet og Verden, men heraf danner sig en Mængde sandselige Skikkelser, der ikke hver for sig kan forklares som en dyb filosofisk Sandhed; dette vilde ikke blot være usandt, det

vilde ogsaa, som ved enhver Digtning, være smagløst; noget er for Forstanden, men noget er ogsaa for Fantasien og kun et Foster af denne. Er nu Folkets Liv i den højeste Old efter alle sine enkelte Forholde ubekjendt, saa følger ogsaa deraf, at Forklaring over enhver saadan enkelt mythisk Forestilling ej mere med Sikkerhed kan gives; men at søge en Række af Allegorier i disse ældste Forestillinger, vilde være ligesaa urimeligt, som om man, hvilket ej kunde falde vanskeligt, vilde indlægge saadanne i Tusind og een Nat.

3. De ældste nordiske Forestillinger om Jorden have ikke hjemme i Norden selv, men ere bragte dertil med Asalæren. Rimeligvis ere de dog allerede meget tidlig, upaatvivlelig senere, tildels omformede efter Beskaffenheden af de nordiske Lande, og anvendte paa disse. Guderne danne Jorden af Jætten Ymers Krop i Ginnúngagap (Kaos, det gabende Svælg); den er kredsrund og uden om den det umaalelige Hav. Dette er den simple Forestilling, som findes hos alle Folk. Paa denne Jord adskilles især tre forskjellige Dele: Yderst ligger Útgarðr (Udgaard, det yderste Land); her boede Jætterne, fjendtlige Væsener, nærmest ved det store Hav, der ligeledes betragtes som farligt og fjendtligt; eller, omformet efter de nordiske Lande, ligger yderst det egentlige Jøtunheim, Jætternes Hjem, og hinsides Havet (den bothniske Bugt) det endnu mere ubekjendte Udgaard. Fra Udgaard skilles ved en Forskansning den egentlige Jord eller Miðgarðr (det midterste Land, vedkommende Folkeslags eget Land eller Bolig); det kaldes endog, ligesom Udgaard, udtrykkelig en Borg, hvilket viser, hvor indskrænket den oprindelige Forestilling har været. I Midten af Midgaard eller Men-

neskenes Bolig hæver sig atter Gudernes Borg eller Bolig, Asgarðr, med et Hovedtempel (hof) paa Idasletten, og flere Boliger, i hvilke Guderne opholde sig; alt hvad der var nødvendigt for Menneskene til Gudsdyrkelsen, haves naturligvis ogsaa her: et helligt Træ, Ygdrasil (eller Irminseul), og en hellig Kilde, Urdes-Brønd, ved hvilke Gudesvarene bleve givne. Denne Verden er altsaa ikke andet, end et Offersted med dets omliggende Beboere og fiendtlige Folk, som de have at bekæmpe. Offerstedet anlagdes paa Bjerge eller Høje, saasom Himinfjöll (Himmelfjeldene) i Sverrig, Heimdalshougen i Norge og flere lignende Gudeborge paa Island [1]), og det er naturligt, at Gudeborgen paa Bjerget kunde og maatte identificere sig med Himlen; men det bør uden Tvivl ikke tabes af Sigte, at de første Forestillinger vare nøje knyttede til det jordiske Offersted og til alle de gudstjenstlige Handlinger, som udgik fra dette, og grebe ind i Folkets hele Liv. De forskjellige Dyr, som Mythologien hensætter i Ygdrasil, og mange andre lignende Myther, have uden Tvivl Hensyn til Ofringen eller andre gudstjenstlige Skikke; vistnok have saadanne oprindelig haft en dybere Betydning, men det vil næppe være os muligt overalt at udfinde denne af det Billede, hvori den ligger ligesom begravet. Rettergangen indenfor en Domkreds, hvis Midte Høvdingen indtager, nærmest omgivet af en Kreds af Folket, udenfor hvilken atter den ringeste Almue og Trællene have Plads [2]), giver os et, kun saare formindsket, Billede af

---

[1]) See Finn Magnusens Eddalære, 3 D. S. 20—23.

[2]) Sst. 2 D. S. 344—345.

denne ældste Verden, saaledes som vi nys have fremstillet den; og saaledes vil man overalt i Folkets Liv uden Tvivl finde den første Grund til dets ældste mythiske Forestillinger. En saadan Verden er derfor ogsaa til overalt, hvor Offerstedet flyttes hen; vi finde den paa Ida ved Troja, paa Kreta, paa saa mange andre Steder i Grækenland, hvor en ny Religion førtes hen, og ligeledes i Norden. For Grækerne laa Grækenland i Midten af alle bekjendte Lande, og Delphi var Middelpunktet af den hele Jord; ogsaa for de Kristne var jo Jerusalem Verdens Midte [1]).

4. Mythen forbinder sig snart med Historie. Der opstaar en Stat med Konge og Præstekaste; Forestillingerne

---

[1]) Omstændeligere Udvikling og Oplysning af det her fremsatte maa søges i F. Magnusens Eddalære, især i Slutningen af 2. D. Vi have her, som det foregaaende viser, kun betragtet den af F. Magnusen fremstillede horisontale Beliggenhed af Udgaard, Midgaard og Asgaard, som den første og oprindelige; Betragtningen af disse Steders vertikale Retning ligger, som ageografisk, naturligvis udenfor denne Undersøgelses Grændser.

Vi tilføje endnu en, som det synes, vel ofte overseet Bemærkning, da den tjener til at oplyse vor nys fremsatte Mening: Ligesom Jorden nærmest for hvert Folk er dets eget Land, saaledes vil man ogsaa finde, at Folkeslagenes oprindelige Navne næsten altid betegne Mennesker, Mænd i Almindelighed, og i Modsætning deraf kaldes andre Folk Fremmede eller Fiender. Exempler ere: Benævnelsen Þjóð, Folk, Land, hvoraf Teut-oner, Tydske; Ægyptens ældste Navn Thebe, Bolig (Herodot, 2. B. 15 Kap.); Grønlændernes Navn Innuit, Mænd, Indfødte, modsat Kablunæt, Fremmede, d. e. Evropæer; Kamtsjadalernes Navn Itelmen, Indvaanere; Saxernes Navn Sassen, Bosatte o. s. v. (Forsters Entdeckungen im Norden, S. 9).

udvide sig alt som Erfaringen bliver større, den indre som den ydre. Lidenskaber, Længsel, Glæde, Frygt og Sorg sætte Menneskene i Bevægelse; Himlens Fænomener beskues; Krige føres; fremmede Folk undertvinges; Have beseiles. Alle de saaledes indsamlede Kundskaber forenes i Mythologien, og det er kun en Kundskab for de Indviede; den omfatter paa een Gang Filosofi, Astronomi, Historie, Geografi, kort alt hvad de mest Dannede blandt Folket vide. Guderne vandre blandt Menneskene, og tale med hverandre og med dem om alt hvad der er Menneskene selv vigtigt; Himmellegemernes Gang og Omskiftelser paa den ene Side, Gaader og anden Ordkløgt paa den anden forbinde sig med mange andre mellemliggende Led til at danne et Helt, som, naar vi kjendte Folkets Historie og Forfatning tilfulde, uden Tvivl med det samme vilde blive os klart. Men forholder dette sig saa, da kunne vi ogsaa slutte noget af det Omrids af Folkets Historie, som er os bekjendt. Dersom vi altsaa vide, at en Folkestamme har foretaget sig Vandringer, da er det rimeligt, at vi ogsaa betragte de Lande, som den har gjennemvandret, og at vi i dens mythiske Forestillinger ogsaa søge enkelte Levninger af Kundskaben om disse Lande og Opholdet i samme. Har den senere fæstet varigt Sæde i et vist Land, da maa vi saa meget mere i dette finde tydelige Spor paa den ny Læres Udbredelse, men tillige paa denne Læres Forandring efter Landet. Alt dette lader sig ogsaa anvende paa Asalæren, med hvis Indførelse i Norden alle nordiske Landes Historie begynder. Til at forstaa den, er det nødvendigt, at følge dens Vandring fra den første Kilde igjennem de forskjellige Lande, den har gjenemgaaet, indtil Norden. Men meget heraf er kun bekjendt for os i Brudstykker, og kun som saadanne forekommer det i selve Edda-

erne. Naar vi forfølge Gangen fra Norden af, da træffe vi nærmest paa Angeln, Saxland og Franken; dernæst paa det ældste Gotland paa de nuværende preussiske Kyster, og endelig Garderige og Landene ved det sorte Hav. Men jo længere vi vende os saaledes imod Østen, desto dunklere bliver stedse Erindringen; fra Asien selv kan den næppe bestaa i andet, end i de første store Grundforestillinger om altings Ophav; Beskaffenheden af visse Landstrækninger i Asien kan have haft betydelig Indflydelse paa at give disse Forestillinger deres ejendommelige Form, og tilsvarende ville derfor uden Tvivl gjenfindes hos andre Folkeslag omtrent fra samme Egne; men det jordiske er her efterhaanden gaaet over til ren mythiske, i alle sine enkelte Dele hartad uforklarlige Forestillinger. Vi kjende altfor faa Omstændigheder ved Asalærens Vandring fra det sorte Hav indtil Østersøen, og derfra til Franken, Saxland og Valland; men selv den Omstændighed, at vi med Sikkerhed vide, at den paa de sidstnævnte Steder har haft sit Sæde, førend den kom til Norden, fører os ligefrem til, ved vor Betragtning af de ældste mythiske Sange at have dette for Øje, og vel at overveje, hvor meget eller lidet af disse der vel turde skylde hine Lande og der forefaldne Begivenheder, og altsaa ikke selve Norden, sin Oprindelse. Naar selve de mythiske Sange udtrykkelig anføre os Navne paa Lande, Folkeslag, Skove, o. desl. som Verland (Virland i Estland), Valland (nuv. Nederlande), Reiðgotar, Myrkviðr, hvilke aabenbar henhøre til den hele Landstrækning søndenfor Østersøen, udenfor det egentlige Norden; naar de ældste Kongeslægter anføres der at have haft deres Oprindelse, naar vi endelig tydelig kunne paavise at enkelte saadanne, som Saxos Humle, Østgoternes Amala, ved Sagn fra disse Lande ere gaaede over i

vor ældste Historie, saa bør vist nok ogsaa Valland, Frakland, Saxland, som de Lande, hvor Asalæren var udbredt umiddelbar før den kom til Norden, og fra hvilke altsaa Erindringen, som den sidste og nærmeste, lettest kunde bevares, ogsaa i geografisk Henseende fornemmelig komme i Betragtning, og det bør ikke forvilde os, om der med de oprindelige Forestillinger har blandet sig senere Tilsætninger fra selve Norden, eller om endog Stedet har flyttet sig med Sagnet. Hvis der f. Ex. til Mythen om Balder og Høder har været nogen historisk Anledning, saa maa vi uden Tvivl ikke søge denne i selve Norden, men i Saxland og Westfalen, hvor Balder berettes først at have regjeret, og hverken den senere Forestilling, at Baldersund var Bæltet, eller at Baldersbrønd i Sjælland skulde have Hensyn til Omstændigheder i hans Liv, maa forlede os til, at antage Sjælland som Skuepladsen for hans Bedrifter. Det samme turde være Tilfældet med det bekjendte Sagn om Hagbard og Signe; hvis Sigar var Vølsungernes Svoger, og disse havde deres Sæde i Franken ved Rhinen, saa er det sandsynligt, at en her i Nærheden forefalden Begivenhed har givet den første Anledning til Sagnet, der siden udbredtes over hele Norden, og hvor derfor ogsaa senere de Steder, hvor Begivenheden skal have tildraget sig, paavises fra Sjælland af og indtil Helgeland i det nordligste Norge. Men heraf følger da ogsaa tillige, at hvis Asalæren, som det synes, allerede ved Taciti Tider har haft sit faste Sæde omkring ved Rhinen, saa kan ogsaa Mythologiens Folkeslag, som Jætter og Alfer, søges omkring ved disse Landstrækninger mod Østen og Norden; i det mindste maa de oprindelige asiatiske Forestillinger om saadanne fra de egentlige Goter eller Guder

forskjellige Folk ogsaa der have haft sin Anvendelse og lokale Grund.

5. For os bliver imidlertid Norden ikke blot det nærmeste, men ogsaa vigtigste Sæde for Asalæren. Indvandringen hertil skete fra Saxland til Reidgotland (Jylland) og Angeln. Herfra udbredte den sig over de danske Öer; herom have vi vel kun faa Efterretninger, og for største Delen mythiske, men vi sættes dog ved disse i Stand til at følge Asalærens og derved tillige den ældste geografiske Kundskabs Udbredelse i Norden. I Norden boede den Gang, foruden en, som det synes, tidlig indvandret svevisk-germanisk Stamme, Kelter og Finner, tvende grundforskjellige Folk, men som dog tidlig maa have grændset til hinanden; Kelter i det nordlige Jylland og det sydlige Norge, og nordenfor dem Finner indtil det yderste Nord. Med de keltiske Folk og en af deres Konger Hler (kymrisk llyr, Havet) indgik Aserne tidlig, endnu medens de opholdt sig paa de danske Öer, en venskabelig Forbindelse, paa hvilken vi finde tydelige Spor i begge Eddaerne (Ægisdrekka i Sæmunds-Edda og Bragarædur i Snorres-Edda), hvilke vise, at Hler besøgte Aserne i Asgaard, og at disse atter aflagde Besøg hos ham. Fra Asernes Sæde i Fyn begyndte en endnu vigtigere Forbindelse med den svevisk-germaniske Stammes Konge Gylfe, hvis Herredømme ikke blot synes at have strakt sig over det egentlige Sverrig, men ogsaa længer sydpaa indtil Sjælland, da man ellers næppe kan forstaa, hvorledes denne Ö ved Gefion, der drog nordpaa til Jotunheim og ved Jotnernes Hjælp pløiede Sjælland ud fra Lageren i Havet, kunde løsrives fra

hans Herredømme. Fra sit første Sæde ved Odense i Fyn drog endelig Aserne over til det egentlige Sverrig (Sviþjóð), og dette blev Asalærens varige Sæde i Norden. Fra dette Punkt maa vi altsaa gaa ud, naar vi ville undersøge de mythisk=geografiske Forestillinger i Eddaerne, forudsat at man vil tilstaa, at saadanne der findes, og hvad de Gamle i Almindelighed kunde sige om Jorden og det Hav, der omgiver den, maa finde sin Anvendelse paa denne Strækning, og de Lande, som i en Kreds omringe den. Fra Sverrig udbredte Asalæren sig deels imod Norden, hvor Finner og Kvener, eller, som vi nu kalde dem, Lapper og Finner, bleve bekæmpede, deels imod Syd over Gotland og det sydlige Norge, hvor den keltiske Alfestamme, der, som vi nys berørte, tillige strakte sig hen over de jyske Øer, udmærkede sig ved en tidlig Kultur. I de indre bjergfulde Dele af Sverrig og Norge, i de svenske Dalarne, i Gudbrandsdalen og det nordlige Thelemarken vedligeholdt sig vel endnu længe Grene af den finske eller jotniske Stamme, noksom bekjendte under Navnene Svartalfer og Jøtner, dog udbredte Asalæren sig allerede tidlig i en skraa Linie fra det egentlige Sverrig op til det Throndhjemske, vistnok under en idelig Kamp med Landets oprindelige Beboere. Have vi saaledes fundet det Hovedfolk og den vigtigste Landstrækning, fra hvilke Forestillingerne gik ud, saa ville vi ogsaa, i det mindste for største Delen, være i Stand til at tyde de Myther, der ved første Øjekast slet ikke synes at have hjemme paa Jorden. De omkring Asernes Hovedsæde nærmest boende Folk træde nemlig temmelig stærkt frem i Mytherne, de fjernere tabe sig stedse mere og mere i Fabelens Skygger; Alfheimerne med de hvide og sorte, som

kunstige Smede bekjendte, Beboere, Jotunheim med sine frygtelige Kæmper, som af og til endog ere nærved at overvinde Guderne, maa søges i Nærheden af det egentlige Sverrig, hvorfra den ny Lære udbredte sig, og Udgaard, til hvilket Thor vader over det store Hav, paa hin Side den bothniske Bugt. De førstnævnte Lande ere Skuepladsen for de ældste Begivenheder, vi kjende i Norden, Gudernes Kampe med dets oprindelige Beboere; til det sidste maa være foretaget enkelte Rejser, saa farlige og frygtelige, at Oldtiden næppe vidste med hvilke Udtryk den skulde male Foretagender, der ved deres Sjeldenhed og Storhed maatte forbavse, eller skildre de fremmede Folk og Væsener, hvis Sæder og Skikke saa meget afvege fra dens egne. En nøjere Udvikling af alt dette skulle vi forsøge i følgende Bog.

6. Den senere historisk geografiske Kundskab. I de nysanførte Lande udbredtes Asernes Religion og den med samme forbundne Kultur. Da Gudernes Tid var forbi, og de af dem og deres nærmeste Efterkommere stiftede Stater efterhaanden havde vundet nogen Anseelse, maatte ogsaa her de Midler, som hos alle Folk ere de nærmeste til at erhværve sig Kundskab om andre Lande, komme i Virksomhed: Krige, Søfart, Handel og Rejser. De første befordredes ved selve Asalærens Aand; de sidste tillige ved de nordiske Landes Beskaffenhed og Nordboernes i Almindelighed opvakte og videlystne Karakter. De ældste ved disse Midler erhværvede Efterretninger maatte vel ofte blive upaalidelige og ufuldstændige, da hverken Kundskaben selv som saadan eller dens Opbevaring for Efterkommerne kunde have betydelig Værd i de

allerførste Opdageres Øjne; ikke desmindre bleve de i saa fjerne Tider vigtige Midler til at befordre Kulturen, og, paa Religionen nær, næsten de eneste.

Denne geografiske Kundskab kan betragtes, deels med Hensyn til Tiden, saaledes som den var i Hedenold, og saaledes som den endnu fuldstændigere maatte udvikle sig efter Kristendommens Indførelse, deels med Hensyn til de nordiske Hovedlande, Sverrig, Norge og Danmark.

Vi nævne med Forsæt disse Lande og ikke fortrinsvis Island, thi det er vel fra dette Land vi have vore vigtigste Efterretninger, og Æren for at have samlet og opbevaret dem skal ingen Tid berøve denne Ø, men førend Island endnu var opdaget, var Kulturen allerede udbredt over Norden, og den førtes med de første Nybyggere derhen tilligemed Mindet om adskillige Begivenheder, som da allerede vare bekjendte over hele Norden [1]). De Steder, der, efter de Efterretninger vi have, maa ansees som de vigtigste Sæder for Kulturen i Norden før Kristendommen, ere Egnen omkring Upsal i det egentlige Sverrig, Helgeland i det nordlige og Wigen i det sydlige Norge, Kongesædet Lejre i Sjælland, og Angeln samt Kjøbstaden Slesvig. Det er paa disse Steder, at Skjaldenes Sange løde, Handel og lignende Samfærsel blomstrede, endnu førend Island var opdaget; det er derfor ogsaa fra disse den geografiske Kundskab fornemmelig har udbredt sig.

7. Men betragte vi disse Landes nærmeste Omgivelser, da er det aabenbart, at den første Kundskab maatte

---

[1]) Jf. P. E. Müller om den isl. Historieskrivning, i Nord. Tidsskr. f. Oldkyndighed, 1. B. S. 10.

fra selve de tre Hovedlande, udbrede sig over de tre Have, som omgive dem, Ishavet mod Norden, Østersøen og Vesterhavet. Saasnart Sejladsen var kommen saavidt, at man i nogen betydelig Strækning kunde følge Kysterne, maatte disse Have befares, og Kundskab om de hinsides liggende Lande og deres Indvaanere erhværves; og Opdagelser ad denne Vej vare saa meget mere at vente, som Havet og Omflakning derpaa fra de ældste Tider af var endog den fornemste Nordbos Lyst og Vej til Hæder. Til Lands derimod vare Forbindelsespunkterne imellem Norge og Sverrig, samt imellem Sverrig og Landene østenfor den bothniske Bugt færre, paa det første Sted formedelst den næsten uvejbare Kjøl, paa det andet formedelst de hartad ligesaa ufremkommelige Ørkener i de svenske Nordlande. Ligesom imidlertid Stamfædrene over Kjølen vare trængte ind i Norge, saaledes gjorde ogsaa Nordmændene senere hen Vandringer ind i de nuværende svenske Provinser Jæmteland og Helsingeland, og udbredte saaledes deres Kundskab igjennem Finmarken indtil den bothniske Bugt.

For Sverrig selv laa denne Opdagelse nærmere, og herfra maatte man tidlig formedelst de tre Overgangssteder, nord om den bothniske Bugt, over Skarfven og omliggende Øgruppe noget længere nede, og endelig over Ålandsøerne, blive bekjendt med Finland og Garderige; men det er ogsaa fornemmelig kun mod denne Side de Svenske til Søs udbredte sig, hvad enten nu vore Efterretninger ere mangelfulde, eller det ej endnu med Gøtland forbundne Sverrig virkelig var for lidet til at udbrede sin Magt over fjærnere Lande, naar dette ej skete ved danske mægtige Konger.

Den nærmeste Forbindelse imellem Danmark og Norge maatte uden Tvivl allerede i den højeste Old finde Sted imellem de beslægtede keltiske Stammer, Alferne, i det nordlige Jylland og det sydlige Norge, hvilket bekræftes ved de Minder Historien har opbevaret os om en tidlig Kultur i Vigen, og ej ubetydelige Stæder i Vendsyssel, hvis Spor vi rigtig nok nu næsten forgjæves søge[1]). Herved sattes da ogsaa Sverrig og Danmark i Forbindelse, da baade Svear, Gøter og Alfer udbredte sig mod Vesten i Norge, og Kongeslægterne her traadte i Forbindelse med dem i Vendil; Kong Eisten i Rommerige og Vestfold kaldtes jöfur gautskr, gøtisk Konge, var gift med Hilde, som stammede fra Kong Sigtryg i Vendil, og Alferne udbredte deres Herredømme fra Gøtelven bestandig imod Vesten[2]). Fra Helgeland i Norge fulgte man fremdeles Kysten rundt omkring Nordkap indtil Bjarmeland og de øvrige Lande ved det hvide Hav; Fabelen udsmykkede tildels Beretningerne derom, men de ere derfor ikke mindre paalidelige i det hele. Fra Danmark derimod fulgte man Kysterne langs om med Østersøen, og kom saaledes paa den ene Side over Gulland til den finske Bugt og Garderige, paa den anden langs om med Venden til Stæderne ved Oderen og Weichselen. Senere maatte disse Sejladser forbindes, og man lærte da at kjende Landene fra det hvide Hav ind igjennem Østersøen til dens fjærneste Vige. Exempler herpaa ere Audur hin djupaudges Rejse fra Sjælland over Gulland

---

[1]) See Vendsyssel i Danmarks gamle Geografi i næste Del.

[2]) Hkr. Ynglinges. Kap. 51—54.

til Garderige, og fornemmelig Nordmanden Ottars Sejlads fra Helgeland, deels til Bjarmeland, deels til Hedeby, samt Ulfstens fra Slesvig til Mundingen af Weichselen; samt Erobringen af Landskabet Jom i Venden under Harald Hildetand, tilligemed den senere Anlæggelse af selve Jomsborg under Harald Blaatand. Mange flere Beviser paa saadanne tidlige Søtoge kunne lettelig findes, men vi forbigaa dem, fordi man ofte kan have Grund til at tvivle om Efterretningernes Paalidelighed.

For Danske og Norske laa Vesterhavet ligesaa nær. Vejen til Britannien maatte allerede være bekjendt i Norden fra den Tid af Angler, Saxer og Jyder gik over og bemægtigede sig det (449). Senere var især den østlige Kyst af England og Skotland idelig udsat for Anfald af danske og norske Vikinger, og snart lærte disse, at overvintre paa Øerne, og at sejle videre til Øerne paa Vestsiden af Skotland, og til Irland. De Danske fulgte Kysten langs ned indtil Kanalen imellem England og Frankrig, og fandt saaledes Vejen over til Kysten af Kent (753); lidet senere (787) nævnes paa Kysten af Vestsex Vikinger fra Hordeland (Heredeland). Paa Kysterne af Irland, Sydersøer og Ørkenøer landede nordiske Vikinger allerede 795, efter andre endog 700[1]).

De Norskes Sejlads til de nordbrittiske Øer maatte atter lede til ny Opdagelser; fra Ørkenøerne og Shetland maatte man snart komme til Færøerne, og Tilfældet førte ved Sejladsen imellem disse og Norge til Islands Opdagelse (omtrent 870). Næppe vare Nedsættelser begyndte paa denne Ø, førend hyppige Udvandringer

[1]) Forsters Entdeckungen im Norden, S. 64—65.

dertil fandt Sted, ikke blot fra selve Norge, men ogsaa fra Nordskotland over Færøerne (omtrent 880). Og paa samme Maade nedsatte man sig paa Kysten af England, hvorpaa Ivar Benløses og Erik Blodøxes Nedsættelser i Northumberland (omtrent 790 og 939) samt Stiftelser af Normanneriger i Skotland og Irland (omtrent 850) ere bekjendte Exempler. Disse Toge foranledigede endelig endnu sydligere Normannetoge, navnlig Gange-Rolfs til Normandiet (omtrent 896).

Det er saaledes vist, at Kysterne af Irland, England, Valland, Frisland, og Landene derfra over til Vindland, samt Kystlandene derfra over til Garderige, og den nordlige Del af dette indtil det hvide Hav, samt hvad der ligger norden- og nordvest for disse Strækninger have været Nordboerne bekjendte i Hedenold. Mere tvivlsomt bliver det derimod, hvorlangt deres Landekundskab har strakt sig imod Syden, og navnlig naar de først have fundet Vejen igjennem Njørvesund (Strædet ved Gibraltar).

8. Turde man fæste Lid til Suhms Fremstilling, saa maatte de Danske have kjendt de sydlige Lande i en langt videre Udstrækning, end vi her have antaget, og langt tidligere været bekjendt med Middelhavet og de omliggende Lande. Omtrent ved Aar 300 skulle frankiske Fanger have gjort et Søtog fra det sorte Hav igjennem Middelhavet hjem, og da mange af vore Fædre deltoge i Saxernes Søtoge [1]), saa maatte de ogsaa fra disse erholde nogen Kundskab om de sydligere Lande. Var det fremdeles paalideligt, at den norske Konge Halfdan den gamles Sønner omtrent fra samme Tid af nedsatte sig i

[1]) Suhms Danm. Hist. 1. D. S. 113—114.

Landene paa Kysten af Jylland, Saxland, Walland, i Egnen af Cøln og helt ned indtil Frankerig [1]); at den bekjendte norske Kæmpe Stærkodder ikke blot udførte flere Bedrifter i det nuværende Rusland, men ogsaa overvandt en anden Kæmpe i selve Konstantinopel, og opholdt sig der saalænge, at Grækerne kunde lade hans Billede forfærdige af Kobber, for at sende det til Rommerne [2]); at Kong Frode (den syvende) udstrakte sit Herredømme fra Orkenøerne til Rhinen, og efter et stort Slag med Hunerne bemægtigede sig næsten hele Garderige [3]); og at en Underkonge fra Fyn, Guitlach, Aar 509, gjorde et Tog til Frankerig [4]): saa maatte deraf følge, at Danske og Norske ikke blot kjendte Kystlandene ved de af dem befarne Have, men at de endog havde nøje Kundskab om flere Lande i Europas Midte, hvilke endog tildels stode under deres Herredømme. Men med Grund lader sig herimod gjøre Indvendinger; thi om endog Saxernes tidlige Søtoge strakte sig langt videre ned, end de Danskes, saa have Saxerne dog næppe kjendt andet end Kysterne og de største Floder i de af dem befarne Lande; Budlunger, Odlinger, Nibelunger og hvad de videre hedde, have rimeligvis aldrig seet Norge, men udgjort anseelige Kongeslægter i nuværende Nordholland og Tyskland, hvilke det nordiske Sagn efterhaanden knyttede nærmere til de nordiske Kongeslægter; Saxos Byzanz eller Konstantinopel er et misforstaaet Udtryk for det nordiske Asgaard,

---

1) Suhm, 1. D. S. 114—116.

2) Sst. S. 199.

3) Saxo lib. 5. Jf. Suhm, 1. D. S. 435—436.

4) Suhm sst. S. 329—331.

som aldrig har ligget i det virkelige Konstantinopel; og Sagnet om Kong Frodes overordentlig store Rige er opstaaet ved en Blanding af flere Sagn; Slaget med Hunerne er nævnlig det samme, som Hervararsaga ligeledes fortæller og paa sin Maade har udsmykket.

Bestemtere ere derimod følgende Efterretninger fra nordiske og sydlige Kilder: Ved Aar 515 nævnes allerede de Danske som hærgende paa de franske Kyster, ifølge Gregor. Turon.; og sandsynligvis havde de ligesaa dristige Norske omtrent ved samme Tid begyndt slige Toge, men de ere ej særskilt nævnte, da de indbefattedes under de Danskes Navn. Fra Begyndelsen af det niende indtil henimod Slutningen af det tiende Aarhundrede vedblive Krønnikerne at give Efterretninger om Toge til Spanien; men de maa, efter Werlauff, have besøgt disse Kyster endnu før denne Tid; thi omtrent i Slutningen af det ottende Aarhundrede lode de sig see ved en Søstad i Gallia Narbonensis, og derhen kunde de ikke være komne, uden at omsejle den pyrenæiske Halvø [1]). Omtrent 843 viste Normanner sig første Gang i Spanien; de trængte frem til Farum Brigantinum (Ferrol), men bleve her slagne, og flygtede til Sevilla; om dette og flere Sevillatoge haves hel forskjellige Beretninger. Suhm henfører det til Regner Lodbrogs Søn Sivard, og mener, at det er til dette Tog der sigtes i Saxos Beretning, at han trængte frem indtil Hellesponten, ved Aar 844 [2]). Fragmentum isl. de regibus Dano-Norg. [3]) beretter, at

---

[1]) Jf. Suhm, 1. D. S. 578.

[2]) Suhm, 2. D. S. 129—130.

[3]) Langeb. Script. 2. D. S. 284.

Regner Lodbrogs Søn Sigurd Orm i Øje krigede i Spanien. Aar 857 eller 859 foresaldt Hastings bekjendte Tog til Italien; han sejlede til Gallicien, plyndrede langs med Kysterne, gik igjennem Strædet, anfaldt Byen Racchor i Mauritanien, plyndrede paa Majorka, Formentera og Minorka, gik til Grækenland, og vendte efter tre Aar tilbage. Andre mindre Toge indtil Gallicien omtales ligeledes noget før og noget efter denne Tid. Saaledes maatte da Vejen igjennem Strædet ved Gibraltar allerede tidlig være Nordboerne bekjendt ved Vikingstogene; og den samme fulgte de siden ved Korstogene [1]).

Tre af disse Toge forudsætte altsaa en Sejlads igjennem Njørvesund: det førstnævnte Tog til Gallia Narbonensis, Regner Lodbrogs til Hellesponten, og Hastings til Luna; og det vilde med Hensyn til Nordboernes Sejlads være saare interessant, naar disse, og de med dem i Forbindelse staaende Toge, kunde ansees for afgjort historiske Kjendsgjerninger. Ethvert af de foranførte Steder maa imidlertid hver for sig underkastes en nøjere Kritik; og efter denne vil det altid blive tvivlsomt, hvorvidt de sydlige Efterretninger, naar de nævne Normanner, virkelig altid dermed have ment Nordboer, samt hvorvidt de nordiske muligen have oft af sydlige, ej altid ret forstaaede Kilder. Hvad Toget til Gallia Narbonensis angaar, da vil det næppe kunne afgjøres, hvorvidt de i den ovenberørte Anekdote af Munken fra St. Gallen [2]) omtalte Normanner

---

[1]) See Werlauff om Skandinavernes Bekjendtskab med den pyren. Halvø, S. 52—65, 86, 73, 94.

[2]) De reb. gestis Caroli Magni, lib. 2. Cap. 22. i Canisii Thesaur. Monument. T. 2.

vare fra Saxland eller det egentlige Norden, da disse ikke landede i Gallia Narbonensis, men kun saaes fra Kysten, og man var aldeles uvis om, til hvilket Folkeslag de henhørte, og de sydlige Skribenteres Kundskab om de nordiske Lande overhovedet var altfor liden til at de nøje kunde skjelne imellem de forskjellige Folkeslag [1]); tvertimod indbefatte de ogsaa Goter og Huner, ja endog Russer, overhovedet altsaa alle nordlige Folk under dette Navn, ja anvende endog Navnet Nortmannia paa Landstrækninger, som maa søges i Valland [2]). Naar Saxo (lib. 9, S. 175) fortæller om Regner Lodbrog, at han fra Irland af *mediterraneum fretum pernavigans ad Hellesponticum penetravit*, og Albertus Stadensis ligeledes om ham beretter: *Hispaniam prætervectus non quievit, donec ad mare mediterraneum longo circuitu pervenisset omnesque circum positas regiones una cum Constantinopoli devexasset, et tandem eodem remensus itinere in Daniam cum admirabili victoria rediisset* [3]), saa indeholde begge disse Beretninger unægtelig saa meget overdrevet, at man med Rette maa tvivle. Hvilket Tog var ikke dette! hvor maatte ikke et saadant høres og spørges i Syd og i Nord! Skulde Sangen Krákumál, der saa omstændelig opregner alle Regner Lodbrogs Bedrifter, men indskrænker disse til Havet ved England og til Østersøen, ikke med et Ord have berørt et i alle Henseender saa overordentligt Søtog? Det er fast utroligt, og hvad andet ligger da

---

[1]) See min Oversættelse af Depping om Normannernes Søtoge, 1ste Tillæg.

[2]) Suhm, 1. D. S. 463.

[3]) Cronholms Väringarne, S. 277.

til Grund for Saxos Beretning, end en Feiltagelse af Udtrykket Hellespontus, som ikke betegner andet, end Landene omkring ved Dünafloden [1]). Og nu Sigurd Orm i Ojes Tog til Spanien; der fortælles paa det anførte Sted i Langeb. Script. (2 D. S. 283) eller, hvilket er det samme, i þáttr af Ragnars sonum Kap. 5, at Sigurd Orm i Oje og hans Brødre hærgede i Frakland (det frankiske Rige) og holdt (ved Löwen) et stort Slag mod Kejser Arnulf, i hvilket Sigurd faldt; Efterretningen om hans Død bringes til hans Moder Aslaug, og hun udbryder da i et Klagevers over hans tidlige Død, og i dette Vers skal hans Tog til Spanien nævnes; men det maatte allerede forekomme besynderligt, at Spanien her skulde nævnes, hvorom Talen aldeles ikke har været, hvorfor ogsaa Suhm, som fortæller det samme, strax derpaa bemærker: „om hvilket sidste (Striden i Spanien) ellers intet findes"; og der kan vel næppe nu mere være nogen Tvivl om, at det hele Spanie-Tog ene og alene har sin Grund i en urigtig Oversættelse af et gammelt Digterudtryk [2]). Endelig er den bekjendte

---

[1]) See i det følgende Afsnittet om Saxo. Jf. ogsaa Cronholms Väringarna, Anm. 41. S. 277. Senere omtales et andet Normannetog til Konstantinopel, hvorom Suhm, 2 D. S. 224—225.

[2]) De paagjældende Ord ere:

blási nýti njótar
nás í spán at hánum,

i Prof. Rafns Oversættelse (Nord. Fortids Sag. 1. B. S. 331):

Over ham dygtige Mænd i
Dødningehornet blæse.

Fortælling om Toget til Luna saa romantiskt udsmykket, at man har tvivlet om dens historiske Sandhed, Hastings Fædreland saa uvist, og den Forbindelse, i hvilken han og dette Tog kunde staa med Regner Lodbrogs Sønner, der efter Tidsregningen den Gang forlængst maatte være døde, saa uklar, at man i det mindste ikke herpaa alene tør grunde nogen Formodning om, naar Nordboerne først lærte at kjende Strædet ved Gibraltar, eller naar Efterretningen derom først kom til Norden [1]; tvertimod naar de nordiske Kilder fortælle dette Tog til Luna, hvilket de tilskrive Regner Lodbrogs Sønner, uden at omtale Hasting, saa skeer Toget fra Visilsborg af i Helvetien over til Luna, og der findes i ingen af Beretningerne [2]) end ikke den mindste Tanke om Strædet ved Gibraltar, en Omstændighed, der synes at vise, at Forfatterne slet ikke have haft nogen klar Forestilling om de sydlige Have. Det er saaledes ikke i sig selv usandsynligt, at Danske eller Norske, eftersom deres Vikingstoge upaatvivlelig strakte sig ned til det sydlige Frankerig, ogsaa kunne have lært at kjende Vejen igjennem Njørvesund, og at dette allerede maa være skeet henved Aar 850, men vi savne imidlertid nogen bestemt nordisk Efterretning herom, og antage det kun i Tillid til de sydlige Efterretningers Paalidelighed; efter disse forefaldt et saadant Tog i Aaret 847, et andet i Aaret 859, hvilket sidste endog tilskrives Danske [3]);

[1]) See Fortællingen om dette Tog i min Overs. af Depping om Normann. Søtoge S. 151—193.

[2]) Ragnarss. Lodbr. Kap. 12—13. Nornagestss. Kap. 9.

[3]) Langeb. Script. 1 D. S. 513 og 534, 551—552. Jf. Lange über die nord. und deutsche Heldensage (eller Overs. af Sagabibliothekets 2det B.), Afsnittet über Lodbrogs Söhne, S. 77—81.

efter nordiske Kilder er derimod det Sted, hvor Strædet ved Gibraltar først omtales som bekjendt for de Norske, uden Tvivl Olaf den Helliges Saga, Kap. 17, hvor der om Olaf den hellige fortælles, at han, efterat have hærget paa Kysten af Frankerig, vilde sejle ud igjennem Njørvesund, men blev advaret ved en Drøm (Aar 1013); hvilke Udtryk forudsætte, at Strædet da allerede var bekjendt.

Endnu en anden Vej til Konstantinopel betraadtes senere hyppig af Nordboerne, nemlig igjennem Garderige, men heller ikke om denne lader det sig med Nøjagtighed angive, naar den først blev bekjendt i Norden. Dog synes det tidlige Anlæg af nordiske, eller med Nordboer beslægtede Stater i Garderige, Rejserne og Krigstogene fra Rusland til Konstantinopel, og især Efterretningerne om Væringers Ophold her strax efter Kristendommens Indførelse, at antyde, at ogsaa denne Vej maa have været bekjendt allerede i den hedenske Tid.

9. Men hvor langt ned imod Syden vore Forfædre end kunne have lært at kjende Evropa endnu i Hedenskabets Tid, saa har denne Kundskab dog været saare ufuldstændig; de lærte i det højeste at kjende de sydlige Lande ved Plyndringer omkring paa Kysterne og langs med deres Hovedfloder. Ved Kristendommen aabnede sig en langt rigere Kilde til Kundskab om Landenes Indre og Forfatning. Selve Indførelsen af Kristendommen bragde Fremmede til Norden, dels som fredelige Missionærer, dels som Krigere. Vi henvende blot Læserens Opmærksomhed paa Ansgars og Rimberts Rejser til Danmark og Sverrig og deres Ophold i disse Lande; senere den bekjendte Thangbrands Missionsrejser i Danmark, Norge og Island, Kejser Otto den førstes

Krigstog ind i Danmark (omtrent 970) og de tvende saxiske Jarler, Urgethrjots og Brimiskjars Tog til Norge, hvor de med Vaabenmagt udbredte Kristendommen i Vigen. En ganske ny Kultur maatte indføres især fra England og Saxland, hvorfra de første i Norden ansatte Præster vare. Selve de Nordboer, der, som Olaf Tryggvesøn, færdedes vidt omkring i alle nordlige Have og Lande, maatte, da de ved saadanne Toge bleve bekjendte med Kristendommen, end mere bidrage til at udbrede denne Kundskab om fremmede Folk, deres Sæder og Skikke. Efter Vikingetogenes Ophør gav Kristendommen Anledning til, at man bekrigede Venden og andre hedenske Lande, og senere foranledigedes man ved Korstogene til at drage endnu længere mod Syden og Østen, end man nogensinde ved Vikingetogene var kommen. Anledningen og Øjemedet vare hel forskjellige, men begge Slags Toge havde med Hensyn til Lande- og Folkekundskab selvsamme Virkning. Endelig maatte man erholde en langt nøjagtigere Forestilling om selve de sydeuropæiske Lande, formedelst den Forbindelse, hvori alle kristne Lande stode med den pavelige Stol, og de hyppige Pillegrimsrejser og Valfarter, ved hvilke man gjennemkrydsede Evropa i næsten alle Retninger fra Canterbury og St. Jago de Compostella til Rom, fra Rom til Konstantinopel; saadanne Vandringer vare end ikke sjeldne fra Islands Jøkler af indtil Jordans Flod.

Fra det højeste Nord foretoges saadanne Valfarter, især over Danmark, tværs igjennem Evropa til Rom, snart af enkelte Private, snart af Fyrster med et betydeligt Følge, f. Ex. Knud den stores Rejse til Rom (1031). En anden østligere Vej aabnedes ved Væringerne over Garderige til Miklegaard eller Konstantinopel; en saadan Rejse foretoges

strax efter Kristendommens Indførelse af Isländeren Kollskegg (døbt omtrent 993); noget senere dannedes i denne Henseende Epoke ved Harald Haardraades Ophold i Garderige og Miklegaard (1031—1034). Denne over hele Norden berømte Hærfører krigede med mange flere Nordboer ikke blot paa Derne i det middellandske Hav, men paa selve Nordafrika eller Serkland (omtrent 1040), hvorved de første sikre Efterretninger om denne Verdensdel maatte komme til Norden. Imod Vesten fortsatte man ligeledes sine Opdagelser paa det store Verdenshav. Fra Island sejlede man over til Grønland og Vinland, en Del af Amerikas Fastland, (omtrent 1000), og dette blev da de yderste Strækninger man lærte at kjende mod denne Verdenskant. Man stiftede Riger i Wales, Northumberland, Nordskotland, paa de skotske Øer og paa Irland; og den for Handelens Skyld hyppige Sejlads til Irland gav igjen Anledning til Opdagelsen af Hvítramannaland (de hvide Mænds Land), rimeligvis en anden Del af Amerikas Fastland. Ved Sejladsen sydpaa dannedes i det mindste for Nordmændene Epoke ved Skofte Ogmundsens første Sejlads igjennem Njørvesund (1102), og næsten samtidig med denne var den danske Konge Erik Ejegods Rejse til Palæstina eller rettere Cypern (1103); paa denne fulgte ogsaa snart Sigurd Jorsalefarers Søreise igjennem det middellandske Hav til det forjættede Land (1110) og derfra tilbage til Miklegaard. Syrien og Palæstina blev saaledes imod Sydost det længstfraliggende Land, i hvilket Nordboer i længere Tid opholdt sig; hvad der laa paa hin Side mod Syd, Ost og Nord erfarede man vel noget om ved Fortællinger og

Skrifter, men af Mangel paa nøjere Kundskab bleve alle disse Lande i Nordboens Forestilling for største Delen til Fabellande. Evropa selv havde Normannerne og deres Afstamninger allerede ligesom omkredset; fra Nord mod Engelland og til Normandiet, fra dette til Syditalien, hvor der førtes Krige med Grækerne, dannedes den ene Halvbue, og en anden tilsvarende førte ved Væringerne i Konstantinopel over Garderige tilbage til Norden. Ved Sigurd Jorsalefarers Tilbagerejse til Lands fra Miklegaard, ligesom forhen ved Erik Ejegods Landrejse did, midt igjennem Evropa, maatte fremdeles Kundskaben om denne Verdensdels indre Landstrækninger betydelig udvides, og fra nu af voxte den bestandig ved private Rejser, offentlige Gesandtskaber, religiøse Vandringer, Studeringer ved sydlige Højskoler, nordiske Kongers Giftermaale med Kongedøtre fra Rusland, Bøhmen og Portugal, indtil endelig de danske Valdemarers glimrende Sømagt og udbredte Vælde, der ligesom dannede en Formur for Norden, sank under ved Valdemar Sejers Fangenskab, og der isteden for nordiske Vikingetoge og nordiske Korstoge dannede sig en ny Drivefjeder til Sejlads, den utrættelige Vindesyge, da den mægtige Hanse sendte sine Handelsflaader ud over Norden, og nu paa sin Side opklarede Sydboernes Kundskab herom, ligesom Nordboerne deres fordum om Syden.

10. I Følge denne Oversigt kan man henføre Nordboernes ældste geografiske Kundskab til tvende Perioder: den hedenske og den kristelige, begge grundforskjellige i deres Aarsager og Virkninger, skjønt Følgerne, de foranledigede Opdagelser og en mere udbredt Landekundskab, maatte være de samme. Grændsen imellem

begge kunde maaskee ansættes ved Aar 1000. Olaf Tryggvesens Død i Slaget ved Svolder i samme Aar afgiver et historisk Beviis paa den nøje Forbindelse med Østersøens sydlige Kystlande, Svend Tveskjægs engelske Toge vidne om en anseelig Tilvæxt af de Danskes Sømagt. Paa den ene Side højest imod Nord udstrække Nordboernes Opdagelser sig til Grønland og Vinland; paa den anden Side længst imod Syden foretages de første Rejser til Konstantinopel. Skue vi tilbage over den første eller hedenske Periode, da fremtræde som nogle af de mærkeligste Tidspunkter, omtrent 700 Vikingetoge til Vesterlandene, omtrent 850 Islands Opdagelse og Kundskab om Gibraltarstrædet. Skue vi frem over den anden eller kristelige Periode, saa kan omtrent ved 1150 Nordboernes Kundskab om det nordlige Afrika og de yderste bekjendte Lande i Asien antages at være nogenlunde fuldstændig ved Rejserne til Palæstina og Harald Haardraades Toge til Afrika. Fra 1260 fremstod en ikke ringe Forandring i Norge efter Hagen Hagensens Gesandtskab til Spanien, og allerede da havde den tyske Hanse udbredt sin Handel over Norden, hvorved, som forhen bemærket, Nordboernes Lyst til Opdagelsesrejser forsvandt, de sidste Gnister af Kæmpeaanden slukkedes, og ny Bevæggrunde maatte virke til at færdes paa Havet. Omtrent 1200 var en lignende Forandring indtraadt i Danmark, som ved sine Toge til Landene paa hin Side Østersøen fra Wagrien indtil Estland havde erhværvet sig et udstrakt Herredømme, der fra 1233 til 1252 var i bestandig Aftagende, og indrømmede den tyske Hanse Magten. Sverrig havde udvidet sig over Finland, men syn-

tes iøvrigt kun at samle sig i indre Kraft til at frembringe de overordentlige Virkninger, der først i de følgende Aarhundreder skulde træde for Lyset.

Andet Kapittel.

Nøjere Betragtning af de Midler, ved hvilke Nordboernes geografiske Kundskab erhværvedes.

---

11. De Midler, ved hvilke geografisk Kundskab erhværvedes og udbredtes i Norden, kunne, efter hvad vi derom allerede have bemærket, med Hensyn til Tiden betragtes, forsaavidt de nærmest vedkomme Hedenskabet eller den kristelige Tidsalder; med Hensyn til Udstrækningen, forsaavidt de bidroge til at frembringe og vedligeholde Forbindelsen imellem selve de nordiske Riger, eller de angik Opdagelser i fremmede Lande.

Men førend vi forsøge en omstændeligere Udvikling af disse Midler, maa vi henvende Læserens Opmærksomhed paa de Træk i Nordboens Karakter, uden hvilke alle disse Midler næsten vilde være blevne ubenyttede den Gang og ufrugtbare for Eftertiden, den Nordboernes Videbegjerlighed nemlig, og den varme Kjærlighed til historisk Kundskab, som vi skylde Opbevaringen af hin Rigdom af Sagaer, til hvilke kun faa Folkeslag have Mage, og ved hvilke vi overgaa Russer, Germaner og Engellænder, der dog omtrent kunde med samme Tilbøjelighed og Umage have erhværvet sig samme Rigdom. Denne Nordboens

Lyst til at kjende fremmede Folkeslag, deres Sæder og Skikke, eller, som de Gamle udtrykke sig, *at fara utan ok sjá siðu annarra manna* eller *at fara utan ok semja sik eptir sið annarra manna* [1]) bestod ikke i en tom flygtig Nysgjerrighed; den havde ofte ligefrem til Hensigt, at opdage ny Lande, som Graagaasen [2]) udtrykker det, *at fara i landaleitan*, og maatte derfor bære Frugter ikke blot for Datiden, men ogsaa for den fjærne Fremtid; heller ikke var det de ringere Stænder, som for Fordels Skyld gave sig af med, at indsamle denne Kundskab, men det var selve Folkets Ypperste, hvilke tillige baade lettest og bedst kunde saavel erhværve som anvende den. Hos Islænderne var det en almindelig Skik, at de fornemste Høvdinger begave sig ned til de ankomne fremmede Kjøbmænd, deels for Handelens Skyld, men deels ogsaa for at erholde Underretning om, hvad Nyt og Midværdigt der var forefaldet i fremmede Lande [3]). Paa Nordens Fastland vare ligeledes de forskjellige Rigers Kongehoffer ligesaa mange Hovedsæder for historisk Kundskab, og Kongerne selv satte en Ære i at erhværve sig denne Kundskab og at udbrede den blandt Folket. Hos Saxo (lib. 5.) finde vi allerede i den fjærne Old Exempel derpaa i Kong Frode, der udspørger Erik den veltalende om hans Reise; Olaf Tryggvesen talte ofte med Stefner Thorgilsen om fremmede Høvdingers Sæder og Skikke, samt om hans og Thorvald Kodransens

---

[1]) Gunnlaugss. Ormst. Kap. 4. 5.

[2]) Grágás, Schlegels Fortale, S. CLI.

[3]) Exempler derpaa see i Erikssens Anm. til Gunnlaugss. Ormst. S. 23 fgg.

Rejser [1]); ligeledes indhentede Olaf den hellige Efterretninger allevegne fra vide om i de nordiske Lande og nærmest fra de under Norge hørende Landskaber, for at erfare Folkets Sæder; da det herved især var Kristendommen, han havde for Øje og som laa ham paa Hjerte, saa vare hans Bestræbelser saa meget ivrigere [2]). Det er bekjendt, at Adam fra Bremen havde sine vigtigste Efterretninger om Norden fra den lærde danske Konge Svend Estridsen; og den ligesaa dannede Knud Lavard udspurgte Kjøbmanden Widgaut meget om de Lande i Østerleden, som han havde besøgt [3]). Da Isländeren Maane var kommen tilbage fra Rom, sagde Kong Magnus til ham, at han vel kunde more dem med nogle Fortællinger, og han sang da den Udfaredrape, som Haldor Skvaldre havde digtet om Kong Sigurd Jorsalefarer [4]). Saaledes bevaredes Mindet om mærkelige Rejser ved Sang og Fortælling, og man ventede stedse af den Rejsende, at han lagde Mærke til alt Videværdigt, og bragde Kundskaben derom hjem med sig. Naar en Taabe gaar til Jerusalem, siger derfor Kongespejlet [5]), da veed han ikke andet at fortælle, end hvad der opvækker Spot og Latter; ja i selve det nordiske Sprog blev Udtrykket for Tossen og Hjemmefødningen det samme (heimskr af heimr, Hjem),

---

[1]) Olafss. Tryggvas. 1. D. Kap. 142.

[2]) Hkr. Olaf den helliges Saga, Kap. 56.

[3]) Knytl. Kap. 87.

[4]) Hkr. 4. D. Kap. 85.

[5]) S. 216.

og de ældste Edda-Sange [1]) tale om Widdet, der er deres Tarv, der vidt om fare [2]).

12. I selve Hedenold vedligeholdtes Forbindelsen imellem de nordiske Lande ved Sammenkomster paa Tinge og Vandringer til hedenske Offersteder, hvormed der ogsaa meget tidlig forbandt sig Handelsrejser; fremdeles ved Krige imellem de enkelte Lande, og fredelige Sammenkomster imellem Kongerne selv eller deres Høvdinger; ved den almindelige Kjærlighed til Digtekunsten og Skjaldenes Rejser og Ophold hos de berømteste Konger, samt ved nøje Familieforbindelser imellem de nordiske Slægter. Over fremmede Lande udbredte Nordboerne sig fornemmelig ved Vikingetogene, der bragde dem til at søge Vinding og Hæder, saa vidt som disse vare at faa, og de Søfarende selv vare i Stand til at færdes; skjønt Kristendommen efterhaanden maatte standse dem, saa virkede dog selve dens Udbredelse til at skærpe Hadet mod den ny Tro og Iveren for at bekæmpe den; og da den endelig sejrede, ombyttedes Vikingetogene kun med Korstoge til hedenske Lande, i Færd og Følger de samme, kun i Bevæggrund forskjellige.

13. Under selve Hedenskabet fandt hellige Vandringer og Sammenkomster Sted; thi Nordboerne viste for megen Omhu for at bevare Fædrenes Minde, til at de skulde lade deres Gravhøje være ubesøgte, og for megen Ærefrygt for Guderne til at de ikke, endog langvejs fra, skulle ty hen til deres Templer. Mange Exempler kunne vel ej nu fremvises herpaa, men sikkert maa de have væ-

---

[1]) Som Hávamál, Str. 5.

[2]) Jf. Ihres Afh. i Schlözers Nord. Gesch. S. 556—558.

ret langt flere, end dem vi nu kjende. Gunnar af Hlidarendes Søn Høgne besøgte med Skarphedin sin Faders Høj [1]); Fridthjof fandt Kongerne Helge og Halfdan siddende paa deres Faders Gravhøj [2]); noget lignende berettes om Styrbjørn den stærke. Næppe kunne vi tvivle om, at mange flere Sønner og Frænder have vandret til Fædres og Slægtningers Grave, og at mange enkelte Steder, der i Folkets Minde vare blevne helligede formedelst den Helts Ben, de indsluttede, have været besøgte i Hedenold, selv fra fjernere Egne.

I alle nordiske Lande fandtes Hovedoffersteder, hvor Folket samledes fra de omliggende Egne, og hvor de vigtigste offentlige Forhandlinger afgjordes. I Sverrig finde vi et saadant ved Upsal; i Gøtland var et stort Tempel med hundrede Guder; til Skiringssal i det sydlige Norge samledes man til Ofring ikke blot fra Norge selv, men ogsaa fra Danmark; i Danmark var Lejre et lignende Offersted for Øerne, og Viborg for Jylland [3]). Det er ikke usandsynligt, at flere af disse Offersteders Omegne tillige vare Begravelsespladser for de fornemste Slægter; et Exempel tror man i det mindste at have derpaa i Øen Samsø, der i den højeste Old var hellig ved Odins Dyrkelse, og rimeligvis tillige et almindeligt Begravelsessted for de nærmeste Landstrækninger [4]).

14. Med disse religiøse Forbindelser samvirkede

---

[1]) Njála, Kap. 79.

[2]) Friðþjófss. Kap. 2.

[3]) See disse og flere Steder i det følgende.

[4]) See Afh. Om Striden paa Samsø i sv. Iduna.

mangfoldige verdslige, der naturligvis tillige vedbleve at virke efter Kristendommens Indførelse og igjennem hele den følgende Tid, indtil det store Baand, som omslyngede hele Norden, efterhaanden slappedes. Samme Tro og Sæder, samme Sprog og Digtekunst forenede alle Nordboer fra Islands yderste Jøkler indtil Ejderen, og hvorhen derfor Nordboen end vandrede i Norden, der finde vi ham, som om han var hjemme; og intet Spor til de Vanskeligheder, som forskjelligt Sprog og gjensidig Mistillid formedelst forskjellig Tro, Sæder og Skikke, ellers pleje at lægge den Rejsende Hindringer i Vejen.

Først og fornemmelig maa vi vel her betragte de utrættelige Islændere, som fore og færdedes i alle nordiske Lande, snart som Hirdmænd og Skjalde i Kongens Gaard, snart som Krigere og Handelsmænd. Ved deres Stamfædre, som udvandrede til Island, stode de allerede tidlig i Forbindelse med de anseeligste danske, norske, svenske og gotiske Slægter; og denne vedligeholdtes stedse ved deres idelige Rejser. De første Nybyggere paa Island vare, som bekjendt, for største Delen fra Norges forskjellige Landskaber fra Vigen af indtil Helgeland, eller ogsaa fra Syderøerne og Orkenøerne, men ogsaa da oprindelig af norsk Herkomst; enkelte vare fra Sverrig og Danmark, som Gardar og Une den danske. Mangfoldige udledte deres Slægt fra nordiske Kongeætter, især Regner Lodbrogs, men stode tillige i Forbindelse med mange andre vidt udbredte Familier [1]). Snart efter finde vi dem

---

[1]) Exempler paa saadanne islandske Nybyggere, som vare besvogrede med gotiske Slægter, findes i Sagabibl. 3. D. S. 16. Anm.

rundt om i de nordiske Riger og tilgrændsende Lande; som Skegge fra Midfjord (omtrent 950) ved Rolf Krakes Gravhøj [1]); Hrut hos Gunild Kongemoder [2]); Gunnar fra Hlidarende hos Harald Blaatand i Hedeby i Danmark og hos Hakon Jarl i Norge [3]); Bjørn Breidvikingekappe, der rejste over Danmark til Palnatoke i Jomsborg, og optoges iblandt Jomsvikingerne [4]); og saa fremdeles under de følgende danske Konger; ikke at tale om de mange islandske Skjalde, der i længere Tid opholdt sig i Norge, Sverrig, Gotland og Danmark, og som nogle af de fortrinligste blandt Kongernes Hirdmænd vare Deltagere i deres vigtigste Raad og Bedrifter [5]). Som tro Stalbrødre fulgte derfor ogsaa Islænderne med de andre Nordboer til Foretagender udenfor Norden; vi finde dem saaledes blandt Thingmannalid i England, i det store Brjansslag paa Irland [6]), saavel som blandt Væringerne i Miklegaard. Vi skulde næsten være nødt til at udskrive Sagaerne, om vi vilde betragte alle de enkelte Islændere, som saaledes gjorde sig berømte ved Rejser; og tage derfor kun som Exempel den bekjendte Skjald Gunnløg Ormstunge; han sejlede først fra Island til

---

[1]) Kormakss. præf. pag. VI.

[2]) Njála, Kap. 3.

[3]) Sst. Kap. 31.

[4]) Eyrbyggjas. Kap. 29.

[5]) See disse i Skaldatal, og som Exempel paa Islændernes Deltagelse i vigtige Handeler, Fortællingen om Hjalte Skeggesen i Hkr. Olaf d. hell. Saga, Kap. 67 fgg.

[6]) Njála, Kap. 158.

Norge, kom til Nideros, og aflagde derfra et Besøg hos Jarlerne Erik og Svend paa Lade; derpaa sejlede han med et Skib, som foer paa England, over til Kong Adelraad i London, fra denne til Kong Sigtryg i Dublin; herfra til Orkenøerne til Sigurd Jarl; derpaa atter over til Kongehelle i Norge, og nu til Vestergøtland, hvor han besøgte Jarlen i Skara; herfra fik han sig en Ledsager, der viste ham Vej til Timndaland i det egentlige Sverrig, hvor han besøgte Kong Olaf i Upsal; fra Sverrig gik han atter til England, og endelig over Norge med Halfred Vandraadeskald tilbage til Island [1]). Hvor lidet det kostede Islænderne, at beslutte sig til en saadan Reise, see vi ogsaa deraf, at da Holmgang (Aar 1011) blev forbuden paa Island, opfordrede Skjald Rafn samme Gunnløg til at drage med sig over til Norge, for der at tvekæmpe, og begge rejste virkelig udenlands af denne Grund [2]); ligesom endelig Blodhævneren ikke undslod at forfølge sine Slægtningers Morder endog ud til Miklegaard.

15. Ogsaa i de tre nordiske Riger maatte en nøje Forbindelse finde Sted fra den højeste Hedenold indtil Kristendommen. Dette synes vel ikke at ligge klart udtrykt i de ældste historiske Efterretninger vi have; thi disse fremstille os i Almindelighed kun de nordiske Riger delte i en stor Mængde Smaastater, der opstode efterhaanden og ligesom aldeles afsondrede; det egentlige Sverrig og

---

[1]) Gunnlaugss. Ormst. Kap. 6—10. See ogsaa om Islændernes Forbindelse med det øvrige Norden Sagabibl. 3. D. Indledn.

[2]) Sst. Kap. 12.

Gøtland, de mangfoldige Smaastater i Norge, de forskjellige Kongesæder i Danmark, i Lejre, Jellinge og i Hedeby synes at antyde ligesaa mange fra hinanden forskjellige Stater, der ikke stode i nogen nær Berørelse; og Sagnhistoriens Upaalidelighed gjør os det endnu vanskeligere at bestemme deres Forholde til hverandre. Imidlertid viser dog ogsaa netop Almindeligheden af de over hele Norden udbredte Sagn, og den Lethed, med hvilken de bleve hjemme paa ethvert Sted i Norden fra Ejderen, ja endog fra Saxland af indtil Angulsø paa Helgeland, ikke blot et nøje aandeligt Slægtskab, men tillige en levende Samfærsel imellem hele Norden, uden hvilken Sagnene ikke kunde udbredes og forplantes. En stor Del af disse Sagn, tildels historisk paalidelige, gaa ogsaa netop ud paa at skildre de Toge, som skete fra Danmark til Norge og flere Lande i Nord, og til enkelte Tider forenedes virkelig, som under Ivar Vidfadme og Harald Hildetand, hele Norden til et næsten uadskilleligt Helt. Næppe begynder noget klarere historisk Lys at fremskinne, førend ogsaa denne Forbindelse overalt er kjendelig, saasom i Regner Lodbrogs Toge til Norge, og det berømte Jomsvikingetog mod Hakon Jarl. Næppe vare de tre Riger hver for sig stiftede, førend ogsaa den bestandige Vexling af Krig og Fred gav Anledning til hyppige Sammenkomster, endog af selve Kongerne, sædvanlig paa Grændsen ved Gøtelven, og det spændte Forhold imellem Kongerne og deres mægtige Jarler nødte ofte disse til, snart at søge Tilflugtsted i Naboriget, snart som Flygtninge at drage igjennem hidtil ubekjendte Ørkener. Endelig gav selve Rigernes Stiftelse Anledning til nøjere Bekjendtskab med hvert enkelt Rige, da den ærgjerrige Konge, som Harald Haarfager og Gorm den gamle, med ikke ubetydelige Krigshære maatte

drage igjennem alle de mindre Staler fra den ene Ende af Riget til den anden.

Efter Kristendommens Indførelse, da Landenes Historie er mere paalidelig, finde vi overalt som vi gaa frem i Tiden tydeligere Beviser paa det bestandige Samkvem imellem de nordiske Riger. Paa Svend Tveskjægs Tid vare alle Nordens Konger nøje besvogrede; den berømte Jomsviking Thorkild den høje og flere Jomsvikinger deltoge i hans Krigstoge til England; ligeledes stode Svenske og Norske Knud den store bi ved Erobringen af dette Rige. Mange Nordmænd søgte Tilflugt i Danmark, som Erik Jarl og Kalf Arnesen. Knud den store forenede England, Danmark og Norge; og næppe var denne Forening ophørt, førend Danmark og Norge atter forenedes under Magnus den gode; og saaledes ville vore Læsere uden Tvivl tilbagekalde sig flere Anledninger til Samkvem imellem Rigerne, indtil Erling Skakkes Besøg hos Kong Valdemar i Danmark angaaende Vigen, som han havde lovet Danekongen, der forgæves søgte at tage det med Vaabenmagt, og endelig forlenede Erling dermed.

16. De ældste nordiske Søreiser vare Vikingetoge. Oprindelsen til Navnet Viking maa vi rimeligvis søge i det norske Landskab Vigen (Vikin), som uden Tvivl har været de berømteste Vikingers ældste Sæde; vi finde i det mindste her langs ned ad den norske Kyst i den højeste Old en Række af saakaldte Vikingebøl (vikingabæli), og flere saadanne derfra igjennem Øresund langsom i Gøteskær og Sviaskær. Togene selv, om hvilke der sædvanlig bruges de Udtryk *at fara i viking*, *at fara i hernað*, *at fara á herskip*, bestode i den ældste

Tid, som selve disse Benævnelser vise, i Hærgning og Plyndring paa Kysterne, og efterhaanden som Kulturen udviklede sig, i Overfald af selve de Vikinger, som havde indlagt sig den største Berømmelse og hvis Skibe vare fyldte med det kostbareste Bytte; paa et saadant Møde fulgte Kamp, der gjerne endte sig med Skibenes og Byttets Erobring. Grunden til saadanne Toge vare da de selvsamme, som Tacitus allerede tillægger Germanerne, der ikke let kunde bevæges til at pløje Jorden og vente paa Høsten, men heller udæskede Fjender og ansaae Saar for en Hæder, og som overhovedet holdt det for Dorskhed og Fejghed, at erhværve ved Sved hvad der kunde vindes ved Blod. Dette stolte Heltesind bevægede derfor de fri Odelsbønders Sønner til paa egen Haand, eller under Anførsel af en Kongesøn, der da antog Søkongenavn, at pløje Havet for at vinde Hæder og Bytte, og i Besiddelse af begge derpaa at nedsætte sig i deres Hjem. Det var da ogsaa naturligt, at saadanne Odelsbønder maatte udgjøre et stærkt Værn for Folkefriheden, og at de ikke let lode sig fratage den Ret at bære Vaaben, og ved disse at hævde deres formente Rettigheder, saa at først Kongernes Enemagt i Forening med Kristendommen kunde bøje saa trodsige Sind [1]). Allerede Harald Haarfager forbød Strandhug, men Forbudet blev under hans egen Regjering oftere overtraadt, og dette skete endnu hyppigere under hans Sønner. Det var en almindelig Skik, siger Snorre [2]), at Lensmænds og mægtige Bønders Sønner droge paa Sørøveri (*fóru á herskip)* og erhværvede sig

---

[1]) Cronholms Väringarna, S. 11—12.

[2]) Hkr. i Olaf den helliges Saga, Kap. 192.

Gods, de hærgede saavel inden- som udenlands; men Olaf den hellige afskaffede alt Ran der i selve Landet. Det samme forsøgte Knud den store i Danmark. Men bleve selve de nordiske Kyster fredede, saa udsattes de fremmede saa meget mere for Overfald, og ikke blot Bytte, men Kundskab om fremmede Folk og deres Sæder bragdes hjem med, og blev siden ved Arnen, i Bondens Hytte som i Kongens Hal, Gjenstand for Samtale i den fredelige Vinterstund.

Sædvanlig foretoges Vikingetoge saaledes, at de kun varede en Sommer, og man vendte da om Høsten eller ved Vinterens Begyndelse tilbage til Hjemmet; men gik de til noget fjærnere Lande, saae man sig snart nødt til at indgaa Venskab med en eller anden mægtig Høvding, og at forskaffe sig fredeligt Vinterophold (friðland) i hans Land. Det er især derved, at Vikingetogene maatte bidrage til nøjere Forbindelse imellem de enkelte Lande. Eigla beretter, at Bjørn og Thorolf fore om Sommeren i Viking i Østerleden (Austrvegr), men droge hjem igjen om Høsten; ligeledes Thorolf og Egil Skallagrimsen [1]); ogsaa Evind Urhorn drog hver Sommer paa Søsøveri, snart i Vestervikìng, snart i Østerleden eller sydpaa til Frisland [2]); og saaledes vil man i Sagaerne finde mangfoldige Exempler paa Vikingetoge, der endtes paa een Sommer. Men ligesaa ofte finder man, at Vikingerne toge Fredland hos en eller anden Høvding: Paa Harald Gormsens Tid blev Danmark meget hjemsøgt af Vikinger; et saadant Tog skete fra Norge under Thorolf, Egil Skallagrimsen og Aage; Byen Lund blev plyndret, hvorpaa Vikingerne toge Fredland

---

[1]) Eigla, Kap. 36, S. 170 og Kap. 46, S. 228.

[2]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 60.

hos Arnfid Jarl i Vestergøtland [1]). Thorsten Thorgnysen fra Nummedalen stred med Vikingen Ljot den blege ved Gøtelven, og havde Vinterophold (vetrvist) hos Jarlen Herrød i Gøtland [2]). Vikingen Koll fra Smaaland (austan or Smálöndum), havde sit Ophold i Gøtelven, blev dømt landflygtig af Hakon Jarl, og fældedes af Thrain Sigfussen [3]). Hakon Ladejarl drog i Viking om Sommeren, kom om Høsten til Danmark, og bad Kongen, Harald Gormsen, om at have Fredland i hans Rige, og at maatte opholde sig der om Vinteren [4]). Aage Thokesen fra Fyn havde Fredland hos Ottar Jarl i Gøtland [5]). Palnatoke havde Fredland hos Stefner Jarl i Bretland, fik siden selv en Del af Bretland, og hærgede paa Skotland, Irland og Vindland [6]). Guttorm Gunildsen hærgede i Vesterlandene, og havde en stor Hær med sig, men havde fredeligt Ophold og Vintersæde i Dublin paa Irland hos Kong Margad, med hvem han om Sommeren drog ud, og fejdede paa Bretland [7]). Det var altsaa især de tre nordiske Riger og England, imellem hvilke der paa denne Maade vedligeholdtes en varig og levende Forbindelse.

17. Skjønt Handel med Indbyggerne ikke var den nærmeste Hensigt af Vikingetogene, saa findes den dog ofte

---

1) Eigla, Kap. 47—48.

2) Svarfdælas. Kap. 4—6.

3) Njála Kap. 83.

4) Jómsvík. S. Kap. 6.

5) Sst. Kap. 14.

6) Sst. Kap. 16. 22. 23.

7) Hkr. Harald Haardraades S. Kap. 56—57.

forenet dermed; man finder nemlig af og til Beretninger om, at Vikingerne undertiden begyndte en fredelig Underhandling og Omtuskning af Varer med Landets Indbyggere, og derefter foretoges først Plyndringer omkring paa Kysterne paa saadanne Steder, hvor ingen Markeds- eller Handelsplads var indrettet. Et Exempel herpaa finde vi allerede i Holmgaardsfareren Skinne-Bjørn og hans Søn, den forhen omtalte Skegge fra Midfjord, der hærgede i Østerleden, laa af og til i Sjælland, og kaldes en berømt Søgut og Kjøbmand (garpr ok farmaðr) [1]. Om Thorolf og Egil Skallagrimsen fortælles, at de om Sommeren droge i Viking til Østerleden, sejlede til Kurland, sluttede Stilstand med Indbyggerne paa en halv Maaned, og handlede; derpaa begyndte de at hærge [2]. Men især var dette Tilfældet ved den saakaldte Finnefærd og Rejserne til Bjarmeland, rimeligvis for det kostbare Pelsverks Skyld, der lettest kunde vindes ved Handel. Karl Helgelænder f. Ex. og Thorer Hund sejlede med to Skibe til Bjarmeland, lagde strax til et Handelsted (kaupstaðr), og begyndte deres Kjøbstævne; da Kjøbstævnet var endt, sejlede de ud ad Floden Vina, da blev Freden opsagt med Indbyggerne, og de gik derpaa op at plyndre [3].

18. Endelig gave Vikingetogene og Vinteropholdet atter Anledning til Anlæg og Stiftelse af nordiske Stater paa næsten alle de fremmede Kyster, som Nordboerne

---

[1]) Landn. P. 3. Kap. 1.

[2]) Eigla, Kap. 46, S. 228.

[3]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 143. S. 219.

havde lært at kjende. Herved menes naturligvis ikke blot de store Øgrupper og Lande, som de ganske og aldeles tilegnede sig, og forvandlede til blomstrende Stater fra øde Klipper, som Færøerne og Island, men ogsaa de mange affondrede Kolonier og Smaastater, som i Aarhundreder efter bevarede Mindet om nordiske Stamfædre.

Vi kunne vel ikke her meddele vore Læsere en fuldstændig Beretning om alle de enkelte Vikingetoge og de ved dem foraarsagede Kolonianlæg, men et kort Omrids af de vigtigste synes dog nødvendigt til vor Hensigt, at forskaffe en Oversigt over de gjorte Opdagelser, som i Tidens Løb maatte give Anledning til endnu flere.

Begynde vi da højest imod Nord, saa træffe vi strax paa de saakaldte Rejser til Lapmarken eller Finnefærden (Finnferð, Finnför) og Rejserne til Bjarmeland. Finnefærden opstod oprindelig af Krige med Finnerne (nuværende Lapper), men efterhaanden som disse stedse mere erkjendte de Norskes Overherredømme, forvandledes den til en Handelsrejse og Inddrivning af Finneskatten til Kongen, hvilke Rejser ikke vare uden Fare, og sædvanlig bleve overdragne en Sysselmand i Helgeland. Togene til Bjarmeland maatte opstaa, saasnart Sejladsen forbi Nordkap blev bekjendt. Hensigten af begge Rejser var fornemmelig at erholde Pelsverk; især nævnes Graaskind, Bæverskind og Sobel (grávara, bjórr ok safali [1]); bjórskinn, safali, askraki, grávara [2]). Exempler paa saadanne Rejser ere: Til Finmarken (Finnmörk) Ketil

[1]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 143.

[2]) Eigla, Kap. 14.

Hængs Tog [1]); Hjørleif den kvindekjæres [2]); under Harald Haarfager havde Brynjolf og Bjørgolf Finnefærden (Finnferð ok Finnskatt); Brynjolf blev Kongens Lensmand, og fik Finnfærden (Finnferð, konúngs sýslu á fjalli ok Finnkaup) [3]); siden fik Thorolf Finnefærden, og drog fra Torgar op paa Fjeldet med 99 Mand; ellers gjorde man Færden med 30 Mand eller færre; han holdt Stævne med Finnerne, hævede Skatten, og kjøbslog med dem, da han havde bragt Handelsvarer med sig [4]). Harek fra Thjotta havde Finnefærden (Finnkaup ok konúngssýslu á Mörkinni) under Olaf den hellige [5]); Sigurd Hranesen under Sigurd Jorsalefarer [6]); Kong Sverres Sysselmand Thorgils, som havde Forlening i det nordligste Tinglav paa Helgeland, havde ogsaa Finnefærden, og drog om Vinteren op til Fjelds for at handle med Finnerne og inddrive Kongens Skat [7]). Blandt Bjarmelandsrejser kunne især bemærkes: Grim Lodinkinnis til Gandvig [8]); Orvarodds og hans Handel med Bjarmerne [9]); Halvard den hvides fra Vigen, der foruden til Bjarmeland havde sejlet paa alle Landene imellem Norge og

---

1) Hans Saga, Kap. 3. 4.
2) Hálfss. Kap. 5.
3) Eigla, Kap. 7. 8.
4) Sst. Kap. 9. 10. 14.
5) Dennes Saga i Hkr. Kap. 110.
6) Dennes Saga i Hkr. Kap. 21.
7) Hkr. Sverres S. Kap. 74.
8) Hans Saga, Kap. 1.
9) Örvaroddss. Kap. 4—5 og Sangen om ham, Str. 10.

Garderige, og siden besøgte Island [1]); Harald Graafelds [2]); Karl Helgelænders og Thorer Hunds Bjarmelandsfærd med to Skibe [3]); Andreas Skjaldarbands og Ivar Utviks Tog under Hagen Hagensen [4]).

Ligesom Bjarmelandstogene maatte give Anledning til nøjere Bekjendtskab med det nordlige Rusland, saaledes forbandtes med Finnefærden undertiden ogsaa Krydstoge imod Kylfinger, Kvener og Kyrjaler [5]), og saavel Norge, som Sverrig sattes derved i Forbindelse med Landene omkring den finske Bugt. Hertil skete allerede tidlig Toge af Ynglingerne i Sverrig [6]), og Upsalekongen Erik Emundsen underlagde sig endelig Finland, Kyrjalen, Estland, Kurland og endnu flere Strækninger i Østerlandene; man kunde endnu paa Olaf den helliges Tid see de Jordborge og andre Storverker, han der havde anlagt [7]). Saaledes blev meget tidlig Grunden lagt til de nordiske Kolonier i Garderige, der i den følgende Tid vedligeholdt Forbindelsen med de norske og svenske Konger, og fremdeles ved Varegerne udbredte sig længer ned imod Sønden, indtil Vejen endelig fandtes til selve Miklegaard eller Konstantinopel.

19. Ikke mindre hjemsøgtes Kystlandene østen- og søndenfor Østersøen af de nordiske Vikinger; disse Toge

---

[1]) Njála, Kap. 28.

[2]) Olafss. Tryggvas. Kap. 40.

[3]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 143.

[4]) Dennes Saga i Hkr. Kap. 81.

[5]) Saadanne findes fortalte i Eigla, Kap. 10. 14. 17.

[6]) Ynglingas. Kap. 15. 16. 22.

[7]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 81.

kaldes i Almindelighed med et fælles Navn viking i Austrveg, og gik fornemmelig til Estland og Vindland, hvor det meste Bytte var at erholde, og den største Hæder at vinde. Exempler paa saadanne ere: den svenske Konge Olafs Tog til Kurland [1]); Knud Daneasts og hans Broder Haralds Toge [2]); det Tog, som Harald Blaatands Søn Hagen foretog mod Samland (Sembia) [3]); Islænderen Sigurd Torfafostre var i flere Aar hos Harald Blaatand, og drog med fem Vikingskibe til Balagardsside [4]); det Tog, som Gunnar fra Hlidarende paa Island og hans Broder Kolskegg foretoge tilligemed Halvard den hvide fra Vigen i Norge, paa hvilket de først droge imod Vikingerne i Gøtland, derpaa til Danmark og Smaaland, og næste Sommer til Reval og Øsysel, hvor de traf en dansk Mand Tove, der var bleven fangen af Vikinger, og her sat i Land [5]); Jarlen Erik Hagensen, der efter hans Fader Hagen Ladejarls Død drev Sørøveri ved Sverrig og Danmark, paa Vindland og Garderige, hvor han indtog Aldeigeborg, samt hærgede Adelsysel og Øsysel [6]); den fra Norge fordrevne Svend Jarls Tog til Garderige under Olaf den hellige [7]) og Evind Urhorns Vikingetoge [8]); flere Toge til Vindland

[1]) Rimberti Vita Ansgarii i Langeb. Script. 1. D. S. 478 fgg.
[2]) Jómsvík. S. Kap. 4.
[3]) Saxo, lib. 10, S. 184.
[4]) Hólmverjas. Kap. 16.
[5]) Njála, Kap. 29—30.
[6]) Hkr. Olaf Tryggvesens S. Kap. 96—97.
[7]) Dennes Saga i Hkr. Kap. 52—53.
[8]) Sst. Kap. 60.

under Olaf Sveakonge, hvis Frille Edla var Datter af en Jarl i Vindland og røvet derfra [1]); og Blodegil paa Bornholm, der endnu paa Knud den helliges Tid hærgede paa Vindland, en Gang endogsaa med atten Skibe [2]). Saadanne Toge foretoges især fra Danmark til det egentlige Venden, og gav megen Anledning til Anlæg af danske Kolonier; vi finde saaledes, at der fra Landskabet Jom (provincia Jumensis) allerede under Harald Hildetand vare Kæmper med i det store Braavalleslag; hvilket er saameget rimeligere, som der siden af Harald Blaatand anlagdes en Fæstning, Jomsborg, paa samme Sted, der er noksom bekjendt af sin berømte Høvding Palnatoke og de i Norden berømteste Kæmper Jomsvikingerne; Anlægget af denne Koloni gav fremdeles, som bekjendt, Anledning til megen Forbindelse imellem Danske, Norske og Vender, under Svend Tveskjæg, som levede her længere Tid i Fangenskab, og under Olaf Tryggvesen, som paa sit Tog til Venden tilsatte Livet.

20. Men hyppigst og varigst foretoges den saakaldte vestrviking eller viking vestr um haf til Skotland, England og Irland, samt paa den anden Side af Nordsøen til Saxland, Frisland og Valland og de endnu sydligere Kyster. Allerede Ørvarodd tillægges saadanne Toge til Skotland og Irland [3]); men som historisk Kjendsgjerning er især mærkelig den store Række af de for Sydboerne saa frygtelige Normannetoge, der i det enkelte især ere blevne os bekjendte ved de sydlige Landes Krøn=

---

[1]) Hkr. Olaf d. hell. S. Kap. 89.

[2]) Knytl. Kap. 35.

[3]) Hans Saga, Kap. 11. 12.

nikeskrivere; vi nævne blandt saadanne Regner Lodbrogs Sønners Toge til Hvitby i Northumberland [1]), Togene opad Rhinen til Aqvisgranum paa Ludvig den Frommes Tid [2]), Sigurd Orm i Øjes og Gudrøds med Keiser Arnulf holdte Slag [3]). Den bekjendte islandske Nybygger Hjørleif gjorde et Vikingetog til Irland [4]); Palnatoke til Bretland (Wales), hvorfra han hærgede paa de nærliggende Lande [5]); Thorvald Vidførle og Svend Tveskjæg ligeledes til Bretland [6]); Kaare Sølmundsøn fra Norge, der med Njals Sønner Helge og Grim drog til Sigurd Jarl paa Orkenøerne, og hærgede paa Syderøerne, Angulsø, Saltiri i Skotland, samt Bretland og Man [7]); ikke at tale om de store norske Toge af Harald Haarfager til de nordbrittiske Øer, Erik Blodøxes til Northumberland, o. s. v. Vi finde derfor ogsaa, at endnu paa Olaf den helliges Tid droge baade Norske og Danske meget i Vestervikting, og kom, paa deres Sejlads vesterud og vestenfra, ofte til Orkenøerne og røvede Næsrov [8]); og saavel paa hans Tid, som længe efter, nævnes saadanne Toge, som Evind Urhorns til Irland [9]), Kalf Arnesens [10]),

---

1) Ragnarss. Loðbr. Kap. 6.
2) 1 Sögubrot i Danasögur, Kap. 2.
3) Þáttr af Ragnars sonum, Kap. 5.
4) Landn. P. 1. Kap. 5.
5) Jómsvík. S. Kap. 16. 22. 23.
6) Þorvaldss. viðf. Kap. 2, i Húngrv. S. 262—272.
7) Njála, Kap. 90.
8) Hkr. Olaf den hell. Saga, Kap. 109.
9) Sst. Kap. 87.
10) Hkr. Magnus den godes S. Kap. 15.

Guttorm Gunnildsens [1]); disse Toge strakte sig ikke blot til England og Valland, men helt ned til Kysten af Spanien; saaledes kaldtes den danske Jarl Ulf, der drog meget i Vesterviking, Galize-Ulf, fordi han indtog og ødelagde Galizuland eller Vestr-Galicialand [2]).

I det tidligere end Norden kultiverede Britannien maatte formedelst disse Toge ogsaa nordiske Kolonier snart opstaa, saavel som paa enkelte Steder i de øvrige Lande ved Atlanterhavet. De Danske søgte over til Northumberland og Bretland, de Norske til Øerne nordenfor Skotland, og saaledes nedsatte Nordboer sig paa Færøerne [3]), paa Ørkenøerne og i det nordlige Skotland [4]), Northumberland [5]), Bretland [6]), Irland, hvor Harald Haarfagers Søn Thorgils oprettede et Kongerige i Dublin [7]). Til alle disse Landstrækninger skete derpaa hyppige Udvandringer og Rejser selv fra det yderste Nord; Njals Sønnesøn Are f. Ex. nedsatte sig paa Hjaltland, hans Sønner Grim og Helge bleve Hirdmænd hos Sigurd Jarl paa Ørkenøerne [8]); Egil Skallagrimsen og Thorolf gik med trehundrede Mand i den engelske Konge Adel-

---

1) Hkr. Harald Haardraades S. Kap. 56.

2) Knytl. Kap 75. Saxo, lib. 12, S. 222; see ellers om ham Suhm, 4. D. S. 722, og Werlauff om Skandinavernes Bekjendtskab med den pyren. Halvø, S. 70—71.

3) Eigla, Kap. 4.

4) Olafss. Tryggvas. Kap. 95. Af Upplend. kon. Kap. 2.

5) Þáttr af Ragnars son. Kap. 3.

6) Jómsvik. S. Kap. 16.

7) Olafss. Tryggvas. Kap. 2.

8) Njála, Kap. 18. 86—87.

stens Tjeneste [1]); men især skete Nedsættelsen af Danske i Engelland, indtil endelig det hele Rige under Svend Tveskjæg underkastedes Danmark. Paa den modsatte Kyst i de nuværende Nederlande stiftede de Danske Smaariger i det saakaldte Dannemark (Denemarca) [2]) og Kinheim (eller Kennemaria) [3]). Efter flere Vikingetoge stiftede endelig Gange-Rolf en Stat i det franske Nordmandi, hvor nordisk Sprog og Sæder ikke blot vedligeholdt sig i lang Tid, men fra hvilken, som bekjendt, ny Udvandringer foretoges til Syditalien.

21. Det var imidlertid langtfra, at saadanne Toge indskrænkedes til en eller anden Strækning, men tværtimod færdedes de samme Konger, Kongesønner og Helte vide om paa alle den Gang bekjendte Have, og bragde saaledes hjem med sig ikke blot en indskrænket Forestilling om et enkelt Land og dets Folk, men de sattes ved tusindfold indsamlede Erfaringer, i et sædvanlig langt og særdeles daadrigt Liv, i Stand til, ved Sammenligning imellem mange forskjellige Lande og Folkeslag, at erhværve og at meddele en mangesidig Kundskab om hvad de selv havde seet og oplevet. Skjønt Exempler herpaa ere lette at finde, ville vi dog henlede Læserens Opmærksomhed paa nogle saadanne: Kråkumál fører os saaledes ved Beskrivelsen af Regner Lodbroks Bedrifter fra Øresund til Mundingen af Dyna og langsop ad Østersøens østlige Kyster til Helsingeland, derpaa langs med den svenske Kyst ned til Bornholm, fra Østersøen til Flandern og

[1]) Eigla, Kap. 50.

[2]) Langeb. Script. 1. D. S. 545.

[3]) Sst. S. 547.

Kysterne af England og Skotland, til Sydersøerne, Irland, Angulsø, indtil Helten endelig blegner paa Ormelejet i Northumberland. Kun tolv Aar gammel drager Erik Blodøxe med tre Skibe paa Søroveri (i hernaδ) først til Østerleden, og derfra omkring paa Kysterne af Danmark, Frisland og Saxland, og tilbringer dermed fire Aar; derpaa drog han vester over Havet, og hærgede i andre fire Aar paa Skotland, Bretland, Irland og Valland; endelig vender han sig nordpaa til Finmarken og sejler helt ud til Bjarmeland[1]). Olaf Tryggvesen bortføres af Vikinger fra Estland, hvor han lever i sex Aar, løskjøbes og opdrages hos Kong Valdemar i Holmgaard, og blev der i ni Aar; kun tolv Aar gammel begynder han derpaa sine Hærtoge paa Bornholm, opholdt sig om Vinteren i Vindland, ægtede der Dronning Geira, og hærgede omkring i Vindland, samt paa Skaane, Gulland, Slesvig, hvor han hjælper Kejser Otto at ødelægge Danevirke; næste Sommer fejder han paa Frisland, Saxland og Flandern; besøgte en Vinter Kongen i Garderige; drog saa vester over Havet, og hærgede paa Northumberland, Skotland, Sydersøerne, Man, Bretland og Valland, døbtes paa Syllingsøerne, tog Præster ombord med sig, og ægtede Gyda i England, og opholdt sig snart her, snart paa Irland, indtil han endelig drog til Norge, og bemægtigede sig sit Fædrenerige[2]). Ligeledes begynder Olaf den hellige kun tolv Aar gammel sine Hærtoge til Danmark, strider med en Viking i de svenske Skjær, med den svenske Konge i Mælaren, hærgede dernæst paa Øsysel, Fin-

---

[1]) Olafss. Tryggvas. Kap. 3.

[2]) Sst. Kap. 46—47. 58—59. 70. 73. 76—82.

land, den vestlige Kyst af Jylland og Frisland; kommer Kong Adelraad til Hjælp, og sejler op ad Themsen til London; efter flere Fægtninger i England hærger han langs ned ad den franske Kyst, og staar endog i Betænkning om at sejle ud igjennem Njørvesund, og tilbringer endelig en Vinter i Nordmandiet [1]). Føjer man hertil, at der ved disse og lignende Toge førtes mange Mænd og Kvinder i Trældom, og samledes en stor Del andet Bytte, af Guld og andre Kostbarheder, samt af Mynter fra de sydlige Lande, som senere ere fundne paa flere Steder i Norden, saa kan man ej tvivle paa, at ogsaa mange af Aandens Skatte ere bragte did af de ofte raa, men ogsaa vidøelsyne Nordboer.

22. Normannerne i Syditalien stødte sammen med Grækerne. Fra den anden Side aabnede sig for Nordboerne en anden Forbindelse med disse ved Væringerne. Ad trende Veje kunde der fornemmelig aabnes Nordboerne Adgang til Konstantinopel, dels mod Vesten ad Søvejen igjennem Middelhavet, dels fra Vindland midt igjennem Evropa til Italien og derfra til Søs videre frem, dels endelig mod Østen igjennem Rusland. Den midterste af disse Veje er sandsynligvis meget tidlig betraadt, skjøndt vi ikke ved sikre nordiske Kilder kunne godtgjøre hverken Maaden eller den bestemte Retning, i hvilken disse Rejser foretoges. Den tidlige Bernstenshandel lader imidlertid formode en ligesaa tidlig Forbindelse imellem Nord og Syd, og at en saadan senere vedligeholdtes, bekræftes ved sydlige Skribenters Efterretninger

---

[1]) Hkr. Olaf den hell. Saga, Kap. 4—19.

om Thuleboerne, hvilke f. Ex. Procopius [1]) kjendte af egen Erfaring, og af Jordanes's [2]) Beretning om en Fyrste fra Scanzia, som drog til den østgotiske Konge Theodorik i Italien. Da denne stod i Forbindelse med det græske Kejserhof, saa maatte derved ogsaa for Nordboerne aabnes en Vej fra Italien til Konstantinopel. Men levende blev Forbindelsen først ved Varegerne i Rusland. Efterat den gamle Kongestamme i Garderige var uddød, stiftedes her ny Riger af Vareger fra Sverrig, hvortil den svenske Konge Erik Emundsens forhen anførte Tog til Rusland allerede kunde give Anledning. Tre Varegiske Brødre kom did (omtr. 860), og stiftede Stater ved Ladoga, Bjelo Osero og i Isborsk, samt senere i Novgorod; snart efter gik Varegerne endnu længer mod Syden ned ad Dniperfloden til Kiov, og foretoge allerede 865 et, men ulykkeligt, Tog mod Konstantinopel. Men 907 foretog Oleg et saadant med Held med en Flaade, som drog ned ad Dniper, og en stor Hær, og 980 under Volodimirs Regjering foretoge Vareger fra Kiov et lignende. Strax efter Aar 900 kan man derfor sikkert antage, at Forbindelsen ad denne Kant er begyndt imellem Nordboerne og Miklegaard; thi at de her omtalte russiske Vareger vare Nordboer, vise aabenbar deres nordiske Navne, som Vermund, Rulof (Rolf), Ingel (Ingild), Rueld (Roald), Regnald, Kar (Kaare) og saadanne flere; og at de samme havde udbredt og nedsat sig i de indre Dele af Rusland, vise fornemmelig Navnene paa de Vandfalde

---

[1]) De bello Gothico, lib. 2 cap. 15, i Muratori Script. rer. Ital. T. 1. P. 1.

[2]) De rebus Geticis, sst. cap. 3.

i Floden Dniper, som Russerne kom forbi paa Vejen til Konstantinopel; blandt disse nævner nemlig Konstantin Porphyrogenneta som det andet et, der paa russisk (ῥωσιςι) kaldes Oulworsi (Οὐλβορσι), men paa slavonisk (σκλαβινιςι) Ostrowuniprach, og betyder Vandfaldsøen (το νησιον τȣ φραγμȣ), eller rettere, hvilket det slavoniske Ord ogsaa viser, Øfaldet; det Navn, som her kaldes russisk, er altsaa ligefrem det oldnordiske hólmfors; det tredie Vandfald hedder Gelandri, og har Navn af sin Brusen, det betyder nemlig ἠχος φραγμου; heri gjenkjender man da let det nordiske gjöll, gjallandi; det femte hedder paa russisk Baruforos (Βαρουφορος), paa slavonisk Wulniprach, og er ligesaa tydelig det nordiske bárufors, der netop betyder det samme, som slavonisk wolnyprag; det næstfølgende, paa russisk Leanti, med Betydningen Vandets Syden (βρασμα νερου), kommer nærmest det nordiske hlæiandi [1]). Det samme følger endelig ogsaa af de nordiske Efterretninger; om det end lades uafgjort, om Oleg er den samme som vor Ørvarodd, skjønt adskillige Træk i begges Historie synes at vise, at vor Saga om Ørvarodd for en Del er Olegs Bedrifter, udsmykkede ved senere Sagn og forøgede med adskillige Tillæg [2]), saa viser dog Thorvald Vidførles Ophold i det sydlige Rusland, hvor han anlagde et Kloster, i hvilket han døde (vel omtrent 990), at der den Gang maa have

---

[1]) See Lehrbergs Untersuchungen zur Erläuter. der ält. Gesch. Rußlands, S. 337 fgg. jf. Parrot über die Liwen, Lätten und Esten, 2 Th. Erläuter. Nr. 19. samt om Personsnavne Rasmussen de Arabum Persarumqve commercio cum Russia et Scandinavia, S. 23 fgg.

[2]) Suhm, 2. D. S. 503—504, jf. Sagabibl. 2. D. S. 539—540.

været en stor Mængde Vareger i disse Egne [1]). Intet er heller naturligere, end denne Udbredelse af Nordboernes Landekundskab; Handelen paa Finmarken bragde dem i nøje Forbindelse med Holmgaard; dette Rige foranledigede sydligere Nedsættelser, og for disse maatte der snart ved Handel aabnes Vej til det sorte Hav og Konstantinopel [2]).

Næsten fra selvsamme Tid have vi paalidelige Efterretninger om Nordboers Ophold i Miklegaard, hvor de især bleve bekjendte som Livvagt hos den græske Kejser. Om Oprindelsen til selve Navnet paa disse Væringer eller Varanger have de Lærde haft mange forskjellige Meninger, af hvilke især tvende kunne komme i Betragtning: man udleder det nemlig af angels. wære, Forbund, saa at Væringer skulde være det samme, som Fœderati, under hvilke de Gother indbefattedes, som indgik Forbund med de græske Kejsere, og traadte i Krigstjeneste hos dem [3]), hvilket almindelige Navn derpaa af Islænderne forandredes til Væringer [4]). Andre slutte fra den hos Byzantinerne forekommende Sammenstilling af Varanger og Nemeter, af hvilke den græske Kejsers Livvagt udtrykkelig anføres at have bestaaet, at, da Nemeter snart betegne Tyske i Almindelighed, snart Bajrer i Særdeleshed, saa

---

[1]) Hans Saga, Kap. 10.

[2]) Rathke om Norges ældre Landhusholdn. og Handel, i Skand. Lit. S. Skr. for 1807, 2. B. S. 379 fgg.

[3]) Procop. de bello Goth. lib. 4. cap. 5.

[4]) Ihre i Schlözers Nord. Gesch. S. 546; Hallenbergs Anm. till Lagerbr. 2. Afd. S. 184 fgg. Cronholms Wäringarna, S. 272. Anm. 21.

maa Varanger, der er det samme som Væringer, oprindelig betegne Franker, det samme Navn, hvormed Tyrkerne endnu kalde alle Evropæer fra Vesten [1]); men dette bliver dog saare tvivlsomt, da Byzantinerne udtrykkelig gjøre Forskjel paa Varanger og Franker [2]), ligesom ogsaa Væringer, Franker og Flæminger adskilles i de nordiske Kilder [3]).

Saavel Byzantinernes som Nordboernes Efterretninger vise, at Væringerne i Miklegaard vare fra Norden; man finder ogsaa, endog navnlig, anførte saadanne baade fra Danmark, Norge og Sverrig. Efter Anna Comnena vare Varangerne komne fra Thule, som laa ved det nordlige Verdenshavs Grændser op imod eller under Nordstjernen; ogsaa kaldes de de øxebærende Barbarer fra Thule. Hos Saxo kaldes de Danicæ vocis homines, eller de danskstalende, et Udtryk, der som bekjendt ligeledes indbefatter Mænd fra alle tre nordiske Riger. Styrken af deres Korps angives en Gang at have været 450 [4]), men rimeligvis er deres Antal senere voxet betydelig. Allerede under Kejser Alexius Comnenus bleve de betydelig forstærkede ved landflygtige Angelsaxer, som vare misfornøjede med Normannernes Overvælde i England [5]), saa at Danske og Angelsaxer, der i Norden stode i saa nær Berørelse med hinanden, ligeledes kom i Forbindelse i det fjærne Syden. Endelig vare ogsaa Longobarder, Normanner fra Italien, og uden Tvivl flere Folkeslag af og til forenede med dem.

---

[1]) Anton über die alten Slaven, 2. D. S. 31. 36—37.

[2]) Suhm, 4. D. S. 382. 596.

[3]) Hkr. Hagen Hærdebreds S. Kap. 20.

[4]) Sst.

[5]) Order. Vitalis hist. eccl. S. 641. 725.

23. Aarsagen til Væringernes Rejser til Miklegaard var den samme, som til Vikingetogene: Begjerlighed efter Hæder og Bytte. Hyppige bleve derfor især disse Rejser, da Vikingetogene begyndte at aftage. Deltagerne vare deels Kongebaarne, som af en eller anden Aarsag forlode deres Fædreland, og gave sig i fremmed Sold, dels fri Odelsbønders Sønner, som ikke vare mægtige nok til mod Enekongernes Befaling at fortsætte Vikingetogene, dels endelig andre Kæmper, Lensmænd og Hirdmænd, som allerede vare traadte i Tjeneste hos nordiske Konger, men lokkedes af de endnu mere glimrende Udsigter, der aabnedes dem i Syden. Usandsynligt er det heller ikke, at Østen, som det Sted, hvorfra først Asalæren, senere Kristendommen, vare komne, i Nordboens Øjne maatte have noget ærværdigt og helligt, saa at ikke blot verdslig Vinding, men selve Hjertets Længsler og Haabet om en højere Vinding droge dem did. Miklegaardsrejserne og Korstoge maatte derfor vexelvis virke paa og befordre hinanden [1]).

Som det ældste Exempel paa en Rejse til Miklegaard anfører man i Almindelighed Beretningen om det Budskab, den græske Kejser Theophilus (839) sendte til Ludvig den fromme om nogle Russer (Rhos), der vare sendte til ham, og som han nu bad om maatte rejse igjennem Kejser Ludvigs Lande tilbage til deres Fædreland; men ved nøjere Undersøgelse fandt Kejser Ludvig, at det var Svenske (eos gentis esse Sveonum), og holdt dem for Spejdere [2]). Den ældste nordiske Efterretning er Fortællingen om Finnboge

---

[1]) Cronholms Wäringarna, S. 13—14. 18. 20—21.

[2]) Langeb. Script. 1. D. S. 521. Hallenbergs Anm. till Lagerbr. 2. Afd. S. 180. Suhm, 2 D. S. 93.

den stærke [1]), der (imellem 970—980) drog fra Hagen Jarls Hof i Norge til Miklegaard, for at indkræve Penge af Berse; men denne Fortælling er æventyrlig udsmykket og upaalidelig. Den første sikre Efterretning bliver derfor den om Kolsskjæg, Broder til Gunnar fra Hlidarende; han rejste fra Island til Norge, derfra til Svend Tveskjæg i Danmark (993), hvor han blev døbt; fra Danmark drog han over til Garderige, opholdt sig der et Aar, og drog endelig ud til Miklegaard, hvor han giftede sig, og blev Høvding over Væringerne (höfðingi fyrir Væringjaliði), og forblev der til sin Død [2]). Fra nu af blive Beretningerne hyppigere: Islænderen Bolle Bollesen opholdt sig ligeledes en Vinter over i Danmark, og var siden i flere Aar blandt Væringerne i Miklegaard [3]). Eilif Thorgilsen, der var Høvding for Thingmændenes Hær i London (þingmannalið í Lundunaborg), drog efter Svend Tveskjægs Død til Miklegaard, og blev ligeledes der Væringe-Høvding [4]). Islænderen Gest begav sig (omtrent 1011) til Norge, forfulgt af Blodhævneren Thorsten, der endog herfra forfulgte ham til Miklegaard [5]). I Rafnkel Godes Saga [6]) anføres, at Islænderen Thorkel Thjostesen havde været i sex Aar i Miklegaard, og at en anden, ved Navn Eivind, nylig var hjemkommen derfra; det samme siges om Grís Sæmingsen,

---

[1]) Hans Saga, Kap. 19—20.

[2]) Njála, Kap. 82.

[3]) Laxdælas. Kap. 56. 73. 77.

[4]) Jómsvík. S. Kap. 52.

[5]) Víga-Styrs S. i Sagabibl. 1. D.

[6]) Kap. 3. 7. 14.

og at han havde staaet i stor Anseelse hos Keiseren [1]). Paa samme Tid, som Harald Haardraade befandt sig der, vare der ligeledes to Islændere, Ongul og Dromund, men Fortællingen om deres Ophold er udsmykket med Fabler [2]). Berømtest af alle er Harald Haardraades af Sagaen om ham noksom bekjendte Ophold i Miklegaard og Deltagelse i Krigene paa Øerne ved Grækenland og Italien, samt i Afrika (Serkland); med ham var ogsaa Islænderen Haldor Snorresen, og tvende andre omtales ved Toget til Sicilien. Ikke mindre hæderligt var den danske Konge Erik Ejegods Ophold i Konstantinopel paa hans Reise til det hellige Land [3]). Endride den unge kom tilbage fra Miklegaard 1150, og foranledigede Rognvald Jarls paafølgende Reise (see iøvrigt Korstogene i det følgende). Under Harald Haardraades Regjering drog Thormod Endridesen efter et begaaet Drab til Danmark, og derfra ud til Miklegaard, hvor Keiseren i Begyndelsen ikke vilde tage ham i sin Sold, fordi han var for liden af Vært, men dog tog ham til Naade, da han i eet Hug hug Hovedet af en Tyr [4]). Paa Magnus Barfods Tid kom Islænderen Eldjarn hjem fra Miklegaard [5]). Thorer Helsing var Høvding over Væringerne i det store græske Tog imod Petzinakkerne, og ved samme Lejlighed nævnes en svensk Mand iblandt Væringerne [6]). Sigurd Jorsalefarers Datter Kristine drog efter

---

[1]) Olafss. Tryggvas. Kap. 152.
[2]) Grettiss. Kap. 93—100.
[3]) Saxo, lib. 12, S. 228.
[4]) Haraldss. harðr. i Fornm. S. Kap. 90.
[5]) Magnuss Berfætts S. i Fornm. S. Kap. 29.
[6]) Hkr. Hagen Herdebreds S. Kap. 20—21.

Erling Skakkes Død bort fra Norge med en anden Mand, og de opholdt sig nogen Tid i Miklegaard [1]). Erik Kongssøn, der kom tilbage til Norge, og udgav sig for Kong Sverres Broder, havde været i Miklegaard i Sold hos Kong Manuel [2]), hvilken Kejser ogsaa omtales i Kongespejlet [3]). Aar 1195 sendte Kejser Alexius flere Sendebud til de nordiske Lande, for at hværve ham Tropper; Hreidar Sendemand fra Vigen til Kong Sverre, Peder Ilske til Kong Knud den sjette i Danmark, og endnu en tredie til Kongen af Sverrig; Hreidar vendte tilbage til Konstantinopel i Begyndelsen af Aaret 1213 og døde det følgende Aar [4]). Saa langt hen i Tiden kunne vi altsaa med Sikkerhed følge Væringernes Ophold i Konstantinopel; efter denne Tid bleve Rejserne sjeldnere, indtil Varangernes Korps endelig blot bestod af Engellændere [5]).

24. En Udvikling af de mange og vigtige Følger, som Væringernes Rejser maatte drage efter sig i Norden, ligger udenfor vort Øjemed, men med Hensyn til Landekundskaben maa vi bemærke, at Væringerne paa deres Udrejse ofte opholdt sig paa Vejen i andre Lande; vi have saaledes seet flere Exempler paa, at Islænderne droge fra Norge over Danmark, og gjerne opholdt sig her, førend de droge videre mod Syden; de ofte landflygtige norske Kongesøn-

---

[1]) Hkr. Magnus Erlingſ. S. Kap. 30.
[2]) Hkr. Sverres S. Kap. 59.
[3]) See Fortalen til dette.
[4]) Hkr. Sverres. S. Kap. 127. Annal. Isl. reg. i Langeb. Script. 3. D. S. 78—79. Suhm, 8 D. S. 365.
[5]) Jf. iøvrigt Cronholms Wäringarna, S. 42—197.

ner ankom gjerne med et ringe Følge til Sverrig, og bemandede her med Svenske de Skibe, som de udrustede for at seile til Garderige, hvorfra de atter fortsatte Reisen sydpaa; her, som overalt, har Historien kun bevaret Navnene paa Høvdingerne eller enkelte udmærkede Mænd; Navnene paa de langt talrigere, men af simpel Stand, turde vel ofte findes paa Runestenene, især hvis man med Sikkerhed kunde antage, at Navnet Girkland paa disse altid betyder Grækenland [1]). Fremdeles vare Væringernes Høvdinger nogle af de duligste Anførere i Krig, og dem betroedes Anførselen paa fjærne Toge, de maatte herved lære at kjende hidtil ubekjendte Lande i Syden, og Folkeslag, hvis Navne aldrig forhen havde rørt deres Øren; de opholdt sig dernæst i flere Aar i Konstantinopel, vare ofte Deltagere i Keisernes vigtigste Raadslagninger, hævede Skatter omkring i Provinserne, sattes til Dommere i indviklede Sager, o. m. desl., hvorved altsaa en nøiere Kundskab om de sydlige Landes Ejendommelighed nødvendig maatte erhværves. Endelig bekræftes ogsaa dette paa det fuldkomneste ved de store Forandringer, som foregik i selve Norden i Kulturen i Almindelighed, Kongemagten, Hirdmændenes ridderlige Aand, Krigskunst, Bygningskunst, o. desl., hvilket alt ikke kunde bevirkes uden ved de Væringer, som, efter flere Aars Ophold i Konstantinopel, atter bosatte sig i deres oprindelige Hjem, og deels ved Fortælling om Sydens Undere vakte Lysten hos flere til at drage did, deels ved ny erhværvede Kundskaber og eget Exempel virkede paa deres Samtidige i selve Norden [2]).

---

1) Cronholms Wäringarna, S. 23—34.

2) Sml. S. 231 fgg. 264 o. fl. St.

25. Ved Kristendommen aabnedes endnu flere Kilder til en omstændeligere Kundskab om selve Norden, men især til nøjere Bekjendtskab med de sydlige Lande. Kristne Missionærer vandrede ind i Norden, for at prædike Korsets Lære, og da denne havde befæstet sig, fandt uafbrudt flere gejstlige Forbindelser Sted, som virkede fra Syd til Nord og omvendt. Vikingetogene havde allerede givet Anledning til, at mange Nordboer bleve bekjendte med Kristendommen, lode sig døbe, og nedsatte sig snart i det frankiske Rige, snart paa andre Steder i Syden; Gejstlige fra Norden tyede til Syden, dels for at studere, dels for at indvies til Biskopper; herpaa fulgte utallige Pillegrimsrejser, Valfarter og større Toge mod Syd og Ost, især bleve Pillegrimsrejser til Rom og Toge til Palæstina vigtige Midler til at udbrede og fremme Kulturen i Almindelighed og Landekundskab i Særdeleshed. De første fremmedes ved den Forbindelse, alle kristne Konger stode i med det rommerske Hof, de sidste ved Væringernes langvarige Ophold og Anseelse i Konstantinopel. Alle disse Vandringer og Rejser udgjorde, som Vedel-Simonsen bemærker, ikke blot enkelte Rejser og enkelte Korstoge, skjønt Annalisterne kun have optegnet saadanne, men en uafbrudt Kjæde, der igjennem utallige Led slyngede sig over Norden, Syden og Østen. Pillegrimsrejserne gik ikke blot til de nærmeste Lande, England, Nederlandene og Tyskland, men ogsaa til Frankerig og Spanien; de, som vandrede til Rom og Jerusalem, besøgte tillige paa Henvejen og Tilbagevejen mange andre hellige Steder i Evropa. Korstogene førte Nordboerne ikke blot imod Hedningerne i Venden, Preussen, Estland og Lifland, men ogsaa til Bøhmen, Ungarn, Grækenland, Syrien; de foretoges i Forening med næsten alle andre ev-

ropæiske Folkeslag. Herved maatte snart opstaa rigtigere og fuldstændigere Forestillinger om fremmede Landes Sprog, Historie og Geografi [1]).

26. Nøje Forbindelse imellem selve de nordiske Lande maatte bevirkes ved Kristendommen, thi denne medførte mange Rejser af Gejstlige; saaledes blev f. Ex. Jon Øgmundsen (1106) og Magnus Einarsen (1134) viede til Biskopper paa Island af Erkebispen i Lund [2]); Ketil Thorstensen valgtes til Biskop paa Island, rejste (1122) ned til Danmark, og blev der viet til Biskop [3]); Povel Biskop var først bleven viet til Præst af Bisköppen i Hammer, og siden (1195) til Bisköp af Absalon [4]); Brand Sæmundsen blev viet til Bisköp af Erkebisköp Eisten i Norge (1163), og ligeledes (1203) Gudmund Aresen i Throndhjem [5]). Mange andre Exempler kunde anføres paa lignende gejstlige Forbindelser især imellem Orkenøerne, Norge og Island [6]), saavel som imellem de andre nordiske Lande. Hertil kom endnu Pillegrimsrejserne i selve Norden til saadanne Steder, hvor forhen Aserne, nu Helgener bleve dyrkede; disse besøgtes tit og ofte, endog fra Steder udenfor det egentlige Norden. Især kan mærkes Olaf den helliges Grav i Norge, hvortil der skete mangfoldige Vandringer, som Snorre for en Del har opbevaret i Fortællingerne om hans Jærtegn;

---

[1]) Vedel-Simonsen om Valfarter, 11te Kap.

[2]) Húngrv. S. 52. 90.

[3]) Sst. S. 76.

[4]) Sst. S. 158—160.

[5]) Sst. S. 126. 192.

[6]) Sst. S. 226 fgg.

saa almindelige vare saadanne Vandringer did, at danske Sendebud, der havde til Hensigt at vække Oprør i Throndhjem, under Paaskud at ville besøge den hellige Olafs Grav, uden Mistanke kunde drage midt igjennem de norske Oplande [1]). Ligesaa almindelig var Dyrkelsen af Knud den hellige i Danmark, og de til ham indviede Gilder, der udbredte sig fra Slesvig til Wisby. De næsten i hver nordisk Provins værende hellige Kilder, der endnu aarlig besøges af Almuen, endog fra langtfraliggende Egne, ere endnu den Dag i Dag Beviser paa, hvor langt hyppigere saadanne Sammenkomster maa have været i Oldtiden og Middelalderen, da Troen paa deres Hellighed og undergjørende Kræfter endnu var i sin fulde Styrke.

27. Fra Syd og Vest mod Nord virkedes fornemmelig ved de mange kristne Missionærers, og senere Præsters og Munkes Rejser til Norden endog fra fjærne sydlige Lande. Overgangspunktet var her næsten altid Danmark, men herfra droge, især i Begyndelsen, de samme Mænd videre om i Norden; dette var, som bekjendt, Tilfældet med Ansgar og hans nærmeste Efterfølgere, men ogsaa i den senere Tid. Nærmest kom Præster og Munke fra England og Saxland; men ogsaa f. Ex. fra Ruda (Rouen) i Nordmandiet og fra Irland til Island [2]), og saadanne Indvandringer skete næsten uafbrudt. At Norden i saa lang Tid stod under Erkebispedømmet i Hamborg og i Bremen, maatte, indtil Erkesædet i Lund blev

[1]) Hkr. Magnus Erlingſ. S. Kap. 25.

[2]) Húngrv. S. 18. 28 fgg. Suhm, 4. D. S. 251.

oprettet (1103), og begges Afhængighed igjen af Rom tillige for hele den følgende Tid bevirke idelige Missioner til Norden. Mærkelige Exempler ere Kardinal Vilhelms Ophold i Norge, og Kardinal Martins i Danmark. Endelig vandrede ikke blot Skarer af Munke, men ogsaa Dyrkelsen af fremmede Helgener ind til Norden, som St. Svithuns fra Winchester til Stavanger, St. Albani fra St. Albans til Odense; den hellige Magnus fra Ørkenøerne blev dyrket i Throndhjem, i Lund og i Roskilde; de virkelige eller foregivne Levninger af saadanne Mænd vare altfor hellige, til at man ikke skulde erkyndige sig om de Steder, hvor de havde levet og virket; det gamle Norden vilde ikke have erholdt saa omstændelige og nøjagtige Beskrivelser over Jerusalem, som de vi have, hvis ikke Frelseren der havde levet og lidt.

28. Men vigtigere for vort Øjemed er det at betragte de ved Kristendommen foranledigede Rejser og Valfarter til andre Lande fra Norden.

Hertil høre da fornemmelig de Rejser, som foretoges af Gejstlige, dels for at studere, dels for at vies til Biskopper. Exempler herpaa ere: Biskop Othinkar i Ribe studerede i Engelland, og rejste derpaa igjennem Frankerig, for at blive endnu dygtigere, omtrent 1015 [1]); den svenske Biskop Osmund studerede i Bremen, og drog til Rom for at vies [2]). Den islandske Biskop Isleif havde studeret (*var settr til skóla)* i Herfurða, og vies des 1056 til Biskop af Erkebispen i Bremen [3]); hans

---

[1]) Suhm, 3. D. S. 450.

[2]) Suhm, 4. D. S. 250.

[3]) Kristnis. S. 130. Húngrv. S. 12. 14—16.

Son Gisfur studerede ligeledes i Saxland, og blev viet til Biskop af Erkebispen af Magdeborg [1]); Jon Ogmundsen og Sæmund Sigfussen studerede i Paris [2]); Biskoppen i Skalholt Thorlak Thorhallesen i Paris og i Lincoln i England [3]); Povel Biskop 1190 ligeledes i England [4]); den danske Svend Norbagge studerede i Italien [5]) o. s. v. Endnu hyppigere vare naturligvis Munkes og Biskoppers Reiser især til Tydskland og Italien, for at bivaane Conciler eller at udrette andre Kongens og Kirkens Ærender. Exempel derpaa er det store Concilium til Pavia (1160), hvor de fornemste Gejstlige samledes fra næsten hele den katholske Kristenhed, og hvor saaledes Biskopper fra Norden kom sammen idlandt andre med Biskopper fra Ungarn [6]).

Denne nøje Forbindelse imellem Norden og det øvrige Evropa viser sig ogsaa ved Udbredelsen af nordiske Helgeners Dyrkelse udenfor Norden. Saaledes havde f. Ex. den norske Helgen Olaf en Kirke i Skotland, en anden tæt udenfor York, ligeledes en i Southwark og fire i London, en i Exeter, samt i Konstantinopel og Novgorod, og han dyrkedes ligeledes i Paris [7]); men Opbyggelsen af en Kirke og Indvielsen af et Alter til en nordisk Helgen forudsætter næsten altid, at en Mængde Nordboer i

---

1) Húngrv. S. 36. 42.
2) F. Johannæi hist. eccl. Isl. 1. D. S. 320.
3) Langeb. Script. 4. D. S. 623.
4) Húngrv. S. 144.
5) Suhm, 4. D. S. 473.
6) Suhm, 7. D. S. 55. 82.
7) Suhm, 3. D. S. 691—692.

oprettet (1103), og begges Afhængighed igjen af Rom tillige for hele den følgende Tid bevirke idelige Missioner til Norden. Mærkelige Exempler ere Kardinal Vilhelms Ophold i Norge, og Kardinal Martins i Danmark. Endelig vandrede ikke blot Skarer af Munke, men ogsaa Dyrkelsen af fremmede Helgener ind til Norden, som St. Svithuns fra Winchester til Stavanger, St. Albani fra St. Albans til Odense; den hellige Magnus fra Orkenøerne blev dyrket i Throndhjem, i Lund og i Roskilde; de virkelige eller foregivne Levninger af saadanne Mænd vare altfor hellige, til at man ikke skulde erkyndige sig om de Steder, hvor de havde levet og virket; det gamle Norden vilde ikke have erholdt saa omstændelige og nøjagtige Beskrivelser over Jerusalem, som de vi have, hvis ikke Frelseren der havde levet og lidt.

28. Men vigtigere for vort Øjemed er det at betragte de ved Kristendommen foranledigede Rejser og Valfarter til andre Lande fra Norden.

Hertil høre da fornemmelig de Rejser, som foretoges af Gejstlige, dels for at studere, dels for at vies til Biskopper. Exempler herpaa ere: Biskop Othinkar i Ribe studerede i Engelland, og rejste derpaa igjennem Frankerig, for at blive endnu dygtigere, omtrent 1015 [1]); den svenske Biskop Osmund studerede i Bremen, og drog til Rom for at vies [2]). Den islandske Biskop Isleif havde studeret (*var settr til skóla*) i Herfurða, og viedes 1056 til Biskop af Erkebispen i Bremen [3]); hans

---

[1]) Suhm, 3. D. S. 450.

[2]) Suhm, 4. D. S. 250.

[3]) Kristnis. S. 130. Húngrv. S. 12. 14—16.

Jón Gissur studerede ligeledes i Saxland, og blev viet til Bisskop af Erkebispen af Magdeborg [1]); Jon Ogmundsen og Sæmund Sigfussen studerede i Paris [2]); Bisskoppen i Skalholt Thorlak Thorhallesen i Paris og i Lincoln i England [3]); Povel Bisskop 1190 ligeledes i England [4]); den danske Svend Norbagge studerede i Italien [5]) o. s. v. Endnu hyppigere vare naturligviis Munkes og Bisskoppers Reiser især til Tyskland og Italien, for at bivaane Concilier eller at udrette andre Kongens og Kirkens Ærender. Exempel derpaa er det store Concilium til Pavia (1160), hvor de fornemste Geistlige samledes fra næsten hele den katholske Kristenhed, og hvor saaledes Bisskopper fra Norden kom sammen iblandt andre med Bisskopper fra Ungarn [6]).

Denne nøje Forbindelse imellem Norden og det øvrige Evropa viser sig ogsaa ved Udbredelsen af **nordiske Helgeners Dyrkelse udenfor Norden.** Saaledes havde f. Ex. den norske Helgen Olaf en Kirke i Skotland, en anden tæt udenfor York, ligeledes en i Southwark og fire i London, en i Exeter, samt i Konstantinopel og Novgorod, og han dyrkedes ligeledes i Paris [7]); men Opbyggelsen af en Kirke og Indvielsen af et Alter til en nordisk Helgen forudsætter næsten altid, at en Mængde Nordboer i

---

[1]) Húngrv. S. 36. 42.

[2]) F. Johannæi hist. eccl. Isl. 1. D. S. 320.

[3]) Langeb. Script. 4. D. S. 623.

[4]) Húngrv. S. 144.

[5]) Suhm, 4. D. S. 473.

[6]) Suhm, 7. D. S. 55. 82.

[7]) Suhm, 3. D. S. 691—692.

længere Tid havde opholdt sig, vel endog drevet Handel paa et saadant Sted. Ligeledes dyrkedes den hellige Halvard fra Vigen i Norge i Lybek, Utrekt, Køln o. fl. St.[1]); Sverrigs Patron, den hellige Erik, ikke blot i Danmark og Norge, men ogsaa i Lybek og Køln [2]).

Fremdeles foretoges Valfarter til adskillige Lande i Syden, fornemmelig til England, Spanien, Italien og det sydlige Frankerig, samt Rusland. Man besøgte saaledes den hellige Poppos Grav i Trier [3]); Magnus den godes Moder Alfhilde gjorde en Valfart til hellige Steder i England, især til St. Adelmi Grav i Malmesbury [4]); Jon Staal fra Norge besøgte Thomas Beckets Grav i Canterbury [5]); Islænderen Rafn Svendbjørnsen rejste til Norge, derfra til den hellige Thomas i Canterbury, den hellige Egidius (nemlig i Jlansborg eller St. Gilles ved Rhones Udløb), derfra mod Vesten til den hellige Jakob (i Compostella), og endelig over Rom tilbage til Island [6]). Man see iøvrigt de vedkommende enkelte Steder i det følgende.

Næppe var Kristendommen indført i Norden, førend ogsaa Vikingetogene forandrede sig til Korstoge mod Hedningerne i Venden og omliggende Lande. Disse Toge skete især fra Danmark, hvor dels enkelte Høvdinger, som Hakon Jarl Iversen, idelig færdedes paa Søen for at afværge Venders og Kurers Sørøveri, dels af selve Kon-

---

1) Suhm, 4. D. S. 102.
2) Suhm, 7. D. S. 81—82.
3) Suhm, 3. D. S. 307.
4) Suhm, 4. D. S. 172—173.
5) Hkr. Hagen Hagensens S. Kap. 130.
6) Sagabibl. 1. D. S. 238.

gerne med en Flor Hær og Flaade, som af Magnus den gode, Svend Estridsen, Knud den hellige som Prins og som Konge, Erik Ejegod, indtil de vendiske Lande endelig under Valdemarerne maatte erkjende dansk Overherredømme og antage Kristendommen.

29. Rommerrejser. En Valfart og Pillegrimsrejse til Rom kaldtes Rómafőr eller Rómferð, Suðrferð eller Suðrgánga [1]), og de Rejsende selv Rómferlar eller Suðrgaungumenn, og at foretage en saadan Rejse at fara suðr, at gánga suðr, at vera á Rómavegi [2]); Udtrykket at gánga har naturligvis Hensyn til den egentlige Pillegrimsgang til Fods; men en Del af Rejsen foretoges og saa ofte til Søs, og ligeledes forekommer Udtrykket at ride (*reið suðr ok sunnán*) [3]). Rejsens Varighed var forskjellig efter dens Hensigt: Den egentlige Pillegrim med Pose og Stav fuldendte den i tre Aar frem og tilbage; saaledes fortælles om Thorvald Snorresen, at han gik til Rom (*gekk suðr til Róms*), og var borte i tre Aar (*var utan þrjá vetur*) [4]). De, der rejste i andre Forretninger, som Handel, eller til Hest og Vogns, kunde ende den i et Aar; Sigvald Skald f. Ex. drog paa sin Rommerrejse ud om Sommeren, og kom tilbage om Høsten [5]); Einar Thambeskælver drog vester over Havet til England, og derfra til

---

[1]) Kristnis. S. 122. Njála, Kap. 148. Olafss. Tryggvas. Kap. 263.

[2]) Haraldss. harðr. Kap. 73. Njála, Kap. 155. Hkr. Olaf Tryggv. S. Kap. 109, S. 317, Olaf den hell. S. Kap. 218.

[3]) Sturlúngas. 1. D. 5. P. Kap. 46.

[4]) Sst. 1. D. 4 P. Kap. 19.

[5]) Hkr. Magnus den godes S. Kap. 9.

Rom, var borte en Winter, og kom hjem næste Sommer, og havde endda en Tid lang opholdt sig i England [1]); Kolben den unge og flere Islændere rede til og fra Rom paa et Aar [2]); Sturle Sigvatsen drog fra Island til Bergen, og blev der om Winteren, derpaa til Kong Waldemar den gamle i Danmark, som gav ham en god Hest og flere Gaver, hvorpaa han igjennem Tydskland drog til Rom, og tilbage om Høsten [3]). Heraf sees ogsaa, at Pillegrimmene fra Island i Almindelighed først overvintrede i Norge, derpaa om Foraaret satte over til Danmark, for at de om Sommeren, som den bedste Tid til at foretage Fodvandringen, kunde være i Tydskland; overhovedet at de paa Vejen gjerne i nogen Tid opholdt sig i de nordiske Lande; saaledes fortælles ogsaa om Thorlaug Povelsdatter og hendes Mand, Thorer Præst, at de først overvintrede i Bergen, førend de begave sig paa Rejsen [4]); og om Urækja Snorresen, at han besøgte Kong Waldemar den gamle i Danmark baade da han red til og fra Rom [5]). Dog finder man ogsaa, at Pillegrimme fra Island sejlede over til Norge, og strax om Winteren begave sig paa Vejen til Rom; f. Ex. Sturle Sigvatsen [6]).

30. Vejene fra de nordiske Lande til Rom kaldtes *Rómavegir* eller *Suðrvegir*, og vare følgende:

1) Den vestre Vej, *hin vestra leið* [7]), ad hvilken Rejsen for en Del eller ganske foretoges til Søs.

---

[1]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 130.

[2]) Sturlúngas. 1. D. 5 Þ. Kap. 40.

[3]) Sst. Kap. 23.

[4]) Sst. 1. D. 2 Þ. Kap. 34.

[5]) Sst. 5 Þ. Kap. 46.

[6]) Hkr. Hagen Hagensens S. Kap. 180.

[7]) Njála, Kap. 160.

159

a) Man sejlede nemlig da syd over Havet (*suðr um sjá*) til Valland, og gik derpaa igjennem Frankerig, Helvetien og Italien; f. Ex. Einar Thambeskælver, som nys anført, fra England; fra Hvitsborg i Skotland sejlede Flose syd over Havet, og begyndte derpaa sin Pillegrimsgang til Rom (*hóf upp suðrgaungu sína ok gekk suðr ok lètti ekki fyrr enn hann kom til Rómaborgar*)[1]; ligeledes Kaare Sølmundsen, som begyndte sin Gang i Nordmandiet, og vendte tilbage fra Rom ad den vestre Led, gik ombord paa sit Skib i Nordmandiet, og sejlede over til Dover i England[2]. Jon Øgmundsen rejste over Norge, Danmark og Tyskland til Rom, men paa Tilbagevejen gik han igjennem Frankerig, og besøgte Sæmund Sigfussen i Paris[3].

b) Eller man foretog Rejsen ganske til Søs, saa at man kun af og til opholdt sig paa Kysten af Flandern og Valland, og sejlede derpaa igjennem Njørvesund til Italien. Saaledes beskrives Skopte Øgmundsens Rejse, paa hvilken han om Høsten kom til Flandern, og blev der Vinteren over, sejlede næste Vaar til Valland, hvor han blev en Del af Sommeren, hvorefter han endelig om Høsten kom til Rom[4].

2) Den østre Vej, *hin eystra leið*[5]), som førte til Lands igjennem Tyskland.

---

[1]) Njála, Kap. 159.

[2]) Sst. Kap. 160.

[3]) F. Johannæi hist. eccl. Isl. 1. D. S. 320.

[4]) Hkr. Magnus Barfods S. Kap. 22.

[5]) Njála, Kap. 159.

Denne var atter tredobbelt, nemlig enten igjennem Danmark og det vestlige Tydskland til Helvetien og Italien; eller til Søs til Frisland, opad Rhinen til Tydskland og igjennem det vestlige Italien, eller igjennem det østlige Tydskland over Tyrol igjennem det østlige Italien.

a) Paa den første Vej vare Stationerne følgende: Man sejlede fra Norge til Alaborg (Aalborg); derfra havde man to Dages Rejse til Vebjörg (Viborg), en Uges Rejse til Heiðabær (Slesvig), en Dagsrejse til Ægisdyr (Eideren), en Dagsrejse til Heitsinnahær (Itzeho) i Holsten; nu kom man over Saxelfr (Elben) til Stöðuborg (Stade), derfra var to Dages Rejse til Ferðuborg (Verden), derfra var kort til Nyiaborg (Nienburg), derpaa fortsattes Rejsen til Mundiuborg (Minden), derfra to Dages Rejse til Pöddubrunnir (Paderborn), og fire Dages Rejse igjen til Méginzuborg (Mainz); men man kunde ogsaa tage en anden Vej fra Stade til Mainz igjennem det østlige Saxen, nemlig fra Stade til Horsafell (Harsefeld), til Valsuborg (Walsrode, naar man læser saa for Valfuborg), til Hábrunniborg (Hannover), Hildisheimr, Gandurheimr, Friðlar (Fritzlar), Arinsborg (Marburg?) og endelig Meginzuborg. Fra Mainz gik Vejen fremdeles en Dagsrejse til Spira (Speier), tre (eller en) Dagsrejse til Selsborg (Selz i Elsatz), en Dagsrejse til Stransborg (Strasburg), tre Dages Rejse til Boslaraborg (Basel); nu forlod man Rhinen, og kom efter en Dagsrejse til Solatra (Soluthurn), en Dagsrejse til Vifilsborg (Avenche ved Murtensøen), en Dagsrejse til Fivizuborg ved Marteinsvatn (Vevay ved Lemansøen), en Dagsrejse til Mauriciusborg (St. Maurice), to Dagsrejser til Bjarnarðs spitali (Hospitalet paa St. Bernhard); nu kom man

ved Foden af dette Bjerg til Þrælaþorp (Estrouble), derfra til Augusta (Aosta), derfra to Dages Rejse til Jöfurey (Ivrea), en Dagsrejse til Friðsæla (Vercelli); herfra kunde man gjøre en Omvej af en Dagsrejse, naar man vilde besee Melansborg (Mailand); men naar man blev paa Rommervejen, da havde man fra Vercelli en Dagsrejse til Papey (Pavia), ligeledes en Dagsrejse til Plazinza (Placenzia), en Dagsrejse til Domnaborg (Borgo a San Domnino); derpaa kom man til Tarsborg (Borgo di val di Taro); nu gik man over Munbarð (Apenninerne) til Crucismarkaðr (S. Croce), Frakkakastali (Villa franca), Montreflar (Pontremoli), og havde herfra en Dagsrejse til Mariugilldi (S. Maria della Suorle), og videre over Stephanusborg (S. Stefano), Mariuborg (Sarzana?), Lúna, og derfra en Dagsrejse over Kiofurmunt (Mont Cheverol) til Lúka (Lucca), fremdeles til Pisis (Pisa), Arnblakkr, Matildar spitali, Sanctinusborg, Martinusborg; fra Lucca er tre Dages Rejse til Semmt (Semunt?, Siena), derpaa en Dagsrejse til Klerkaborg (S. Qvirico), ligesaa til Hangandaborg (Acquapendente), tolv Mil til Kristinuborg (Bolsena), otte Mil til Flaviansborg (efter Werlauffs Gisning, Burgo S. Flaviani), en Dagsrejse til Boternisborg, hvorved Þiðreksbað ligger (Viterbo og Bagnarea), derfra ti Mil til Sutaran mikla og en Dagsrejse til Sutaran litla ved Feginsbrekka, og endelig selve Roma [1]).

Denne Vej var det, som Islænderne især toge, naar de begyndte deres Rommerrejse med at gaa fra Bergen til Danmark.

---

[1]) Af Werlauff Symb. S. 15. fgg.

b) Den anden Vej adskiller sig kun i Begyndelsen fra den første: Man sejlede da fra Norge til Devent (Deventer) i Frisland, eller rejste over Trekt (Utrecht), hvorfra der var sex Dages Rejse til Kolnisborg (Køln), og derfra var atter to (?) Dages Rejse op med Rhinen til Meginzuborg (Mainz). Fra Mainz fortsattes der paa Rejsen til Rom saaledes som allerede under a) er anført [1]).

Denne Vej omtales sjeldnere: Om Hall Teitsen fortælles, at han paa Tilbagevejen døde i Treckt [2].) Derimod berettes om Nordmanden Gaute, at han rejste igjennem Saxland over Kolnir (Køln) til Rom [3]).

c) Den tredie Vej over Lybek igjennem det østlige Tydskland, Tyrol og det østlige Italien angives i et Pergamentshaandskrift, Arna-Magn. Nr. 281, 4to, der sandsynligvis er afskrevet efter et ældre; i dansk Oversættelse findes den i Suhms Danm. Hist. 5. D. S. 44; og det er denne Vej, som er afsat paa Schønings Kort over Europa i tredie Del af Hkr. Denne Reiseroute, der her anføres efter selve Haandskriftet med Tilføjning af Stedernes nuværende Navne efter Suhm, var følgende: Fra Libika (Lybek) til Mylna (Møllen i Lauenborg) 4 Mil, til Tertinborg [4]) (Artaleborg søndenfor Elben) 5 Mil, til Lyneborg 2 Mil, til Südborg 5 Mil, til Brúnsvik 11 Mil, til Gozler 6 Mil, til Austurróda (Osterrode)

---

[1]) Ligeledes af Werlauff Symb.

[2]) Húngrv. S. 112.

[3]) Olafss. Tryggvas. Kap. 283.

[4]) Hos Suhm Fertiaborg.

4 Mil, til Dúdarstadr [1]) 3 Mil, til Mjolnhús (Mühlhausen) 5 Mil, til Isinak [2]) (Eisenach) 3 Mil, til Breiding (Breitungen ved Werra) 3 Mil, til Meining (Meiningen) 2 Mil, til Mjólestadr (Mellrichstadt) 2 Mil, til Nyiastadr [3]) (Neustadt) 2 Mil, til Meningstadr (Münnerstadt) 1 Mil, til Virzinborg (Würzburg) 8 Mil, til Oxenfort 3 Mil, til Rotinnborg 5 Mil, til Þeingilsbýr (Dinkelsbühl) 5 Mil, til Nyiastadr [4]) (Hvitstadt ved Donau?) 5 Mil, til Austborg (Augsburg) 6 Mil, til Blankaberg 6 Mil, til Svanga (Hohen Schwangau ved Tyrols Grændse) 4 Mil; og da begynde Trentudalir (Dalene og Bjergene i Tyrol, saa kaldte efter Trent eller Trident), til Bardarkirkja (Partakirch under Stiftet Brixen) 6 Mil, til Isinbriggja (Insbruck) 8 Mil, til Matran (Matray i Stiftet Brixen) 3 Mil, til Sterting (Sterzingen) 1 Mil, til Brigdz (Brixen) 4 Mil, til Kluz (Clausen) 2 Mil, til Boz (Botzen) 4 Mil, til Trent (Trident) 2 vælske Mil og 30, til Bernar Klutz (la Chiusa) paa 2 Mil nær 40, til Bern (Verona) 12 Mil, til Fera (Ferrara) paa 2 Mil nær 50, til Bolonia 30 Mil, til Florens over Munta Ferla 6 Mil og 50, til Sena (Siena) 8 Mil og 20, til Romaborg 40 Mil, út um sjálfa Róm og Latran 4

[1]) Hos Suhm Suderstad med Tilføiende, at det uden Tvivl er feilskrevet for Dudersted; og saaledes staar der virkelig i Haandskriftet: til Dudarstad.

[2]) Saa læser jeg for Ismak.

[3]) Hos Suhm Thyiarstad, men Haandskriftet har tydelig: til Nyiastad, og Stedet er altsaa nuværende Neustadt, som ligger imellem Mellrichstadt og Münnerstadt.

[4]) Hos Suhm urigtig Nyaiastad.

Mil, til S. Pálskirkja 4 Mil. Der regnes, som Suhm bemærker, fra Bæjen af efter italienske Mil.

Da Erik Ejegod rejste til Venedig (Fenedi) og Bar, og besøgte mange hellige Steder paa Vejen, saa synes, efter Werlauffs Bemærkning, den Vej han kan have taget, nærmest at svare til nysanførte. Paa Hjemvejen gik han derimod over Placencia og Lúka [1]), og hans Tilbagevej synes da at have været den, som her foran er anført under a).

(See om disse Veje Werlauffs Bemærkninger i hans Symb. S. 35 fg.)

Længden af Vejen til Rom angives saaledes: Der er en liden sex Ugers Rejse fra Rom *(sunnan)* til Mundia (Alperne), men derfra tre Ugers Rejse mod Nord til Heiðabær [2]). Dette stemmer, hvad Rejsen i Italien angaar, ikke ret med de nysanførte Angivelser, hvilket formodentlig er en Følge dels af den langsommere Rejse over Bjergene, dels vel ogsaa af de længere Ophold paa de mange hellige Steder i Italien. Fremdeles tilføjes: Men imod Øster ad Iliansvej *(hit eystra Iliansveg*, for hvilket der maaskee skal læses *hit vestra Iliansveg)* er ni Ugers Rejse; og dette lader sig nogenlunde oplyse af det et andet Sted forekommende: Floden Padus løber imellem Papey (Pavia) og Placencia; *þá kemr til þeirrar (þeirra?) leiðar er Iliansveg fara eller til þeirrar leiðar, er Iliansvegr liggr* [3]). Til dette dunkle Sted bemærker Werlauff, at hvis Vejen skal bøje af imellem Pavia og Placentia imod Østen, da kunde man tænke paa Ilantium, Ilanz (i Middelalderen Iliande) i

[1]) Knytl. Kap. 74.
[2]) Werlauff Symb. S. 31.
[3]) Sst. S. 31, 19.

Kirken, men der var ingen Helgen eller Relikvier; gaar man derimod mod Vesten, saa maatte Stedet blive vistnok S. Ægidii, S. Gilles ved Udløbet af Rhone, som besøgtes af Nordboerne; og dette bliver saa meget rimeligere, som S. Ægidii Dag hos Nordboerne ogsaa kaldes Ilíansmessa (den 1ste Sept.).

31. Rejser og Korstoge til det hellige Land. Det sædvanlige Udtryk herom er *at fára til Jorsala*; Rejsen eller Korstoget kaldtes *Jorsalaferð*[1]), hos Saxo[2]) peregrinatio Hierosolymitana; de Rejsende *Jorsalafarar* eller *Pálmarar*[3]) efter den Palmegren, de paa Tilbagevejen plejede at bære; med Palmegren i Haanden og Kors paa Brystet badede ogsaa Pillegrimmene sig i Jordans Flod[4]). Rejserne foretoges i Begyndelsen af enkelte Mænd; f. Ex. Thorvald Vidførle, der drog til Jorsal, for at besøge hellige Steder[5]), og Thorer Hund fra Bjarkø i Norge, der rejste ud til Jerusalem kort efter Olaf den helliges Fald, og kom ikke mere tilbage[6]); men efter det første egentlige Korstog, i hvilket ogsaa i Følge nysanførte Annales Isl. regii, som sige, at 1096 *hófs Jorsalaferð úr Norðrlöndum*, Nordboerne toge Del, vaktes mere og mere Lysten til at drage til Palæstina, og slige Rejser foretoges da oftere under de ypperste Høvdingers Anførsel med en betydelig Hær og Sømagt; Sigurd Jorsalefarers

1) Annales Isl. reg. i Langeb. Script. 2 D. S. 48.

2) Lib. 14, S. 299.

3) Hkr. Harald Haarfagres S. Kap. 12.

4) Hkr. Sigurd Jorsalef. S. Kap. 31.

5) Olafss. Tryggvas. Kap. 138. Húngrv. S. 324 fgg.

6) Hkr. Magnus den godes Saga. Kap. 12.

bekante Tog foretoges (1107) med 60 Skibe og 10000 Mand; hvilket da atter maatte foraarsage et længere Ophold paa Vejen; nysnævnte Konge rejste først til England, og var der en Vinter over, næste Sommer til Spanien, hvor han overvintrede i Gallicien, tredie Sommer til Majorka, hvor han ogsaa var en Vinter, og endelig først den fjerde Sommer til Syrien [1]). Allerede 1152 droge Erling Skakke, Endrid den unge og flere Lenshøvdinger, i Forening med Rognvald Jarl fra Orkenøerne og Biskop Wilhelm, ad den samme Vej, som Sigurd havde fulgt, med 15 Langskibe [2]). Erik Ejegod foretog (1103) sin Jorsalrejse med sin Søn Erik Emun og sin Dronning Bothilde, samt et Følge af fornemme saavel danske, som fremmede Mænd [3]), og 1106 foretoges et andet af Danske, Flamlændere og Engellændere blandet Korstog [4]).

32. Vejen kaldtes *Pálmaravegr* [5]). De forskjellige Rejserouter, der naturligvis maatte være endnu mangfoldigere, end Vejene til Rom, kunne henføres til følgende Hovedklasser: enten fulgte man Søvejen vesten omkring Europa og igjennem Middelhavet; eller man, og dette var meget ofte Tilfældet, lagde Vejen over Rom til Jerusalem, hvilket da atter kunde skee i forskjellige Retninger; eller man gik over Rusland og Konstantinopel til Palæstina; eller man gik landvejs til Italien, og derpaa fra Venedig eller en anden italiensk Havn til Søs til det hellige Land. Ved

---

[1]) Hkr. i hans Saga, Kap. 3 fgg.
[2]) Sft. Kap. 17. Orkneyingas. S. 277 fgg.
[3]) Knytl. Kap. 79. 81. Saxo, lib. 11, S. 226.
[4]) Vedel-Simonsen om Valfarter S. 78—79.
[5]) Hkr. Hagen Hagens. S. Kap. 164.

alle disse Veje maatte man altsaa komme i Berørelse med næsten alle sydeuropæiske Lande.

Vi skulle nu nærmere betragte disse Veje, forsaavidt de findes bestemt angivne eller antydede hos de Gamle:

1) Den vestre Søvej igjennem Gibraltarstrædet over Middelhavet til Ptolemais. Den første Nordmand, som drog denne Vej, var Skopte Øgmundsen, der med sine Sønner (1102) drog med fem Skibe fra Norge, besøgte Flandern og Valland, sejlede igjennem Strædet, og kom til Rom; her døde Skopte, og af hans Sønner kom kun een til Sicilien, hvor han ligeledes døde [1]). Endnu tydeligere seer man af Beskrivelsen over Sigurd Jorsalefarers nysanførte Tog de Lande man anløb paa Vejen; Kong Sigurd berørte nemlig England, Valland, Gallicien, Lisabon, Alkassi, sejlede derpaa igjennem Njørvesund, og fulgte Kysten af Serkland (Afrika), berørte Øerne Formentera, Jvitza, Majorka, Sicilien, og sejlede derpaa ud igjennem Grækelandshav til Jorsaleland, hvor han landede ved Akersborg. Ligeledes berettes om Andreas Skalderband, at han fra Norge rejste igjennem Halland til Sjælland, derfra til Hvitsandr (ved Calais), og fulgte saa den sædvanlige Vej ud til Havs [2]). Dette er da den samme Vej, som beskrives i Navigatio ex Dania per mare occidentale orientem versus circa 1270 [3]); man rejste nemlig fra Ribe, og berørte Cincfal i Flandern, Prol eller den sydligste Pynt af England, S. Matthieu (Sanctus Matthias) ved Brest i Bretagne, Ferrol (Far juxta Sanctum Jacobum) i Gal-

[1]) Hkr. Magnus Barfods S. Kap. 22.

[2]) Hkr. Hagen Hagens. S. Kap. 164.

[3]) Langeb. Script. 5 D. S. 622.

lien, Lisfabon (Laskebonþ), sejlede igjennem Strædet ved Gibraltar (Narvese, Narvesø, Nordboernes Njørvesund) til Tarragona, Barcellona, Marseille, Messina paa Sicilien, og landede endelig ved Accaron i Palæstina. Med god Bør kunde denne Rejse endes paa fem til sex Uger [1]).

2) Veje over Rom. De forskjellige Veje fra Norden til Rom ere forhen anførte. Fra Rom gik man enten til Bari eller til Brundisi, for at sætte over til Grækenland:

a) Fra Rom til Bari gik Vejen over følgende Stæder: 10 Mil til Ti.... (efter Werlauffs Gisning Frascati), Dagsrejse til Florenciúsborg (Fiorentino), ligesaa til Separansborg (Ceprano), 12 Mil til Aqvynaborg (efter Werlauffs Gisning, Aqvino), 6 Mil til Montakassin (Monte Cassino), to Dages Rejse til Kapú (Capua), derfra til Salerniborg (Salerno), Sepont under Michjallsfjall (Monte Gargan), derfra en Dagsrejse til Barl (Barletta), 6 Mil til Traan (Trani), 4 Mil til Bissenuborg (Bisceglia), 4 Mil til Malfetaborg (Molfetta), 4 Mil til Ivent (Giovenazzo), og 6 Mil til Bar (Bari)[2]).

b) Fra Rom til Brundisi, hvilken Vej kaldes ferð it vestra, gik Vejen over følgende Steder: Albanusborg (Albano), gjennem de pontinske Sumper til Flaiansbrú (efter Werlauff maaskee Traiansbrú, den appiske Vej), Terentiana (Terracina), Fundiana (Fondi), Garða (Gaeta?), derfra to Dages Rejse til Kapú (Capua), og

---

[1]) Denne samme Vej anføres af Albertus Stadensis og af Scholiasten til Adam. Brem. de situ Daniæ; den bedste Text og Varianter til samme findes hos Werlauff om Skandin. Bekjendtsk. med den yngre. Halvø S. 73—74. Anm.

[2]) Af Werlauff Symb. S. 25—26.

derfra over Benevent og Manupl (Monopoli) til Brandeis (Brundisi)[1].

Herpaa fortsattes Rejsen over Duracur (Durazzo), Mariuhöfn (Santa Maura?), Visgarðshöfn (Kanalen Guiscardo imellem Cephaline og Ithaca), Engilsnes (Cap S. Angelo paa Morea), forbi Hú (Cos) og Roða (Rhodus) til Rauða kastali (Castello rozzo) i Lilleasien, Patera og Mirreaborg (Patera og Myrrea i Lycien), til Jalandanes (Cap Celidonia); derfra to Dages Sejlads over til Kipr (Cypern) og derfra to Dages Sejlads til Akrsborg (Accaron) i Jorsaleland.

Her synes Vejen fremdeles at have gaaet langsmed Kysten over Capernaum, Cesarea og Jaffa, eller op i Landet igjennem Galilea herað over Bjerget Tabor, Nazaret, Johannis kastali (Samaria), Nepl (Sichem), Casal og Maka Maria til Jorsalaborg (Jerusalem)[2].

Længden fra Jordan til Akrsborg angives at være fem Dages stor Rejse; og derfra til Púl (Apulien) en Sejlads af fjorten Døgn (dægra) eller 1800 Mil[3].

3) Veje over Konstantinopel.

a) En Vej gik igjennem Østerrig, Ungarn og Bulgarien til Konstantinopel, og derfra videre til Jerusalem[4]. At Nordboerne have fulgt denne, sees af Beskrivelsen over Sigurd Jorsalefarers Tilbagerejse, nemlig fra Jerusalem til Syrien, Cypern, Engilsnes, Miklegaard, og derpaa over

---

[1]) Af Werlauff Symb. S. 26.

[2]) Sst. S. 26.

[3]) Sst. S. 31.

[4]) Bring om Valfarter, S. 34.

Land igjennem Bulgarien, Ungern, Pannonien, Svaben og Bayern, til Slesvig i Danmark [1]).

b) Den saakaldte østre Vej igjennem Rusland og Grækenland til Jerusalem (*vegr eystri um Ryzaland ok Girkland)* [2]). Denne Vej synes allerede Thorvald Vidførle at have taget. Tydeligere angives den i Erik Ejegods Rejse (efter Suhm), da han sejlede forbi Gulland til Rusland, gik her til Lands til Kiew, og rimeligvis ned ad Dnipr og over det sorte Hav til Konstantinopel. Uden Tvivl er det ogsaa denne Vej, som omtales i Hkr. Hagen Hagensens Saga, Kap. 81, nemlig: til Suðrdalariki, øster til Holmgarðar, og derfra østerpaa med Havet til Jorsal.

4) Vej over Italien, uden at berøre Rom. En saadan Rejse beskrives i Anonym. de profectione Danorum in terram sanctam [3]). Rejsen foretoges af Ulf fra Laufsnes i Norge og flere Danske, imellem Aarene 1191—1194. De sejlede først til Frisland (Fresia), gik opad Rhinen til Køln (Colonia), og saa til Lands fra By til By, indtil de kom til Venedig (Venetia), hvorfra de til Søs begave sig til det hellige Land. Paa Tilbagevejen derimod gik nogle til Apulien og over Rom, andre til Grækenland over Konstantinopel igjennem Ungarn (Hungaria) og Saxland (Saxonia) til deres Hjemstavn.

33. Betragtningen af disse Veje er ogsaa vigtig med Hensyn til Handelen, et af de vigtigste Forbindelsesmidler imellem de nordiske Lande indbyrdes, saavel som imellem Norden og Syden.

---

[1]) Hkr. Sigurd Jorsalef. S. Kap. 11—14.

[2]) Bihang till Gothl. lagh.

[3]) Langeb. Script. 5 D. S. 341 fgg.

Om end Kjøbmandskab i den krigerske Nordbos Øjne i Begyndelsen maatte være mindre anseet, saa varede det dog ikke længe, førend de Egenskaber, Kjøbmanden maatte besidde, de Erfaringer, han erhvervede sig, og den Rigdom, der sædvanlig var Frugten af hans Bestræbelser, gjorde hans Stand anseelig og hædret. Naar Harald Haarfagers Sønner kaldte deres Broder Bjørn formedelst hans Tilbøjelighed til Handelen Kjøbmanden (kaupmaðr) eller Sømanden (farmaðr) eller, som andre heller ville udtrykke det, Skipperen eller Kræmmeren [1]), saa er det vel muligt, at de dermed have villet udtrykke nogen Foragt i Betragtning af hans kongelige Fødsel; noget lignende fortælles nemlig om Thorkild Ejulfssen, hvem Snorre Gode gav det Raad, at han skulde opgive Handelen og blive en Høvding, hvortil hans Fødsel berettigede ham [2]). Endnu tydeligere udtrykkes Modsætningen imellem Vikingen og Kjøbmanden i Fortællingen om Thorgny fra Nummedalens Sønner Thorolf og Thorsten [3]), som sejlede til Kjøbsted om Sommeren og hjem igjen om Høsten, men da de en Vaar atter skulde drage ud, vilde den stærkere Thorsten ikke mere i Kjøbmandsfærd, thi Kjøbfærd, sagde han, tykkes mig mere at geraade en Mand til Prydelse og Berømmelse, end de skaffe ham Styrke og Tapperhed (*þikkja mèr kaupferðir vera manni meirr til prýði ok ágætis enn til hreysti).* Mangfoldige Exempler finder man ogsaa paa, at Nordboerne ved Kjøbmandskab erhvervede sig baade Anseelse og Rigdom, samt

---

[1]) Hkr. Harald Haarf. S. Kap. 38.
[2]) Laxdælas. Kap 58.
[3]) Svarfdælas. Kap. 1. 3.

havde fortrolig Adgang til og Omgang med Mænd i Hæderdembeder (*með tignum mönnum*), som Ølver [1]), Asmund [2]), Odd Ofeigsen [3]), og blandt saadanne ogsaa mange, som vare af ringe Herkomst og begyndte saa godt som med intet. I Almindelighed vare de tillige Krigere, førte deres egne Skibe, hørte til de fornemste Slægter, og besade en fortrinlig Dannelse; efter Kristendommens Indførelse gave ogsaa Præster sig af med Handelen, som den lærde Ingemund, der handlede paa England og Norge [4]), den hellige Halvard fra Vigen, der handlede paa Vester-Gøtland [5]) og før den Tid, som vi have seet ved Bjørn Kjøbmand, endog Kongesønner, der havde Befalingen over en hel Provins; Vikingerne selv havde den Agtelse for Kjøbmændene, at de udtrykkelig gjorde det til Lov imellem sig, ikke at anfalde fredelig Bonde, Kjøbmand eller Kvinde, saasom Hjalmars bekjendte Vikingelove [6]); Kongerne selv ikke blot opmuntrede dem til at foretage sig Handelsrejser, men indgik endog Fælleskab med dem i denne Henseende, og satte dem ved Gavmildhed, denne nordiske Kongedyd, i Stand til at begynde paa store Foretagender. Ogsaa deltoge de Handlende ikke sjelden i allehaande politiske Planer, og medvirkede til deres Udførelse; et Exempel derpaa have vi i Brødrene Karl og Bjørn, der vel vare af ringe Herkomst og før havde været Saltsydere, men som senere vare

---

1) Flóamannas. Kap. 8.
2) Grettiss. Kap. 15.
3) Bandamannas.
4) Sturlúngas. 1. D.
5) Suhm, 4. D. S. 102.
6) Örvaroddss. Kap. 9.

blevne Kjøbmænd, og endelig bragde det saavidt, at de laa paa Handelsrejser og besøgte Saxland, Danmark, England og flere Lande, endelig ogsaa Garderige, hvor de af Kong Jarisleif fik det Hværv, at drage over til Norge og hværve Tilhængere for den unge Prins Magnus den gode, hvem virkelig ved deres Underhandlinger Vejen banedes til Norges Throne [1]). Et andet Bevis paa Kjøbmandens Anseelse lader sig hente fra Knud den stores Love [2]), da den Kjøbmand, der paa sin egen Bekostning havde rejst tre Gange over Havet, kunde erholde en Thegns Værdighed. Efter den Tids Forfatning og Sæder maatte ogsaa enhver Kjøbmand være en dygtig, modig og erfaren Mand, og besidde flere Kundskaber, end Helten behøvede. En Kjøbmand maatte, efter Kongespejlet, ofte sætte sit Liv i Vove, færdes nu paa aaben Sø, nu i hedenske Lande, næsten altid blandt fremmede Folk, og han maatte vide at finde sig vel, hvor han end var; han maatte fornemmelig være en dygtig Sømand (farmaðr), og som saadan have alle de til den Tids Sejlads nødvendige Kundskaber; men han maatte tillige i enhver ledig Time lægge Vind paa Lovkundskab, og tale saavidt muligt alle Tungemaal, især Latin og Vælsk, som de mest udbredte Sprog. Den hyppige Sejlads paa Vindland fordrede imidlertid ogsaa Kundskab i Vendernes Sprog; en norsk Tolk, som forstod dette *(vindverska)*, omtales i Saga Haralds gilla, Kap. 13. Det er da ogsaa en Selvfølge, at jo mere anseelig og hædret, jo

---

[1]) Magnúsars. góða Kap. 4—5.

[2]) Leg. Canuti M. ed. Kolderup-Rosenvinge, S. 118: *de mercatore honorato.*

mere erfaren og dannet Kjøbmanden var, og i Følge sin Stand maatte være, desto paalideligere maa de Efterretninger være, som han medbragde fra og om fremmede Lande [1]).

34. Saa gamle i Norden, som Offer- og Tingsteder, ere ogsaa Sammenkomster, som have Handel til Formaal, eller Markeder; de Steder, hvor saadanne holdtes, gave tillige Anledning til flere Beboeres Nedsættelse, og Handelspladser bleve saaledes til Kjøbstæder. Selv efter Kristendommens Indførelse, da Ofringerne ophørte, vedblev dog Markedet (markaðr ok kaupstefna) paa saadanne Steder [2]). Der hvor de ældste Offersteder vare, der hvor de første og mest besøgte Markeder holdtes, der er ogsaa Kulturens ældste Sæde. I Norden udgjør da sikkerlig Vigen i det sydlige Norge og hele Kyststrækningen herfra langsned med Øresund, samt den nordlige Del af Jylland paa den ene Side, og noget senere Slesvig med Kysterne af Venden paa den anden Side, samt i Sverrig Hovedsædet Upsal, nogle af de ældste og vigtigste Handelspunkter. Her nævnes derfor ogsaa meget tidlig Markeder, som ved det ældgamle Offersted Skiringshal [3]), ved Tønsberg, som paa Harald Haarfagers Tid ikke blot var Hovedsædet for Norges Handel baade norden- og søndenfra, men som ogsaa besøgtes af Handelsskibe fra Danmark og Saxland, og som udsendte Skibe til mange an-

---

[1]) Sagabibl. 3 D. S. 8. Ihres Afh. i Schlözers Nord. Gesch. S. 559—561. Cronholms Wäringarna, S. 254—255, o. fl.

[2]) Hkr. Olaf den hell. Saga, Kap. 76.

[3]) See om dette Sted Ottars Reise.

dre Lande [1]), paa Brennøerne [2]), og i Danmark ved Haleyri, som man sædvanlig antager for Helsingør; her samledes den saakaldte *Eyrafloti* eller Skibe, som for Handelens Skyld mødtes i Øresund, hvorhen der kom ikke blot en stor Del Skibe fra Norge [3]), men og saa langvejs fra, som fra Færøerne [4]); Malt, Hvede og Honning omtales som Varer, der indkjøbtes paa dette store Marked. En lignende Handelsplads var Viborg, hvor Gisle Surssøn og Vestein droge hen i Handelsanliggender, og opholdt sig endog Vinteren over [5]); et andet dansk Marked, paa hvilket Karl den røde solgte en Trælkvinde, omtales i Svarfdælas. [6]). I det nordlige Norge fandtes ligeledes et anseeligt Samlingssted ved Vaagen, hvor det saakaldte Vaagestævne eller Marked *(Vogastefna)* holdtes, og hvor Vaageflaaden *(Vogaflotí)* samledes [7]). Saadanne Markeder fandtes naturligvis ogsaa udenfor Norden, som i Bjarmeland, hvilket vi allerede forhen have omtalt, i Holmgaard, hvor der var et stort Marked, paa hvilket Nordmanden, Hauk Haabrok [8]), samt nogle svenske Kæmper handlede; ligeledes i Estland, hvor Lodin fra Vigen, der selv ejede det Skib, han foer med og havde en stor Del Handelsvarer med sig, tilbragte en Som-

---

[1]) Hkr. Harald Haarfagers S. Kap. 38.
[2]) Laxdælas. Kap. 12.
[3]) Eigla, Kap. 19. Olafss. Tryggvas. Kap. 175.
[4]) Færeyingas. Kap. 2.
[5]) Gislas. Súrss. Kap. 8.
[6]) Kap. 26.
[7]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 132.
[8]) Fortællingen om ham i Sagabibl. 3 D.

mer for Handelens Skyld, og hvor der paa Markedet falbødes mange Slags Varer, ogsaa Trælle og Trælkvinder [1]).

35. Da vor Hensigt ikke er, at skrive en nordisk Handelshistorie, maa vi indskrænke os til at meddele et Omrids af de vigtigste Beretninger fra Norden om de Lande, paa hvilke Nordboerne især handlede, og af sydlige Kilder meddele Resultatet angaaende de Handelsveje, som efter al Rimelighed ogsaa i Syden stode aabne for Nordboerne.

Strax efter Islands Bebyggelse maatte en levende Samfærsel finde Sted imellem denne Ø, Færøerne og Norge, samt Øerne nordenfor Skotland. Sagaerne ere ogsaa fulde af Beretninger derom. Islænderne sejlede til Norge fornemmelig for at hente Hustømmer og Gavntømmer, som Vemund Mjove [2]), Hoskuld Dalekolsen og Olaf Paa [3]), Flose [4]), og omvendt besøgte mange Nordmænd Island med deres egne Skibe, som Ørn, der sejlede til Borgefjord til Tunge-Odd [5]), Einar fra Rummedalen, Kong Magnus den godes Ven, og Bjarne [6]), o. m. fl.

Fra det nordlige Norge skete, som allerede forhen er anført, næsten hvert Aar Handelsrejser til Finmarken og Bjarmeland. Vanskeligere var Samfærselen imellem

---

[1]) Hkr. Olaf Tryggves. S. Kap. 58.
[2]) Víga-Styrsaga.
[3]) Laxdælasaga.
[4]) Njála, Kap. 160.
[5]) Hænsnaþóriss.
[6]) Magnúsar S. góða, Kap. 47.

Norge og Sverrig formedelst de store næsten ubeboelige Ørkener langs med den uvejsbare Kjøl; desto mere levende var den derimod imellem Vigen, Østland og Danmark; Østerne hentede Sild, Salt og flere af Livets første Fornødenheder fra Norge, og fandt sig derfor altid ilde tjente med at staa i fjendtligt Forhold til dette Rige[1]); men desuden handlede Vigverjerne med Danmark, England, Saxland, Flandern og flere Lande[2]); en Række af anseelige Kjøbstæder opstode her efterhaanden, som Tønsberg, Oslo, Sarpsborg, Kongehelle. Senere hævede Bergen sig, og blev ikke blot Forbindelsespunktet imellem det nordlige og sydlige Norge, men tillige Handelssæde for Fremmede, især Englænder, som førte Hvede, Honning, Mel og Klæde, og Tyskere, som bragde Vin og Øl til Norge[3]). Tit og ofte omtales ogsaa Handelsrejser, som foretoges af Islændere og Nordmænd til Norge og Danmark, derfra til andre Lande: Thorgils Orrabenstiupa gjorde paa Harald Graafelds Tid en Rejse til Norge, hvor han gjorde Fordring paa nogle Gaarde, som Dronning Gunild havde inde; han tilvendte sig hendes Unaade, men stod sig vel hos Kongen, som hemmelig gav ham Foræringer af Sølv tjenlig til Handel; for at undgaa Gunilds Efterstræbelser sejlede han derfor næste Foraar bort, og drev Handel om Sommeren[4]); Ivar Ljome, en Søn af Erling Herse i Hørdeland, foer i Kjøbfærd i

---

[1]) Hkr. Olaf den hell. Saga Kap. 59. 65. 80.

[2]) Sst. Kap. 62.

[3]) Sverres Saga, Kap. 104.

[4]) Flóamannas. Kap. 12—18.

mange Aar til England, Danmark og Island [1]); Snegle-Halle opholdt sig en Tidlang hos Kong Harald Haardraade i Norge, rejste fra ham i Handelsanliggender med flere Kjøbmænd til Jylland, derpaa til Kong Harald Godvinsen i England; da han vilde tilbage til Norge, maatte han først narre en Del Tydskere (suðrmenn) bort, som allerede havde faaet Plads paa Skibet, og han bosatte sig endelig paa Island [2]); Audun fra Vestfjord kom til Oslo med en tam Bjørn, som han havde kjøbt i Grønland, og vilde med den ned til Svend Estridsen, der belønnede ham kongelig for sin Gave [3]), o. s. fl.

Fordelagtigst for Søhandelen laa i alle Henseender Danmark, og dets Anseelse og Vælde maatte snart lade det beherske Handelen paa Østersøen og Vesterhavet, da England, Vigen, og endelig Venden adlød dets Scepter. Ogsaa herfra finde vi derfor ofte fremmede Varer og indenlandske Kjøbmænd omtalte. Endnu før Harald Hildetands Tid omtaler Saxo [4]) Handelsmænd, som handlede paa Rusland; Harald Gormsen forærede Gunnar fra Hlidarende blandt andet en russisk Hat (*hatt gerskan*), som ligeledes viser, at Handelen paa Garderige da var i Gang; Ofare-Roe, en fattig Bondesøn fra Danmark, blev rig ved Handel, og handlede i Fællesskab med Kong Svend Tveskjæg, blandt andre Lande ogsaa paa Sverrig [5]); en af Svend Estridsens Hoffinder, Gyrd, og siden

---

[1]) Þáttr Þorst. uxaf. Kap. 3, bag Olafs. Tryggvas. 3. D.

[2]) Haraldss. harðráða, Kap. 101 fgg.

[3]) Sst. Kap. 72 fgg.

[4]) Saxo, lib. 7. S. 137.

[5]) Þáttr af Hróa bag Olafss. helga.

Harek Hareksen gjorde Handelsrejser til England med Kongens Varer [1]), o. s. fl. Handelsstæderne vare foruden Haleyre ved Øresund, hvis Sildefangst afgav en anseelig Handelsartikel, især Lund, Roskilde, Viborg, Ribe og Slesvig. Fra Roskilde sejlede under Svend Estridsen Kjøbmandsskibe til Østerleden, Saxen, Sverrig og Norge [2]); Vidgaut, en Handelsmand fra Samland, besøgte Knud Lavard i Hedeby [3]), o. s. fl.

Det ved Odins Lære berømte og blomstrende Sigtun har uden Tvivl i Hedenskabets Tid ført en levende Handel; Spor dertil finde vi i Tilnavnet paa den i Sangen om Braavalleslaget omtalte Kæmpe fra Sigtun Sigmundr Kaupángskappi eller efter Saxo forensis athleta, emtionumque ac venditionum contractibus assvetus [4]). Ved Kristendommens Udbredelse i Norden ved Ansgar omtales Kjøbmænd, som sejlede fra Tyskland til Slesvig, og derfra imellem dette og Kongesædet Birca i Sverrig, paa hvilket Danske, Norske, Vender og Sember handlede [5]); og før og siden den Tid omtales ogsaa i nordiske Kilder Handelsmænd, der fore paa Garderige, Estland, Kurland og Vindland; foruden Hauk Haabrok og Lodin fra Vigen, som forhen ere nævnte, omtales Skinna-Bjørn, kaldet Holm-

---

[1]) Þáttr af Hákoni Hárekssyni, Kap. 2. 5—6.

[2]) Haraldss. harðr. Kap. 74.

[3]) Knytl. Kap. 87.

[4]) Sögubrot i Fornaldars. I. S. 381. Saxo, lib. 8. S. 145.

[5]) Suhm, 2. D. S. 64. 217. 573.

gaardsfarer [1]); Rafn Holmgaardsfarer [2]); Gudleif den gerdske, som kjøbte Peld og andet kostbart Klæde, samt Pelsværk til Kong Olaf den hellige [3]); Thorgeir Havarsen, som efter sit Ophold i Danmark drog til Olaf den hellige i Norge, og derfra handlede paa Vindland [4]) o. fl. Handelsrejsen selv kaldtes Austför og Skibene Austfararskip; ni saadanne omtales paa een Gang at have ligget i Havnen ved Kongehelle [5]).

Endelig foretoges Handelsrejser imod Vesten til England og Irland, hvor de mange nordiske Kolonier frembøde ligesaa mange Oplags-, Tilholds- og Tilflugtssteder for de Handlende, der ellers, paa hvilke Have de end færdedes, ofte vare udsatte for Anfald af Vikinger. Handelen her begyndte ogsaa ligesaa tidlig, som Krigstogene did; saaledes nævnes Rafn Hlimreksfarer, saakaldet formedelst sit Ophold i Limerik i Irland [6]). Olaf Paa gjorde en Handelsrejse til Irland og Kjartan Olafsen til England [7]). Under Harald Haarfagers Regjering sejlede Thorolf til England, og ladede sit Skib med Hvede, Honning, Vin og Klæde [8]); paa Hagen Jarls Tid droge mange Norske i Kjøbfærd til Dublin, og det kunde saaledes ingen Mistanke opvække, at Jarlen sendte Kjøbmanden Thorer Klake dero-

---

[1]) Landn. P. 3. Kap. 1.
[2]) Olafss. Tryggvas. Kap. 181.
[3]) Olafss. helga, Kap. 65.
[4]) Fóstbræðras. Kap. 13. Var.
[5]) Saga Haralds gilla, Kap. 11.
[6]) Landn. P. 2. Kap. 22.
[7]) Laxdælas. Kap. 21. 43.
[8]) Eigla, Kap. 17.

ver, for at speide om Olaf Tryggvesen [1]); ogsaa under sidstnævnte Konges Regjering var der for kristne Mænd ligeledes god Kjøbfærd paa England [2]); den islandske Skald Sten Skaftesen opholdt sig hos Kong Knud den store i England, gav sig siden til Handel, og satte Livet til paa Kysten af Jylland [3]); Gudleif Gunnløgsen drev paa Olaf den helliges Tid Handel paa Dublin [4]); Thorsten Siduhallsen gjorde under Magnus den gode en Handelsreise til Dublin [5]); Thorer Englandsfarer var en anseelig Kjøbmand, og blev siden Hirdmand hos Harald Haardraade [6]); Kale, en Søn af Kol fra Agde i Norge, siden som Jarl bekjendt under Navnet Rognvald, drog for Handelens Skyld til Grimsbær i England, hvor der dreves Handel fra Norge, Orkenøerne, Skotland og Sydерøerne, og gav Anledning til, at Harald Gillekrist drog til Norge, hvor han gjorde Fordring paa Riget [7]) o. s. fr.

Følgende vare altsaa de mest befarne Søveje i Norden: Fra Egnene ved det hvide Hav langs om med den nordlige Kyst til Helgeland i Norge, samt herfra langs med dette Riges vestlige Kyst til en af Havnene i Vigen, og atter derfra igjennem Øresund eller Bæltet til Slesvig, en Vej der er noksom bekjendt af Helgelænderen Ottars Reise;

---

[1]) Hkr. Olaf Tryggv. S. Kap. 51.
[2]) Olafss. Tryggv. Kap. 174.
[3]) Olafss. helga, Tillæggene, S. 180—181.
[4]) Eyrb. Kap 64.
[5]) Magnúsars. góða, Kap. 45.
[6]) Haraldss. harðr. Kap. 43.
[7]) Orkneyingas. S. 152.

fra Slesvig langs om med Kysten af Venden og derpaa følgende Kystlande ved Østersøen indtil den finske Bugt, ligeledes bekjendt af Ulfstens Sejlads fra Slesvig til Weichselfloden og mangfoldige Vikingetoge til Kurland, Estland, og Garderige; fra Norge af igjennem Øresund over Bornholm til Estland, en saadan Sejlads af norske Kjøbmænd omtales i Knytl.[1]); fra Danmark langs med Kysten af Gotland over Gulland til den finske Bugt, denne Vej toge allerede Øde den megetrige og Ivar Vidfadme[2]); imod Vesten endelig fra Ribe langsned med Kysten af Frisland, Saxland, Valland over til England; og fra Norge til Færøerne, Orkenøerne, og langs med Vestkysten af Skotland til Man og Wales, samt derfra over til Irland.

36. Om Handelsveje midt igjennem det sydligere og østlige Evropa meddele derimod de nordiske Kilder os kun meget sparsomme Beretninger; vi maa derfor fra andre Kilder hente Oplysning om, hvilke saadanne der have været de almindeligste, og finde det da af Beretningerne om Væringerne, om Valfarterne til Rom og om Korstogene bekræftet, at ogsaa Nordboerne i det mindste for en Del maa have dels selv befaret disse Veje, dels over dem faaet de østerlandske og andre Sydprodukter, som hyppigen omtales i Norden.

Vende vi os da først til Landene ved det hvide Hav, saa finde vi i Bjarmeland en gammel Handelsplads, Byen Tzerdyn ved Kamafloden, af Russerne ogsaa kaldet Weliki Perma, og af hvilken hele Landskabet fik sit Navn; herfra

---

1) Kap. 39.
2) Sögubrot af fornkon. Kap. 2.

dreves Handel over det kaspiske Hav med Persien og Indien [1]). Sydligere laa den ældgamle Handelstad Ladoga, af Nordboerne kaldt Aldeiguborg, paa hvilken der dreves en levende Handel fra Birca i det egentlige Sverrig og fra Visby paa Gulland, og som tit og ofte nævnes i selve de nordiske Kilder; 1116 fik denne By en stærk Stenbefæstning, især for at vedligeholde og beskytte Handelen paa Wolchow. Men levende blev især Handelen over Garderige efter Nowgorods Anlæg. Det var Varæger eller Nordboer, som først hærgede omkring ved Newa og Wolchow, og som derpaa stiftede Stater i Nowgorod og dens Omegn, og fra nu af vedligeholdtes en levende Forbindelse imellem disse Egne og Norden; Ditmar af Merseburg beretter saaledes, at der paa hans Tid (omtr. 1000) opholdt sig mange Danske (Dani) i Kiew og dens Omegn, og Adam fra Bremen, at de Danske paa hans Tid gjorde Rejser til Nowgorod paa fire Uger; i et Diplom om Nowgorods Handel, som henføres til Begyndelsen af det trettende Aarhundrede, omtales de Gullænderne fra Arilds Tid af (ab antiqvis) tilstaaede Rettigheder; 1152 omtales, at en varegisk Kirke i Nowgorod afbrændte, og fire Aar efter byggede Kjøbmændene fra hin Side Havet en Kirke for den hellige Pâtniza; omvendt viste Nowgoroder sig allerede 1134 endog i de danske Stæder, altsaa hin Side Gulland, og paa selve Gulland havde Russerne en Kirke i Visby [2]). Middelpunktet for denne Handel blev fornemmelig Visby paa Gulland, der

---

[1]) Strahlenbergs Siberien, S. 95—96.

[2]) See Lehrbergs Afh. i hans Untersuchungen, S. 264—269.

især fremblomstrede efter at Slesvigs Handel havde tabt sig under Svend Grade 1157 [1]), og omtrent paa samme Tid Julins eller Jomsborgs, samt Sigtuns i Sverrig [2]); dens Beliggenhed gjorde den ogsaa særdeles skikket dertil, ligesom de paa Gulland fundne byzantinske og arabiske Mynter aabenbar bevise en Forbindelse imellem denne Ø og Asien.

Fra Lodoga førtes Handelen over Wolchow til Nowgorod og derfra til Kiew; men især er den, vel med megen Besværlighed, dog hyppig drevne Karavanhandel mærkelig fra Nowgorod og omliggende Handelstæder til Konstantinopel, thi ved denne knyttedes først ret nøje Forbindelsen imellem Norden og Grækenland. Kjøbmændene forenede sig i stor Mængde, forsynede med Levnetsmidler og Vaaben, Karavanen torde ikke forlade Dniper, og gik kun i Land, naar de petsjenegiske Røvere tvang dem til Kamp; paa flere Steder, især i Kiew, maatte de sælge deres Baade, og bygge andre, og ved Vandfaldene i Dniper undertiden bære eller trække dem over Land. Denne Vej beskrives af Konstantinus Porphyrogenneta og er oplyst af Lehrberg i hans oftere anførte fortræffelige Undersøgelser. Dette er da højst sandsynlig den Vej, til hvilken Adam fra Bremen sigter, naar han siger, at de, som kjende disse Steder, forsikre, at der gaar en Vej, som mange følge til Grækenland; men de barbariske Folk, som bebo de Lande Vejen gaar igjennem, hindre dem i

---

[1]) Saxo lib. 14, S. 271.

[2]) Lehrberg, nysanf. St.

at drage landvejs, hvorfor de forsøge at tilbagelægge Rejsen paa Skibe [1]).

Længer hen imod Vesten finde vi en meget levende Handel hos Venderne. Her fandtes en Række af blomstrende Stæder, der besøgtes af Nordboer ikke blot for Byttets Skyld, men ogsaa formedelst Fiskeriet paa Rugens Kyster, til hvilket ogsaa Fremmede havde Adgang [2]); og som tillige besøgtes af Saxer og af Græker (eller Russer), hvilket udtrykkelig anføres om Vineta [3]). Herfra handledes mod Vesten paa Slesvig og Aldenborg i Wagrien, og mod Østen til Samland og Østragard, hvor især Hovedstaden Kiew (Chive) besøgtes [4]). Ligeledes stode Saxland, Westfalen og Frisland i lignende Handelsforbindelse med Nord og Syd [5]), og Garderiges Zobel og Hermelin, Sydevropas Vine, ja Indiens fine Stoffer falbødes paa Kysterne af Frisland og Pommern. Handelsvejene, som paa Fastlandet førte fra disse Lande mod Syden, stødte

---

[1]) Adam. Brem. de situ Daniæ hos Lindenbrog cap. 222. ogsaa anført i Cronholms Wäringarna, S. 33. Hans Ord ere: Asserunt etiam periti locorum, a Sveonia terrestri via quosdam usque in Græciam permeasse. Sed barbaræ gentes, quæ in medio sunt, hoc iter impediunt, propterea navibus tentatur periculum. De synes gandske at passe paa Konstantins Beskrivelse over Rejsen nedad Dniper; men da følger ogsaa af dette Sted, at Adam fra Bremens Græcia er Grækenland, og ikke Rusland.

[2]) Helmold. lib. 2, cap. 12.

[3]) Sst. lib. 1, cap. 2.

[4]) Adam. Brem. lib. 2, cap. 13.

[5]) Stüve, Beitrag zur Gesch. des Westphäl. Handels im Mittelalter i Wigands Archiv für Gesch. Westph. 1 D.

sammen dels i Konstantinopel, som det vigtigste Centralpunkt for de tre gamle Verdensdele, dels i Venedig. Allerede i de ældste Tider gik en meget besøgt Handelsvej fra Nordtyskland til Konstantinopel. Forbindelsen imellem Sydtyskland og Lombardiet blev vanskelig formedelst Alperne, men Floden Donau viste ved sit Løb en bekvemmere Vej; i Folkevandringens Tid fulgte Gother og Hunner dens Bredder, senere fredelige Handlende; Avarer, Bulgarer og Ungarer lærte snart at kjende de Fordele, som kunde høstes af deres Beliggenhed imellem Græker og Franker; og Karl den stores Forordninger vise, at der virkelig paa hans Tid gik en Handelsvej igjennem Avarernes Land fra Konstantinopel til Tyskland. Her var Oplagsstedet Klosteret Lorch i Nedre-Østerrig, hvorfra Varerne gik over Regensburg, Forchheim, Erfurt, Magdeburg til Bardewik. I en langt senere Tid nævnes Augsburg og Nürnberg som de vigtigste Stæder, hvorfra Varerne udbredtes over det øvrige Tyskland, i hvilket Erfurt blev Hovedtorvet for det østlige, Maynz og Köln for det vestlige Nordtyskland[1]). Men ligesom de Veje, som Korsfarerne valfartede ad, snart maatte blive til hyppig betraadte Handelsveje, saaledes bør man vel ogsaa omvendt slutte, at de, tildels forhen anførte, mest besøgte Pilegrimsveje ogsaa allerede den Gang have været betraadte af Handlende, selv om de opbevarede historiske Efterretninger tie derom.

Allerede tidlig gave Vikingetogene Anledning til Handel med endnu sydligere Lande; Aar 710 omtales saaledes saxiske Kjøbmænd paa et Marked i Paris[2]); senere maatte For-

---

[1]) Heeren, die Folgen der Kreuzzüge i Kl. hist. Schr. 3 D. S. 60. 311—313. 333—336 o. fl. St.

[2]) Suhm, 1 D. S. 501.

bindelsen med England betydelig fremme denne Handel; selve de nordiske Kilder omtale ogsaa en saadan; Sigvald Skald kom om Sommeren til England fra Ruðuborg (Rouen) i Walland, tilligemed en anden Mand, ved Navn Berg; de vare, siges der, dragne derhen i Kjøbfærd om Sommeren tilforn [1]). Da endelig Søvejen igjennem Middelhavet blev bekjendt og befaren, maatte man ogsaa fra Norden selv begynde at handle umiddelbar paa selve Østerlandene; kun den Hensigt at beskytte Handelen kunde vel bevæge den norske Konge Hagen Hagensen til (1262) at slutte et Forbund med Kongen af Tunis; ogsaa berettes, at danske og svenske Kjøbmænd i det tolvte og trettende Aarhundrede handlede paa Alexandrien [2]); ligesom endelig den Mængde af Sydens herligste Varer, den over hele Norden stigende Luxus vidner om det samme [3]). Flere Lærde have oplyst, at vort Skandinavien, endog mange af dets enkelte Handelsstæder, vare bekjendte for Araberne i Middelalderen. Saaledes bekræfte baade nordlige og sydlige Kilder, at en temmelig levende Handelsforbindelse fandt Sted imellem Asien og Norden. Fra det kaspiske Hav dreves Sejlads opad Volga; fra Bulgarien ved denne Flod bragdes Varerne til Tsherdyn i Permien; Bjarmerne gik atter til Petshora og Ishavet, hvor de traf Nordboerne; Ruiner af forhenværende Stæder vidne om en nu undergaaet Kultur i disse nordlige Egne, ligesom de mangfoldige rundt om i Norden selv fundne arabiske Myn=

---

[1]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 156.

[2]) Efter Benjamin fra Tudela († 1173), hvorom see Bircherods Afh. Arctos Alexandriæ (Hafn. 1685. 4.), jf. Suhm, 6 D. S. 297.

[3]) Wedel=Simonsen om Valfarter, S. 216, 227—228.

ter (ingen yngre end Aar 1010) om Nordboernes hyppige Toge til Garderige [1]). Ad tre, forhen berørte, Veje stod altsaa Norden i Forbindelse med Asien: ved Sejladsen paa Middelhavet, ved Handelsforbindelsen med de nordlige vendiske Lande ved Østersøen, og ved Handelen paa Garderige. Netop disse tre Veje forudsætte tillige et nøjere Bekjendtskab med Evropa, mod Øst og mod Vest, og midt igjennem denne Verdensdel.

37. Føjer man nu til alt det foregaaende de mangehaande politiske og Familie-Forbindelser, i hvilke Nordens Konger stode med Østens og Sydens, saa vil det være indlysende, at ikke blot mange Midler vare beredte for Nordboerne til at kjende de sydligere Lande, men at de ogsaa have benyttet disse, og at de om mange Steder ufuldstændige og afbrudte Efterretninger mere ere at skrive paa den Tids Skribenters, end paa selve Folkenes Regning. Kong Jarisleif af Holmgaard ægtede 1019 Sveakongen Olafs Datter, hvorved Jarlen Røgnvald af Vestgøtland blev Jarl (eller Posadnik) af Aldeiguborg [2]); Jarisleif giftede sin Datter Elisabet med Nordmanden Harald Haardraade 1045 [3]); den engelske Harald Godvinsens Datter flygtede til Danmark, og blev af Svend Estridsen bortgiftet til den russiske Jarisleifs Sønnesøn Valdemar; deres Datter Ingeborg ægtede siden Knud, og blev Moder til Valdemar den første af

---

[1]) See Rasmussen om Arabernes og Persernes Bekjendtsk. og Handel med Rusland og Skandinav. i Athene for 1814 og Sammes Program de Arab. Persarumque commercio cum Russia et Scandin. Havn. 1825.

[2]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 92. 95.

[3]) Hkr. Harald Haardr. S. Kap. 17.

Danmark, saa at brittisk og østerrigsk (russisk) Blod, som Saxo udtrykker sig, blandedes i denne Prydelse for begge Folkeslag; den russiske Valdemars Søn, Harald, var gift med den svenske Konge Inges Datter, og deres Datter Malmfrid med Sigurd Jorsalefarer i Norge [1]); Magnus Barfod blev gift med en Datter af Kongen af Irland; Knud den hellige med en Prinsesse af Flandern, o. s. fr. En nøjere Udførelse heraf henhører til Historien; her maatte vi blot minde Læseren om, paa hvilke mange Maader det nordlige og sydlige Evropa kunde komme og virkelig kom i Forbindelse med hinanden. Vi kunde overhovedet i dette hele Afsnit mere antyde, end omstændelig udføre og afhandle alle de Omstændigheder, som kunde have Indflydelse paa Nordboernes Landekundskab; den historiekyndige Læser vil ved de her anførte Exempler mindes langt flere, og selv i Tankerne fuldende Trækkene til en Skildring, hvis svage Omrids vi her have forsøgt at give.

38. Literatur. Om Nordboernes Rejser, Handel, o. desl. findes omstændeligere Oplysning i følgende Skrifter: Ihre de peregrinat. gentium septemtr. in Græciam, ogsaa indført i Schlözers Allgem. Nord. Gesch. (Halle 1771. 4.) Torfæi peregrin. gentium septent. in Græciam i hans Hist. Norveg. T. 3. F. Johannæi Hist. eccles. Isl. T. 1, S. 86 fgg. 190 fgg. 272 fgg. Erici de veterum septentrionalium peregrinationibus (Hafn. 1755). Pontoppidani gesta Danorum extra Daniam paa fl. Steder. Werlauff om Skandinavernes Bekjendtskab med den pyrenæiske Halvø indtil det tolvte Aarh. Udgang, i Skandin. Literaturs. Skr. for 1814. P. E.

---

[1]) Saxo lib. 11, S. 207; Knytl. Kap. 88.

Müllers Sagabibliothek paa flere Steder. Afhandlingen om Bjarmaland i Iduna, 4 H. Cronholms Väringarna, Lund 1832, 8. samt Suhms D. Hist. 2 D. S. 91—109 og Hallenbergs Anm. till Lagerbring, 2 Afd. S. 180—198. Vedel-Simonsen om nordiske Valfarter og Korstoge til det hellige Land, i hans Udsigt over Nationalhistoriens Perioder, 2 D. 2 H. E. S. Bring om de från Skandinavien till heliga landet företagna valfarter och korståg, Lund 1827. 8. (efter Scheffers Memorabilia). Suhms Afh. om Danm. og Norges Handel i den hedenske Tid i hans Samlede Skr. 8 D. og om den danske Agerdyrkn. og Landvæsen, sst. 9de D. Schlegel om Agerdyrkningen og Landøkonomien i Danmark før og under de første Valdemarer, efter den skaanske Lovgivning, i Skand. Lit. S. Skr. for 1806. 2det B. Rathke om Norges ældre Landhush. og Handel, sst. for 1807. 2det B. G. L. Baden om Danmarks og Norges Handel og Næringsveje, samt om de danske Kjøbstæders Oprindelse. Thorkelins Afh. om de Nordiskes Sejlads paa Irland i Vidensk. Selsk. Skr. nyere Saml. 4 D. Rasmussens forhen anførte Program, o. fl.

Tredie Kapittel.

De gamle Nordboers geografiske Kundskab i astronomisk, mathematisk og politisk Henseende, samt lingvistiske Oplysninger.

---

39. Da de gamle Nordboers Opmærksomhed mere var henvendt paa Krige, end paa fredelige Sysler, og man, Lovene undtagne, ikke har betydelige Minder om videnskabelig Færd og Granskning, saa kan man i de historiske Skrifter ikke vente at finde mange Oplysninger om deres geografiske Kundskaber i ovennævnte Henseender. Staternes Begivenheder i det store, enkelte Mænds mærkelige Handelser, og enkelte Hentydninger dels til Lovgivningen, dels til Stæders Anlæg udgjøre Indholdet saavel af Snorres og Saxos Verker, som af de øvrige Sagaer. Imidlertid tro vi dog at burde meddele Læseren de faa Bemærkninger, som lode sig samle, dels om den Maade, paa hvilken de gamle Nordboer bestemte Landes og enkelte Steders Beliggenhed imod hinanden; dels de Midler, de betjente sig af til Vejledning ved Sejladsen; dels den rimelige Størrelse af deres Længdemaal til Lands og til Søs; og endelig de forskjellige Landsinddelinger.

40. Ved Læsningen af de historiske Oldskrifter vil man strax kunne gjøre den Bemærkning, at der aldrig beskrives nogen Reise, uden at dens Retning tillige angives, ikke blot Stedet hvorfra og hvorhen, men der angives tillige for hvert Sted dets Beliggenhed efter Verdenskanten: *norðr, austr, vestr, suðr,* eller *norðan, austan, vestan, sunnan,* nordpaa eller nordfra, o. s. v. Dette er endog saa almindeligt, at selv ved et fjærnliggende Sted, hvis Beliggenhed mod andre Fortælleren slet ikke videre har til Hensigt at an=

give, Stedet selv ikke nævnes uden at Biordet, hvorved Verdenskanten betegnes, tilføjes; f. Ex. han drog sunnan frá Rómi, o. lign. I geografisk Henseende vindes herved en betydelig Fordel, naar et eller andet omtvistet Steds Beliggenhed skal bestemmes; naar der f. Ex. berettes, at Kong Hagen Hagensen vilde sejle fra Bergen til Vigen, fik haardt Vejr undervejs udenfor Jaðar (Jæderen), laa derpaa i Lykri i en halv Maaned, sejlede derfra tilbage til Bergen, og kom paa Vejen norðr i Eikundasund [1]), saa kunde Havnen Lykr efter Begyndelsen af denne Beretning formodes at ligge paa Jæderen, hvilket ogsaa er antaget i Registeret til Hkr., men det sidste endnu bestemtere Tillæg viser, at den laa endnu sydligere, nemlig nærmere ved Vigen, end Eikundasund (Egersund). Flere lignende Exempler ville forekomme i det følgende. Mangfoldige i en vis Retning liggende Steder lade sig derfor ogsaa bestemme, ved at betragte Beretningerne om denne eller hin Rejse, og forfølge denne i den angivne Retning. Man betragte f. Ex. Kong Olaf den helliges Rejse igjennem Søndmør og Gudbrandsdalen [2]), og flere lignende, som ogsaa i det følgende ville omtales.

41. Om Rejsen skete til Lands eller Vands, angive de Gamle ligeledes med megen Nøjagtighed. Herved kan især bemærkes Udtrykkene: *hit efra*, oven om, til Lands eller midt igjennem Landet, og *hit yðra*, udenom, til Søs eller langsmed Kysten, udenfor Skærene, hvilke Udtryk modsættes hinanden. Saaledes fortælles om Knud den mægtige, der vilde forfølge den norske Konge Olaf den hel-

---

[1]) Hkr. Hagen Hagens. S. Kap. 60.

[2]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 188-189.

liges og den svenske Konge Olafs Bevægelser, da disse med deres Flaader sejlede langsmed den svenske Kyst, at han lod sine Mænd ride hit efra Dag og Nat, altsom Kongerne sejlede hit yðra [1]); ligeledes naar Talen er om i Norge at rejse fra det sydlige til det nordlige, angives der, om det skete hit efra, midt igjennem Landet, eller hit yðra, om ad Søvejen [2]).

42. Med Hensyn til Stedernes Angivelse efter Verdenskanterne maa fornemmelig bemærkes den Egenhed hos de Gamle, at de lægge Norden noget over imod Øst, saaledes at deres *norðr* betyder omtrent det samme, som vort imod Nordost; hvoraf da atter følger, at de øvrige Verdenskanter paa lignende Maade noget forrykkes. At angive bestemt, hvormeget de saaledes tænkte sig Norden imod Østen, er efter de historiske Beretninger ikke muligt; ligesom ogsaa denne Forrykning næppe kan antages overalt at have fundet Sted; men man maa dog stedse have denne Egenhed for Øje, for rettelig at forstaa de gamle Beretninger. Der siges saaledes, at Limfjorden i Jylland gaar af útnorðri, eller efter en Variant af norðri, til suðrs, fra Nordvest eller Nord mod Syd; at Landskabet Vendelskage eller den nordlige Del af Jylland ligger vestenfor Limfjorden; at Øresund ligger nordenfor Sjælland, og Skaane og Halland igjen nordenfor Øresund; at Samsø og Læsø ligge vestr frá Fjóni, imod Vesten fra Fyn af [3]); ligeledes fortælles, at Knud den hellige rejste fra Sjælland suðr til Fjóns, mod Syd til Fyn, samt derfra atter suðr til Jótlands,

---

[1]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 162.

[2]) Hkr. Magnus Erlingſ. S. Kap. 3.

[3]) Knytl. Kap. 32.

mod Syd til Jylland, som efter Sammenhængen betegner Nørre-Jylland [1]); ogsaa Snorre fortæller, at Ottar Vendelkrage sejlede fra Øresund suðr til Limfjorden i Jylland [2]); og at Olaf Tryggvesen gav Erling i Forlening alt Landet norðan frá Sognsæ ok austr til Líðandisness, fra Sognsø af og øster, efter vor Talebrug sydost, til Lindesnæs [3]) o. s. v.

Porthan og Rask have bemærket, at den samme Talebrug anvendes i Ottars Rejse [4]); og den maa have været almindelig i Middelalderen, da den ogsaa findes hos Adam fra Bremen; denne siger f. Ex. notandum est, si per Jutland in Finnem (Fyn) tetenderis, directo in septentrionem viam habes [5]), hvilket, om man end ved Jutland forstaar Sønderjylland, maa forklares som Nordost; ogsaa har Murray [6]) oplyst, at Adam fra Bremen i sin Beskrivelse over det egentlige Sverrigs Grændser har lagt det mere fra Vesten mod Østen, end det i Virkeligheden ligger.

43. Kun faa Efterretninger findes om de Midler, man betjente sig af, forat bestemme Vejen til Søs. Det første og simpleste var at følge Kysten, og dette fandt Sted selv ved længere Sørejser; saaledes fulgte Nordboerne, som foran er omtalt, Kysterne af Norge og Finmarken til Bjarmeland, og imod Sønden Evropas vestlige Kyster helt ned

---

1) Knytl. Kap. 44—45.

2) Hkr. Ynglinges. Kap. 31.

3) Hkr. Olaf Tryggves. S. Kap. 64.

4) See Rasks Anm. til denne, S. 73.

5) De situ Daniæ, ed. Mader. S. 140.

6) Descriptio terrarum septentr. ex idea Adami Brem. i Novi Commentar. Soc. reg. Scient. Gotting. Tom. I. ann. 1769 et 70, S. 155—156.

til Njørvesund; ligeledes viser den i Langeb. Script. [1]) indførte Navigatio ex Dania per mare balthicum ad Estoniam, at man, istedenfor at gaa midt over Østersøen, styrede fra Danmark langsop med Kysten af Sverrig. Kommer nu hertil, at de Sejlende sædvanlig maatte søge Havn om Natten, saa maatte Vejens Længde paa en dobbelt Maade forøges.

Maatte man endelig vove sig ud paa de store Have, da omtales der tvende Midler, hvorved man bestemte Retningen mod det Land man søgte, i den ældste Tid nemlig Ravne, senere Betragtning af Solen og Stjernerne. Men var Vejret saa taaget, at man ingen Vejledning kunde have af Himmellegemerne, saa tumlede man vildfarende om paa Søen indtil Vejret klarede. Saaledes fortælles, at da Bjarne Herjulfsen sejlede fra Island til Grønland, havde ingen af dem, der vare ombord, forhen besejlet Grønlandshavet; de sejlede da i tre Dage, indtil de ikke mere kunde see andet end Hav; da kom der Nordenvind med Taage, saa de vidste ikke hvor de kom hen, og dette varede i tre Dage; men da kom Solen frem, og de kunde da skjelne Himmelegnene (eptir þat sá þeir sól, ok máttu þá deila ættir[2]); ligeledes fortælles om Leifs Broder Thorsten, at han paa Sejladsen fra Grønland til Vinland sejlede ud til Havs, til Landet kom ham af Syne, men derpaa drev han om i Søen den hele Sommer, uden at vide hvor han var [3]).

Ravnene vare helligede til Odin, og da Aserne, som

---

[1]) 5 D. S. 622—623.

[2]) Hkr. Olaf Tryggvesf. S. Kap. 105.

[3]) Sst. Kap. 109.

man maa slutte af Mythen om Skidbladner, lærte Nordboerne adskillige Forbedringer ved Sejladsen, vel især at styre Skibet, saa er det ikke ganske usandsynligt, at der ved disse Fugles Indvielse til Odin ogsaa sigtedes hertil. Om Floke, deraf kaldet Ravnefloke, fortælles, som bekjendt, at han, da han drog ud forat opsøge Island, indviede tre Ravne til Guderne, og lod dem flyve, da han sejlede ud fra Hjaltland; den første fløj tilbage over Stavnen til Landet, han havde forladt; den anden fløj op, men vendte siden tilbage til Skibet; den tredie endelig fløj frem over Stavn imod den Kant, hvor de siden fandt Landet [1]). Den Brug altsaa man ved Sejladsen gjorde af Ravnene, var ved dem at erfare, om der var Land i Nærheden eller ej.

Da Nordboerne tidlig havde erhvervet sig adskillige astronomiske Kundskaber, saa maatte de ogsaa snart anvende disse paa Sejladsen. At de have besiddet saadanne, sees dels af deres Kalender og de ved den efterhaanden foretagne Forbedringer, dels af enkelte historiske Beretninger. Om Stjerne-Odd [2]) fortælles, at han tilbragde Natten under aaben Himmel, forat iagttage Stjernerne. Det samme fortælles om Einar Ejulfssen [3]), nemlig at han ofte gik ud om Natterne, betragtede Himmellegemerne, tænkte meget efter derover, og havde god Forstand paa sligt. Om Rød og hans Sønner i Østerdalene i Norge berettes endog, at de forstode, at beregne Dage, Nætter og Timer, skjønt Sol, Maane og Stjerner ikke vare at see (at deila dægra far, þótt engi sæi himintúngl [4]). Anvendelse af saadanne

---

[1]) Landn. P. 1. Kap. 2.

[2]) Draumr Stjörnu-Odds i Rýmbegla, Kap. 1.

[3]) Ljósvetningas. Kap. 14.

[4]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 174.

Kundskaber gjordes ogsaa til nøjere at bestemme Landenes Beliggenhed imod hinanden, eller hvad vi nu kalde deres Brede; saaledes bemærkede Opdagerne af Vinland, at der ikke der var saa stor Forskjel paa Dagens og Nattens Længde (meira var þar jafndægri), som paa Grønland og Island, thi naar Dagen var kortest, stod Solen op der Klokken halv otte, og gik ned Klokken halv fem (sól hafði þar eyktarstað ok dagmálastað um skammdegi[1]) eller med andre Ord Længden af den korteste Dag i Vinland var 9 Timer, hvoraf Stedets Brede lader sig beregne til 40° [2]). Saadanne Kundskaber fordredes da ogsaa, efter Kongespejlet [3]), udtrykkelig af Kjøbmanden: han maatte lære at kjende Himmelens Lysning (birting lopts), Himmellegemernes Gang (gáng himintúngla), Dages og Nætters Forandringer (dægra far), og Verdenskanternes Beliggenhed eller Fordeling (ætta skipan), samt see til at kjende Ebbe og Flod; thi denne Kundskab var saare nødvendig for enhver, der vilde være Sømand (farmaðr). Ogsaa derpaa, at Nordboerne, foruden hvad de kunde slutte af Himellegemerne, havde andre Vejrmærker, finder man enkelte Exempler; om Odd Ofeigsen fortælles, at han var sejlet fra Orkenøerne ind i Thorgeirsfjord, men uagtet der var fuldkomment Vindstille inde i Bugten, bugserede han dog Skibet ud, da han sluttede sig til, at der udenfor blæste en stærk Vind paa aaben Sø[4]).

Af Stjernerne har visstnok Nordstjernen været en af de vigtigste for de Søfarende; man seer det dels deraf, at den

---

[1]) Hkr. Olaf Tryggv. S. Kap. 106.

[2]) Graahs Opdagelsesrejse til Østkysten af Grønl. S. 3. Anm.

[3]) S. 26.

[4]) Bandamanna s. i Markussens Samling, S. 13—14.

fortrinligviis kaldes Stjernen (*stjarna* [1]), deels af dens Benævnelse *leiðarstjarna*, Ledestjerne, som ligefrem sigter til at den tjente til at bestemme Vejen eller Kursen (leið). Men foruden denne vare ogsaa andre, især nordlige Stjernebilledet bekjendte, men hvilke der ved de gamle Navne menes, kan ej mere bestemt angives; af Snorraedda kjende vi f. Ex. Stjernebilledet Örvandilstá, eller Jætten Ørvandels frosne Taa, som Thor satte paa Himlen [2]), efter en forhen ytret Formodning Syvstjernen; og augu Þjassa eller Jætten Thjassés Øjne, som Odin satte paa Himlen og hvoraf han dannede to Stjerner [3]).

Kompasset lærte Nordboerne endelig at kjende, kort efterat det ved Korstogene var blevet bekjendt i Italien i det trettende Aarhundrede; i Landnáma [4]) fra Slutningen af samme Aarhundrede nævnes Magnetnaalen under Navn af Ledestenen (*leiðarsteinn*), og allerede 1264 forærede Birger Jarl den islandske Digter Sturle Thordsen et Kompas [5]).

44. Det ældste bekjendte Længdemaal til Lands, svarende omtrent til vort Mil, er *röst* (Ejef. rastar, Flt. rastir) eller med dansk Form *rast*. Det forekommer oftere i Sæmunds-Edda, maaskee ogsaa i Regnbuens Navn bifröst (den bævende Vej); men Størrelsen deraf lader sig ikke efter Eddas Angivelser bestemme. Af og til træffer man ogsaa denne Længdeangivelse i de historiske Skrifter; f. Ex. Olaf Gudbrandsen tilbagelagde sex Raster Vej (6 rastir götu)

---

[1]) Hkr. Hagen Hagens. S. Kap. 311.
[2]) Skáldskaparm. S. 111.
[3]) Bragaræður, Kap. 56.
[4]) P. 1, Kap. 2.
[5]) Vedel-Simonsen om Valfarter, S. 217.

om Natten, hvilket holdtes for en overmaade Hurtighed[1]).
Ordet, der ogsaa forekommer hos Ulfilas, er vist nok det samme, som Rysfernes verst (ved den sædvanlige Omsætning af nordiske og russiske Navne, röst til örst, erst); man udleder det af at rasta, hvile, ligesom stadium af stare, og det betegner da saa stort et Stykke Vej, man i Almindelighed kan gaa, uden at behøve at hvile. Naar Germanernes rasta[2]) anslaas til en Størrelse af to franske Mil (leucæ, lieues), saa stemmer dette imidlertid ikke med Gejers Antagelse[3]), at röst vel svarer til den gamle svenske Skogmil, det er omtrent ½ svensk Mil eller noget derover. Dette er dog langt rimeligere i Følge det nysanførte Sted af Snorre, da en Nattereise paa vanskelige Veje af henved 6 Mil vel kunde ansees for meget betydelig; men derimod en saadan af 18 Mil, hvilket vilde udkomme, naar man efter Suhm[4]) antog Germanernes rast for to leucæ eller tre Mil, maatte synes aldeles utrolig.

Oftere bestemmes Vejens Længde efter Dags Reise, *dags för*, *dags leið* (tviggja daga för eller leið, o. s. v.) samt Uges Reise, *viku för*. Ogsaa Størrelsen heraf angives saare forskjellig; Suhm antager henved 8 Mil for en Dags Reise; hvilket omtrent stemmer med Adam fra Bremens Angivelse[5]), da han tillægger Sjælland en Længde af 2 Dages Reise og en næsten ligesaa stor Brede; men efter flere de gamle nordiske Angivelser kan Størrelsen temmelig nær bestemmes til 5 Mil. Man finder nemlig flere Afstande saa

---

[1]) Hkr. Magnus Erlingss. S. Kap. 33.
[2]) Efter Dufresne Gloss.
[3]) Afh. i Svea for 1831, 13 H. S. 281. 283.
[4]) Krit. Hist. 2 D. S. 665.
[5]) De situ Daniæ.

bestemt angivne, at man fra de nuværende kan slutte til den ældre Talebrugs Betydning. Det hedder saaledes i Werlauffs Symb. S. 15: svâ telja Rômferlar, at or Alaborg sè ij daga fôr til Vebjarga; þá er viku fôr til Heiðabæiar, de, som gaa Pillegrimsgang til Rom, regne, at der er to Dages Rejse fra Aalborg til Wiborg, og derpaa er der en Uges Rejse derfra til Slesvig; nu er det fra Aalborg til Wiborg 10 Mil, altsaa er der regnet 5 af vore Mil paa hver Dags Rejse; og fra Wiborg til Slesvig er 30 Mil; dette er altsaa en Uges Rejse eller 5×6 Mil, da Søndagen naturligvis ikke regnes med som Rejsedag. Denne Angivelse bekræftes ogsaa i det følgende: strax efter angives nemlig Afstanden imellem Stöðuborg og Ferðuborg, d. e. Stade og Verden, til ij daga fôr, og Afstanden imellem disse to Stæder er ligeledes 10 Mil; fremdeles er fra Stransborg til Boslaraborg iij daga fôr, og herfra til Solatra en Dags Rejse; de virkelige Afstande ere imellem Strasborg og Basel 13—14 Mil, og fra Basel til Soluthurn omtrent 6 Mil; endelig er det fra Fivizuborg til Mauriciúsborg en Dagsrejse, og den virkelige Afstand er 5½ Mil, o. s. v. [1]). Det følger imidlertid af sig selv, at denne Angivelse kun maa forstaas saa omtrent; Vejens Beskaffenhed i Almindelighed, dens Lethed eller Besværlighed maatte have megen Indflydelse paa at bestemme Længden af en Dags Rejse; saaledes angives f. Ex. Afstanden imellem Mauriciúsborg og Bjarnarðs spitali paa St. Bernhards Bjerg til ij dagleiðir eller to Dages Vej (Werl. Symb.

---

[1]) De her antagne virkelige Afstande findes i Werlauffs Anm. S. 36—39.

S. 18); men den virkelige Afstand er kun 6 Mil [1]); her blev altsaa formedelst den besværligere Bjergvej en Dags Rejse kun regnet til 3 Mil. Den nysanførte Antagelse af en Dags Rejses Størrelse til 5 Mil bekræftes endelig ogsaa af den endnu paa Island brugelige þingmannaleið, som svarer til 5 danske Mil.

45. Til Søs udtrykkes en Mil ved *vika sjóar* eller en Sømil; Størrelsen af denne anslaas til 1½ dansk Mil [2]). Hos de Gamle udtrykkes imidlertid Vejens Længde sædvanlig ved *dags sigling*, en Dags Sejlads (2 o. s. v. *dægra sigling*, to o. s. v. Dages eller Nætters Sejlads). Størrelsen heraf kan ogsaa nogenlunde udfindes ved Sammenligning af de Gamles Angivelser: Island kan med gunstig Vind, og under Forudsætning, at denne bestandig forandrede sig, eftersom Sejladsen krævede det, omsejles ved 7 dægra sigling; i samme Tid kan man sejle fra Island til Norge [2]); ligeledes siger Landnáma [3]), at der fra Forbjerget Stat i Norge til Horn paa Østsiden af Island er sjö dægra sigling; og Snorre fortæller om Thoraren Nefjulfsen, at han rejste fra Møre i Norge, og fik saa god Vind, at han á átta dægrum kom til Vestmanneøerne [4]). Nu kan Islands Omkreds fra Næs til Næs paa det nærmeste ansættes til 188 Mil, og Afstanden imellem Stat i Norge

---

[1]) Werlauffs Anm. S. 39.

[2]) Graah slutter dette deraf, at Ivar Baardsen angiver Afstanden imellem Snefjeldsnæs og Reykjenæs til 12 vikur sjóar, og denne Afstand er 18 danske Mil (Graahs Opdagelsesrejse til Østkysten af Grønland, S. 164.)

[3]) Werlauff Symb. S. 15.

[4]) P. 1. Kap. 1.

[5]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 134.

og Østerhorn paa Island er 169 Mil; efter begge disse Angivelser er altsaa en Dags Sejlads 24 til 25, i det højeste 27 Mil[1]); og dette stemmer da med det af Arngrim Jonsen[2]) antagne, at sex nycthemeria ere 144 milliaria norvegica, og en Dags Sejlads altsaa 24 Mil. Hermed kan man nu sammenligne andre Angivelser; f. Ex. Fra Jalandanes (Forbjerget Chelidonium i Pamfylien) til Kipr (Cypern) er 2 dægra haf; og somme Afstand fra Kipr til Akrsborg i Jorsalaland; derimod er fra Akrsborg til Púl (Apulien eller Nedre-Italien) 14 dægra haf, þat er 18 hundruð milna[3]). Ved den sidste af disse Angivelser maa da en Fejl være indløben. Noget større, nemlig til 30 Mil, angives en Dags Sejlads i Rýmbegla[4]). Her bestemmes nemlig et stadium at være 625 Fod eller 125 Skridt; i en vika sjáfar er 583⅓ Stadier, og saa meget er en Grad paa Jorden og tylft sjóvar, men to Tylfter, altsaa 30 Mil, gaa paa dægur-sigling. Ligeledes siges, at en Kvadrant af Jorden er 45 dagsiglingar, men dens Omkreds 180 dagsiglingar; denne antaget til 5400 Mil, bliver altsaa en dagsigling 30 Mil.

Forskjellig fra en Dags Sejlads er endelig en Dags Roning, *dags róðr* (2, 6, 12, o. s. v, daga róðr, to o. s. v. Dages Roning); Størrelsen af en saadan Dags Roning kan efter Rimelighed anslaas til 6 Mil, i det højeste til 9 Mil[5]). (See ogsaa i det følgende Ottars Rejse til Bjarmeland).

---

[1]) Graahs Opdagelsesrejse til Østkysten af Grønl. S. 169.

[2]) De Islandia S. 10 og Chrymogæa, S. 16.

[3]) Werl. Symb. S. 27. 28. 31.

[4]) P. 4, Kap. 11.

[5]) Graah, anf. St. S. 172—173.

46. Hvad Landsinddelingen angaaer, da kunne følgende Bemærkninger vel ansees for de vigtigste.

De nordiske Lande vare for en stor Del i de ældste Tider begroede med Skove, og saadanne Landstrækninger maatte da først gjøres beboelige ved Rydning; om adskillige saadannes første Opdyrkning, som Jæmteland og Helsingeland, haves ogsaa endnu Efterretninger, og selv hvor disse ikke gives, vidne Stedsnavnene om, at der i Fortiden har groet Skov. Man dannede sig da i Skovstrækningen et aabent Sted, eller opsøgte et saadant, som Naturen selv havde dannet; til det første sigtes ved Udtrykket rjóðr, et ryddet Sted, en aaben Plads i en Skov; naar dette var blevet beboeligt, opreistes efterhaanden flere Hytter eller Boder af Tørv, búðir; Høvdingens maatte snart udmærke sig ved sin Størrelse, og kaldtes bær eller býr [1]), Gaard, og til Forskjel fra de omkring den liggende Samling af Hytter, som kaldtes þorp, Torp, ogsaa aðalbær, Hovedgaarden. En større Samling af saadanne Gaarde og Torper dannede endelig en bebygget Strækning, bygð, Bygd eller Bøjgd, som da modsattes det endnu med Skov begroede Land, kaldet mörk eller markland.

Det som Snorraedda har opbevaret os om de ældste Benævnelser paa flere Samlinger af Mennesker, viser fra hvilken simpel Begyndelse man er gaaet ud. Det hedder nemlig, at þorp er tre, drótt er tyve Mand, þjóð eller þegnar tredive, fólk fyrretyve, fýlki halvtresindstyve, sam-naðr tresindstyve, saurvar eller svarfaðr halvfjerdsindstyve,

[1]) Da Ordet maa udledes af at bóa eller búa, at tilberede, at indrette, at bo, saa skjønnes let, at dette maa have været et af de allerældste Navne paa et Bosted eller en Bolig.

Ulld firsindstyve, og her Hundrede [1]). Man seer heraf, at de ældste Folkenavne ere gaaede ud fra smaa Familier, og disses Forbindelse til en større; det første Kongenavn i Norden var drottinn, Drotten, Patriarken, Familiefaderen; naar hans Familie var saa stor, at han kunde have et Følge af tyve Mand, saa kunde dette Navn tillægges ham; til Hædersnavnet alldagautr, Folkeføreren, var et Følge af firsindstyve vaabendygtige Mand allerede tilstrækkeligt, og den, som havde hundrede, kunde kaldes en Herske r. Dette synes tydelig at ligge i hine nysanførte Udtryk. Anvender man det paa Landsinddelingen, saa tykkes ogsaa den oprindelig at være gaaet ud fra noget lignende; man skulde derefter vel kunne antage, at en Samling af tre Hytter eller búðir med deres Beboere var nok til at danne et þorp; at et halvt Hundrede saadanne kunde danne et fylki, og et helt Hundrede endelig et herað, Herred.

Men efterhaanden som Bygderne udvidede sig, maatte saadanne Landstrækninger ogsaa tiltage i Omfang: en aðalbær blev efterhaanden til hvad vi nu kalde en Herregaard, og et þorp til en Landsby; en Bonde, búandi, oprindelig enhver, der havde et bú eller Bolsted paa Landet, blev snart ved Rigdom og Magt til en hæderlig Mand, der kunde give selve Kongen Kongenavn; og de kirkelige og statsborgerlige Indretninger gave Anledning til forskjellige Inddelinger. Det som herved lagdes til Grund var fornemmelig: deels om Landstrækningen henhørte til dette eller hint Tempel eller

---

[1]) Snorraedda S. 197—198. Hermed kan sammenlignes Angelsaxernes Udtryk: Seofas, et Antal af syv; hlot, fra syv til fem og tredive; here, fra fem og tredive og derover. Leges Canuti Magni, ed. Kolderup-Rosenvinge, S. 104.

hof, og en saadan kaldtes da hofland eller Tompeljord; deels at der toges Hensyn til Pløiningen, plógland, Plovland; deels til det Thing, som Beboerne søgte, þinglag, Tinglag; deels til Udredning af Krigsfolk til Lands eller Søs, fylki, Fylke, herað, Herred, hafnalag, Havnelag; deels endelig til andre Afgifter, som maatte udredes til Kongen.

Saadanne Inddelinger opstode strax med Landets Bebyggelse, Religions Indførelse og Dannelsen af den politiske Forfatning, og høre derfor vistnok allerede til Hedenskabets Tid; men de have i de forskjellige Lande havt forskjellige Benævnelser, hvis oprindelige og senere antagne Betydning det ikke er let at angive.

47. At Fylke, *fylki*, udledes af Folk, fólk, viser Ordets Form tydelig nok, og det synes da deels oprindelig at være det samme som fólkland, deels at kunne oplyses ved andre Afledninger, som fylkir, Anfører i Krig, at fylka, at stille Hæren i Slagorden, og fylking, en saaledes ordnet Deel af Hæren; det betegner da oprindelig en Landstrækning, som var for liden til at kaldes et Rige, riki, men som dog havde sin egen, fra først af uafhængige, Høvding, kaldet fylkiskonúngr eller Fylkekonge. Senere derimod, da Norge forenedes under een Konge, blev den gamle Benævnelse beholdt, men derunder forstodes da en Landstrækning, af hvilken der udrustedes 12 Skibe med 60 eller 70 Mand paa hvert[1]).

Fólkland forekommer deels i Sagaerne, deels i Lovene om enkelte Provinser; det anvendes f. Ex. ved Upland i Sverrig og ved Throndhjem i Norge[2]); og udtrykker uden Tvivl det Land, hvor Hovedfolket boede.

[1]) Olafsen Synt. de Bapt. og Grágás, Ind. under dette Ord.
[2]) Geijers Afhandl. i Swea for 1831, 13 H. S. 265.

46. Om Udledningen af Ordet *herað*, Herred, ere Meningerne særdeles forskjellige; det lønner neppe Umagen at betragte dem alle; det kommer uden Tvivl ikke af Beliggenheden ved Bjerge eller Floder, som Verelius [1]) mener; ikke heller af hèr og að, i Betydningen herhid, som Vidalin [2]) finder rimeligst. Derimod kan herað eller heruð vel betragtes som en Afledning af her, ligesom fýlki af fólk, og dette bekræftes af Overensstemmelsen med Ordet *hundari* eller *huntari*, der forekommer i Uplandsloven og hos Alemannerne [3]), angels. hundreð; dette betegner nemlig en Samling af 100, d. e. 120, og netop samme Betydning af et Hundrede har, som vi nys have seet, Ordet her, en Hær. Denne Slags Inddeling er ældgammel: Allerede Tacitus beretter om Germanerne, at der af ethvert Herred stilledes hundrede Mand (*centeni* ex singulis pagis), og med dette Navn (*hundari*) kaldes de ogsaa hos Folket selv, saa at hvad der fra først af blot var en Talbestemmelse, er blevet til et Hædersnavn [4]); dette Centesimalsystem brugtes ogsaa ved andre Lejligheder: om Fyrstens Følge bruges Udtrykket centeni ex plebe comites [5]), og Semnonernes Land deltes i hundrede Distrikter, centum pagis habitant [6]); Kong Alfred inddelte England i comitatus, Shirer, Jarldømmer, disse igjen i centuriæ eller Hundredas, og i decuriæ eller Tithingas eller Teoþungas, ogsaa kaldte

---

[1]) Anm. til Gotreks S. 26.

[2]) Isl. Fèlagsrit 3 D. S. 246.

[3]) Grimms Deutsche Rechtsalterthümer, S. 532.

[4]) Taciti Germania, cap. 6.

[5]) Sst. cap. 12.

[6]) Sst. cap. 39.

Wapentac eller Vaabentag [1]), og lignende forekommer i de senere engelske Love, f. Ex. Hundreder og Tithinge i Knud den stores [2]). Det var værd herved at oplyse, om Teothung har nogen Sammenhæng med Þjóð eller Þegnar i Edda, ligesom Hundreð er det samme, som Heruð, Antal af hundrede. I selve de nordiske Lande forekommer Ordet Herred ogsaa meget tidlig, og betegner da deels Strækninger paa Landet modsat Byen, deels en vis Inddeling; saaledes f. Ex. staar herðð for den beboede Del af Landet, modsat merkir eller Skovene [3]), og som en bestemt Landstrækning [4]). Herred eller Landet modsættes Kjøbstaden, naar der f. Ex. om Borgerne i Kongehelle fortælles, at de af Skræk for Venderne solgte deres Gaarde og flygtede enten ud paa Landet (*fóro i herðð*) eller til andre Kjøbstæder [5]). Mærkeligt er det ogsaa, at der gives Herred en større Udstrækning, omtrent som Fylke, da det bruges om et helt Landskab, som Fyn, der dog var inddelt i flere Herreder (*I herüði því er' á Fjóni heitir* [6]). Ogsaa i Lovene modsættes Herred eller Landet og Kjøbstad, som sees af de hyppig forekommende Udtryk: *ef maðr á hús i kaupángi, en bú i heraði*, hvis nogen ejer Hus i Kjøbstaden, men bor i Herredet; Bergens Mænd og Herredsmænd; Kjøbstædmand og Herredsmand [7]); paa samme Maade sammenstilles ogsaa

---

[1]) Suhm, 2 D. S. 427; Langeb. Script. 7 D. S. 515.

[2]) Leges Canuti M. ed. Kolderup-Rosenvinge, S. 51. 53.

[3]) Hkr. Ynglingas. Kap. 30.

[4]) Sst. Kap. 35.

[5]) Hkr. Magnus Blindes S. Kap. 9.

[6]) Jómsvík. S. Kap. 14.

[7]) F. Ex. Kong Magnuses Gulethingslov hos Paus, S. 40,

nemlig By, Flække og Hundrede i Kong Edgars Love [1]), hvilket end mere tjener til at bekræfte, at Herred og Hundred er et og det samme [2]).

49. Endnu en tredie større Inddeling var *sýsla*, Sýssel. I Følge Oprindelsen af at sýsla, bestyre, maa derved haves Hensyn til de Forretninger, som Sysselmanden udførte paa Kongens Vegne i et vist Distrikt; det svarer da omtrent til det senere Stift, af at stifte, anordne, og forekommer ikke sjelden som synonymt med en Forlening len [3]). Udtrykket er rimeligviis opkommet strax efter at Enevoldsmagten havde befæstet sig. I Danmark forekommer det som Navn paa en større Strækning, end Herred, saavel i Sjælland, som i Jylland, i Norge deels i Forbindelsen konúngssýsla, som forhen er omtalt, deels brugt om nogle enkelte Landstrækninger, som Elfarsýsla ved Gøtelven, Borgarsýsla omkring Sarpsborg. Grimm bemærker, at Ordet huntari altid forekommer med et Egennavn foran, som Raduoltes huntre, Waldhramnis huntari; i Norden er dette undertiden Tilfældet ved Ordet sýsla, som Plógssýsla i Jylland.

Magnus Lagabæters Kjøbstædret for Bergen, S. 8, Bjarkøretten S. 248 o. s. v.

[1]) Suhm, 3. D. S. 122.

[2]) En fortræffelig Udvikling af Betydningen af Ordet Herred og nogle lignende dermed sammenhørende Begreber med Henviisning til andre derom handlende Skrifter finder man i Velschow de Danorum institutis militar. P. 1, S. 50—60. Om Herred og Bygd er det samme, Kolderup-Rosenvinges Udg. af Kong Eriks sjell. Lov, S. 330. Ordet Herred henføres til det tartariske Ord en Horde i Ind. til Grágás.

[3]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 122.

50. De større Inddelinger indbefattede igjen adskillige mindre: Herredet eller Fylket inddeltes i Fjerdinger, *fjörðüngr, fjærthing.* Denne Benævnelse forekommer i Knud den stores Widerlagsret, samt i senere danske Love, og er ligeledes almindelig i de norske og svenske; saavelsom *áttúngr, åttung,* Otting eller ottende Parten af Fylket. Samlede nævnes Fylkes-, Fjerdings- og Ottings-Kirker[1]. I jyske Lov[2]) hedder det: *Sannende men skulle were atte i huart herit, tua i huar fiarthing, af een fellegh* (eller *aff enghen kirkesoghen) tho ei mere en een;* og dette stemmer atter overens med den sædvanlige Bestemmelse, at et fuldt Herredstingsvidne bestod af 8 Dannemænd. Det rette Forhold imellem Hovedddelen, Herred eller Hundrede, og dets Underafdelinger, Fjerdinger, Ottinger, og Ottendedelen af en Otting, som nævnes i Westgötalag *(attunda lot attungs)* er imidlertid endnu ikke ret oplyst. Grimm bemærker, at Fjerdingen bestod af 25 og Ottingen af 12½ villæ eller prædia, og ⅛ af Ottingen vilde udgjøre en $\frac{1}{64}$ Del af det hele, hvilket ikke ret passer med Hundrede-Inddelingen; naar man, som rimeligt er, antaget Herred eller Hundrede, ikke for et sædvanligt 100, men for et stort Hundrede eller 120 villæ eller prædia, saa vilde Fjerdingen bestaa af 30 (eller þjóð), og Ottingen af 15 saadanne. Ved at halvere dette kommer man omtrent til 7; og det synes, at man i Oldtiden ved alle Slags Inddelinger er gaaet ud fra de ulige Tal 3 og 7 (þorp og ðeofas), ved hvis Addition man fik 10. Men

---

[1]) Kong Magnuses Gulethingslov hos Paus, 1 B. Kap. 9. 11.
[2]) 2 B. 1 Kap.

alt dette er kun Formodning, som fortjener en nøjere Undersøgelse.

51. Heller ikke er man endnu ret enig om, i hvilket Forhold de forskjellige større Afdelinger stode til hinanden hos de forskjellige Folk, da nogle antage Herred for det samme som tydsk Gau, andre holde det for en Underafdeling deraf. Det forekommer mig, at Tydskernes Gau og Huntari, Angelsaxernes Scire og Hundreð svare nærmest mod Nordboernes Sýsla og Herað, eller Fólkland, Fýlki og Herað; saa at comites eller sciregerefas, centenarii, decuriones svare til de nordiske Udtryk Jarl, over Fylket, eller Sysselmand, over Sysselet, Herredshøvding, Fjerdingshøvding. Nøjere Oplysninger kunne maaskee erholdes ved Betragtningen af de enkelte Lande i Norden.

52. De hidtil anførte Landstrækninger havde sine egne mindre og større Ting; man finder saaledes Fjerdingsting, Herredsting, Fylkesting eller Sysselting; og for et helt Landskab Lagmandsting eller Landsting.

Med Hensyn til Udrustningen til Søs inddeltes Landet i Skibsreder eller Havnelag (*skipreiða, hafnalag*); det første Udtryk var sædvanligt i Norge, det andet i Danmark, hvor Lemmerne af et saadant Lag (eller Lægd) kaldtes Havnebrødre; Anføreren Styresmand (stýrismaðr) holdt Sæde, Styrishavn (stýrishöfn), efterat have erholdt en vis Størrelse, siden gik over til et arveligt Len [1]). I Norge udgjorde Skibsreden saa stor en Strækning, som ansaaes nødvendig til at udrede et Skib med Tilbehør [2]); man kan

---

[1]) See herom Velschow de Danorum instit. militar. P. I. S. 98—105.

[2]) Paus, 1 D. S. 228.

da følge Inddelingen fra denne mindre til den største, nemlig Skibsrede, Otting, Fjerding, Fylke[1]). Da Forklaringen over disse Ord gives meget forskjellig, saa bemærkes følgende, som synes efter Ordene selv at indeholde deres første Betydning: Skibsrede og Havnelag udtrykke saa stor en Strækning, som behøves til at udrede et Skib; denne maatte nødvendig bestaa af flere Havne; Styremand kaldes hos de Gamle Befalingsmanden over et Skib; den Havn i Skibsreden eller Havnelaget, som han beboede, kaldtes da passende til Forskjel fra de ringere Havne, Styreshavnen, og denne maatte, som den anseeligste, snart gaa over til et Len.

53. Endelig forekomme endnu enkelte andre Benævnelser; som skíri (angelſ. scir, eng. shire), hvilket forekommer i Navnet Skírissalr i det sydlige Norge, samt i Vestgøtland[2]); det er ogsaa saxisk, og er med Saxerne gaaet over til England. Til Saxernes og andre germaniske Folkes gau svarer uden Tvivl nordisk há, Þinghá, Tinglav, som af og til forekommer i Sagaerne. *Bo* forekommer undertiden i Betydning af Fogderi, saa at derved udtrykkes et eller flere Herreder, som stode under een Foged, som Asbo, det hele under Kongsgaarden Asar hørende Distrikt, som indbefattede flere Herreder[3]); *sveit* (Følge, Suite) udtrykker en Afdeling af Hæren, og sveitúngar dem, som udgjorde en saadan under Anføreren sveitarhöfðingr; da en saadan mindre Afdeling

[1]) Sst. S. 39, jf. Hkr. Hagen den godes Saga. Kap. 21.
[2]) Westgötalagen, Tillæggene til den yngre Kodex.
[3]) Westgötalag.

dannedes af dem, der vare fra samme Bygd, saa udtrykker Ordet ogsaa en saadan mindre Landstrækning. I de om Norge handlende Sagaer forekommer denne Benævnelse meget hyppig; at den ogsaa brugtes i Danmark, og der inddeltes i Fjerdinger (Kvarterer), sees af Vider-lagsretten, hvor det hedder: *Of Konung wil annan man af withirlag kumma, tha skulde han först i sin garth meth twa withirlaga men lada honum i sin sveit (sveet) oc i sin fierdhung (fiærthing) stewna huskarla stefne, oc newfna fore honum stath oc dagh* [1]). *Sókn*, afledt af *sækja*, søge, er det bekjendte Ord for vort Sogn, Kirkesogn eller saa mange, som søgte til samme Kirke; *hvarf* eller *hverfi*, Landstrækning, Landsby med omliggende Strækning, var oprindelig et lavere Sted omringet af Bjerghøjder, men forekommer derefter uden noget bestemt Hensyn til den lokale Beskaffenhed; o. s. fl.

54. Dannelsen af Landes, Steders og Folke-Navne hos de gamle Nordboer er i sine væsentligste Dele ikke forskjellig fra andre Folkeslags; men foruden de almindelige Bemærkninger, der herom kunne gjøres ved ethvert Folk, gives der dog ogsaa nogle, som ere egne for Norden. Da Hensigten af nærværende Haandbog er, at levere et Grundlag for den senere Middelalders, ja endog de nyere Tiders Geografi, saa synes det ogsaa passende, paa eet Sted at samle de vigtigste Oplysninger, der kunne bidrage til at forstaa og rettelig forklare de i det følgende forekommende Stedsnavne.

55. Nordboernes Benævnelser paa større Lande indeslutte ofte Navnet paa en Verdenskant. Dette er fornem-

---

[1]) Langeb. Script. T. 3. S. 161.

melig Tilfældet ved Hovedinddelingen af de europæiske Lande, men ogsaa ved enkelte af disse og Navnene paa deres Beboere. Ved begge gik Nordboerne naturligvis ud fra sig selv; i Modsætning af Norðrlönd eller de nordiske Lande opstod Benævnelsen Suðrlönd eller de sydlige; ligeledes bestemtes Austrvegr, de østlige Lande, og Vestrlönd, de vestlige, med Hensyn til Norden. Paa samme Maade benævnes Folkene: de Norske kaldtes af Islænderne og Færøboerne Austrmenn, Østmænd, og Engellænderne derimod af Norske og Danske Vestrmenn, Vestmænd.

Deraf følger, at den selvsamme Benævnelse undertiden kan anvendes paa forskjellige Landstrækninger og Folk: Ordet Austrvegr kan betegne baade Bjarmeland samt omliggende Egne ved det hvide Hav, og Estland med flere Lande ved Østersøen, eftersom nemlig Beretningen enten gaar ud fra det nordligste Norge eller fra det sydlige Norge, Sverrig og Danmark; Suðrmaðr, en Mand fra Syden, kan betegne dels en Tydsker, dels en Sydlænder i Almindelighed, og Sammenhængen maa vise, hvilket der paa hvert Sted er Tilfældet; o. lign. fl.

56. En af de almindeligste Maader at betegne Land og Folk, er efter Folket at benævne Landet, eller omvendt efter Landet Folket; Sviþjóð er Exempel paa det første, Norvegsmenn paa det sidste.

Men deraf følger ogsaa, at flere Landsnavne kunne have dobbelt Betydning, eftersom Folket efterhaanden udbredte sig paa forskjellige Steder: Serkland betyder Saracenernes Land; det betegner derfor ogsaa sædvanlig Afrikas nordlige Kyst, men det anvendes ogsaa saavel om Landstrækninger i Asien, som om Dele af Spanien, forsaavidt nemlig

disse Lande ogsaa stode under Saracenernes Herredømme.

57. Landets Navn skylder ofte den formentlige Stifter sin Oprindelse; saaledes udledes Danmörk af Dan, Norvegr (Nors Vej eller Land) af Nor, og Sviþjóð efter Snorraedda af Odins Navn Sviðr. Men oftest og sandsynligst var Folkenavnet oprindelig et Appellativ, der siden gik over til et Egennavn. I den ældste Tid betegnede et saadant ofte Folk, Mennesker i Almindelighed; saaledes dannedes Mannheimr, Menneskenes Hjem, af maðr, mannr, Menneske, Tevtoner af þjóð, Folk, ligesom Lapperne kalde sig selv almag, Samling, Folk, (allmugr, Almue), Slaverne lyde (Leute), Hunnerne Chun, hvilke Ord betegne Folk, Mennesker i Almindelighed[1]). Eller ogsaa Landets naturlige Beskaffenhed gav Anledning til Navnet; Navne paa Bjerge, Floder og Skove udgjorde da oftest Grundlaget; saaledes kaldtes Æsir de, som boede paa Bjergaase (áss); Álfar de, som boede ved Elvene (elfr); Holtsetar (Holster) de, som nedsatte sig i Skovene (holt). Mange andre Folkenavne udleder man, som bekjendt, af de hos Folkene brugelige Vaaben, som Saxer, Franker, og andre Gjenstande; men disse Udledninger ere tvivlsomme, medens hine af sig selv ere klare og uimodsigelige.

58. Med Hensyn til Sproget, fra hvilket Stedsnavne ere hentede, udgjøre disse en vigtig Kilde for den historiske Granskning. De henhøre til de ældste Ord i ethvert Sprog, og just derfor ere mange nu uforklarlige. Lade de

---

[1]) Neikter de antiqua gente tröll, §. 3.; jf. her foran S. 29. Anm.

sig da ikke forklare af Beboernes eget Sprog, men let og naturlig og i stor Mængde af et Nabofolks, da er det et uimodsigeligt Bevis for, at dette Folk i Fortiden har beboet vedkommende Land.

I denne Henseende ere især i Norden mærkelige de Stedsnavne, der ikke paa en simpel Maade lade sig forklare af det oldnordiske Sprog, som Fjón, Falstr, Mön, Hveðn, Þotn, Sök, o. utall. flere; og hvis saadanne lade sig oplyse af finske, lappiske eller keltiske Stamord, da tjene de til højlig at bestyrke den Formening, at Finner og Kelter vare Nordens ældste Indbyggere. Med Hensyn hertil anføres i det følgende enkelte Ord af disse Sprog, som kunne tjene til at oplyse Stedsnavne i det ældste Norden.

59. De fleste af de i de islandske Oldskrifter forekommende Stedsnavne lade sig imidlertid forklare af det oldnordiske Sprog, og fornemmelig med Hensyn til disse meddeles følgende Oversigt over deres Dannelsesmaade.

Grundlaget for Stedsnavnet, hvad enten dette udgjør kun eet Ord eller er fremkommet ved Sammensætning, udtrykker i Almindelighed et af de almindelige Begreber: Vand eller Land og sammes enkelte Dele, samt Hensyn til Beboelse, Dyrkning o. desl. I sin ældste Form er et saadant Navn let at gjenkjende, men efterhaanden forandres det saa meget, at Grundformen næsten ganske forsvinder. Her have vi imidlertid kun de ældste Former at betragte.

Til dette første Grundlag føjer sig derpaa ved Sammensætning en nøjere Bestemmelse, hvorved det hidtil mere almindelige Stedsnavn adskiller sig fra andre; eller der dannes ved Afledning en anden Form, hvorved en eller anden Forandring, Formindskelse o. desl., udtrykkes ved Hovedbegrebet.

Foran Navnet sættes endelig et Forholdsord, á, at, i, paa, ved, i, o. s. v.; og dette er i Særdeleshed Tilfældet ved alle enkelte Gaarde. Saaledes benævnes altsaa en Gaard á Haugi, paa Højen, at Lùndi, ved Lunden; eller med tillagt Personsnavn á Ölvishaugi, paa Olvershøj, o. s. v. Da Stedets Navn herved kommer til at staa i den Casus, som Forholdsordet styrer, saa har også undertiden, især i de indre, mere afsondrede Landstrækninger, denne vedligeholdt sig i Stedets Navn.

60. Navne paa Vande, der dels i Almindelighed, dels i det følgende forekomme i Stedsnavne, ere Ord som følgende: Begreberne Hav og Sø ombyttes næsten i alle Sprog; de udtrykkes ved *haf*, Hav; *salt*, salt Hav; *mar*, Hav, Sø, lappisk *mar*; *sær*, Hav, men ogsaa Indsø (þar lá fyrir þeim vatn, er Sviar kalla sjó[1]); *vatn*, oprindelig Vand, men derefter Indsø; *lögr*, Vand, Sø, Flod; *straumr*, Strøm; *veig*, Bølge; *dröfn*, *drafn* af samme Betydning; lapp. *garn*, Sø, *jargn*, en større, *lammi*, en mindre.

Dele af Havet udtrykkes ved *botn*, Havbugt, lappisk *wuodn*, oprindelig det inderste af Bugten; *vík*, Vig; *fjörðr*, Fjord; *sundr*, Sund; lappisk *stokk*, Sund; *gat*, Gat.

Floden og dens Udløb udtrykkes ved *á*, Flod (slesvigsk ow); *elfr*, Elv; *bekkr*, *lækr* og *gil*, keltisk gil, Bæk; *fljót*, Flod; *kvisl*, Flodarm eller Biflod; *ós*, *móða* (eng. mouth, Mund, holl. muyden, lettisk mutte), *mynni*, *dyr* (Dør), Flodmunding; Vandfaldet ved *fors*, Fos; lappisk *hæutte*.

---

[1]) Olafss. helga, i Fornmannas., 2. D. S. 196.

Havnen udtrykkes ved *höfn*, Havn, *vogr*, Vaag. Vadestedet ved *vað*, Vad, *vaðill*, Vedel, Vejle. Kilden ved *kelda*, *brunnr*. Sump og Kjær ved *kjörr* eller *kjarr*, *tjörn*, *sik*.

Snæverheden af et Vand udtrykkes oprindelig ved *ángr*, lappisk *anger*, keltisk *ang*; ligesom Udvidelsen af Vandmassen ved *breið*, Bredning. Og endelig synes det i Stedsnavnes Endelse hyppig forekommende *-und*, Bølge, Vand, at have Hensyn til Stedets Beliggenhed ved en Sø eller Kilde.

61. Landets Dele, Kysten, Bjerge, Skove, Øer o. s. v. have efter deres Beskaffenhed erholdt en overordentlig Mængde af Benævnelser, hvoraf især kunne mærkes: Strand og Kyst i Almindelighed udtrykkes ved *strönd* eller *strind*, Strand. Den fremstaaende Del af Kysten ved *jaðar* (Jedder); *barð*, Kant; *skagi*, Skage; *grön* (*græn*, *gren*), fremstaaende Del (Skjæg); Forbjerget ved *nes*, Næs; *höfði*, Hoved; *taur*, lappisk *törne*; *horn*, Horn; *agli*, Agle (Istap); *múli*, Mule, Mol; *gafl*, Gavl; Odden ved *oddi*, Odde; *núpr*, *gnúpr* og Hunk. *nýpa*, *gnýpa*, Gnibe; den lavere Strandbræd ved *aur* og afledt *eyri*, Ør, Øre, (forskjelligt fra eyra, et Øre). En Landstrimmel, snart bredere, snart smallere, ved *háls*, Hals; *drag*, Drag (Drav); *eið*, Ed; *túnga*, Tunge; *tángi*, Tange; *fit*, Fid; *bit*, Bid; vel ogsaa *vör*, Vor.

Bjerg, Klippe og Fjeld udtrykkes ved: *steinn*, Sten; *hallr*, Sten, Hald; *hella*, Sten, Helle; *hamar*, Hammer; *kinn*, Kind, formodentlig vælsk *kefn*, *kebenn*; *bjarg*, Bjerg; *fjall*, Fjeld, begge med Hensyn til Skjul; *klöpp*, Klippe; *klettr*, Klint; *klauf*, *kleyf*, *klif*, Klev; *bruna*, steil Brink; *brún*, Bryn, med Hensyn til Skrænt-

ningen; *hlíð*, Li, Siden af Bjerget, vestt *llaith*; *áss*, Aas; og *kjölr*, Kjøl, med Hensyn til Toppen. Mærkeligt er ogsaa lappisk og finsk *varo*, *vuori*, Bjerg.

De i Havet udragende eller fremstaaende Dele af Landet, hvorved Bølgebrydning fremkommer, udtrykkes ved *sker*, Skær; *skarð*, Skaar; gotisk *kalm*, Skær; *drángr*, Blindskær; *rust*, *ravst*, *röst*, fremstaaende Dele, hvorved Malstrøm fremkommer. Hertil synes ogsaa især de Benævnelser at henhøre, som udtrykke Begreberne Stav, Stang, Spir og lignende fremstaaende; som *stafr*, Stav; *staur*, Staver; *staung*, Stang; *stafn*, Stavn; *spjörr*, Spir.

Mange andre Navne, dels paa Kyststrækninger, dels paa Øer ere fremkomne af Ord, der have Hensyn til Havets Skyllen eller Brusen, Vindens Susen o. lign., vel ogsaa til Windstille; saadanne ere ofte vanskelige at forklare, og kunne kun oplyses ved andre beslægtede Ord i Sproget. Exempler ere: det nysanførte *raust*, Røst; *hvinr*, Hvinen; *omr*, *ymr*, Susen; *gjöll*, Gjalden (ogsaa en Trompet); *þruma*, Brag, Slag (jf. en Tromme); *súgr*, Skyllen; *ló*, Skyllen, Skummen (jf. at lóa); *logn*, Windstille; *lón*, Stillestaaen, om Vandet; *storð*, hvormed kan jævnføres styr, Tummel, og Navnet Storri[1]; vel ogsaa *ljóð*, Lyd.

Ved ildsprudende Bjerge forekommer *hraun*, Lava. Bjerghulen hedder *hellir*; en Aabning i Jorden *gjá*; imellem Klipper *skarð*.

Høj og Bakke udtrykkes ved *haugr*, Høj; *bakki*, Bakke; *brekka*, *bringa*, Brink; *hóll*, *hvoll*, Høj; *kollr*, Kol, Kul.

---

[1]) Njála, Ind.

Skov udtrykkes ved *mörk*, Markland, Skovstrækning; *holt* og *skógr*, Skov; *hris*, Kratskov; *viðr*, Ved, Skov; *lundr*, Lund; *runnr*, Busk; *mór*, lappisk *mora*, Skov, og afledt *mæri*, der dog ogsaa senere fik Betydning af en fed Landstrækning.

Den slette Mark og Eng udtrykkes ved *land*, Land; *fold*, Mark; *frón*, Land; *völlr*, Vold; *sletta*, Slette; *fura*, Fure; *skeið*, lappisk *skeide*; *akr*, Ager; *vángr* og *-ángr*, Vang; *engi* og *eingi*, Eng; *teigr*, Teg, straaliggende Engbund. Den sandige Strækning udtrykkes ved *sandr*, Sand; *melr*, Mæl; den lerede ved *leira*, Lere; den stenige ved *grjót*, Gryt; Mosebunden ved *mosi*, Mose; *mýri*, Myre; *saur* eller *sör*, Sor, Dynd; *skaun* (Skogn), Sumpland; Hedestrækningen ved *heiðr* eller *heiði*, Hede; Høilandet, som endnu i Sverrig, ved *fal*, Falbygd.

Dalen udtrykkes ved *dalr*, Dal; *hvammr*, Vem; *kjós*, Kjus, Kys.

Øen hedder *ey*, Ø; *hólmr*, Holm; *hringr*, Kreds; *ver*, Vær, med Hensyn til Fiskeri; *kálfr*, Kalv, Kolle, kaldes den mindre Ø, som ligger ved en større.

Tvivlsomt er Ordet *salr*, som henhører til de ældste Stedsnavne, om det, efter lignende lappiske og finske Ord, betegner Bjergkløft, Skov eller Græsland; eller om det maa henføres til den senere Betydning af Hal, Sal.

62. Med Hensyn til Beboelsen opstod ved Landets Dyrkning snart mangfoldige Navne, af hvilke især kunne mærkes:

De første have Hensyn til Rydning, Bortskæring eller Delning; som *rjóðr*, et ryddet Sted i Skoven; *þveit*, eller *þveita*, Tved, Tvede. Derpaa oprejstes den første

Hytte *kot*, lappisk *kaate;* eller *búð*, Bod, Fjællebod. Omkring denne opdyrkedes den første Mark *tómt*, *toft*, Tofte, Tomt. Især imod vilde Dyr og for Frebning i Almindelighed omgaves denne med en Indhegning, og derved fremstod *tún*, Tun (Zaun), eller *hagi*, Have (Hegn) eller *garðr*, Gaard (Gjærde). Den hele opdyrkede Plet kaldtes ogsaa *staðr*, Stad, d. e. Stedet fortrinligvis, Pletten (Flækken). Flere Hytter byggedes i Nærheden af hinanden og dannede et *þorp*, Torp. En enkelt Familie voxte, og Familiefaderen udvidede sin Besiddelse, saa at han ikke blot kunde danne mindre *bú*, Bo, for sine Undergivne, men ogsaa hans egen forrige Hytte hævede sig til en *bær* eller *býr*, Gaard, senere By, der da, som *aðalbær*, Hovedgaard, modsattes Torpet. Paa lignende Maade forvandledes den oprindelige, vel ofte fra Dyrene laante, Hule, *ból* og afledt *bæli*, Bol, Bølle, sig til en anseelig Bopæl. Saadanne Ejendomme foranledigede atter Sammenkomster og Forsamlinger for at raadslaa om det almindelige Bedste, man havde Ting at afgiøre med hinanden, og kaldte selve Forsamlingen saaledes, *þing*, Ting; gjensidig Hiælp forenede Grenene af en Familie eller flere tillige, og man havde da endelig et Hjem, *heimr*; som Flertal *heimar* udstraktes dette over flere saadanne Hjem, og fik derved Betydningen af Landskab, Land; afledt dannedes deraf *heimili*, Hjemmel, der altsaa oprindelig havde Hensyn til Ejendomsretten.

Med den første Hytte fremstod rimeligvis ogsaa det første Stenalter og Offersted i Skoven, *ve*, Helligdommen, lappisk *vi*, Skov; *hörgr*, Alteret. Men naar Hytten forvandledes til Gaard, blev ogsaa Markens Alter til et bygget Tempel, *hof*, Hov, Haave, og som et Hæderstavn

førte en saa anseelig Gaard sædvanlig selve dette Navn (at hofi, ved Templet).

Var nogen betydelig Ejendom erhvervet, saa maatte denne ogsaa sikres for Fjender; saaledes opstod Fæstninger og Borge. Man maatte omgive saadanne Steder med en dyb Grav, *diki*, eller med Vold og Mur, *virki, vigi;* og saaledes fremstod Ordet *borg*, Borg, der oprindelig betyder Skjulested, Tilflugtssted; Order *hús* har oprindelig samme Betydning (Hus, Fæstning).

Med Erhvervelse af Ejendom fulgte ogsaa Ombytning deraf ved Handel. Pladsen eller Stedet, *staðr*, som bestemtes hertil, blev en endnu særdeles udmærket eller betegnet Plads, *markaðr*, Marked; og man udlagde endelig endog en bestemt Del af Jorden, *ángr*, der fortrinlig bestemtes til der at holde Handel, *kaup*, og der fremstod altsaa en *kaupángr*, Købing, Kjøbstad.

Vi have saaledes fulgt de første Begreber, som fremstode ved Landets Bebyggelse; disse maatte da snart forøges med utallige flere, som vi ikke fuldstændig kunne opregne. Ejendommen erhvervedes ved Kjøb, og man udtrykte stundum dette i Navnet ved *kaup*, Kjøb; eller, hvis den ved Pantsætning eller paa anden Maade var frakommen Familien, ved Indløsning, og dette tilkjendegaves ved *lausa, leysi;* eller den efterlodes som Arv i Familien, og kaldtes da *leifð*, *leifar*, Lev, Leve. Der dannedes en Vej igjennem Skoven eller opad Klippen, eller en saadan, som Naturen havde dannet, betraadtes, og kaldtes *braut*, Brot, eller *steig*, Steg. Havnen fordrede Anlægget af en Skibsbro, *bryggja*, Brygge, eller af et Lukke for Havnen, *loka*. Frygt for fjendtlige Anfald fordrede en Vagt, *vörðr*, og dertil hørende Varde, *varða*. Man opstablede Tøm-

mer, og tændte Ild derpaa, som Signal, og fik saaledes en *viti*, Bavn. Til Begravelsen benyttedes den naturlige Høj, *haugr*, men dannedes ogsaa kunstige, som *dyss*, Stendysse, eller *hrer*, *hreyr*, Stenhob, o. s. v.

63. Af Stamordene dannedes fremdeles mangehaande Afledninger, som ofte ikke ere lette at henføre til deres Oprindelse; f. Ex. af áss, Aas, maaskee *esja;* af egg, Kant, *eggja;* (af ef, if, at ifa) *efja*, *ifing;* af fit, Landstrimmel, *fitja;* af brún, fremragende Højde, *brýnla* (Brønla); af barð, Rand, *berðla;* af grjót *grýting;* af skarð *skerðing*, *skerðandi*; af klýf *klýfandi;* af súgr, *súgandi*, o. m. fl.

Andre Bestemmelser tagne af Størrelse, Farve, Verdenskant o. lign. tilføjes som Tillægsord, hvis Forklaring i Almindelighed ikke har nogen Vanskelighed.

64. Men almindeligst udtrykkes den nøjere Bestemmelse af Stedet ved en Sammensætning, hvis første Del udtrykker enten en Persons Navn, sædvanlig dens, der først har beboet, anlagt eller ejet Stedet; eller en og anden nøjere Bestemmelse af Stedets naturlige Beskaffenhed eller Beliggenhed, o. s. m.; stundum udtrykkes ogsaa denne Stedets Beskaffenhed ved den hele Sammensætning.

Særdeles mærkelige ere, med Hensyn til Asalærens Udbredelse, de efter Gudenavnene opkaldte Steder, især de efter Odin, Thor, Frey, Brage, Balder; som Odinsø (Onsø), Thorstorp (Thorup), Freystorp (Frørup), Bragenæs (Bragnæs), Baldershage (Bale). Ved at samle de ældre og senere Levninger, som af saadanne Stedsnavne endnu findes i de nordiske Lande, vilde man endog være i Stand til at vise, hvorledes og i hvilken Retning Asalæren der har udbredt sig, i det mindste i hvilke Egne enkelte

Guders Dyrkelse især har været almindelig. Men herved maa naturligvis megen Forsigtighed anvendes; da nemlig mange Mænd kunne have baaret Navnene Odin, Thor, o. s. v. saa vilde det være for overilet fra det blotte Navn at slutte til, at Guden af samme Navn der var dyrket; der maa altsaa tillige findes andre, en saadan Formodning bekræftende Oldtidsminder paa Stedet, eller i det mindste nogenlunde paalidelige Sagn om saadanne; eller, hvad der er endnu mere overbevisende, en Samling af flere efter Gudenavne opkaldte Steder maa kunne paavises i Nærheden af hinanden, da det vilde være et højst besynderligt Sammenstød, om flere Mænd med saadanne Navne skulde have nedsat sig i een Omegn; men allerede et saadant Navn, som Thors eller Freys, med et nærliggende af ve opkaldt Sted (som Viby, Vibjerg) og nogenlunde anseelige Gravhøje eller lignende Levninger fra Hedenold ville uden Tvivl give Grund nok til at slutte, at der paa et saadant Sted var et Sæde for Asernes Dyrkelse.

Ikke mindre vigtige saavel i geografisk, som i historisk Henseende ere de mangfoldige Stedsnavne, som begynde med et Mands- eller Kvinde- Navn. Men Størstedelen af disse indeholde Personers Navne, som Historien ikke kjender, og det er en væsentlig Fordring til Navnets Vigtighed, at det er historisk bekjendt; Sagnet er i denne Henseende saa upaalideligt, at man næsten intet derpaa kan bygge. Dersom f. E. nuværende Ringkjøbing ved Ringkjøbing Fjord har erholdt sit Navn af den Regner, som Historien omtaler som en Ven af Svend Estridsen (see dette Sted i det følgende), saa er det sandsynligt, at denne Egn af Jylland først ved denne Tid, men heller ikke senere er bleven opdyrket og i nogen betydelig Grad beboet, da en Handelsplads

nødvendig maatte indrettes, naar dette fandt Sted. De saaledes forekommende Personsnavne ere i øvrigt de i Norden paa den Tid almindelige, der først senere antoge en næsten ukjendelig Form. Forsaavidt som nogen Oplysning herom er nødvendig, vil den i det følgende findes ved de enkelte Steder.

65. Ogsaa af de øvrige Stedsnavne, hvis første Del indeholder Bestemmelser, tagne af Stedets naturlige Beskaffenhed, de Dyr, Planter og andre Produkter, som fandtes i dets Nærhed, kunne mange Oplysninger hentes om Landets og Folkets Tilstand. At samle og sammenstille alle disse vilde blive et vidtløftigt Værk; vi indskrænke os derfor til nogle Exempler: man kaldte saaledes en større Ø meginland, Storlandet, Fastlandet, i Modsætning til de mindre Øer, der omgave den; man benævnede Fjorden efter dens Udseende, som Limafjörðr, Limfjorden, efter de mange Grene eller Arme (limar), som den dannede; eller efter Isen, som hyppig samlede sig der, som Isafjörðr, Isefjord; man benævnede Landstrækningen efter dens Nærhed ved Havet, hvorved den var udsat for Vinden; som Eistland af keltisk ist, lav; Vindland, af vindr, Vind, keltisk gwynt.

Ogsaa ved Forklaringen af saadanne Navne maa man, forat Historien ikke skal ledes paa Vildspor, anvende tilbørlig Forsigtighed. Ligesaa urimeligt, som det vilde være, at udlede Isefjordens Navn af et Personsnavn Ese eller Ise, om end et saadant hist og her findes, da selve den Beskrivelse, de ældste Historieskrivere give over Isefjorden, tilstrækkelig godtgjør Navnets Oprindelse af Is; ligesaa usikkert er det, naar man fra Vendil vil slutte til de vendiske Folkeslags Bopæle, eller fra Holtsetar til Folket Holster.

Den første Undersøgelse maa her gaa ud paa at oplyse, om Begyndelsen af et saadant Stedsnavn indeholder et almindeligt Begreb; er dette Tilfældet, da det er rimeligere at hente Forklaringen herfra, end at antage en historisk Forbindelse, som dog ikke ved Vidnesbyrd kan bekræftes. Naar Holtsetaland har sit Navn af holtsetar, og disse atter af de Skove (holtar), med hvilke Landet var begroet, og i hvilke de nedsatte sig, og Holstebro i Jylland, Holtsetabrú, maa forklares paa selvsamme Maade, saa viser Ligheden imellem disse Navne intet videre, end at der ogsaa paa denne Egn i Jylland vare store Skove, som tildels i det mindste bortryddedes, da Holstebro blev anlagt; men den giver ingen Grund til at slutte, at Holstenere fra Holsten gjorde en Vandring til Jylland, og nedsatte sig i Egnen af Holstebro. Paa samme Maade kan der fra Landenavne, som Vendil, Vindland ikke sluttes til Folket Vender og dets Vandringer, da mangfoldige andre Landstrækninger, ja enkelte Steder, som ligge ved Havet, bære samme Navn, og det i Lande, i hvilke de egentlig saakaldte vendiske Folk aldrig have haft Bopæl [1]). Ligesaa aabenbart er det, at Navnene Helsingør og Helsingborg ikke staa i nogen Forbindelse med Folket Helsinger i Helsingeland; men at disse Navne snarere maa udledes af en for dem kun tilfældig fælles Form helsing (som man sædvanlig antager, en Art Vildgaas); der da atter er afledt af háls, Hals, hvad enten dette nu, som ved Helsingeland, rimeligst har sin Oprindelse af Hals paa et Dyr, hvoraf helsing, et Dyr

[1]) Brittisk gwent, went, udtrykker netop i Begyndelsen af Stedsnavne det samme som nordisk vind-, et aabent for Stormen udsat Land.

med en Ring paa Halsen, eller af Landets Lighed med en Hals, som man af Halsøre, Halsehamn paa Kullen snarest skulde formode ved de førstnævnte Steder.

Ligesom man af mange Stedsnavnes Slutning, især naar lignende Endelse forekommer hyppig i en hel Strækning, kan slutte til Landets Beskaffenhed i Oldtiden, saasom af rjóðr (=rød, = rud) til store Skove, hvor saadanne nu ikke mere findes; saa maa lignende være Tilfældet ved Begyndelsen, naar den udtrykker Jordarter, Dyr, Planter, som der fandtes, og Produkter, som deraf rimeligvis i fortrinlig Mængde ydedes. Exempler paa saadanne ere: *þeli*, Telle, *leir*, Ler, *úlfr* eller *vargr*, Ulv, *selr*, Sæl, *yxn*, Oxne, *saud* -, Faar, *geit* -, Ged, *svin* -, Svin, *sok*, maaskee norsk Sugge, So, *hvönn*, Kvanne (Angelika), *ljung* eller *lyng*, Lyng, *salt*, Salt, *smjör*, Smør, *flesk*, Flæsk. De, som betegne Produkter, fortjene vel i denne Henseende fortrinlig Opmærksomhed; thi hvad skulde vel bevæge de Gamle til at opkalde Steder med saa besynderlige Navne, som Fleskumherred (Fleskheimaherað), Smørumherred (Smjörheimaherað), hvis der ikke havdes Hensyn til de in natura leverede Afgifter, der gaves af de forskjellige Egne efter deres naturlige Beskaffenhed, Smør fornemmelig af Engstrækninger, som Korn af Agerland.

Undertiden ligger Beskrivelsen over Stedet i begge Sammensætningens Bestanddele under eet; Exempel derpaa er Navnet at Sævarenda, ved Søens Ende.

66. Gaa vi over til Stedsnavnene udenfor det egentlige Norden, saa møde vi strax den af mange Forfattere gjorte og ved Exempler oplyste Bemærkning, at Nordboernes Kolonier og Ophold i fremmede Lande tydeligen kunne gjenkjendes

i Steders Navne. Allerede Snorre bemærkede dette om England, hvor den danske Tunge blev talt i flere Strækninger; men det samme gjælder ogsaa om adskillige Dele af Skotland og Irland, samt om Normandiet i Frankerig[1]).

Forsaavidt som saadanne Stedsnavne vare ren nordiske, ere de naturligvis at forklare, som disse; men her maa vi endnu i Særdeleshed bemærke de særegne Forandringer, som Nordboerne foretoge med fremmede Navne, ved at forbinde dem med et nordisk Navn eller ved at omforme dem paa nordisk Maade. I Irland f. E. ere Stedsnavnene sædvanlig gæliske; paa Kysterne derimod ogsaa skandinaviske. Smerwick paa Kysten af Kerry er ligefrem isl. smjörvík; Holm-Patrick ved Dublin indslutter i sig det nordiske hólmr; det samme er Tilfældet i Slutningen af Wexford, Waterford, o. lign., for hvilke Irerne endnu bruge deres egne Navne, men hvor ford svarer til isl. fjörðr. I saadanne som disse er den nordiske Oprindelse lettere at gjenkjende; vanskeligere er dette Tilfældet, naar Navnet sammensmæltede af Ord af begge Sprog; f. Ex. det irske Navn Luim-neach gjorde Nordboen, efter sit Organ, til Limerik, og denne Form holdt sig; til de gæliske Navne Laighean, Mumhain, Ulladh (udtalte, efter engelsk Skrivemaade, Laiean, Muain, Ulla) føjede han det oldnord. staðr, hvoraf blev ster, og saaledes fremkom Formerne Leinster, Munster, Ulster[2]). Paa en lignende Maade omdannedes de endnu sydligere Stedsnavne. Den simpleste Forandring

---

[1]) See herom min Oversættelse af Depping om Normannernes Søtoge, det 7de Tillæg.

[2]) Chalmers Caledonia, 1 D. S. 28—29.

var at bortkaste Begyndelsen af Ordet, ligesom i andre Ord af sydlige Sprog; som Trekt for Oldtrekt (Utrecht); Spánn for Hispania, lig spitali for Hospital. Men mangen Gang bleve Navnene ogsaa fordrejede saaledes, at de fik nogen mere Lighed med de nordiske, som Munbarð for Mons Bardonis, Pontreflar for Pontrémolo; og dette da atter især, naar det fremmede Ord gav nogenlunde Anledning til, at Navnet kunde komme til at bestaa af virkelig nordiske Ord, hvis Betydning dog naturligvis slet ikke laa i det fremmede; saaledes gjordes Goderac til Guðakr (Gudager), Gutzkow til Kotskógr (Hytteskov); af Estrouble bortkastedes Begyndelsen -es, og Resten omdannedes til þrælaþorp (Trælletorp); Ivoreia blev til nordisk Jöfurey (Konge-Ø), og Vercelli, endnu mere paafaldende, til Friðsæla (Fred-Lyksalighed). Stundum vare ogsaa de af Nordboerne paa sydlige Steder anvendte Navne af dem selvgjorte, som Sjáviðarsund, Strædet ved Konstantinopel; eller virkelig nordiske Navne, der overførtes paa sydlige, som med dem syntes at have nogen Lighed, som Njörvasund, þrasnes [1]). Dersom det sydlige Navn ligefrem optoges, hvilket dog kun i den senere Tid var Tilfældet, saa anføres det af den Tids Geografer gjerne i Gjenstandsformen; som Athenas, þebas [2]).

---

[1]) Jfr. Werlauffs Bemærkninger i hans Symb. Indledningen, S. 7—8. Suhms Krit. Hist. 3 D. S. 3.

[2]) Dette er oftere Tilfældet i Stjórn.

Anden Bog.

Nordboernes geografiske Kundskab efter de mythisk-historiske og ældste historiske Kilder.

Første Kapittel.

Evropa, især Norden, efter Eddaerne og de mythisk-historiske Skrifter.

1. Edda og Geografi! hvilken Sammenstilling! vil maaskee mangen Læser tænke; skulle Oldtidens dybe Myther, undfangede i Aanden og i Hjertets Dybde, og udtrykte i det dunkle Billedsprog, underkastes en Forklaring, hvorved de høieste Ideer forvandle sig til simple Begivenheder, og det allegoriske Sprog udlægges som en historisk Beretning. Ingenlunde! Hvad der tilhører Himlen, skal blive dens Ejendom og ej drages ned paa Jorden; enhver Mythologi indeholder Oldtidens barnlige Forestillinger om Forbindelsen mellem Himmel og Jord; men ikke alle dens Fremstillinger svæve i Aandens usynlige Rige; hvad der i den høieste Old maaskee var aldeles tænkt som Idee, fandt senere Anvendelse i Virkeligheden; vore Fædre have derfor, som alle Folk, dannet sig visse Forestillinger om Verdens Skabelse og Ophør, om Livets Formaal og høieste Gode, om Lønnen og Saligheden hisset; men de have maaskee ogsaa ved meget af det, som tillægges Guderne, talt derom paa en menneskelig Maade, og indflettet den Kundskab, de havde om Jorden, i disse Fortællinger. Hvorvidt det har været Tilfældet er vel en Undersøgelse værd; ensidig Betragtning er den sletteste af alle.

At en Alfader har skabt Himmel og Jord, at Odin er Aanden, Thor med sin Hammer og Styrkens Bælte Tapperheden, Tyr Modet, Balder Fromheden eller, om man finder dette Udtryk for kristeligt, den blide Godhed, Frey og Freya den sandselige Kjærlighed, Loke den forførende Ondskab, ligger saa aabenbart i de gamle Myther, at ingen Tvivl derom kan finde Sted; at Nornerne, der raade for Menneskenes Skjæbne og tildele dem Ondt og Godt, ere personificerede Ideer, at de Gamle fra det Valhal[1]), hvor Odins Billede stod i den hvælvede Sal, ogsaa have oploftet Tanken til hin hvælvede Hal, fra hvilken Solen hver Morgen udbreder Lys og Varme over Jorden, o. lign., falder det os heller ikke ind at benægte. Men paa den anden Side findes der ikke blot i Snorres Edda, som en senere, vel endog tildels forandret Kilde, men ogsaa i selve de ældste mythiske Sange mange Hentydninger, som ikke paa den Maade lade sig forklare, uden at indlægge Meninger deri, hvorpaa de Gamle selv hverken have eller kunne have tænkt; og hvad vi her, saavidt Landekundskab angaar, ville udvikle, er ingenlunde hvad man kan tænke sig ved de Gamles Myther, men hvad de Gamle selv have tænkt sig derved, hvad de have villet udtrykke dermed.

Flere af de mythiske Sange i Sæmunds Edda anføre ikke blot Navne paa enkelte bekjendte Lande og Øer, som Birland, Valland, Samsø, Læsø[2]), men de angive

---

[1]) Man har, som det synes med Rette, antaget Valhöll for den hvælvede Hal i Kongeborgen, og Lidskjálf for det høje Borgtaarn, hvorfra der havdes en vid Udsigt. Disse Ord bruges saaledes om Atles Borg i Atlakviða, Str. 14. (Rasks Udg.)

[2]) Harbarðslj. Str. 54. 24. Lokaglepsa, Str. 24.

hvilke Floder der løbe i Gudernes og Menneskenes Land og derfra til Hel[1]), ja endog hvad Sol og Maane, Vind og andre Naturfænomener, selv Kornarter hedde i de handlende Væseners Sprog[2]); saaledes taler man ikke om Guder, der blot have deres Sæde i Himlen eller om blotte Ideer; intet kan tænkes mere søgt, end en allegorisk Forklaring over disse Benævnelser, intet simplere, end den, hvorved de anførte Væsener antages for virkelige Folkeslag, i hvis Sprog de selvsamme Ord ogsaa tildels endnu findes. Selve de Rammer, om man saa tør kalde det, i hvilke den mythiske Handling er indsat, ere ren jordiske; de bestaa i et Gjæstebud eller anden menneskelig Handling, i hvilke Aser og Alfer deltage; de samles her, som Fyrster paa Jorden, der fejre et Forbund; og endnu tydeligere er saadant Tilfældet i Snorres Edda, der overalt drejer sig om slige Forestillinger.

2. Vi tage derfor ikke i Betænkning, at ansee Aserne for et Folk eller rettere en herskende Stamme hos et Folk, der indvandrede til Norden, og der indførte en ny Religion, saa meget mindre, som baade Sprog og Historie anvise os deres ældste Boliger, og deres senere Vandring; og det Asgaard (Asgarðr), hvor Gudeboligerne fandtes med alle de til Tempeltjenesten henhørende Indretninger, for et virkeligt Sted paa Jorden, kun at et saadant Asgaard naturligvis ogsaa var til overalt, hvor Gudefolket kom hen. Dette var det ogsaa efter de Gamles Forestillinger; de droge mod Østen, forat søge dette Gudernes oprindelige

---

[1]) Grimnism. Str. 27—28.

[2]) Alvism. Str. 10—35.

Hjem, og de haabede efter Døden at komme did, hvorhen Odin allerede var gaaet forud for dem[1]).

Det første bekjendte Sted, hvor denne Aselære havde sit Sæde, er gammel Asgaard (Asgarðr hinn forni), det udtrykkelig adskilles fra det Asgaard, hvor Gylfe besøgte Aserne[2]). Landet hvor det laa, kjende vi historisk: Den Landstrækning, hvor Aserne boede, hed Asaland eller Asaheimr med Hovedstaden Asgarðr, og laa i Asien østenfor den Flod, som skiller Asien og Evropa (Enea), og som med sit rette Navn hedder Tanais, ogsaa Tanakvisl eller Vanakvisl, og falder ud i det sorte Hav. Imellem de Elve, som falde i denne Flod (i Vanakvislum) laa Vanaland eller Vanaheimr[3]).

Om Beliggenheden af disse Landstrækninger kan ingen Tvivl finde Sted: Tanais er Floden Don; Tanakvislar, Grenene, Armene af denne Flod altsaa Bifloden Donets, og heromkring laa altsaa Vanernes Land; Asernes derimod imod Sydost paa den anden Side af Donfloden imellem Vanernes Land og Kaukasus. Beliggenheden af Asgaard stemmer altsaa med nuværende Assov, eller det i Nærheden af de kaukasiske Bjerge liggende Chasgar, Strabos Aspurgum[4]). Aserne (af áss, Bjergryg) ere da Grækernes Taurer (af tor, Bjerg); de senere nordiske Kilder kalde dem ogsaa Tyrker (Tyrkir), d. e. Thraker; saa sige de Gamle selv: *á Thracia bygði fyrst Tiras; frá hönum er komin þjóð sú er Tyrkir heita; þat er ok mjök*

---

[1]) Hkr. Ynglinges. Kap. 10. 15.

[2]) Gylfaginn. Kap. 3.

[3]) Hkr. Ynglinges. Kap. 1—2; Snorraedda, S. 354.

[4]) Edda Sæmundina 2 D. ind. nom. propr. under Æsir.

margra manna mál, at þat er fornar bækr visa til, at af því landi bygðist Svíþjóð, enn Noregr af Svíþjóð; og et andet Sted: *Tracia, þat er alt eitt og Grikkland; þat bygði fyrst Tiras son Japhets Noasonar; frá honum er komin þjóð sú, er Tyrker heita*[1]).

3. Fra dette ældste Asehjem drog Odin eller Aselæren imod Vesten eller Garderige[2]; ogsaa her maa altsaa et Asgaard have ligget, men vi mangle tilforladelige Efterretninger derom. Man har, som bekjendt, villet lægge det ved Floden Dúna, og nogen Sandsynlighed lader sig udlede af Beskrivelsen over Asgaards Omegn, naar man anvender den paa denne Egn: Rundt omkring Asgaard laa nemlig Asabygðir[3]), og derved atter Miðgarðr eller Menneskenes Land, og omkring dette især imod Norden og Osten Jötunheimar eller Jætternes Land; østenfor Midgaard Skoven Járnviðr, hvor Jættekvinderne Járnviðiur bo[4]), og paa hin Side Bjergene Útgarðr[5]. Yderst mod Norden laa det taagefulde Niflheimr med Brønden eller Kilden Hvergemlir, hvorfra Floderne udspringe, som gjennemstrømme Asebygder; mod Syden er derimod den varme Verden Múspelheimr[6]), som ved Skoven Myrkviðr skilles fra Gudernes Land, thi gjennem denne ride Muspels Sønner ved Ragnarok[7]).

---

[1]) Werlauff Symb. S. 12. Fragm. historico-geogr. i Langeb. Script. 2 D. S. 36.

[2]) Hkr. Ynglinges. Kap. 5.

[3]) Gylfaginn. Kap. 39.

[4]) Sst. Kap. 12.

[5]) Sst. Kap. 45.

[6]) Sst. Kap. 4.

[7]) Lokaglepsa. Str. 42.

I ingen anden Strækning af Europa, hvor Aselæren vides at have haft sit Sæde, stemmer Beliggenheden af de omliggende Egne saa godt, som med Strækningerne i det nordvestlige Rusland. At man tænkte sig et Land yderst mod Norden hardtad ubeboeligt formedelst Taage og Kulde, et andet med brændende Hede, er et naturligt Udtryk af hvad man kunde vide om den kolde og hede Zone; det første var da Udgaard, som svarer til det hos Middelalderens Skribenter i det nordlige Siberien hensatte Ugoria [1]); paa den modsatte Side var da det varme Muspelheim den sydvestlige Del af Tydskland, og Skoven Myrkviðr, ligefrem oversat, det samme som Schwarzwald eller en lignende Bjergkjæde. Ditmar af Merseburg nævner Skoven Miriquid, der unægtelig er det samme Navn, imellem Meisðen og Bøhmen [2]) nuv. Schwarzwald i Ertzgebirge; men for Resten er det et almindeligt Navn, som bruges om enhver stor Skov eller med Skov begroet Bjergkjæde, enhver Schwarzwald eller Düsterholt og findes derfor ogsaa i Holsten og i Sverrig. Den her fremsatte Formodning om Asebygdernes Beliggenhed vil svækkes eller bekræftes, hvis man kan oplyse, hvilke Floder der forstaas ved de i Grimnismál [3]) opregnede Floder, som flyde igjennem Gudernes og Menneskenes Land [4]); at de Gamle ved disse Navne have tænkt

---

[1]) See om dette F. Magnusens Eddalære, 3 D. S. 150—155.

[2]) Suhms Krit. Hist. 3 D. S. 79—80, og Grimms Heldensage.

[3]) Str. 27—29.

[4]) Man maa herved mærke, at der efter de Ord Þær hverfa um hödd goða maa sættes Punktum, ikke som i Stokholmerudg. Kolon; det gaar nemlig paa det foregaaende, ej paa de efterfølgende Navne; disse, Þyn, Vin o. s. v. falde nær Menne-

sig bestemte Floder, kan der saa meget mindre være nogen Tvivl om, som mange af dem, med hvilke de siden opregnes[1]) ere lette at gjenkjende, saasom Yn, Inn, Nepr, Dniper, Mein, Mayn, Tifr, Tiber, o. s. fl.[2]); men Læsemaaderne ere saa tvivlsomme, at intet sikkert lader sig udlede af dem vi her ønskede forklarede, og paa lutter Gjætninger ville vi ej indlade os. Rask var saa overbevjist om, at Floden Ifing, der siges at flyde imellem Gudernes og Jætternes Land[3]) var Elbing, at han endog optog Ilfing i Texten; besynderligt nok er det, at hvad der fortælles om denne Flod, at den havde saa rivende Strøm, at der aldrig kom Is derpaa, ogsaa af Pomponius Mela og Jornandes[4]) berettes om Tanais; det er derfor mu-

skene og derfra til Hel; jf. Gylfaginn. Kap. 39; af dem er Gjöll næst helgrindum (sst. Kap. 4).

[1]) Aaheiti i Skáldskaparmál, S. 217.

[2]) Jf. Jon Olafsons Afskrift af Edda, Arnæ-Magn. Nr. 46, Fol. samt hans Kommentar til Edda.

[3]) Vafþrúðnismál, Str. 16.

[4]) *Ipse Tanais ex Rhipæo monte dejectus, adeo præceps ruit, ut cum vicina flumina, tum Mæotis et Bosporus, tum Ponti aliqua brumali rigore durentur, solus æstus hiememque juxta ferens, idem semper et sui similis incitatusque decurrat.* Pompon. Mela l. I. c. 19. *Tanain hunc dico, qui ex Riphæis montibus dejectus adeo præceps ruit, ut nunquam Scythico duresçat algore.* Jornandes de rebus Get. cap. 5. Den samme Bemærkning findes i øvrigt om flere Vande; saaledes siger Olaus Magnus de gent. sept. lib. I, cap. 27: *Est etiam lacus prope metropolim regni Norvegiæ Nidrosiam, qui nunquam congelatur;* naar derfor denne Egenskab i Edda tillægges Ifing, saa vil det ej sige mere, end at det er en stor, rivende Flod.

ligt, at den Forestilling, der oprindelig gjaldt Tanais, i hvis Nærhed Asers og Jætters Bopæle i en endnu ældre Tid vare, senere er anvendt paa Elbing; men jeg har dog aldrig ret kunnet overbevise mig om, at der paa det anførte Sted i Vafþrúðnism. er Tale om en virkelig Flod, da de foregaaende og efterfølgende Strofer ikke have med Jorden at gjøre.

At Asestammen og Folket, Goterne, til hvilket den hørte, fremdeles udbredte sig imod Vesten, bekræftes saavel af gamle Vidnesbyrd, som af Folkenes senere Historie. Omkring ved Weichselen sætter Tacitus og Ptolemæus Goterne (Gottones, Guttones, Gyttones), der aabenbar ere det samme Folk, som i Sæmunds Edda snart kaldes Goðþjóð[1]), Gudefolket, snart Reiðgotar[2]). I denne Strækning og i Landene østen derfor troede ogsaa de Gamle at Goðheimar, Gudernes Land, var at søge; herover drog nemlig Svegder, da han vilde opsøge Godheim, og døde der ved Stedet Sten (at Steini) som laa i Estland[3]).

Men Aselæren har ogsaa udbredt sig endnu længer imod Vesten i Landene omkring ved Rhinen, og Asefolket har her staaet i nær Berørelse med Folkeslag af den keltiske Stamme, især Valer og Alfer. I Historien finde vi heraf kun dunkle Spor; Tacitus[4]) beretter, at Ulixes (Utis, Ejef. Utin-os) er kommen til Germanien, og at Asciburgium, som ligger ved Rhinen, er anlagt og opkaldt efter ham. Dette Asborg antages sædvanlig for at være nuværende Asburg i Grevskabet Mörs ved den venstre Rhinbræd i Nærheden af Ruhrs Indløb

---

[1]) Völuspá, Str. 24.

[2]) Vafþrúðnismál, Str. 12.

[3]) Hr. Ynglingas. Kap. 15 jævnført med Kap. 26.

[4]) German. cap. 3.

i Rhinen, og det nævnes ligeledes hos Geographen fra Ravenna[1]) blandt Stæderne i Frankernes Land ved Rhinen. Imod Norden boede Albingi ved Floden Elben. Mange andre Minder findes endnu om Aselærens Udbredelse i disse Landstrækninger, hvilket vi siden nøiere skulle betragte; for det første følge vi Asernes Vandring mod Nord.

Fra Frakland, Vestfalen og Saxland gik Odin eller Aselæren nordpaa til Landet Reiðgotaland, som nu hedder Jótland, Jylland[2]), og derfra over til Oðinsey i Fyn. Her finde vi altsaa endnu et Asgaard og et Asaheimr (nuværende Aasum Herred), hvor Hler, som boede paa Hlesøy, besøgte Aserne, og derefter indbød dem til et Gjæstebud hos sig[3]). Endelig drog Odin austr, østerpaa, over til Gylfe i det egentlige Sverrig, anlagde Sigtun, og fra denne Egn udbredte Aselæren sig over hele Norden[4]).

4. Tvende Hovedstammer beboede i den høieste og forhistoriske Old de nordiske Riger: mod Vesten Kelterne, mod Østen Finnerne. De første kom fra det nordlige Holland, udbredte sig over Jylland, og gik rimeligvis derfra over til det sydlige Norge; af denne Stamme var Hler paa Lesø (kymrisk llyr, Havet); de sidste kom fra Landene ved Østersøen, hvor de fra utænkelige Tider af havde boet, gik ind igjennem det nordlige Sverrig og udbredte sig her og i Norge. Denne store Stamme synes atter at have bestaaet af tvende

---

[1]) Lib. 4, cap. 24, hvor han i patria Francorum anfører juxta fluvium Rhenum: Maguntia,- Bonnæ, Colonia Agrippina,- Trepitia, Ascibugio, Traja.

[2]) Fortalen til Snorraedda.

[3]) Snorraedda S. 79, 129 og Ægisdrekka.

[4]) Hkr. Ynglingas. Kap. 5.

med hinanden i adskillige Herreder omflakkede Folk, bekjendte under Navnene Finner og Kvener, nu kaldte Lapper og Finner. Begge Hovedstammer, Kelter og Finner, stødte sammen paa Grændsen af Sverrig og Norge.

Beviserne herfor kunne naturligvis ej føres ved samtidige ihistoriske Vidnesbyrd, men Rigtigheden oplyses af Sprogene og af den følgende Tids Historie. Finnerne (Lapperne) bo endnu højest imod Nord; Kelterne derimod som en mindre Stamme blandedes med eller fortrængtes snart af en senere, Goterne, efter hvilke Jylland fik Navn.

Endnu før de nordiske Rigers Historie begynder, eller før Asernes Indvandring, trængte nemlig flere Folk fra Syd mod Nord. I det egentlige Sverrig regjerede Gylfe over Svearne og Mannerne, som man vel kunde kalde dem. Vi kjende dem kun fra Beretningerne om Asernes Indvandring. Disse nedsatte sig nemlig i nuværende Upland omkring Sigtun og Upsal; her boede de saakaldte Uppsviar, i hvilket Navn der ligger en Modsætning eller Affondring fra allir Sviar (allra Svia þing er, som bekjendt, det almindelige Navn paa Samlingsstedet for det hele Folk), da de udgjorde den vigtigste og fornemste Stamme. Omkring disse Svear, især mod Vesten og Sønden, boede en anden Stamme, kaldet Menn, mennskir menn, Mennesker, modsat Gudefolket. Dette Folkenavn findes endnu i Vestmannaland og Suðrmannaland; rimeligvis boede de ogsaa i Upland selv, rundt om Høvding- eller Gudestammen, da de saakaldte Mannakullár der endnu bære deres Navn; de have uden Tvivl ogsaa forsøgt at trænge højere op mod Norden, men her mødte de Modstand og Hindring, deels af andre vildere Folkestammer (Finner og Kvener), deels af uigjennemtrængelige Ørkener; de besatte dog noget af Jæmteland

og Helsingeland, og trængte senere østenfor Ovkenen[1]) langsøp med Havet, hvor Angrmannaland, som strækker sig langsøp med Kysten, ogsaa endnu bærer deres Navn. Det hele Land kaldtes efter begge disse Folk, Sviar og Menn, snart Sviþjóð[2]), snart Mannheimr, hvilke Navne altsaa i Grunden ere enstydende. Til hvilken af de i Historien bekjendte Folkestammer disse Folk hørte, af hvilke, som nys berørt, Mannerne udgjorde det egentlige Folk, og Svearne den herskende Stamme, ligesom Aserne udgjorde den herskende blandt Goterne, lader sig nu ikke bestemt afgjøre, da alle Efterretninger om dem tabe sig i Asernes Ankomst til deres Land. Imidlertid vil Læseren vel allerede have tænkt paa de nok som bekjendte Svever og Germaner, da det er øjensynligt, at hine Folk engang maa være indvandrede fra Syden, og Navnene paa begge Stammer netop, ligesom de senere Goters, gjenfindes paa hin Side af Østersøen; Germanernes Stamfader var, som bekjendt, netop en Mannus (*mannr*, senere *maðr*, Mand, Menneske), og en mægtig Green af dem var Sveverne, der en Gang boede helt op til Østersøen[3]).

Længer nede i Sverrig træffe vi en anden Folkestamme, forskjellig fra Svear og Manner; den forekommer under Navnene Gotar, som endnu er tilbage i Øen Gotland (Gulland), Gautar, som endnu er tilbage i Navnene paa Gautland, Gøtland, Øster- og Vester-Gøtland, eller, som man

---

1) See om denne Ottars Reise.

2) Sviþjóð er Svearnes Land eller Folk, som Goðþjóð er Goternes, Gudernes; om de mange andre, tildels urimelige Forklaringer af dette Navn, see Neikter de triplici significatione nominis Sviþjóð in historiis veterum Isl. S. 6.

3) See om Mannerne Rasks Anm. til Ottars Reise, S. 69-71.

sædvanlig urigtigen kalder det, det Gothiske Rige, samt Jótar, som endnu findes i Jótland (hos Ottar Geotland) eller Gotland[1]), Jylland. Naar denne Stamme indvandrede vide vi heller ikke, men rimeligvis skete det endnu før Asernes Ankomst; i alt Fald hørte Asestammen til det selvsamme Folk; heller ikke kunde denne paa sit Tog fra Danmark af forbigaa Gotland, som Odin (Alda-Gautr[2]) maatte drage igjennem for at komme til Gylfes Land; enten var der da allerede en gotisk Koloni paa dette Sted, eller og en saadan blev tilbage, imedens derimod Høvdingerne, der stedse søgte at trænge videre mod Nord, begave sig til Gylfe. I hans Rige blev Hovedsædet, og deraf den bestandige Tvist imellem Gautar og Svíar om Overherredømmet, hvilket de sidste, som Gudestammen, fra Odins Tid af stedse have tilegnet sig. Folket Gautar eller Gótar er da en Green af den store gotiske Stamme, der ikke blot vandrede nordpaa, men hvis Bedrifter i Syden ere endnu mere bekjendte og berømte.

5. Saa meget formode og vide vi om Folkene i Norden før Asernes Indvandring. Lader os nu betragte, hvad Eddaerne sige os om de Folk, som den Gang boede i Norden, og med hvilke Aserne havde Samkvem. Hin alvise Mand lærer os at kjende dem, saa det er ikke ganske for intet han bærer dette Navn: De benævnes i Alvísmál: Æsir eller

[1]) Snorraedda, S. 146. Skjold regjerede over de Lande, som nu hedde Danmark, men den Gang Gotland; jf. Skjold regjerede i Jótland, som da kaldtes Reiðgotaland, sst. S. 14; man erindre herved, at Skjold den Gang endnu ej besad de danske Øer. — Om Gautland og Gotland see Snorraedda S. 195, samt om Goðlönd og Folket Goðþjoð 1. Sögubrot i Danasögur, Kap. 9, Rýmbegla, P. 3. K. 1.

[2]) Vegtamskv. Str. 18.

Asa synir eller goð, Aser eller Guder, Vanir (eller Ginregin), Vaner, Menn (eller mennskir menn, at det skal være endnu tydeligere), Menneskene, de menneskelige Mænd, Jötnar eller Jötna synir (som ogsaa kaldes Ymis niðjar og Ymsa kind), Jetner, Alfar, Alfer, Dvergar eller Suttunga synir, Dverge, og halir eller Folk i Helju [1]). Til disse Folkeslag svare Navne paa Lande, som forekomme hyppig deels i de mythiske Sange, deels i de historiske Skrifter: Asaheimar eller Goðheimar, Vanaheimr, Mannheimar, Jötnaheimar (Ymisland), Alfheimar (Ljósálfaheimar og Svartálfaheimar), Nifiheimr (heimr og Flt. heimar betyder, som bekjendt, Landstrækning, Landskab). Hvilke ere nu disse Folk og Lande? Skulle vi søge dem i Himlen eller paa Jorden? Nogle visselig paa Jorden; thi de tale forskjellige Tungemaal, og Alvis veed at nævne mange Ting paa deres forskjellige Sprog. Dersom vi forstode dem, saa kjendte vi uden Tvivl ogsaa Folkene; deres Maal maatte da røbe dem. Til nogle af dem tør vi ikke vove os, thi det er os ikke blot vanskeligt, men umuligt at oversætte de oldnordiske Udtryk paa lappisk, finsk eller et lignende Sprog, som sandsynligvis nogle deraf vedkomme. Meget maa ogsaa her tabe sig i Mythens Mørke, thi hvad vidste Oldfædrene selv

[1]) Ved at sammenligne Alvísmál Str. 11—35 vil man finde, at der nævnes disse, og hverken flere eller færre. *Mennskir menn* findes i Grimnismál Str. 31, Brýnhilðarkv. I. Str. 19, i Verset i Völsúngas. Kap. 20, S. 170, o. fl. St. i Sagaerne; *Ymis niðjar* i Vafþrúdnismál, Str. 29; *Ymsa kind* i Þórsdrápa Str. 3, hvor man om Navnet Ymsi, dannet af Ymir, maa see Thorlacii Anm. dertil i Antiqv. boreal. spec. 7.

om hvorledes man talte i Hel. Imidlertid holde vi følgende for sandsynligt:

Indbyggerne i Helverden eller halir (i Ent. halr[1]), hvilket Ord ogsaa senere betegner Mænd i Almindelighed, og det var vist nok de ældste Mænd eller Mennesker i Norden, ere Beboerne af de fjerneste Egne i Nord, som vel forhen boede sydligere, men fortrængtes efterhaanden; men med Hensyn til det Sted, hvorfra Mythen gik ud eller Menneskenes Boliger, maatte de nødvendigen tabe sig i Taage, deres Land var ogsaa et Nifiheimr eller Nebelheim; dithen troede man kom de, som efter Døden havde fortjent Straf, en saare naturlig og betydningsfuld Tanke, naar man erindrer, at de, som vare Gudernes Yndlinger, skulde finde deres Belønning i Syden, hvor Goðheimar laa. Til den nordlige Beliggenhed af dette Helheim sigte ogsaa de Ord, som anføres af Sproget; Beboerne i Helju eller Helverden kalde nemlig Maanen *hverfanda hvel*, den i en Kreds gaaende Skive, Winden *hviðuð*, bidende hvas, Sæden *hnipinn*, kneben, hvori der synes at ligge Hentydninger til et fjernt Polarland, hvor der herskede frygtelige Storme, hvor Sæden ej kunde trives, og Himmellegemerne drejede sig i en Kreds paa Himlen[2]). Vilde man gaa endnu videre, og opsøge, hvilket Land der nærmest kan have givet Anledning til de Gamles Forestillinger om en saadan Verden, saa maatte uden Tvivl Landskabet Petschera eller Petschora, beboet af vestlige samojediske Stammer, især komme i Betragtning. Navnet er

---

[1]) Hymiskv. Str. 3, Gróttas. Str. 12, jf. F. Magnusen Lex. mythol. S. 139.

[2]) Alvíssmál i Edda Sæmundina, Str. 14. 20. 32 og Lex. mythol. S. 152.

efter Lehrberg[1]) russisk, og betyder Hulen (t. die Höle), som man mener saaledes kaldet af sine mange Huler; dette Navn synes nemlig ligefrem at være det nordiske Hel og t. Höle, Hölle, og som bekjendt skildres Straffen i Nifsheim netop som Ophold i Huler fulde af Slanger; Indbyggerne kalde sig selv Chasora, d. e. Mænd, eller Ninetz, Nenetz, d. e. Mennesker, hvorved de altsaa ligeledes fremstille sig selv som en oprindelig Stamme. Ogsaa ved de fabelagtige Sagaers Sammenstilling af Jötunheimr, Risaland og Helluland synes denne Formodning at vinde i Visshed. Nogle af de Ord, der tillægges Væsener forskjellige fra Mennesker og Guder, synes ogsaa at være optagne fra en ældgammel Dvergestamme; Ordet *mjöðr*, Mjød, f. Ex. tillægges Beboerne i Hel, og *sumbl* tillægges Suttungs Sønner.

At der ved Menneskene (menn) forstaas virkelige Folk i Norden, og ved Guder (æsir eller goð) en anden Stamme, som indvandrede did, det ligger saa aabenbar i de af deres Sprog anførte Ord, som vi forstaa, at vi med Sikkerhed slutte, at det samme maa være Tilfældet med dem alle; de førstes ere nemlig lutter bekjendte Ord i det gammelnordiske Sprog, de sidstes vise hen til nordtydske Sprogarter. Til de Ord, der (i de forhen anførte Strofer af Alvismál) tillægges Menneskene høre nemlig: *jörð* (Jord), *himin* (Himmel), *máni* (Maane), *sól* (Sol), *ský* (Sky), *vindr* (Vind), *logn* (norsk Logn, Vindstille), *sær* (Sø), *eldr* (Ild), *viðr* (Skov, Ved), *nött* (Nat), *bygg* (Byg), *öl* (Øl), hvilke tydelig nok ere den Dag i Dag over hele Norden bekjendte og brugelige

[1]) Untersuchungen zur Erläuter. d. Gesch. Rußl. S. 64—65, især Anm. S. 6.

Ord; til disse svare i Alfernes eller Gudernes Sprog: *fold* (t. Feld), *hlyrnir*, *mylinn*, *sunna* (t. Sonne), *skurvon* (tienende med Regnskyl, t. Schauer), *vavuðr*; *lægi*, *silægian*, *funi* (hvoraf afledt t. Funke), *vallarfax* (i hvis Begyndelse t. Wald), *njól*, *barr* (oldsaxisk bar, Korn), *bjór* (t. Bier). Forklaringen af de manglende maa vi overlade Sproggranskere, som have den dertil fornødne Kundskab; de fortjene vist al Opmærksomhed.

De nysanførte Ord vise, at der i Norden maa have boet tvende Stammer, som ere indvandrede hid fra Tydskland; enhver Betragtning af Sammenhængen imellem de nordiske og nordtydske Sprogarter bekræfter denne Formodning. Jo længer man gaaer tilbage i Undersøgelsen om de nordtydske Sprogarter, desto nærmere ligge de de nordiske, og i enkelte Tilfælde er det endog klart, at de indeholde den ældre Form af de nordiske Ord. Vi kunne her kun i Forbigaaende indlade os i denne Undersøgelse, men nogle faa Bemærkninger ville dog være nødvendige, forat gjøre opmærksom paa dens Resultater: Man finder gjerne i Frankisk og Allemannisk de første simple Ordformer, i hvilke hverken Assimilation, Sammentrækning, Vokalskifte, eller lignende Forandringer, som siden ere blevne herskende i Oldnordisk, finde Sted; ogsaa de enkelte Vokaler, som siden deels i Oldnordisk, deels i nyere Tydsk ere blevne til Tvelyde; f. Ex. *wintar*, isl. *vetr*; *man*, isl. *maðr*; *focal*, isl. *fugl*; *vafan*, isl. *vapn*; *luzzilem*, dat. plur. af *luzzil*, isl. *litlum*; *ganuht*, isl. *gnógt*: *mahal*, Forsamling, isl. *mál*; *hunt*, isl. *hund*; *huat*, isl. *höttr*; *wald*, Skov, isl. *völlr*, Mark (paa samme Maade har oldnord. mörk, Skov, senere antaget Betydningen Mark); *scama*, isl. *skömm*; *urlac*, isl. *örlög*; *helm*, isl. *hjálmr*; *hus*, t. Haus; *strit*, t. Streit; *sten*, t. Stein,

tyd. *steinn* o. s. v. Ligeledes ere næsten alle det oldnordiske Sprogs Ord, som angaa Anlæg af Boliger, Ofelagen, og mangfoldige flere, som nu ere ombyttede med andre, oprindelig germaniske; saasom *hof*, t. Hof, svarende til oldnord. *garðr*, Gaard; *tûn*, t. Zaun, der endnu bruges i selvsamme Form *tun* i Westfalen[1]); *vað*, frankisk *wat*; *blôð*, [illegible], t. Blat; *förn*, frank. *forn*; *fyrn*, frank. *firinu*, o. s. v. Mærkelige ere især de i Eddaerne, tildels ogsaa i Sagaerne forekommende Dobbeltudtryk for en og samme Ting; thi ved at efterspore disse vil man uden Tvivl komme efter, at tvende ikke grundforskjellige men med hinanden beslægtede Stammer have blandet deres Sprog; som Exempel kan nævnes: *hringr* og *baugr*, en Ring, begge ere oldnordiske, begge ogsaa germaniske, frankisk *hring*, og i Nibelungenlied *bóg*; frankisk *chind*, nord. *barn*, har tydelige Slægtskab med nord. *kóðr*, Søn, *kyn*, Slægt; det almindelige nordiske Ord for gammel er *gamall*, et andet af samme Betydning, *forn*, er nys anført; det sædvanlige nordiske Ord for et Træ er *tre* (dette er den oldnordiske Form, Udtalen trè derimod en Islandisme), det sædvanlige tydske er Baum, frankisk *paum*, i Nibelungenlied *bóm*, men ogsaa dette sidste Ord forekommer i Eddaerne, og just ved religiøse Gjenstande; saaledes kaldes nemlig Mistelteinn *hróðrbaðmr*, og Yggdrasil beskrives som *hár baðmr*[2]); o. s. fl. Hertil kan endnu føjes den nøje Overeensstemmelse i Ugedagenes Navne, i Sæder og Skikke, samt i mythologiske

1) Beckers, Das Wort in seiner organ. Verwandl. S. 15.

2) Vegtamskv. Str. 14, jf. F. Magnusen Lex. mythol. under Ordet Mistelteinn; Snorraedda, S. 20.

Benævnelser, som noksom vise, at de til Norden indvandrede Gother enten vare Germaner eller i det mindste i meget lang Tid havde boet i Tydskland, forend de vandrede til Norden. Som Exempler paa saadanne Gjenstande kunne nævnes: Germanernes Hludana, svarende til oldnord. hlóðyn, Jorden, der atter udledes af keltisk *llwdog* og det tilsvarende Hankjønsord Hlöðr, Odins Navn, hos Saxo Lotherus, samt det atter deraf afledte Navn Hlöðver; det i flere Forbindelser, som Jörmungrund, Jorden, Jörmungandr, Fenrisulven, forekommende oldnord. jörmun, der svarer til det germaniske irmin i irmingod, irmindiot, irminsul (oldnord. jörmungoð, jörmunþjóð, jörmunsúla eller Yggdrasill), samt det atter deraf afledte Navn Jörmunrekr; Forestillingerne om Jorden som Midgaard, mittilagard, og om Muspel, muspil[1]).

Ved at forfølge Sprogene endnu videre kommer man, som af flere Lærde allerede er oplyst, til endnu sydligere asiatiske Sprog, som Mæsogotisk, og ved fortsat Granskning finder man endelig, at den nordiske Sprogstamme har sin Rod dybt inde i Asien, i Persien eller Indien. Det sanskritanske codam eller persiske coda er da uden Tvivl det samme Ord, som det oldnordiske goð, Gud, hvilket atter er det samme, som Gothernes Navn. Aserne kunne vi derimod ikke vente at finde som et saa gammelt Folkenavn; da disses Navn (Anses) efter Jornandes's Vidnesbyrd[2]) kun var Benævnelse

---

1) Thorlacii Antiqv. boreal. spec. 3. de Hludana. F. Magnusen Lex. myth. J. Grimms Irmenstraße u. Irmensäule. Muspilli, herausgeg. v. Schmeller. Münch. 1832.

2) *(Gothi) magna potiti victoria, jam proceres suos, quorum quasi fortuna vincebant, non puros homines,*

sen paa Goternes Fyrstestamme eller Halvguder. Om denne asiatiske Oprindelse til Goternes Navn troer jeg at burde tilføje følgende Bemærkning af Rask, som han har tilskrevet i sit Skrift om den hebraiske Tidsregning (S. 50—51), og som jeg anfører i den Sammenhæng, i hvilken han selv har fremsat den; han siger da: „Man kan ogsaa meget bekvemt jævnføre Skriftens Elohim eller Eloher, et Ord, som egentlig betyder Guder, med Diverne i den ældste persiske Historie, hvilket jeg ogsaa finder antaget uden videre af v. Hammer i Wiener Jahrbücher 9de B. S. 9. Vel omtales Diverne, som onde Væsener, men deres Navn Div er vel dog det sanskritiske devah, gr. θεος, διος, lat. deus, divus, og at de udgives for onde Aander, betyder vel blot, at de vare Fjender af Mederne og haarde Halse at stride med. De have vist nok været et Folk, med hvilket Mederne førte Krig, og uden Tvivl Assyrerne eller Elymæerne, snarest de sidste; thi dette Navn forekommer mig dannet af אֱלֹהִים saaledes, at man først har tilføjet Stedsendelsen הָ, ligesom man af כַּשְׂדִּים, Kaldæer, har dannet כַּשְׂדִּימָה, γη Χαλδαιων, Kaldæa, og siden af dette Elohimah atter dannet det græske Ελυμαις, Elymais, og Ελυμαιος, Elymæer. Da fremdeles Diverne undertiden kaldes hvide, ɔ: lyse af Ansigtsfarve og blonde af Haar, saa kunde man snart falde paa, at jævnføre endnu et Folk med Gudenavn, og maaskee det eneste historisk bekjendte, som virkelig har givet sig selv et saadant Navn, nemlig Goterne (the Goths). I den ældste Islandsk er aldeles ingen Forskjel paa *Goð*, deus, og *Goð*, Gothus, hvilket sidste dog kun forekommer i Sammensætning, som *Goð*-

---

sed semideos, id est Anses *vocavere.* Jornandes de reb. Goth. cap. 13.

heimar, (Hkr. 1, 8), Scythia magna, proprie terra vel sedes Gothorum, og i mythologiske Sange i Edda, som Alvismál 17

> *Sól heitir með Mönnum,*
> *en Sunna með Goðum,*
> ɔ: Sol dicitur inter Homines (Mannos),
> Sunna vero apud Deos (Gothos),

hvor man altsaa ofte kan tvivle, om man her oversætte Deos eller Gothos. De forskjellige Former af det gothiske Navn svare ogsaa til de forskjellige Former af Ordet Gud, f. Ex. gr. *Γοτθοι* til det tyske Gott; lat. Gothi til det ældste isl. goð; spansk Godos til angelsk. og eng. god; littauisk Guddai til svensk og dansk Gud; ja endog de svenske Goters Navn Gautar bruges udtrykkelig af hedenske Skjalde for Guder; f. Ex. Hákonarmál 1:

> *Göndul ok Skögul* — Gondul og Skogul
> *sendi Gauta-týr.* — sendte Gudefyrsten.

Det er derfor ikke umuligt, at Elohim simpelt hen er den semittiske, Diver den iraniske, og Θεοι den græske Oversættelse af Goternes Folkenavn. Hertil kan føjes: at Jehova eller Jova vel er det samme, som det isl. jöfur, en Konge, og at Jehova Elohim saaledes kundum turde blive at forklare Divernes Høvding eller Elymæernes Konge." Hertil har Rask endnu føjet følgende Anmærkning: „Der synes ogsaa at findes enkelte dunkle Spor af de gotiske Sprog i de faa oprindelige Navne vi have paa Adamitterne, som nedstammede fra Elohim, saasom Seth (hvorom forhen er bemærket, at det synes mere sanskritisk eller islandsk, end semittisk), Megalaros, isl. *Mikill-árr*, magnus dæmon; Endelsen *υϑρος* i Xisuþros eller Sisuþros' Navn synes ogsaa at være den i de islandske mythologiske Navne sædvan-

nye Endelse -*uþr*; -*uðr*, f. Ex. et af Odins Navne var Hnikuðr (Grimnismál, 48), Sommerens (Sems?) Fader hed Svasuðr (Vafþruðnismál, 27) o. desl. Det er Skade vi ikke have de elohiske Fyrsters oprindelige Navne. Den syvende af de tolv Guder var Hermes eller Θωθ, og dette Navn synes meget vel at kunne sammenlignes med det syvende af Odins Navne i Grimnismál (v. 46, ed. Rask.), nemlig þuðr, þuþr (maaskee þúþr, i det mindste er det forskjelligt fra þundr, som anføres senere i samme Sang). Maaskee er Teut samme Ord.[12]

At Aserne kom fra Syden, derpaa finde vi altsaa Bekræftelse, hvor vi end vende os hen i de Gamles Skrifter; at Vanerne boede der, er ligeledes bekjendt, da Aserne forenede sig med dem, og droge igjennem deres Land paa Vejen til Nord, samt flere af de af Vanerne dyrkede Guder bleve optagne blandt Aserne. Hvilket Folk af de i Historien bekjendte de have været, er os her mindre vigtigt, da de stedse have boet udenfor Norden; man har gjættet paa Græker (Joner) paa den ene Side, paa Danaer eller Danske paa den anden; intet stemmer med Beliggenheden af deres Land eller med deres Navn eller de Guder de dyrkede; uden Tvivl var da Vanerne det flygtige Folk, som vi kjende under Navnet Vender; paa finsk kaldes endnu en Russer Venäläinen, og Landet Venämaha (Vaneland); vendiske Stammer boede en Gang, blandede med skythiske Folk, i den i Ynglingesaga beskrevne Retning imod Aseland, og dyrkede en Tidslang de Guddomme, som Aselæren skal have erholdt fra Vanerne. Det var at ønske, at Sprogkyndige vilde undersøge, om de Ord, der i Alvismál tillægges Vanerne, lade sig oplyse af de slaviske Sprog.

6. Ere Aser, Vaner, Mennesker (eller de oprindelige

Indbyggere) Folkeslag paa Jorden, saa er vel det samme Tilfældet med Alfer og Jætner; upaatvivleligt! Ved Havguden Hler (gl. d.: Læ, Læjætten), der troner paa sin Ø midt i Havet, tænke vi dog vel alle paa en virkelig Konge, der regjerede over Øerne ved Jylland, vel ogsaa over en Del af Fastlandet; personificeret er derimod det stormende Hav i Ægir; besynderligt nok, at hans Kone Rán havde sit Rige ligeoverfor i Norge, Ránriki, en noksom bekjendt Del af Alfheim; Aserne eller den Stamme, som dyrkede dem, besøgte Hler paa hans Ø, og ved denne Lejlighed erfare vi tillige over hvilket Folk han regjerede. Saa hilser nemlig Loke i Hlers Sal: „Hil eder, Aser og Alfer, som herinde ere[1]);" aabenbar begge Folkene, hvis Ypperste her vare komne sammen, baade de Indbyggede og Vertonne. Men vi kjende endnu adskilligt mere om disse Hvide eller Lyse Alfer, thi dem er det, som ere saa nøje forbundne med Aserne; de skildres som de skjønneste Folk paa Jorden; de ere fagrere end Solen, hvorimod Swartalferne ere sortere end Beg[2]); de nævnes udtrykkelig, som Væsener, der ere forskjellige fra Dvergene[3]), men stilles derimod sædvanlig sammen med Aserne[4]), eller med andre Ord, de staa i et venskabeligt og fortroligt Forhold til Gudefolket, hvilket de uden Tvivl kunde maale sig med

---

[1]) Lokaglepsa, Str. 13. 30.

[2]) Gylfaginn, Kap. 17. Sögubrot af fornkonúngum i Fornaldars. I. Kap. 10.

[3]) Rúnatalsþ. Oðins, Str. 6.

[4]) Völuspá, Str. 53. Hamarsheimt, Str. 7. Rúnatalsþ. Oðins, Str. 22. Grimnismál, Str. 4. Skirnisför, Str. 7.

Kultur. Om denne vidne de Udtryk, som anføres af deres Sprog, thi vel forstaa vi ikke at oversætte disse paa Rumriß, men saa meget, som vi kunne forstaa, viser en dybere Tænkning og Kundskab; de kalde nemlig Jorden den grødefulde (*gróandi*), som viser, at de kjendte Agerdyrkning; Himlen det fagre Dække (*fagra ræfr*); Maanen den aarangivende (*ártali*), som viser, at de forstode at beregne Maaneaarets Løb; Solen den fagre Skive (*fagra hvel*); Skyen Vejrkraften (*veðrmegin*); Vinden Dønfarende (*dynfara*); Logn eller Vindstille Dagmilde (*dagsæva*); Havet Bølgestav? (*lagastaf*); Skoven Fagergren (*fagurlima*); Natten Søvngammen (*svefngaman*); Kornet, ligesom Havet, Bølgestaven, hvorved der maaskee sigtes til den bølgende Kornmark; hvilke alle indeholde skjønne, for det meste billedlige Udtryk paa Naturtingene. Disse Alfers Land angive de Gamle selv i saa bestemte Udtryk, at man ikke kan tage fejl deraf; det gamle Alfheim, sige de, er Landstrækningen imellem Gøtelven og Raumelven[1]); og selve Navnet Alfer have de erholdt af deres Bopæle omkring ved disse Elve[2]) i de frugtbareste og tidligst kultiverede Egne i det sydlige Norge. At de ogsaa have boet i det nordlige Jylland, sees af Fortællingen om Eler. Deres indskrænkede Boliger vise, at de kun udgjorde en mindre Stamme, som Aserne hverken bekæmpede eller undertvang, men som snart aldeles sammensmæltede med

[1]) Hkr. Ynglinges. Kap. 53. Sögubrot af fornkonúngum i Fornaldars. I. Kap. 6. Af Upplend. kon. Kap. 2.

[2]) Ogsaa J. Cæsar, de bell. Gall. lib. 6. cap. 30. bemærker om Gallernes Boliger: *plerumque silvarum ac fluminum petunt propinquitatem.*

de gotiske Folk, der fra Sverrig af ogsaa efterhaanden udbredte sig til disse Egne, og gave dem en ny Kongestamme, som dog noje forenede sig med de gamle Slægter. Baade deres ringere Magt og deres hojere Kultur gjorde dem til Venner af Aserne; deres fredelige Forhold til disse er ogsaa tydelig nok udtrykt i den Bemærkning i Snorres Edda[1]), at det er mest til Haan og Spot, at kalde Mænd med Jotnenavn, men smukt er det, at kalde dem med Alfenavn.

At Alferne henhørte til den store Folkestamme, Kelterne, hvis Levninger man ogsaa endnu finder i det vestlige Britannien og Frankerig, have allerede flere Forfattere antaget, nogle som afgjort, andre med Tvivl. Som Bidrag til denne Menings Afgjørelse kunne følgende Bemærkninger tjene.

Det fredelige Samkvem imellem Aser og Alfer, hvilket danner en saa skarp Modsætning mod Asernes Forhold til Riserne, lader formode, at de begge oprindelig have henhørt til samme Folkerace. Det samme kan vel nu ansees for afgjort om Goter og Kelter, kun at de sidste ere komne tidligere til vor Verdensdel, end de første; begge søge deres første Hjem i Persien og Indien. Allerede Plinius har bemærket, at der fandtes en saa stor Overensstemmelse imellem Perser og Britter, hos hvem Kelternes vigtigste Præstekaste fandtes, at man næsten skulde tro, at Persernes Religion var kommen fra Stor-Britannien; en Bemærkning, som vi naturligvis maa forandre til, at man næsten skulde tro, at Britternes var kommen fra Persien. At dette er Tilfældet med Goternes, omtvivles nu ikke mere.

---

[1]) Skáldskaparmál 31.

Germanernes Stamfader var en Teut; Gallernes ligesaa[1]); de sidste dyrkede Guden Esus, hvis Navn har en paafaldende Lighed med det gotiske Gudenavn As; hos begge findes ogsaa Gudenavnet Odin, der nemlig i kymriske Digte hedder Hud eller Budwas, Hinduernes Buddha; begge have Læren om Sjælevandringen, der ogsaa udgjør et Grundtræk i den indiske Buddhaisme[2]). Disse og flere saadanne Ligheder lade formode, at Kelterne tidlig ere indvandrede fra Asien, og oprindelig hørte til samme Race, som de senere Goter. Imellem Lapper og Finner paa den ene Side og Kelter og Goter paa den anden vilde da findes et lignende Forhold: Begge henhørte til samme Race og havde samme Stamfader, men indvandrede til forskjellig Tid; Lapper og Kelter først, hvilke ogsaa nu findes, de første længst imod Nord, de sidste længst imod Vest, fortrængte af Finner og Goter.

Af det lidet, som er bekjendt om de nordiske Alfers Kultur, maa man formode at de vare Kelter. Alferne forstode, som vi have seet, at beregne Aarets Løb; en lignende Kundskab om Stjernerne og deres Bevægelse tillægges Gallerne[3]). I de gamle Nordboers, som i andre Folkeslags, Ilddyrkelse findes flere Forestillinger blandede: efter den laveste Idee tændtes Ilden, denne Menneskets uskateer-

---

[1]) *Galli se omnes ab Dite patre prognatos prædicant.* J. Cæsar de bello Gall. lib. 6. cap. 18.

[2]) See Conjectures sur la réligion des ancieus habitans de la Grande-Bretagne par Coquebert-Montbret i Mém. de la Soc. roy. des Antiqu. de France, T. 7, og især The Celtic Druids by G. Higgins.

[3]) J. Cæsar de bello Gall. lib. 6. cap. 14.

ligste Ejendom, paa Jorden, eller ved Lynilden; efter en højere udgik den fra Solen; efter den højeste fra en over selve Solen ophøjet aldrig udslukkelig Himmelflamme. Lynilden eller Skyernes Ild er tydelig udtrykt i Lappernes Tordengud og senere i Asa-Thor; den jordiske Ild i Loge i Udgaard og i den Haaloge (Hálogi, den høje Lue), efter hvem Helgeland (Hálogaland) er opkaldt, senere i Asaloke, der lænket ved sine Krampetræk foraarsager Jordskjælv, men som fri stedse færdes i Selskab med Thor. Derimod synes en keltisk Tilbedelse af den rene Himmelild at være udtrykt i Mythen om Jotnen Surtur, der hersker over Gimle eller Lysalfernes Hjem (Ljósálfaheimr). Denne Mythe, der har saa megen Lighed med hin bekjendte om Prometheus, der ogsaa fremstilles som Odens Uvenner og Gudernes Fjende, maatte vel vige for den simplere om Himlens enøjede Konge, og hele Mythologien drejer sig derfor om Sollysets Herlighed, baade Guder og Mennesker fejre dets Tilbagekomst; men begge skue ogsaa med Anelse og Frygt op over Solen til den højere evige Ild, som tændte alle Luer og Lys paa Himmel og Jord, og derfor ogsaa en Gang med sin stærkere Flamme skal bringe dem alle til at blegne.

Vi kjende kun Navnet paa een af Alfernes Konger, Hler, der, som nys er bemærket, er det kymriske llyr, Havet, Havkongen. Da Aserne kun i Forbigaaende berørte den hele Stamme, saa have de ældste Kilder ikke opbevaret os Fastlandskongernes Navne; senere er derimod Navnet Alf et almindeligt Kongenavn i disse Egne. Navnet Hler, der nu forekommer os saa fremmed, er os ved nøjere Betragtning langtfra ikke saa ubekjendt, som det synes; paa Gælisk hedder Ordet, efter Shaws Ordbog,

lear, og Navnet er altsaa det samme, som hint af Shakespeares Mesterværk bekiendte Kong Lear. Identiteten af det kymriske llyr og Eddas Hler sees ogsaa af den i Kymrisken sædvanlige Omskiftning af y og e, saaledes som dyn og dôn, Mand, o. lign. afvexle med hinanden, saaledes ogsaa llyr og llêr.

Men Ordet Hler er ikke det eneste kymriske, som findes i Eddaerne; Snorre-Edda har opbevaret Hankiønsnavnet paa Solen, der svarer til det gotiske sunna, det nordiske sól, der, som bekiendt, begge ere af Hunkiønnet; Solens Mand hedder nemlig Glenr[1]), der svarer til irsk grian, irsk greine, Solen[2]), som ere Hankiønsord; man kan ogsaa hermed sammenligne det wælske *glain*, Hellighed, og *glân*, ren, skiøn, hellig, og Solens Navn i Nord-Wales *y gannaid*, den lyse, skinnende (af *cannaid*, lys); thi dette viser hint Navns egentlige Betydning, Lyset, Glandsen. Det wælske Sprog har iøvrigt ogsaa som Navn paa Solen *huan*, der svarer til Sonne, det kymriske og armoriske *haul* eller *houl*, der svarer til Sol. Ildens Navn Logi er det kymriske *llûg*. Vindens Navn Kâri har hiin Münter[3]), allerede jævnført med den hos Ossian forekommende Charobar; og saare mærkeligt er det, at da baade Hler, Loge og Kaare, Havet, Ilden og Vinden, under disse Navne forekomme hos Kelterne. Betydningen af Dødsgudindens Navn Hel kan oplyses af det kymriske

---

1) Gylfaginn. Kap. 11.

2) Arndt von der Verwandtsch. der europ. Spr. S. 360. Bemærkningen om Identiteten af disse Ord er derimod af Rask.

3) Vorodinische Religion. S. 26.

Mandkjøn *hylly* i Hunkjøn *hell*, den gyselige. Hunden Garmr er maaskee det kymriske *garm*, Skrig. I det bekjendte Sagn om Norges Bebyggelse hedde Hovedpersonerne Gor og Nor, som rimeligvis ere de kymriske Ord *gwr*, en Mand, og *nêr* eller *nyr*, en Herre. Ordet Jul udledes af armorisk *gwyl*, en Fest; den oprindelige Betydning tilbeholdes maaskee i kymrisk *gwyll*, mørk, Mørke, saa at derved udtrykkes den mørke Tid af Aaret. Det er ikke usandsynligt, at Navnene paa Nordens ældste Beboere Thurs og Riis maa søges i de keltiske Sprog; det første lader sig forklare af det gamle kymriske Ord *tws*, Hoved, Begyndelse, det andet af *rhyswr*, Kæmpe. At Alfernes Navn er oprindeligt i de keltiske Sprog, er vist; det er kymrisk *elfen*, Element, ogsaa Jord, hvoraf *elfydd*, Jord, Land, og Flert. *elfyddau*, Landskaber. Det maa overhovedet bemærkes, at dette og flere Ord vise sig som oprindelige i det kymriske Sprog, da de i dette have mangehaande Afledninger, medens de tilsvarende Ord i det Oldnordiske staa som Fremmede alene. Ogsaa Alfernes Land i Nordengland, Vendil, har sit tilsvarende i det kymriske Gwynedd, Nord-Wales, og Folkenavnet Gwyndyd, af *gwynt*, Vind. Kongenavnet Gylfi udleder Olafsen[1]) af kymrisk *gyfin*, Konge, Hersker; til det bekjendte Glasisvellir maa man vel søge Oprindelsen i kymrisk *glâs*, grøn.

Mangfoldige andre Ord ere gaaede over fra de keltiske Sprog i de nordiske. Nogle Exempler ere: kymrisk *tûd*, Jorden, armorisk *tûd*, et Folk, oldnord. þjóð; kymrisk *dâr*, irsk *dair*, armorisk *derw*, Eg (hvoraf Druidernes Navn Derwyddon) nord. Træ; vi have forhen anført

---

[1]) Om den gl. nord. Digtek. S. 87.

det tilsvarende Ord af germanisk Oprindelse, *baðmr*, og finde nu dets tilsvarende, Træ, i Keltisk; *taran*, Torden, *taranu*, at tordne, hvoraf vort Dran; *yd*, Korn, i Edda æti, det Navn paa Korn, som tillægges Jætnerne; *medd*, Mjød; *bara*, Brød; kymrisk *to*, armorisk *toen*, Lag af flere Ting, som ligge ovenpaa hinanden, hvoraf Slutningen af eng. misselto og vort Mistilteinn; *nifwl* eller *niwl*, Taage, t. Nebel, hvormed kan jævnføres *nef*, Himmel, i Flert. *nef*, Stamordet til lat. nubes; *byd*, Verden, isl. bjóð; *bod*, en Fod; og, Øje, isl. auga (Stamord til lat. oculus); *clust*, Øre, isl. hlust; *llaw*, en Haand, *llofi*, at tage med Haanden, isl. lófi, den flade Haand; *trwyn*, Næse (Tryne); *corn*, Horn; *corf*, Krop; *croen*, Skind; *lladd*, at slaa, dræbe, *lleiddiad*, Morder, isl. at hlaða og hlöðr; *blaen*, isl. fleinn; *bwiell*, isl. bylda; *ystang*, Stang; *pâr* eller *yspêr*, Spær; *pâl*, Spade, isl. páll; *clwppa*, en Kjølle, isl. klubba; *ystôl*, Stol; *ystof*, Rendegarn, vort Stof; *môr*, Hav, isl. mar; kymrisk *llwch*, irsk *loch*, Sø, isl. lögr (lat. lacus); Endelsen bilia i Sibilia o. lign. lader sig uden Tvivl simplest opløse af kymrisk *morfil*, ethvert stort Søedyr, af nysanførte *môr*, Hav, og *mil*, Dyr (lat. animal); kymrisk *llwyth*, Stamme, Familie, og *llwydd*, Hær, sejret Hær, indeholder Stammen til isl. lið, liði, ljóð, lýðr, og t. Leute; et oldnord. arfr, Arv, oprindelig betyder et Stykke Land, sees af kymrisk *erw*, en Ager Land, Land, Arv; *drem*, et Syn, vort Drøm; *ofn*, Frygt, isl. ogn; *arawd*, isl. bruðr; *bref*, en lille Bog, isl. bref, et Brev; *bâd*, en Baad; vi kalde Naaletræernes Løv Bar, hvilket er kymrisk *bar*, en Busk eller Dusk af Fjer, Haar, o. desl.; kymrisk *haiarn*, irsk *iarann*, isl. járn, Jærn; kymrisk *neidr*, Snog,

Slange, isl. naðr, t. Natter, Stammen til lat. natrix; *ych*, isl. uxi, Oxe; *hafr*, isl. hafr, en Buk; *ffaen*, en Bønne; armorisk *draen*, kornisk *drén*, en Torn; *dâs*, en Stak, formodentlig jysk Daas, en Høj; *abl*, stærk, isl. afl; *iawn*, isl. jafn; *mwyn* eller forstærket *addfwyn*, fin; *ffôl*, gal, isl. fól; *ffladr*, flau; *chwith*, venstre, og *chwithig*, kejthaandet; *crwmm*, krum; *rhudd*, rød, hvoraf ogsaa Rust; *ieuangc*, ung; o. s. fl. Man føje hertil endnu en stor Mængde oldnordiske poetiske Udtryk, der kan forklares af Keltisk, og stundum man forklares deraf; af saadanne har Slaffen[1]) anført adskillige, som: kymrisk *dawn*, en Gave, oldnord. táfn, lat. donum; hvorved tillige kan bemærkes, at Ordets kymriske Form ligger nærmere den oldnordiske, end den latinske; kymrisk *ymwan*, en Strid, oldnord. ymun, Striden; kymrisk *rhiain*, en Mø, oldnord. hrund; kymrisk *llong*, irsk *long*, et Skib, oldnord. lung, lyng; kymr. *llafar*, Stemme, Lyd, *llafaru*, at tale, oldnord. slafr, Snak; kymr. *gwayw*, et Spyd, oldnord. gefia; kymr. *dwfr*, Vand, oldnord. dufa, Bølge; kymr. *duw*, armorisk *doe*, Gud, og kymr. *duwies*, armor. *does*, Gudinde, oldnord. tifi, Gud, og dis, Gudinde, ved hvilke Ord man ogsaa vil bemærke, at Hunkjønsformens Afledning af Hankjønsformen er tydelig i Kymrisk, af Oldnordisk alene skulde man derimod næppe kunne godtgjøre, at dis er kommet af tifi; hvilket beviser, at disse Ord vist ere optagne af et andet Sprog; kymr. *dien*, Død, oldnord. dán; kymr. *jâd* (udtalt i een Stavelse), lat. ju-mentum, oldnord. jór; o. s. v. Man vil ved Sammenligning finde, at flere oldnordiske Tillægsord og Biord ere komne af kymriske Kom-

[1]) Anf. St.

parativer, som kymr. *da*, god, *gwell*, bedre, vort vel; kymr. *drwg*, ond, *gwaeth*, værre, vort ond; kymr. *agos*, nær, *nés*, nærmere, vort nær, hvilket da ogsaa beviser, at det Sprog, i hvilket Komparativet findes, som siden er blevet til en Positiv, er det oprindelige; simplest og naturligst synes da ogsaa det i sidste Strofe af Skirnisför forekommende Udtryk hý-nótt at kunne forklares af kymrisk *hir*, lang, i Kompar. *hwy*, længere, hvoraf Fordoblingen *hwyhwy*, jo længer og længer, Verbet *hwyhau*, at forlænge, o. fl. Jo mere man overhovedet betragter de kymriske Sprog og deres Forhold til de nordiske, desto mere vil man overtyde sig om, at hine i sig selv ere ældre; de indeholde nemlig de simpleste Former, der siden ere udvidede; et Sprog, i hvilket f. Ex. den første efterlignende Naturlyd findes, som i Kymr. *bu* eller *mu*, Ko, maa være ældgammelt; det Sprog, hvori f. Ex. *cann*, lys, hvoraf siden er dannet at skinne, findes, maa være ældre, end det, som har optaget den forøgede Form; ligesaa *cynt*, hurtigere, hvoraf skynde; *kjeran*, at skære; *tewi*, at være stille, hvoraf *taw*, Tavshed, der svarer til vort Imperf. tap (man erindre herved den i den nordiske Afledning herskende Lighed imellem Substantiver og Imperfekter, som vi nu kun i enkelte Tilfælde kunne forfølge). Naar der af kymrisk *dant*, en Tand, afledes Verbet *deintio*, at bide, og vi have det første, men mangle Afledningen, da er det ligeledes tydeligt, at vi have taget begge de sammenhørende Ord, det ene af et, det andet af et andet Sprog; ligesaa kymr. *cár*, en Ven (kær), hvoraf afledes *cáru*, at elske. Endnu mere paafaldende og overbevisende bliver dette, naar vi have Afledningen, men de kymriske Sprog Stammen eller Rodordet i sin første Betydning; f. Ex. armorisk *mád* eller,

med en i disse Sprog sædvanlig Overgang, *bdd*, god, er Stammen til vort bed=re; kymrisk *mân* eller *main*, liden, er Stammen til vort min=dre; kymrisk *gwst* er det almindelige Ord for Sygdom, vi have Tillægsordet gust=en; af kornisk *brâg*, Malt, have vi at brygge; af kymr. *bron*, Bryst, en Brynje; af *ker*, en Vogn, at kjøre; af *troad*, en Fod, at træde; af *tan*, *taene*, Ild (oldnord. i det poetiske Sprog teni, tandri, Ild), at tænde; af korn. og armor. *ysgwydd*, en Skulder, og *ysgwyddo*, at ryste en ved Skuldrene, at skutte; nordisk viðr, Ved, Skov; er kymrisk *gwŷdd* eller *wŷdd*, men dette Sprog har tillige den oprindelige Betydning i Adjekt. *gwydd*, vild, udyrket; vort Urt har sin oprindelige Betydning i kymr. *gwyrdd*; grøn, græsfarvet; o. s. fl. Naar man af disse og flere Exempler slutter, at vi af de keltiske Sprog maa have erholdt mange Ord, saa er denne Slutning ganske analog med den, efter hvilken man viser mange latinske Ords Oprindelse af Keltisk; lat. virgo f. Ex. er armorisk *gwerch*, kymrisk *gwyryf*, Mø, der som Adjekt. betyder frisk, ufordærvet, og atter har sin endnu simplere Rod i *gwyra*, frisk, og *gwyr*, net; lat. Venus, Ef. Vener-is, er kymr. *gwenér*, som atter kommer af *gwynn*, hvid, i Hunk. *gwen* (hvoraf ogsaa vort væn), og dette Adj. har igjen i Kymrisken mangfoldige andre Afledninger. At mange germaniske Ord ogsaa maa forklares af Keltisk, følger ligefrem af den nære Berørelse af Folkene; kymrisk *sar*, Vrede, indeholder saaledes Stammen til t. Zorn; *gwellgi* eller *weilgi*, Søen, er t. Welle; vort Enke og t. Wittwe komme begge af Betydningen een, enlig, det sidste er nemlig kymrisk *gweddw*, enkelt, *gwraig weddw*, en Enke, ordret: en enlig Kvinde. Endnu interessantere, men ogsaa vanskeligere bliver denne Betragtning,

naar man ved udbredt Sprogkundskab kan forfølge enkelte, endog i det daglige Liv forekommende Ord igjennem de forskjellige Sprogstammer, og derved slutte til deres oprindelige Hjem. I denne Henseende kan jeg kun meddele følgende Bemærkning af Rask, som jeg, saavidt muligt, skal give med hans egne Ord: „Af det kymriske *clai*, Ler, holl. *klei*, eng. *clay*, er kommet dansk Klæg og Klægjord, der er almindeligt i Jylland; dette Ord er hverken islandsk eller gotisk, findes hverken i Svensk eller Norsk eller Islandsk; deri, sagde hin Nordens største Sprogkjender, ligger just det bevisende for, at det er kommet fra Kelterne; man finder i det oldnordiske Sprog flere saadanne Ord, som ikke ere indkomne til Norden paa den gotiske Vej ad Sydost, men fra den modsatte, vestlige Side af Europa, eller med andre Ord, de findes ikke i Græsken, men i Latinen og i de keltiske Sprog, og ere fra disse komne til os." Hvis jeg ej fejler, anførte han som et andet Exempel: kymrisk *mwg*, plattysk *smook*, Røg, hvoraf vort Smøg, at smøge. Sproglærde ville kunne angive flere.

Gudelære, Sprog, Sagn og Landenavne synes da at godtgjøre, at hvide Alfer ved den Tid da Aselæren kom til Norden have boet i Vendel i Jylland og Alfheim i det sydlige Norge, imellem hvilke Landstrækninger der ogsaa senere omtales en mærkelig Forbindelse paa Sigurd Rings Tid, da denne Konge paa Offerstedet Skiringssalr i Vigen forelskede sig i Alfsol (Alfesolen), en Datter af Kong Alf i Vendsyssel, hvilket blev Anledning til hans Død [1]).

---

[1]) Sögubrot af fornkon. i Fornaldars. I. Kap. 10. Arn-

Om denne Stamme fra Vigen har udbredt sig videre, er uvist; et Par Sagn fortjene dog i denne Henseende at bemærkes: Vi have forhen nævnt Landskabet Helgeland; en Koloni synes at være vandret derhen fra Vigen, thi den Lógi eller Hálogi, efter hvem Landet fik Navn, bringes i flere Sagn i nær Forbindelse med Landskaberne Alfheim og Rommerige i det sydlige Norge[1]). Paa Bornholm findes endnu en Læsaa (Læs eller Hlers Aa), hvori der efter Overtroen hersker et Trold eller Genius[2]); dette stemmer forunderlig med det gamle Sagn om en Udvandring til Bornholm af de to Jarler Visil og Vesete, som stiede til Hlers Broderdøtre[3]); at noget ligger til Grund for dette Sagn, sees ogsaa af den senere Jarl, Vesete, som regjerede over Bornholm[4]); en Visil eller Virvil, Broder til Vesete paa Bornholm, nævnes som boende paa Vendelskagen[5]). Alt dette er vel ikke andet end senere Sagn, men det viser dog, at de Gamle satte disse Landskaber i Forbindelse, og tyder hen til den Sandsynlighed, at Alferne fra deres oprindelige Bopæle ogsaa kunne have udsendt tvende Kolonier, en imod Nord til Helgeland, en anden mod Sydost til Bornholm, to Landstrækninger, med hvilke Aserne vistnok endnu ikke vare traadte i nogen Forbindelse.

grimi Supplementum (Haandskrift paa Universitetsbibl.) i Afsnittet Catalog. regum Svec.

[1]) F. Ex. i Þorsteinss. Víkingss. i Fornaldars. II. Kap. 1.

[2]) Skougaards Bornholms Beskr. S. 235.

[3]) Þorsteinss. Víkingss. Kap. 1, jf. Suhm 1 D. S. 54.

[4]) Jómsvík. S. Kap. 26.

[5]) Þáttr Orms Stórólfss. i Olafss. Tryggvas. III., Kap. 5. Suhms Krit. Hist. 3 D. S. 196.

7. De Gamle omtale endnu en Art af Alfer, den sorte eller mørke Alf (Svartálfr, Dökkálfr), der er saa nær beslægtet med Dvergene (dvergar), at de overalt nævnes sammen, og der tillægges dem een og samme Verden (Svartálfaheimr). De skildres som boende i Stene eller Huler, tildels helt under Jorden, ere smaa af Væxt og overhovedet legemlig svage; men deres List erstatter hvad de mangle i Styrke; de ere især bekjendte som fortræffelige Smede, og forfærdige adskillige Kunststykker for Guderne, hvilke iøvrigt foragte dem. Umiskjendelig er heri Skildringen af et Dvergefolk, af en Art Lapper, som paa den ene Side har boet op til Lysalfernes Land, paa den anden til Gudernes; som have kjendt Metallernes Forarbejdelse, ja vel endog som Bjergfolk fremdraget dem af Jordens Skjød. Deres Sprog var fattigt; de havde f. Ex. intet Ord for Byg eller Korn[1]), eller med andre Ord de kjendte ikke til Agerdyrkning; den hele Jord hed i deres Sprog aur eller ör[2]), et Ord, der senere er gaaet over i det Oldnordiske. Guderne behøvede hverken at bekæmpe eller at overvinde dem, dog omtales adskillige af deres Høvdinger, som Suttung, Jvalde, o. fl. Hvor svage de end vare, saa synes de dog oprindelig at have udgjort en ikke ubetydelig Stamme, da endog Vandringer af dette Folk omtales: Gylfaginning (Kap. 14) siger nemlig, at adskillige Dverge, blandt hvilke nævnes Alfr og Ingi (Yngvi), vare komne fra Svarinshaugr til Örvángar paa Jóruvellir; og denne samme Vandring omtaler ogsaa Völuspá (Str. 14) med de Ord: *þeir er sóttu frá Salarsteini*

---

[1]) Alvísmál, Str. 33.

[2]) Sst. Str. 11.

Aurvángasjöt til Jóruvalla. Rask mente, at der ved disse Ord sigtedes til en Vandring af Dvergefolket eller Lapperne; og mærkeligt bliver det altid, at de anførte Stedsnavne gjenfindes netop i de Egne, hvor dette Folk fra Arildstid af sandsynligvis boede, før de maatte vige for mægtigere: Salarsteinn svarer til Salberg og flere lignende i Vestmanland; Svarinshaugr forekommer ogsaa i Helgakv. Hundingsb. 2, og er der efter Sammenhængen et Sted i Vestergøtland, hvor ogsaa efter Saxo[1]) Svarinus regjerede; Jóruvellir vise ligefrem hen til Skoven Jóruskógr, som laa i Kong Hrodbjarts Rige Gøtland, og hvis Navn endnu er til[2]). Det er derfor ikke ganske usandsynligt, at der ved foreslaaende sigtes til en Vandring af Dvergefolket fra de nordligere Egne ned i Gøtland og Bahuslen; men i alt Fald er det utvivlsomt, at Svartalferne have deres Navn af Svartelven, som løber fra Norden omtrent paa Grændsen af Nerike og falder i Vænersøen; deres Boliger have da sikkert været deels omkring ved denne Flod, deels derfra imod Nordvest og Nord ind i Værmeland og Dalerne (Járnberaland), hvor de da stødte sammen med Jotnerne; man finder derfor ogsaa selve Østerdalene i Norge regnede til Alfheim[3]). De vare uden Tvivl Levninger af de ældste Finner (nuværende Lapper), som bleve tilbage i Bjergegnene helt ned til Finveden, hvor deres gamle Navn endnu findes, men som trængtes paa alle Kanter af en langt mægtigere Stamme, der fra den botniske Bugt af

---

[1]) Lib. 1, S. 8.

[2]) Draumr Stjörnu-Odda i Rýmbegla, Kap. 4, jf. Kap. 10, og Bjørner i Svea-Rikens häfda ålder, S. 95—96.

[3]) Haandskr. M. under Alfaheimar; see ogsaa herom Alfheimar i Norges Geografi.

vandrede ind tvers igjennem det nordlige Sverrig til Midten af Norge. Levninger af dette Folk træffes endnu i de svenske Dalerne. Man finder i det mindste, efter Landshøvdingen Järtas Bemærkning, en paafaldende Forskjel imellem Elfdalskarlen og Morakarlen med Hensyn til Legems- og Ansigtsdannelse, og hører man tillige den klagende Tone i den førstes Udtale af hans særegne Dialekt, saa fristes man til at antage Elfdals- og Morafolket for at være af forskjellig Oprindelse; det er, mener Järta, en Gisning, som fortjente nøiere at undersøges, om ikke Elfdalsfolket henhører til en ældre Stamme, som siden blev trængt længer mod Nord; Sagaernes Beretning om mørke Dverge, som vare dygtige Smede, synes netop at vise hen til en saadan Slægt, som Elfdalsfolket, hvis Høide i Almindelighed er mindre, end den øvrige Almues i Dalerne, og hvis Ansigtsfarve er mørk, næsten som Zigeunernes, med hvis Ansigtsdannelse de ellers ikke have Lighed[1]). De smaa [illegible] Jordgrave, som findes i Dalerne, og af Indbyggerne endnu kaldes Lappgrafvar[2]), vise endelig, at Lapperne virkelig have boet i disse Egne, og de maa da senere af en mægtigere Stamme være fortrængte. Hvor Grændserne imellem hine tvende Stammer rimeligvis have været, og om Oprindelsen kan henføres til nuværende finsk

---

[1]) See disse Bemærkninger af Järta, anførte i Geijers Afh. i Swea for 1831, 13 H. S. 283 i Anm. Järta mener vel, at dette Elfdalsfolk kunde henhøre til en før den sidste (eller Odinske) Indvandring i Sverrig indkommen Green af Asestammen; men selve Beskrivelsen af dem viser allerede, at de ikke have hørt til den gotiske Stamme.

[2]) Geijer, anf. St. S. 310.

eller lappisk, keltisk eller gotisk Stamme, det maa svenske Sproglærde afgjøre efter de endnu i Dalerne og omliggende Landstrækninger ved Svartelven herskende Dialekter og hvilke flere Mindesmærker der muligen endnu kunne findes, for saaledes at bringe det, som her er søgt ad den geografisk-historiske Vej, til fuldkommen Vished.

8. Grundstammen af Norges og Sverrigs Beboere før Asernes Indvandring vare Jøtnerne. Der nævnes et Slags Væsener, som fører snart Navnet Jötunn, Jætte; Risi, Rise, Þurs, Thus, snart ogsaa kaldes bergbúi; Bjergbo[1]); og saavel Eddaerne, som de historiske Skrifter ere fulde af Beretninger om Handeler imellem dem og Asefolket. De skildres som legemlig større og stærkere, end dette, hvilket derfor med kunstige Vaaben maatte overvinde dem; de vare især kyndige i allehaande Trolddom, som Aserne endog tildels lærte af dem. Eddaerne fortælle os, hvorledes Thor idelig strider med dem og overvinder dem, men ogsaa hvorledes Guderne i Venskabelighed indgaa Ægteskab med Kvinder af deres Æt, som de rimeligvis ikke altid have været i Stand til at overvinde. De historiske Skrifter, som omtale de ældste Begivenheder i Norden, gjentage paa deres Maade det samme, og Minder om dette Folkeslag findes vidt omkring i de nordiske Lande. Saaledes taler Hervararsaga (Kap. 1) om Riser og Halvriser, som beboede de nordiske Lande, før Asiamænd kom hertil, og om den Sammenblanding af Folkene der fandt Sted, da Riserne toge sig Koner fra Mannheim og omvendt. Ligeledes taler Eigla (Kap. 1) om Halvriser eller Halvtrolde (hálftröll), fødte i Ægteskab imellem Riser og

[1]) Hymiskv. Str. 2.

Mennesker, og som derfor, lig Eddas Loke, opholdt sig snart hos Riserne *(með bergrisum)*, snart hos Menneskene *(með mönnum)*; om Skallagrim og hans Følge berettes (sst. Kap. 25), at de vare ligere Thusser i Vext og Udseende, end menneskelige Mænd *(likari ero þeir Þursum at vexti ok at sýn, enn mennskum mönnum)*; lignende gjentages paa mangfoldige andre Steder i Sagaerne, og selve norske og islandske Slægter udlede deres Herkomst fra denne Blanding[1]). Endog langt ned i den historiske Tidsalder omtales saadanne Jøtner eller Trolde, der ogsaa forekomme under Folkenavnet Finn; en Begivenhed med en saadan i Hadeland fortælles under Halfdan Svarte[2]). Harald Haarfager blev endog forelsket i Snefrid, en Datter af en saadan, Jøtnen Svase (Svasi jötunn), der havde sin Gamme i Oplandene, og Kongen var, ligesom Frej af Gerde, fortryllet af Kjærlighed til hende endog efter hendes Død[3]); en Søn af Kong Harald og Snefrid lærte Seid, og blev indebrændt tilligemed 80 Seidmænd[4]), uden Tvivl var det ogsaa saadanne Jøtner, med hvilke Jættindens Søn holdt Omgang. En hel Række af Sagaer skildrer, vel med romantiske Tilsætninger, men dog med et historisk Grundlag Begivenheder i det nordlige Norge imellem de senere Beboere og den ældste finske Stamme. Paa Olaf Tryggvesens Tid, fortælles der, vare der flere Trolde (tröll) i Nummedalen, end noget andet Sted i Norge, hvilke især havde deres Tilhold i en

---

1) Landn. P. 2, Kap. 19.

2) Hkr. i hans Saga, Kap. 8.

3) Hkr. Harald Haarf. S. Kap. 25.

4) Sst. Kap. 36.

stor Skov, kaldet Hedeskoven[1]). Længe efter Kristendommens Indførelse skiltes Troldenes Afkom fra de andre Slægter, ja Hirdskraa bestemmer endog, at ingen, som nedstammede fra Trold, maatte beklæde nogen Ærespost[2]). Alt dette viser tilstrækkelig, at vi her have med virkelige Folk at gjøre. Som saadanne leve de ogsaa i Sagnet: En gammel Fortælling beretter, hvorledes Landet fordum var beboet af Riser, der døde paa to Kvinder nær; da kom der Mænd fra Østerlandene, som disse Kvinder foraarsagede meget Bryderi, indtil Thor dræbte dem[3]). Lige indtil vore Dage har endelig Sagnet bevaret deres Erindring baade i Norge og Sverrig fra Lofis og Fenhring af helt over til den botniske Bugt; mangfoldige ere de Stedsnavne, som Jotul- (d. e. Jotun) eller Jættefjeld, Jættedal (i Vaage Præstegjeld i Gudbrandsdalen), Riseberga (i Nerike), Trollbo (i Dalerne) o. s. v., der vidne om, at de der en Gang have boet; ja endog i Planters Navne have deres Navne vedligeholdt sig, ligesaa vel som Gudernes, som i Rudsegræs eller Troldbær (Paris quadrifolia).

Man finder ogsaa Sagn om saadanne Jætter i Danmark, f. Ex. paa Møn et Sagn om Jøden (fordrejet for Jætten) fra Upsal[4]), og adskillige Stedsnavne, som minde om Troldenavnet, som Trollebjerg i Nærheden af Tortham

[1]) Þáttr Þorsteins uxaf. Kap. 9—11 i Olafss. Tryggvas. 3 D.

[2]) See især Neikter diss. de gente antiqua Troll.

[3]) Olafss. Tryggvas. Kap. 213.

[4]) Man maa herved naturligvis ikke tænke paa Upsal i Sverrig, men paa Jættens Bolig af dette Navn paa selve Møn; ogsaa i Norge findes et Opsal.

i Odsherred[1]), og Trollehetten, et Navn der i et Brev af Kong Kristian den Fjerde tillægges Tryggevelde Bro, og da er selvsamme Navn, som hint bekjendte Troldhætte i Sverrig, hvis Navn andre Lærde allerede have forklaret af det finske Sprog; man erindrer ogsaa, at Sjælland netop af Jætter blev pløjet ud i Havet. I Danmark boede vel ogsaa for en Del denne Stamme, thi at Stamfaderen Dan, og han plejer gjerne at forestille det, som Folket var, var en Jætte, maa formodes af hans Begravelsesmaade i Høj, der var forskjellig fra de gotiske Folks Skik at brænde Ligene og derpaa højsætte Asken. Man finder ogsaa Ordene risar og danir som ensbetydende; ligesom Thor ofte kaldes brjótr bergrisa, saa kaldes han ogsaa brjótr bergdana[2]); men vi tilstaa, at deri endnu ikke ligger noget afgjørende Bevis, thi paa samme Maade bruges ogsaa Udtrykket bergsaxar, saa der ved saadanne Benævnelser ogsaa blot kan udtrykkes Forskjelligheden fra Gudefolket.

Om overhovedet de Folk, som forekomme under Navnene Jætte, Rise, Thus, Trold ere et eneste Folk eller flere Grene af een Stamme, om og hvorvidt de vare beslægtede med hin foranførte Stamme, Dvergene, lader sig ikke i alle sine Enkeltheder bestemme; thi den Tid vi her omtale er aldeles forhistorisk, og saavel i de mythiske som historiske Efterretninger findes alle disse Væsener blandede med hverandre, stundum ogsaa med Svartalferne, der undertiden anføres som boende iblandt dem eller tæt ved dem. Men at Hovedstammen var finsk og kommen ind i Norden østenfra, medens

---

[1]) Langeb. Script. 7 D. S. 36.

[2]) Hymiskv. Str. 17; jf. om bergdanir og det ensbetydende myrkdanir Thorlacii Ant. bor. spec. 6, S. 24.

derimod Goterne kom did fra Syden, at den har indtaget største Delen af Sverrig og Norge, og splittet den forrige Stamme, Lapperne, som deels blev dreven mod Norden, deels trak sig tilbage til Bjerghulerne og de mindst beboede Egne, derom synes ikke at kunne være nogen Tvivl. Den nysnævnte Svase Jøtun, i hvis Datter Harald Haarfager blev forelsket, kaldes, som vi nys bemærkede, udtrykkelig paa det anførte Sted i Hkr. en Finn; paa samme Tid omtales de nordligst i Norge boende Finner, af hvilke Søfinnerne ofte sendte deres Børn ind til Fjeldfinnerne, forat lære Gand (f. Ex. Øssur Totes Datter fra Helgeland[1]), og endnu under Olaf den hellige nævnes disse troldkyndige Finner og den Hjælp, man ventede sig af dem[2]); Stedsnavne, der have Hensyn til dem og deres Trolddom, finde vi ligeledes baade i Norge og Sverrig, som Finntryen i Vaage Præstegjeld i Gudbrandsdalen, Gåndvik i de svenske Nordlande; det er da aabenbart, at Navnene Trold og Finn hos de Gamle ansaaes for ensbetydende. Vi maa imidlertid søge at bestemme denne Folkestamme endnu nøjere: Saavel før, som paa Harald Haarfagers Tider nævnes en Folkestamme, Kvenerne, efter hvilken en Del af Østersøen havde Navn af Kvensø, og som hærgede paa Nordmændene, endog ind over Fjeldet (Kjølen); i Ottars Rejsebeskrivelse sættes deres Land, Kvenland, norden for det egentlige Sverrig, men saaledes, at der var en stor Ørken imellem[3]). Disse Kvener have uden Tvivl bebaet en stor Del af Sverrig og Norge, da Lapperne endnu kalde de Svenske og Nordmændene Kainolats (Kve-

---

[1]) Hkr. Harald Haarfag. S. Kap. 34.

[2]) Hkr. Olaf den hell. S. Kap. 240.

[3]) Ottars Rejse, Rasks Udg. S. 41. Eigla, Kap. 14.

nifolket), hvilket ogsaa viser, at de vare en fra Lapperne forskjellig Stamme; de hørte nemlig til samme Stamme, som Kurer, Kareler, Ingrer, o. fl. hvilke udbredte sig igjennem Finland helt ind i Norge, og i en endnu ældre Tid rimeligviis have strakt sig helt ned mod Syden; det tilsvarende Navn Kænugarðar findes ogsaa paa hin Side af den botniske Bugt, som en Del af nuværende Rusland; hvortil endelig endnu kan føjes de af Jornandes omtalte Hunugarer, som boede højt imod Nord og handlede med Sobel; hvilket alt synes at vise, at de hørte til en med de senere Ungarer beslægtet Stamme, som efterhaanden trængte ind i Norden. Senere finde vi disse Kvener eller Huner, som de i de fabelagtige Sagaer kaldes, i Gestrikland, hvor der henlægges et Hunaland, og deres ældre Slægtninge Trolde endog ved Trollhätta i Gotland.

En endnu nordligere Del af Jotunheim kaldes med det særegne Navn Ymisland[1]), d. e. Ymers Land, saakaldet efter Jættenavnet Ymer, der uden Tvivl, som saa mange andre af de første Herskeres Navne, indslutter et Folkenavn; dette Land er nuværende Umeå-Lapmark, hvori ogsaa Folkenavnet ligger (Umeå lig Ångermannaelv); og som saadant forekommer Navnet ogsaa i Westgøtalag[2]), hvor Alzman og Ymnman eller en Mand fra Åland og Umeålapmark sammenstilles.

Kvenerne skildres som store, stærke, og særdeles krigerske, og Beskrivelsen over dem stemmer vel overens med det Begreb, vi efter Eddaerne maa gjøre os om Jotnerne. Disse kjendte Agerdyrkning; thi i deres Sprog kaldes Korn

[1]) Hervarars. Kap. 1.

[2]) Dræpare B. X, S. 126.

Æde (æti[1]), og netop herved skiller den gamle finske Stamme sig tidlig fra den lappiske eller Dvergeslægten; sikkert ere flere Ord af deres Sprog optagne i det oldnordiske, som úr, (úrván, Sky), vapi (Vinden), ofhlý (Logn), lögr (Drik, Sø). Med Hensyn til det poetiske Sprog kan ogsaa bemærkes, at Ordene i Gudernes og Menneskenes Sprog sædvanlig ere simple Ord uden Omskrivelse; derimod indeholde Alfernes og Jotnernes Benævnelser næsten lutter Omskrivninger, som *uppheimr*, Himlen (lig *uppsalr*), *álheimr*, Havet, *óljós*, Natten, o. s. v. lig de i den senere nordiske Poesi bekjendte Omskrivninger.

Det er ret mærkeligt, at ogsaa Saxo (lib. 1, S. 9) omtaler tre Slags Troldmænd eller Mathematici, som han kalder dem; det første Slags vare gigantes, det andet vare ikke saa store Folk, men de forstode Spaadomskunsten (ars Pythonica); de overvandt de første ved Trolddom (quoad Magi), og tilvandt sig ikke blot det verdslige Herredømme

---

[1]) Alvíssmál, Str. 33. Ordet *æti* og det sidsten anførte *barr* kunne iøvrigt tjene til Oplysning om hvilke der vare de ældste Kornarter, som dyrkedes i Norden; det første betyder Havre, det andet Byg. Ordet *æti* er nemlig det samme, som angelſ. *ate*, skotsk *ait*, eng. *oats*, Havre; Ordet *barr* forekommer allerede hos Ulfilas, og er angelſ. *bere*, eng. *barley*, Byg (jf. kymr. *bara*, Brød); det sidste er da med de gotiske Stammer indvandret til Norden, medens det første, *æti*, der var oprindeligt; af dette har ogsaa de nordiske Sprog Verbet at æde, af det andet derimod intet. At Rugen er yngre, end de her anførte, Havre og Byg, sees ogsaa deraf, at ingen Benævnelse paa denne Kornart forekommer i de gamle Sange. (See Rühs Erläuterung der zehn ersten Kap. der Schrift des Tacitus über Deutschland, S. 168—169).

over dem, men fik ogsaa guddommelig Anseelse. Det tredie Slags var Afkom af begge de andre, og regnedes ogsaa til Guderne. Det er nemlig heraf tydeligt, at der ogsaa var kommen Saxo for Øren adskillige Sagn om de ældste Jetner eller trôll, som blandede sig med Gudefolket, og om de derved fremkomne halftrôll, der ogsaa henregnedes til det sidste.

Foruden det hidtil anførte, lader der sig endelig fra den gamle nordiske Gudelære og de mangfoldige Ord, som af de finniske Sprog (finsk og lappisk) og deres nærmeste Slægtninge ere optagne i det oldnordiske, endnu flere Beviser fremsætte for den her antagne Mening, at Kvener, eller som de senere kaldtes Finner, og Finner, eller som de senere kaldtes Lapper, have udgjort Grundstammen af Nordens ældste Beboere. Men denne Materie er allerede saa omstændelig udviklet i Finn Magnusens og Rasks bekjendte Skrifter, at det vilde være Daarskab, om jeg vilde forsøge paa, at føje noget til det, som de med saa megen Sagkundskab have fremstillet. Kun ved nogle enkelte Bemærkninger og Exempler vil jeg søge at bringe Resultaterne af deres Undersøgelser i Læserens Minde. Det maa da først bemærkes, at den Overensstemmelse, som i mange enkelte Ord findes imellem Kelternes og de finniske Stammers Sprog er, som Arndt allerede har bemærket, intet Bevis imod den ovenfor antagne Mening, men tvertimod en Bekræftelse paa, at begge disse Folkeslag en Gang have boet i hinandens Nærhed, vel endog staaet i temmelig nøie Forbindelse med hinanden; Sprogenes totale grammatikalske Forskjellighed, hvilken Rask har udviklet, viser tydelig nok, at de desuagtet udgjorde tvende forskjellige Stammer. Dernæst kan det ogsaa ansees for afgjort, at skjønt de Folk, som vi nu kalde Finner og Lapper begge henhøre til een og samme

Folkestamme, saa findes der dog imellem begge, i Henseende til Legemsdannelse, Kultur og Sprog en saa betydelig Forskjel, at de maa betragtes kun som Sidegrene af een og samme Stamme, men ingenlunde for eet og samme Folk. Begge disse Folk kalde sig med et Navn; Sabmelatz og Suomalaiset, som endnu findes i det nordiske Personnavn Sämr, ligesom Folkenavnet Finn i Navnet Finnr; begge dyrke Tordenguden Thor under Navnet Ucco-Taran, Nordboernes Auku-Þór. Begge kjende Julefesten under Navnet jäul og joulak, Nordboernes jól. Nordiske Navne paa Maaneder, som ere uforklarlige af det oldnordiske Sprog, lade sig oplyse af de finniske; Nordboernes gói f. Ex. er de svenske Lappers kuova. Navnet paa den første Kvinde, Embla, det med det nordiske fylgja, en Fylgie, eensbetydende hamingia, og flere saadanne Benævnelser ere lappiske og finske[1]). Endelig findes i det oldnordiske Sprog mange af Sprogets første og simpleste Ord, hvis Oprindelse maa søges i den store finniske Sprogklasse; f. Ex. oldnord. eyr (lat. aes) er lappisk *air*, og netop Lapperne eller Dvergene tillægges, som vi have seet, de Gamle Metallernes Forarbejdelse; Offerblodet kaldtes hos Nordboerne hlaut, hvilket svarer til Finlappernes *liet*[2]); det oldn. kot, en Hytte, er finsk *kota*, et Huus; det ungerske *sil*, tsjuvasisk *sjel*, *sil*, Vind, er rimeligvis samme Ord, som vort Sjel, og er da, som Betydningen viser, ældre, ligesom ogsaa Ordet Aand oprindelig har havt Betydning af Vind; det tsjuvasiske *chwel* er rimeligvis det oldnord. hvelr, som forhen er anført; ligeledes tsjuvass. *shüv* (tartarisk *su*, *suv*), Vand, det oldnord. saurr

1) F. Magnusen Lex. myth. og Edda Sæm. p. fl. St.
2) F. Magnusens Den første Rev. og første Aug. S. 47.

i Ejes. sæv-ar, vort Sø; det ungerske *manj*, finsk *muna*, et Æg, indeholder formodentlig Oprindelsen til Onavnet Man eller Man, ligesom lat. ovum er angelsaks. eov eller eg, en Ø; det oldnordiske Talord hunund, d. e. Hus-hund, ti Gange hundrede, maa forklares af Talordet ti, men det er øjensynligt, at den ungerske Form *tiz* her ligger langt nærmere, end lat. decem, gr. *δεκα*; det oldnord. gumi, en Mand, hvilket vi endnu have i Ordet Brudgom, er finlappisk *guojbme*, og har sin Oprindelse af *guojm*, med, i denne Sprogklasse maa det altsaa have hjemme; o. s. fl. Hine Folk, der en Gang udgjorde de vigtigste Beboere i Norden, nedsank efterhaanden i Foragt og Trældom; de af deres Sprog tagne Ord antoge derfor ogsaa ofte en forværret Betydning; det ungerske *kess*, finsk *kessi*, i beslægtede Sprogarter ogsaa *ket*, *kjed*, en Haand, blev hos vor Almue til Kejten, den venstre Haand; Lappernes *poike*, en Pog, isl. púki (Sv. puke, en Dverg; eng. puck) blev hos vor Almue til Pokker (i Tysken til Spuk eller Spuck, vort Spøgelse), ligesom Ordet tröll, Trold, til Drolen, og det keltiske nâr, en Dverg, til vort Nar; o. s. fr.[1]). Endelig har Rask i sin Hovedafhandling over dette Æmne[2]) oplyst, at mangfoldige Personsnavne, der i Norden vare almindelige, som Jokul, Rolf, Inge, Am, Ime, Roar, Gerde, Harald o. s. v. skylde de finniske Stammer deres Oprindelse.

9. Overvejer man nysanførte Bemærkninger, og be-

[1]) Rask om det nord. Spr. Gr. Arndt von der Verw. der europ. Spr. Fischer Quæstion. Petropol. o. fl. Skr.
[2]) I hans Saml. Afh., 1ste B. S. 107 fgg.

tænker, hvormeget Samqvem der efter Oldtidens Beretninger fandt Sted imellem Gudefolket og Jetnerne, hvorledes de snart bekæmpede dem, snart indgik Giftermaal med dem, da vil man uden Tvivl overbevise sig om, at det Jotunheim, som hine Jotner beboede, ikke kan henlægges til Landene ved det hvide Hav. Hvilken Urimelighed vilde det ikke være, hvis de ældste Skrifter, vi kjende fra Norden, meddelte os Efterretninger om en i sig selv saa liden Strækning, som Asernes Bopæle i det egentlige Sverrig, og derpaa fortalte os om Handeler, Krige og Giftermaal imellem dem og andre Folk, der ved uhyre Ørkener, et stort Hav og en ny Række af ubekjendte Lande vare skilte fra dem, uden med et Ord at nævne noget af de mellemliggende Lande, der som nærmest først maatte blive dem bekjendte, og igjennem hvilke enhver Rejse eller anden Forbindelse først maatte finde Sted. Hvad skulde bevæge Aserne, der kom fra Syden, til at erhværve sig Bekjendtskab til Lande, om hvis Tilværelse de ikke en Gang kunde have nogen Anelse, da de dog kunde have fuldt op at gjøre med de Folk, som allerede den Gang boede i Danmark, Norge og Sverrig selv.

Naar altsaa Jotunheim af Suhm, Schøning og flere Forfattere antages for at være Landene ved det hvide Hav, og de endnu østligere Landstrækninger ved Obfloden, saa maa Grunden dertil alene søges deri, at de, ved Opfatningen af de Gamles geografiske Forestillinger lagde de senere fabelagtige Sagaer til Grund, og efter det af dem uddragne Resultat formede alle de øvrige Forestillinger. Men denne Fremgangsmaade er, som man let vil skjønne, vldeles ukritisk. Grundforestillingerne bør unægtelig dannes efter de ældste og paalideligste Kilder, og først naar

de uafvigelig ere bestemte, kunne de fabelagtige Sagaer tages i Betragtning. Det vil da vise sig, at de henhøre til en sildigere Tid, og indeholde Nordboernes senere Forestillinger. Da Asilæren var udbredt over hele Norden, ja endog Kristendommen derefter indført, kunde man umuligen antage, at Jotner boede midt i Norge, som man vidste blev beboet af gode Kristne; man maatte altsaa anvende de gamle Forestillinger paa andre fjærnere Folk. Saaledes rykkede altsaa efterhaanden, jo mere Landekundskaben udvidede sig, Gandvigen, Trolddotn og det hele Jotunheim stedse længer bort imod Nord og Øst; thi selv disse nordligste og østligste Egne henhørte virkelig til det ældste Jotunheim, forsaavidt nemlig som de vare bekjendte; men dette ældste Jotunheim, der forhen laa nærmest ved Asernes Land, kunde nu ikke mere der findes, men Levninger af de der forhen boende Folk fandtes virkelig højt imod Nord, og om disse, Rejserne til dem og Handelen med dem fortælle derfor de fabelagtige Sagaer uendelig meget, der dog for største Delen kun er Gjenklang af de ældre Sagn, og Fordrejelser og Overdrivelser af de gamle Minder.[1])

Mange svenske Lærde have allerede for lang Tid siden indseet og fremsat dette, men i de tidligeres Skrifter ere de i sig selv klare Forestillinger indhyllede i en, denne Sag aldeles uvedkommende, og derfor højst afskrækkende græsk og rommersk Lærdom, saa der hører megen Taalmodighed til i disse Grusdynger at opsøge de hist og her

---

[1]) Jf. P. E. Müllers Sagabibl. 3 D. S. 250.

skulde Perler. Allerede Islænderen Arngrim Jonsen[1]) gjorde opmærksom paa, at Jøtnerne vare Nordens ældste Indbyggere, og de mange Mindesmærker og Efterretninger om dem, som findes i Norges ældste Historie. Stobeus[2]) har efter sin Tid meget godt udviklet hin ovenfor fremsatte Mening om Mannheim og Mannernes Oprindelse, og siger ligeledes: man lægger vel Jotunheim ved Gandvik (det hvide Hav), men den Del af Norge, som grændsede til Sverrig, var Jøtnernes (gigantum) gamle Bopæle. Ligeledes har Verelius i Anmærkn. til Gautreks. og Hervarars. angivet den rette Beliggenhed af Mannheim, Alfheim og Jotunheim. Endelig har denne Materie i Særdeleshed vundet ved flere nyeres Bearbeidelse. Ihre[3]) har efter Ottars Reise og Adam fra Bremen oplyst Beliggenheden af Kvenland, og faaet det Resultat, at derved forstaaes hele Strækningen fra Helsingeland af, Ångermanland, Vesterbotn og hele Svensk Nordland, saa at Svear og Kvener grændsede sammen, og at man, strax naar man drog over Sverrigs (Sviþjóðs) Grændser, kom ind i Kvenland[4]). Det samme er endnu omstændeligere gjentaget og udviklet af Porthan[5]). I en anden Afhandling[6]) har samme Forfatter vel ikke vovet at antage Kvenerne

---

[1]) De primordiis gentis Isl. Kap. 4.

[2]) De Bannomannia s. Mannheim, Lond. Goth. 1775, 4. §. 1 og §. 4.

[3]) De Qvenlandia antiqua, Upsal. 1767, 4.

[4]) Anf. St. §. 5 og 13.

[5]) De antiqua gente Qvenorum, Aboæ 1788, 4. og de Bircarlis ibid. 1786 et 89. 4.

[6]) Undersökning om de Nationer, hörande till Finska Folkstammen, hvilka i den äldre Nordiska Histo-

for en Green af den finske Stamme, hvoraf de i Sagaerne omtalte Joter synes at have udgjort en særskilt Del, men han anseer det for ustridigt, at Lapperne ere til Nordens ældste Indbyggere, og ere de, som i de ældste Tider kaldtes Finner, til hvis senere Navn Lapper der ikke findes noget Spor forend i Slutningen af det tolvte Aarhundrede, hvorimod de hos Ottar kaldes Finner, og i hans Beskrivelse over samme gjenkjendes let Lappernes Forfædre[1]). Han oplyser ligeledes, at Finnerne i det egentlige Finland havde Landbrug strax ved deres Ankomst til deres nuværende Boliger, og deres nærmeste Slægtninge, Esterne, dreve Agerbrug fra Arilds Tid; samt at Finner og Lapper vel henhøre til samme Hovedstamme, men ere forskjellige af Udseende og Sprog, hvilke sidste dog have en mærkværdig Lighed i grammatikalsk Henseende og mange Ord tilfælles; begge kom da fra een Hovedstamme, som maa søges ved det kaspiske Hav, og droge i forskjellige Flokke efterhaanden til Norden; Lapperne kom først, og bleve fortrængte til de længst bortliggende Egne af de senere indkomne Finner. Hin ældgamle Stamme paa Højbjergene i Mellemasien behøver man dog ej at forblande hverken med Hunner eller Mongoler, Tartarer og andre, som efterhaanden er fremkomne fra samme Kant[2]). Lindheim har i en Afhandling[3]) gjort sig til Hovedsag at vise, at

---

rien omtalas, i Vitterhets-Historie och Antiqvitets-Academiens Handl. 4 D. Stockh. 1795. 8.

[1]) Anf. St. S. 37—39.

[2]) Sst. S. 42—44.

[3]) De diversa origine Finlandorum et Lapponum observationes, i Nova acta reg. Soc. scient. Upsal. Vol. 2 Upsal. 1775. 4.

Samojeder og Lapper ikke ere af samme Stamme, som Finlænderne, og at de sidstes Forfædre have beboet Landene sandenfor det baltiske Hav og den finske Bugt. Han bemærker herved, at de ældre Norske kaldte begge disse Stammer Kvener og Finner; de Svenske kalde dem derimod nu de første Finner, de sidste Lapper, og Russerne kalde hine Tsiudi, disse Lapponi eller Lappori[1]). Han oplyser, at Tsiudi boede i Stor-Novgorod, og helt ind i Sibirien, hvor deres Efterkommere endnu findes ved Floden Irtisch; ligeledes boede de i Estland, og, efter Plinius, endog helt ned til Weichselen[2]), samt at Tsiudi eller Finnerne (Kvenerne) fra deres sydligere Boliger bleve drevne nordpaa til det nuværende Finland, hvorfra de udjoge Lapperne[3]). Endnu nærmere til denne Folkestammes Ophav kommer man ved Bondes Granskninger[4]), som oplyse, at Finnerne ere de rette europæiske Skyther[5]). Den østlige Del af det store Tartari var i de ældste Tider beboet af Skyther, som i Europa ere bekjendte under Navnet Hunner. Fordrevne vendte disse sig deels til Amerika og Japan, deels til Rusland og Finland (Strækningen, som i de oldnordiske Skrifter ofte kaldes Húnaland): Skytherne (Tsiud-þjód) vare delte i Massageter og Ma-Tschiudi, østenfor det kaspiske Hav, og Samogeter eller Sama-Tschiudi, som endnu findes i Finnernes

---

[1]) [illegible]

[2]) [illegible]

[3]) [illegible]

[4]) [illegible]na den Finska Nationens och språ-[illegible] Sv. Vitterhets-Acad. Handl. 1 D.

Navn Somalainen; Samogitarne gjenfindes ogsaa endnu tildels i Lithauen, hvoraf en Del kaldes Samojidden, og tildels beholdt de Navnet (Samojeder) i de Strækninger langsmed Ishavet, til hvilke de fortrængtes.[1]) Hvorvidt Tschuderne, der vist nok have deres Hjemstavn i Asien, høre til samme Stamme, som de senere Mongoler, Kalmukker og Tartarer, er vel uvist; dog kan bemærkes, at de tvende Hovedstammer af Mongolerne hedde Taidschiod, Flert. af Taidschio, d. e. de nuværende Tartarer, og Bædes eller Pætæ, d. e. den egentlige mongolske Hovedstamme[2]), hvilke Navne have en paafaldende Lighed med Navnene Tschuder og de Peti, der skulle have været Orkenøernes ældste Indvaanere[3]). Da vi imidlertid ikke her have til Hensigt, at forfølge disse Folks Herkomst til Asien, saa tilføje vi endnu kun følgende Bemærkninger af Lehrberg[4]), der ere opsatte og udviklede med denne Forfatters sædvanlige Skarpsindighed og Klarhed: Saa vidt, som Historien om det europæiske Norden gaar tilbage, fandtes der fordum i den nordvestlige Del af samme et vidt udbredt, ikke germanisk, Jæger- og Nomadefolk, kaldet Finner eller Fenner. Nordmændenes Efterretninger om dem, hvilke de erholdt ved Germaner, finde vi hos Tacitus, men deres bestemte Bopæle kiendte han ikke; han vidste kun, at de boede paa hin Side af Sveoner og Æstier.

---

[1]) Sst. S. 91. 97.

[2]) J. J. Schmidt Forschungen im Gebiete der ält. relig. politisch. u. literär. Bildungsgesch. der Völker Mittelasiens. Petersb. 1824. S. 53—60.

[3]) Orkneyingas. S. 549—550.

[4]) Untersuchungen zur Erläut. d. ält. Gesch. Rußlands, Abschnitt über die Wohnsitze der Jemen.

Af de gamle Geografers mangelfulde Forestillinger udvikler derpaa Lehrberg, at man ikke maa søge Taciti Finner sundenfor Østersøen eller i Lifland, Estland og Finland, hvis Beboere, Tshuderne, meget tidlig havde Agerdyrkning og Kvægavl, men Taciti Efterretninger angaa det nordlige Skandinavien og de der boende Skov- og Søfinner[1]). Jordanes, Procopius og næsten alle Skribenter fra omtrent samme Tid kjende kun dette Nomadefolk paa den skandinaviske Halvø, men det levede ikke blot der, men ogsaa længer mod Østen indtil Vestkysten af det hvide Hav, hvor det forefandtes af Ottar; det drog ogsaa om i Landstrækningerne østenfor den botniske og nordenfor den finske Havbugt, og man har Grund til at antage, at nuværende Finland oprindelig var besat af hine nomadiske Finner. Men ligesom disse Nomader bleve trængte tilbage i det nordvestlige Skandinavien, hvor den sydligste Egn, i hvilken de endnu findes, er omkring ved Røraas, saaledes bleve de ogsaa i deres østlige og sydøstlige Bopæle nødte til at optage tshudiske Folkeslag, Kareler, Jemier og Kvener, ved Kysterne af den finske og botniske Bugt, Fremmede, som vare væsentlig forskjellige fra dem i Legemsbygning, Ansigtsdannelse, Levemaade og Sprog, endskjønt efterhaanden baade Folk og Sprog blandedes[2]). Naar Tshuderne begyndte at trænge ind, er naturligvis uvist, men det maa være skeet meget tidlig, da man allerede i det niende Aarhundrede finder Kvener paa den vestlige Side af den botniske Bugt, og Ottar imellem Finnernes og Bjarmernes, eller de savolokiske Tshu-

[1]) Anf. St. S. 199—203.
[2]) Sst. S. 204—207.

dens, Sprog finder megen Lighed; dette tyder hen til endnu langt ældre Tider. Hvis Amazonerne hos Adamus Bremensis ere Kvener, da ere de endnu ældre Skribenters, Guidos fra Ravenna og Paul Warnefreds, nordiske Amazoner vel ligeledes de samme Kvener, og vi finde dem vel da allerede hos Tacitus under Navnet Sitoner, der havde Kvinderegjering[1]). Hvad Lehrberg her har udviklet er, som Læseren vil bemærke, det samme, som foran er fremsat; og den hele Undersøgelse kan uden Tvivl ved ham antages for sluttet. Hvad der i Almindelighed har bevæget andre Forfattere til at afvige fra denne Mening, er det forvildende Navn Finner, som er gaaet over fra det ene Folk paa det andet. Naar derfor Rühs og andre have indvendt, at Lapperne ikke kunne have været de Jotner, med hvilke Aserne kæmpede, da dette Folk er lidet af Væxt og svagt af Kræfter, saa skjønnes let, at slige Bemærkninger vidne om en meget overfladisk Betragtning. Jotnerne ere Tschuder eller, som vi have kaldt dem med det Navn af den tschudiske Stamme, som er blevet bekjendt som Folkenavn i Norden, Kvener; Dvergene derimod ere Finner eller nuværende Lapper. I vore ældste historiske Skrifter ere, ligesom i Eddaerne, begge Folk blandede, da man naturligvis ikke den Gang med synderlig Omhu adskilte de enkelte Folk; hos Snorre hedder saaledes nuværende Finland eller Tschudernes Bopæle Finnland, og Lapland eller Finnernes Bopæle Finnmörk; Navnet Finn forekommer altsaa i begge, skjønt derved menes to ganske forskjellige Folk, ligesom ogsaa begge Folks egne Navne Sahmelatz og Suomalaiset ere de selvsamme, og begge en Over-

[1]) Sk. S. 208—209.

sættelse af det nordiske Finn[1]). Ogsaa Grunden til denne Navnelighed har Lehrberg tilfredsstillende oplyst: De gamle Finner (eller nuværende Lapper) levede nemlig saa adspredt, at de aldrig kunde betragte sig selv som en hel Nation, de havde derfor, ligesom Samojederne og flere Folk, Familiebenævnelser, men intet Nationalnavn; først ved Sammenkomst med Fremmede antoge de den tshudiske Oversættelse af deres germaniske (oldnordiske) Navn; deres Folkenavn Sabme, Some, Suome er ikke andet end en Mundartsforandring af Tshudernes Suo-maa; af dette Suome dannede ogsaa Russerne i Novgorod deres Ssum, kaldte saaledes rigtigen Hertugen af Finland en ssumisk Knæs; og skille Finlands oprindelige Beboere, de gamle Finners (eller Lappers) Afkom fra Hämolaiset eller Jemerne, som nedsatte sig ved dem[2]). Forat undgaa Tvetydighed maatte endelig efterhaanden de ægte Finner miste deres gamle Navn, og kaldes Lapper, hvilket forekommer i en Pavebulle fra Aar 1230 og hos Saxo, som nævner utraque Lappia, nemlig et paa Vestsiden, et andet paa Østsiden af den botniske Bugt. Men Lapperne selv holde denne Benævnelse for et Skjældsord; den tillagdes dem af Tshuderne, som derved betegnede det yderste eller Grændsefolket, gens ultima borealium; thi dette er Ordets Betydning; Lappegunda betyder nemlig provincia extrema, af finlandsk *loppu (lappu)*, extremitas, finis, og *gunda* eller *kunda*, provincia[3]).

10. Forat give det her fremstillede geografiske Sy-

[1]) Jf. Lehrberg, S. 210.

[2]) Sst. S. 210—212.

[3]) Sst. S. 213—214. 218—225.

skuns en endnu større Klarhed, meddele vi en Oversigt af Landene i Norden saaledes som de vare strax efter Asernes Indvandring. Tilstanden før denne Tid kan kun opfattes ved Slutninger fra denne, og Tilstanden efter denne Tid kan ikke rettelig forstaas, uden ved at betragte den foregaaende.

Vi gaa da ud fra det Landskab, fra hvilket Aserne udbredte deres Lære over hele Norden, det egentlige Sverrig. Det forekommer under Navnene Svîþjóð og Mannheimr, og beboedes af Svear og Mennesker eller Manner (menn, mennscir, mann), og beherskedes af egne Konger. Nordenfor Svîþjóð laa en stor Ørken, og hvor denne endte begyndte Jötunheimar, beboet af Jutner, Thurser, Riser, der ligeledes havde egne Konger. Ymisland udgjorde en Del deraf. Dette Jötunheim strakte sig paa den ene Side saa højt imod Norden og Østen, som Lande og Folk vare bekjendte, altsaa tillige over den botniske Bugt til nuværende Finland, hvor det endnu fjernere og i Tankerne derfor endnu frygteligere Utgardr laa. Paa den anden Side dannede Jötunheimar en Bue med Vesten rundt om Svîþjóð, og strakte sig derfra helt over til Vestsiden af Norge og ned til Alfheim. Alfheimar bestod af tvende Hovedstrækninger, Lysalfernes Land imellem Raumelven og Gøtelven, og Svartalfernes langsøp med Svartelven igjennem Værmeland og Dalerne (Vetrabœreland).

I Danmark nævnes kun Kong Hler paa Læsø, henhørende til Lysalfernes Stamme, og Maaden, hvorpaa Sjælland fremstod ved Jötner. Skjold regjerede over Reidgotaland i den sydlige Del af Jylland, og tilvandt sig Herredømmet over Sjælland, men Danmarks Navn var

sættelse af det nordiske Finn[1]). Ogsaa Grunden til denne Navnelighed har Lehrberg tilfredsstillende oplyst: De gamle Finner (eller nuværende Lapper) levede nemlig saa adspredt, at de aldrig kunde betragte sig selv som en hel Nation, de havde derfor, ligesom Samojederne og flere Folk, Familiebenævnelser, men intet Nationalnavn; først ved Samkvem med Fremmede antoge de den tshudiske Oversættelse af deres germaniske (oldnordiske) Navn; deres Folkenavn Sabme, Some, Suome er ikke andet end en Mundartsforandring af Tshudernes Suo-maa; af dette Suome dannede ogsaa Russerne i Novgorod deres Ssum, kaldte saaledes rigtigen Hertugen af Finland en ssumisk Knæs, og skille Finlands oprindelige Beboere, de gamle Finners (eller Lappers) Afkom fra Hämolaiset eller Jemerne, som nedsatte sig ved dem[2]). Forat undgaa Tvetydighed maatte endelig efterhaanden de ægte Finner miste deres gamle Navn, og kaldes Lapper, hvilket forekommer i en Pavebulle fra Aar 1230 og hos Saxo, som nævner utraque Lappia, nemlig et paa Vestsiden, et andet paa Østsiden af den botniske Bugt. Men Lapperne selv holde denne Benævnelse for et Skjældsord; den tillagdes dem af derne, som derved betegnede det yderste eller Grændsefolket, gens ultima borealium, thi dette er Ordets Betydning; Lappegunda betyder nemlig provincia extre
af finlandsk *loppu (lappu)*,
eller *kunda*, provinci

10. Forat

[1]) Jf. Leh
[2]) Sst.
[3]) S

skunne en endnu større Klarhed, meddele vi en Oversigt af Landene i Norden saaledes som de vare strax efter Asernes Indvandring. Tilstanden før denne Tid kan kun opfattes ved Slutninger fra denne, og Tilstanden efter denne Tid kan ikke rettelig forstaas, uden ved at betragte den Foregaaende.

Vi gaa da ud fra det Landskab, fra hvilket Aserne udbredte deres Lære over hele Norden, det egentlige Sverrig. Det forekommer under Navnene Sviþjóð og Mannheimr, og beboedes af Svear og Mennesker eller Manner (menn, menniscir manna), og beherskedes af egne Konger. Nordenfor Sviþjóð laa en stor Ørken, og hvor denne endte begyndte Jötunheimar, beboet af Jetter, Thurser, Riser, der ligeledes havde egne Konger. Ymisland udgjorde en Del deraf. Dette Jotunheim strakte sig paa den ene Side saa højt imod Norden og Østen, som Lande og Folk vare bekjendte, altsaa tillige over den botniske Bugt til nuværende Finland, hvor det endnu fjernere og i Tankerne derfor endnu frygteligere Utgarðr laa. Paa den anden Side dannede Jötunheimar en Bue mod Vesten rundt om Sviþjóð, og strakte sig [illegible] fra helt over til [illegible] n af Norge og ned til [illegible] Alfheimar best[illegible] e Hovedstrækninger, [illegible] Land imellem [illegible] Gøtelven, og [illegible] lan[illegible] med [illegible] nnem Værm[illegible]

[illegible] n Kong [illegible]

Samojeder og Lapper ikke ere af samme Stamme, som Finlænderne, og at de sidstes Forfædre have beboet Landene sønden for det baltiske Hav og den finske Bugt. Han bemærker tillige, at de ældre Norske kaldte begge disse Stammer Kvener og Finner; de Svenske kalde dem derimod nu de første Finner, de sidste Lapper; og Russerne kalde hine Tziudi, disse Lappovi eller Lappori[1]). Han oplyser, at Tziudi boede i Stor-Novgorod, og helt ind i Siberien, hvor deres Efterkommere endnu findes ved Floden Irtisch; ligeledes boede de i Estland, og, efter Plinius, endog helt ned til Weichselen[2]), samt at Tziudi eller Finnerne (Kvenerne) fra deres sydligere Boliger bleve drevne nordpaa til det nuværende Finland, hvorfra de udjoge Lapperne[3]). Endnu nærmere til denne Folkestammes Ophav kommer man ved Bondes Granskninger[4]), som oplyse, at Finnerne ere de rette europæiske Skyther[5]). Den østlige Del af det store Tartari var i de ældste Tider beboet af Skyther, som i Europa ere bekjendte under Navnet Hunner. Fordrevne vendte disse sig deels til Amerika og Japan, deels til Rusland og Finland (Strækninger, som i de oldnordiske Skrifter ofte kaldes Húnaland); Skytherne (Tziud-þjód) vare delte i Massageter, stift Maa-Zchiudi, østenfor det kaspiske Hav, og Samogeter eller Soma-Zchiudi, som endnu findes i Finnernes

---

1) Anf. St. S. 7.

2) Sst. S. 12—15.

3) Sst. S. 22—23.

4) Försök at igenfinna den Finska Nationens och språkets härkomst, i Sv. Vitterhets-Acad. Handl. I D. Stockh. 1755. 8.

5) Anf. St. S. 104.

Ruon Somaläinen, Samogetarne gjenfindes, og saa endnu tildels i Lithauen, hvoraf en Del kaldes Samojidden, og tildels beholdt de Navnet (Samojeder) i de Strækninger langsmed Ishavet, til hvilke de fortrængtes.[1]) Hvorvidt Tshuderne, der vist nok have deres Hjemstavn i Asien, høre til samme Stamme, som de senere Mongoler, Kalmukker og Tartarer, er vel uvist; dog kan bemærkes, at de tvende Hovedstammer af Mongolerne hedde Taidschiod, Flert. af Taidschio, d. e. de nuværende Tartarer, og Bædæ eller Pætæ, d. e. den egentlige mongolske Hovedstamme[2]), hvilke Navne have en paafaldende Lighed med Navnene Tshuder og de Peti, der skulle have været Orkenøernes ældste Indvaanere[3]). Da vi imidlertid ikke her have til Hensigt, at forfølge disse Folks Herkomst til Asien, saa tilføje vi endnu kun følgende Bemærkninger af Lehrberg[4]), der ere opfattede og udviklede med denne Forfatters sædvanlige Skarpsindighed og Klarhed. Saa vidt, som Historien om det europæiske Norden gaaer tilbage, finde tes der fordum i den nordvestlige Del af samme et vidt udbredt, ikke germanisk, Jæger- og Nomadefolk, kaldet Finner eller Fenner. Romernes Efterretninger om dem, hvilke de erholdt ved Germaner, finde vi hos Tacitus, men deres bestemte Bopæle kiendte han ikke; han vidste kun, at de boede paa hin Side af Sveoner og Æstier.

---

[1]) Skr. S. 91, 92.

[2]) J. J. Schmidt Forschungen im Gebiete der ält. relig., politisch. u. literär. Bildungsgesch. der Völker Mittelasiens. Petersb. 1824. S. 53—60.

[3]) Orkneyingas. S. 549—550.

[4]) Untersuchungen zur Erläut. d. ält. Gesch. Rußlands, Abschnitt über die Wohnsitze der Jemen.

Af de gamle Geografers mangelfulde Forestillinger udvikler derpaa Lehrberg, at man ikke maa søge Taciti Finner sandenfor Østersøen eller i Lifland, Estland og Finland, hvis Beboere, Tschuderne, meget tidlig havde Agerdyrkning og Kvægavl, men Taciti Efterretninger angaa det nordlige Skandinavien og de der boende Skov- og Søfinner[1]). Jordanes, Procopius og næsten alle Skribenter fra omtrent samme Tid kjende kun dette Nomadefolk paa den skandinaviske Halvø, men det levede ikke blot der, men ogsaa længer mod Østen indtil Vestkysten af det hvide Hav, hvor det forefandtes af Ottar; det drog ogsaa om i Landstrækningerne østenfor den botniske og nordenfor den finske Havbugt, og man har Grund til at antage, at nuværende Finland oprindelig var besat af hine nomadiske Finner. Men ligesom disse Nomader bleve trængte tilbage i det nordvestlige Skandinavien, hvor den sydligste Egn, i hvilken de endnu findes, er omkring ved Rørnæs, saaledes bleve de ogsaa i deres østlige og sydøstlige Boparle nødte til at optage tschudiske Folkeslag, Kareler, Jemier og Kvener, ved Kysterne af den finske og botniske Bugt, Fremmede, som vare væsentlig forskjellige fra dem i Legemsbygning, Ansigtsdannelse, Levemaade og Sprog, endskjønt efterhaanden baade Folk og Sprog blandedes[2]). Naar Tschuderne begyndte at trænge ind, er naturligvis uvist, men det maa være skeet meget tidlig, da man allerede i det niende Aarhundrede finder Kvener paa den vestlige Side af den botniske Bugt, og Ottar imellem Finnernes og Bjarmernes, eller de savolokiske Tschu-

---

[1]) Unf. St. S. 199—203.

[2]) Eft. S. 204—207.

ders, Sprog finder megen Lighed; dette tyder hen til endnu langt ældre Tider. Hvis Amazonerne hos Adamus Bremensis ere Kvener, da ere de endnu ældre Skribenters, Guidos fra Ravenna og Paul Warnefreds, nordiske Amazoner vel ligeledes de samme Kvener, og vi finde dem vel da allerede hos Tacitus under Navnet Sitoner, der havde Kvinderegjering[1]). Hvad Lehrberg her har udviklet er, som Læseren vil bemærke, det samme, som foran er fremsat; og den hele Undersøgelse kan uden Tvivl ved ham antages for sluttet. Hvad der i Almindelighed har bevæget andre Forfattere til at afvige fra denne Mening, er det forvildende Navn Finner, som er gaaet over fra det ene Folk paa det andet. Naar derfor Rühs og andre have indvendt, at Lapperne ikke kunne have været de Jotner, med hvilke Aserne kæmpede, da dette Folk er lidet af Væxt og svagt af Kræfter, saa skjønnes let, at slige Bemærkninger vidne om en meget overfladisk Betragtning. Jotnerne ere Tschuder eller, som vi have kaldt dem med det Navn af den tschudiske Stamme, som er blevet bekjendt som Folkenavn i Norden, Kvener; Dvergene derimod ere Finner eller nuværende Lapper. I vore ældste historiske Skrifter ere, ligesom i Eddaerne, begge Folk blandede, da man naturligvis ikke den Gang med synderlig Omhu adskilte de enkelte Folk; hos Snorre hedder saaledes nuværende Finland eller Tschudernes Bopæle Finnland, og Lapland eller Finnernes Bopæle Finnmörk; Navnet Finn forekommer altsaa i begge, skjønt derved menes to ganske forskjellige Folk, ligesom ogsaa begge Folks egne Navne Sahmelatz og Suomalaiset ere de selvsamme, og begge en Over-

---

[1]) Sml. S. 208—209.

sættelse af det nordiske Finn[1]). Ogsaa Grunden til denne Navnelighed har Lehrberg tilfredsstillende oplyst: De gamle Finner (eller nuværende Lapper) levede nemlig saa adspredt, at de aldrig kunde betragte sig selv som en hel Nation, de havde derfor, ligesom Samojederne og flere Folk, Familiebenævnelser, men intet Nationalnavn; først ved Sammenkomst med Fremmede antoge de den tshudiske Oversættelse af deres germaniske (oldnordiske) Navn; deres Folkenavn Sabme, Some, Suome er ikke andet end en Mundartsforandring af Tshudernes Suo-maa; af dette Suome benævnede ogsaa Russerne i Novgorod deres Ssum, kaldte saaledes rigtigen Hertugen af Finland en ssumisk Knæs, og skille Finlands oprindelige Beboere, de gamle Finners (eller Lappers) Afkom fra Hämolaiset eller Jemerne, som nedsatte sig ved dem[2]). Forat undgaa Tvetydighed maatte endelig efterhaanden de ægte Finner miste deres gamle Navn, og kaldes Lapper, hvilket forekommer i en Pavebulle fra Aar 1230 og hos Saxo, som nævner utraque Lappia, nemlig et paa Vestsiden, et andet paa Østsiden af den botniske Bugt. Men Lapperne selv holde denne Benævnelse for et Skjeldsord; den tillagdes dem af Tshuderne, som derved betegnede det yderste eller Grændsefolket, gens ultima borealium; thi dette er Ordets Betydning; Lappegunda betyder nemlig provincia extrema, af finlandsk *löppu (lappu)*, extremitas, finis, og *gunda* eller *kahda*, provincia[3]).

10. Forat give det her fremstillede geografiske Sy-

[1]) Jf. Lehrberg, S. 210.

[2]) Sst. S. 210—212.

[3]) Sst. S. 213—214. 218—225.

faae en endnu større Klarhed, meddele vi en Oversigt af Landene i Norden saaledes som de vare strax efter Asernes Indvandring. Tilstanden før denne Tid kan kun opfattes ved Slutninger fra denne, og Tilstanden efter denne Tid kan ikke rettelig forstaas, uden ved at betragte den foregaaende.

Vi gaa da ud fra det Landskab, fra hvilket Aserne udbredte deres Lære over hele Norden, det egentlige Sverrig. Det forekommer under Navnene Svíþjóð og Mannheimr, og beboedes af Svíar og Mennesker eller Manner (menn, mennsciri menn), og beherskedes af egne Konger. Nordenfor Svíþjóð laa en stor Ørken, og hvor denne endte begyndte Jötunheimar, beboet af Jetter, Thurser, Riser, der ligeledes havde egne Konger. Ymisland udgjorde en Del deraf. Dette Jatunheim strakte sig paa den ene Side saa højt imod Norden og Østen, som Lande og Folk vare bekjendte, altsaa tillige over den botniske Bugt til nuværende Finland, hvor det endnu fjernere og i Tankerne derfor endnu frygteligere Utgarðr laa. Paa den anden Side dannede Jötunheimar en Bue med Vesten rundt om Svíþjóð, og strakte sig derfra helt over til Vestsiden af Norge og ned til Alfheim. Alfheimar bestod af tvende Hovedstrækninger, Lysalfernes Land imellem Raumelven og Gøtelven, og Svartalfernes langsøm med Svartelven igjennem Værmeland og Dalerne (Jernbærerland).

I Danmark nævnes kun Kong Hler paa Lesø, henhørende til Lysalfernes Stamme, og Maaden, hvorpaa Sjælland fremstod ved Jøtner. Skjold regjerede over Reidgotland i den sydlige Del af Jylland, og tilvandt sig Herredømmet over Sjælland, men Danmarks Navn var

endnu ikke til; først senere hævede sig i Historien den i Skygge staaende Stamme, Danerne, der enten virkelig indbefattedes under Jotnernes Navn, eller ogsaa laa for langt borte fra det Sted, hvor Historiens Kilder udsprang, til af de første Berettere tilstrækkelig at ændses.

Paa begge Sider af disse bekjendte Lande, mod Nord og Syd, henlagde man endelig endnu to ubekjendte Verdener; nordligere end Jotunheim og Kvenland laa Niflheimr eller Helheimr, Taagens og Dødens Bolig, og paa den anden Side mod Lysets Hjem Godheimr med Vanaheimr mod Syden, og endelig den evig straalende Muspelheimr, eller den hede Zones kun af Rygtet bekjendte Strækninger.

11. Denne Fremstilling har, saavidt vi kunne skjønne, ikke blot Sammenhæng med sig selv, men ogsaa med de ældste og paalideligste mythiske og historiske Kilder. Forholder dette sig saa, da maa den kunne vejlede os til at forstaa, hvorledes Asalæren fra sit Hovedsæde i det egentlige Sverrig udbredte sig til de omliggende Egne; men før at gjøre dette, maa vi nødvendig sætte os ind i den Tids Forestillinger, og hverken vurdere dem højere eller lavere, end de den Gang vare.

Med Hensyn hertil maa vi for det første bemærke, at Asalæren var en lamaisk Lære, der antog Sjælevandring, og at naar dens Dyrkere tale om deres Gud, saa mene de dermed hans Billede, som de troede besjælet ved Gudens virkelige Nærværelse; det samme er endnu den Dag i Dag Tilfældet hos Hinduerne, der, som bekjendt, ligesom Nordboerne fordum føre Gudebilledet frem i et højtideligt Optog, og antage selve Guden nærværende i dette Billede, uden hvilken Tro den hele Handling jo vilde

være et Gjøglerværk. Neppe vil man finde denne Tro saa forunderlig, som den ved første Øjekast synes, naar man betænker, at det samme er Tilfældet midt i den katolske Kristenhed, kun under en anden Form. Vi have en mærkelig Fortælling fra Norden, som oplyser os om, hvilken Tillid man havde til Gudebilledets Kraft. Der fortælles nemlig[1]), at der var en Herse i Gudbrandsdalen, kaldet Dale-Gudbrand, som, da Olaf den hellige der i Dalene vilde udbrede Kristendommen, samlede Høvdingerne og Folket imod ham, men siden, da hans Søn var bleven fangen og løsladt af Kong Olaf, besluttede at tinge med Kongen. Tinget blev sat, og Olaf forkyndte, hvorledes Indbyggerne i Lesje, Lo og Vaage havde antaget Kristendommen, og troede paa den usynlige Gud, som havde skabt Himmel og Jord og vidste alt. Dertil svarede Gudbrand: Kalder du den en Gud, som hverken du eller nogen anden kan see? nej, vi have en anderledes Gud, som lader sig see hver Dag, men i Dag gaar han ikke ud, da det er Regnvejr; men stor og forfærdelig vil han uden Tvivl forekomme eder, og kommer han her paa Tinget, da vil han indjage eder Skræk og Rædsel. Tinget udsattes, og nu beskrives Gudebilledet, der forestillede Thor med sin Hammer i Haanden, og hvorledes det kunde flyttes paa et understaaende Stillads (hjallr). Næste Morgen holdtes atter Ting; Gudebilledet førtes frem, behængt med Guld og Sølv; alle Bønder sprang op, og bøjede sig for det; det blev sat midt paa Tingvolden, og Gudbrand sagde til Kongen: Hvor er nu din Gud, Konge! Nu tænker jeg han hænger med Hovedet, thi hverken du

---

[1]) Hkr. Olaf den hell. Saga, Kap. 118—119.

eller dis Bisp, som I kalder den hornede Mand, der sidder her, ere nu saa driftige, som forleden Dag; thi nu er vor Gud tilstede, som raader over alt, og han kaster nu sine skarpe Øjne paa eder; jeg mærker nok, at I nu ere forfærdede, og tør næppe oploefte eders Øjne. Lader derfor eders Tant og Overtro fare, og troer paa vor Gud, som har eders hele Skjæbne i sin Magt. Kong Olaf stod op, og sagde: Du undrer dig over, at du ikke kan see vor Gud, men vi vente nu snart hans Komme; du vil skrække os med din Afgud, som baade er blind og døv, som hverken kan hjælpe sig selv eller andre, og ingensteds kan komme, uden han flyttes af andre; men vender eder nu om, og skuer mod Østen, der færdes vor Gud, straalende i Lys. Solen stod i det samme op, og i det Øjeblik alle Bønderne skuede imod Østen, slog en stærk Mand, efter Kongens Foranstaltning, til Afgudsbilledet, saa det brast itu. Det er nu saare naturligt, at, hvis det var kommet til Kamp imellem Olafs Følge og Afgudsdyrkerne om hvis Gud der var den stærkeste, og de sidste havde sejret, at dette da var skeet ved deres tapre Arme og modige Hjerter; men det er ligesaa naturligt, at de havde den Tro, at denne Styrke og dette Mod blev forlenet dem af Guden, som var nærværende, og at de uden ham og hans beskjærmende Haand og evige Kraft intet formaaede. Tro ikke dog vi, som have lært at kjende Herrens Aand, det selvsamme paa en højere aandelig Maade, at den Kamp, som vi stride i vort Indre, ikke kan bestaaes uden i Tanken om den Eviges Nærværelse og kraftige Bistand; og vi have jo heri ikke Uret. Kunne vi da ikke i det mindste heraf begribe, hvorledes hine blinde Hedninger kunde have den samme Tro, men indskrænket indenfor deres snævre jordiske Forestillingers Kreds. Om nu

iøvrigt disse Forestillinger en Gang oprindelig vare langt højere, om de ældste Nordboer havde saa rene Ideer, som vi ellers kun kjende af Aabenbaringen, men Læren hos dem senere blev forvansket, det er en Undersøgelse, som vi her slet ikke ville indlade os i; det er os kun om at gjøre, at opfatte rigtig hvad de Gamle upaatvivlelig selv berette os, og at forklare i Overensstemmelse dermed deres andre Beretninger om lignende Gjenstande.

12. Saaledes vove vi os da til Forklaringen af de paa de forskjelligste og stundum højst forunderlige Maader udtolkede Thors Rejser.

Men førend vi kunne indlade os i nogen Forklaring om de enkelte Omstændigheder, maa vi endnu forudskikke følgende almindelige Bemærkninger: Naar vi antage det svenske Upland for Aselærens første varige Sæde i Norden (det er i det mindste det eneste, vi historisk kjende), og det nærmeste Jotunheim for Landene strax norden- og vestenfor samme, thi mod Østen ligger Havet, over hvilket Udbredelsen maatte være vanskeligere; saa er det højst rimeligt, at Aselærens første Udbredelse er skeet fra dette Upland af til det tæt derved liggende Jotunheim, og derpaa bestandigen videre mod Vesten og mod Norden. Mod Syden derimod, i Gotland, herskede vist nok den samme Lære, men vi kjende intet til dens Udbredelse der; Goterne, der selv hørte til Gudefolkets Stamme, boede ogsaa allerede i disse Egne.

Betragter man nu de vesten- og nordenfor Upland liggende Landstrækninger med nogen Opmærksomhed, da vil man snart finde, at der i enhver af disse i enkelte Strækninger og netop i de først beboede og mest dyrkede, findes Minder især om Thor, dog ogsaa om Odin og Frej, ved Siden af og ligesom indskudte imellem. Minderne om de gamle

Jotner. Og tillige finder man foruden de Ættehøje, som endnu den Dag i Dag vidne om Asernes Dyrkelse paa disse Steder, i Folkesagnet Fortællinger opbevarede om de gamle Jætter, af samme Beskaffenhed, som de der i Norge, især i Gudbrandsdalen, ere almindelige. I de svenske Landstrækninger hedder ogsaa Jætten: Jottul, Jotas (den Onde), Thuss (Fjeldbygger)[1], af hvilket sidste endnu haves sv. dåse, d. Tosse.

13. Man kan følge disse Minder fra Upland af igjennem Vestmanland ind i Dalerne, samt paa den vestlige Side af Gestrikland, og derpaa stedse videre, endog højt op mod Nord.

At der i Upland, Södermanland og Vestmanland findes mangfoldige Minder om Asernes Dyrkelse forudsættes som utvivlsomt, da det vilde blive for vidtløftigt her at udvikle det; som Exempel nævnes kun Torstuna, fordum Torsåker-Herred i det gamle Fjerdhundraland, Suraborg, fordum Turaborg, og Torshella; og der vil i de samme Landstrækninger ej heller være Mangel paa Minder om de ældste Indbyggere, som Finstad med sine Oldtidslævninger.

Gaa vi nu over Grændsen af Vestmanland ind i Dalerne, saa møde vi strax inde i Dalerne Torsångers Sogn; østen derfor indenfor Grændsen af Gestrikland ligger ligeledes et Torsåker; ved Torsånger i Dalerne ligger fremdeles Tuna Sogn; dette Navn (Tuna) finder man næsten overalt, hvor Aserne have nedsat sig; man tænke blot paa den Mængde

[1]) Hülphers Jämtland, S. 249—255, og Sammes Dalresa, S. 309. Man seer ogsaa heraf, at Navnet Jotas, det fundne Norges Jótar, er et senere ved Folkesagnet opkommet Navn for det gamle Jötun.

af Stedsnavne med denne Endelse i de fire forstnævnte Landskaber (Eskilstuna, Kallestuna, Torestuna, Wallentuna o. s. v.), og erindre sig tillige, hvad der forhen er bemærket om Forskjellen imellem de fra Asernes Sprog optagne Ord, som er f. Ex. Haun, svarende til det nordiske Gård. Om Torshangers Sogn berettes, at det er det ældste, og dets udbredte Udflytninger sig over de høiere liggende Sogne mod Nord og Vest (hvor nemlig Riserne eller Bjergboerne først skal have boede, men ved Asernes Indtrængen efterhaanden udryddedes eller fordreves), nemlig [illegible] ved Kopparberget, Sundborn og Svärdsjö; om Odins Dyrkelse i sidstnævnte Sogn minder endnu Gaardens Ondgarden; man finder ogsaa endvidere Thors Navn i Torsång ved den sydlige Ende af Søen Venjan, og i Thorsberg, et stort Bjerg omtrent en Fjerdingvei derfra i Sydvest[1]). Dette var da tydelige Levninger af Asernes Dyrkelse. Mod Sønden derimod tæt ved Grændsen ligger Grydnäs (af gryjta) og Grangärde (Grånge); Grangärde Sogn blev, siges der, ikke bebøet før 1200—1300; da flyttede man derhen fra Linde, Tuna og Gamla Kopparbergs Sogne; den først anlagte By var Grötånge eller Gruvånge, hvor der stod et gammelt Offerhus over en Kilde, af hvilket Hülphers leverer en Tegning[2]); her findes Grangärdesberg halvanden til to Mil sydvest for Kirken, nordenfor Øerne Hörken (hvorved man fristes til at tænke paa Eddas Hirrokin) i Nya Kopparbergs Sogn;

[1]) See om disse Steder Hülphers Dalresa, S. 461. 480 fgg. Geijers forhenanf. Afh. i Swea, S. 279.

[2]) Dalresa, S. 617—618.

paa den nordlige Side af Bjergstrækningen ved Gudmunds-bjerget[1]), hvorved man ej kan undgaae at tænke paa den bekjendte Kong Godmund, der som Gud maaskee her blev dyrket. Fremdeles finder man i Norrbärke Sogn Bjerget Jätturwallen, ved Söen Jönnten, med meget mærkelige Huler, om hvilke der haves mange Sagn, lige-saavel som om Trollhålet i Blåkullberget ved [illegible][2]). En-delig ligger nordvest for Torsångs Mosfjärd (hvorved nu ligger Mosfjärds Kapel), og atter nordvest derfor Loksand eller Loksand (som af Loke fortjente vel nærmere at undersø-ges); ogsaa nordligst i Dalene ligger en [illegible]. Det er, synes mig, umuligt, at betragte de her anførte Steder paa Kortet, uden at man tillige maa overbevise sig om, at det er denne Egn, hvor Asernes Dyrkere ere fra Vestmanland af trængte ind i Dalerne; paa intet andet Sted i denne Provinds finder man en lignende Samling af Stedsnavne; de gik nemlig fra Vestmanland igjennem Dalene omkring Bjergene, og trængte saaledes midt ind imellem Jetternes gamle Sæder paa Bjergene og ved Søerne. Selve disse Bjerge og Søer træde personificerede frem som Jet-ter, med hvem Thor maatte bestaa mangen haard Kamp.

14. Lader os nu betragte, hvad Edda fortæller: Odin red en Gang til Jotnen Hrungnir i Jotunheim, som derpaa fulgte ham ind over Asernes Grændsebefæstning (ásgrindr), og udæskede Thor til Tvekamp. Denne hold-tes paa Grjóttúnagardar ved Landegrændsen (at landamæri, et mærkeligt Udtryk, og egentlig det, som først har ført mig paa den hele her givne Fremstilling) eller paa Grænd-

1) Sst. S. 628—629.

2) Sst. S. 613. 614.

sen af Mannheim og Jotunheim. Hrungner, som Thor stred med, havde et Hjerte af Sten og det var trekantet; ogsaa hans Hoved var af Sten; hans store og tykke Skjold ligesaa, og hans Angrebsvaaben var en Stenkølle, som han havde paa Skulderen. Da det var Jætterne, som man kan tænke, meget om at gjøre at staa sig i denne Kamp, saa gave de Hrungner endnu en Medhjælper; det var en forfærdelig stor Mand af Leer med et Hoppehjerte; han hed Møkkurkalve, og stred med Thjalfe. Jætterne maa have været, som man siger, haarde Halse nok, thi Thor knuste rigtig nok Hrungner, men fik selv et Stykke af hans Kølle i Hovedet, og da Hrungner faldt, styrtede han forover, saa hans Been kom til at ligge om Thors Hals, og denne blev først befriet af Magne, hans Søn med Jernfaxe[1]). I Beskrivelsen af Hrungner og Møkkurkalve ligger umiskjendelig en Skildring af to Afgudsbilleder

---

[1]) Skáldskaparmál, Kap. 17 og Digtet Haustlöng. Thor kalder ogsaa sin Hammer Hrúngnisbani i Ægisdr. Str. 61, og roser sig af sin Kamp med Hrungner i Harbarðslj. Str. 14—15. Man kunde maaskee derfor mene, at denne Kamp var ældre, end Asernes Ankomst til Sverrig, hvor Sagnet i saa Fald var lokaliseret; men rettere forklarer man Sammenhængen saaledes: Eddasangene ere naturligviis senere Digte, i hvilke Skjaldene fremstillede de endnu ældre Forestillinger om Gudernes Bedrifter; saaledes udviklede Skjalden i Ægisdrekka den Idee, som han artig nok har udført, at persiflere Guderne, og en anden fremstillede i Harbarðsljóð de vigtigste af Odins og Thors Bedrifter. Paa Kronologi er her naturligviis ikke at tænke. Thjalfe strider saaledes ogsaa her med, skjønt der i Fortællingen om Thors Reise til Udgaard, der nødvendig man have været senere, berettes, at han da først kom til Thor.

der, den første et plumpt Billede af Steen med trekantet Bryst, den anden af Leer, og ingen af dem saaledes som Afgudsdyrkernes Træbilleder beklædte med kostbare Guld- og Sølvsager. Egnen, hvor Kampen har staaet, have vi allerede beskrevet; selve Navnet Grjóttúnagarðar er det samme som Grytnäs og Grytnäsgårde; det hidtil uforklarlige Mökkurkálfi er Afguden fra Mok- eller Mokkurfjärden, hvis Dyrkere kom de sydligere boende Jætter til Hjelp.

Edda beretter, at Thor drog hjem til Thrudvange og Orvandels Kone Groa gol Galdre over Klippestykket i hans Pande; han vil da glæde hende med den Efterretning, at han har vadet nordenfra over Elivoge, og ligeledes baaret Orvandel nordenfra (*norðan*) fra Jotunheim, hvilke Udtryk tydelig angive Beliggenheden af Jotunheim nordenfor Thors Hovedsæde i Mannheim. Endelig fortælles om samme Orvandel, at Thor kastede hans Taa paa Himlen, og dannede deraf en Stjerne. Det turde i denne Henseende være en ej umærkelig Omstændighed, at der i Nya Kopparberg findes tre Hovedstrækninger, Ormberget, Grångesberget og Risberget[1]), af hvilke Grångesberget ogsaa heddet Sjusternsberget eller Syvstjernen, hvilket Stjernebillede deraf at slutte forstaas ved Orvandelstaa.

15. Siden vi her have nævnt det saa ofte forekommende Elivogar, saa dvæle vi et Øieblik paa vor Vandring imod Nord, forat forsøge dets Forklaring. Navnet betyder de hæftige, styrtende Vande; i denne almindelige Betydning lære vi allerede at kjende det i Mythen om Verdens Skabelse, efter hvilken Elivoge strømmede ud fra

[1]) Dalresa, S. 628.

Ginúngagap (det gabende Gab). Dette sidste er det samme, som gínúngahimin, og betegner ligefrem Luften[1]) eller det tomme Luftrum, i hvilket Verden blev til; og Elivoge er altsaa de store Vande paa Jorden, Floder, Søer og Havbugter; da disse frøs, og Isen dyngede sig op i Ginungagab eller Luften, bleve Jætterne eller Isbjergene (Rimthusserne) til, eller som Mythen siger, dannedes den første Menneskeskikkelse Ymer, hvorved altsaa, som forhen er viist, Jætten Ymer og hans Sønner fremstilles som de første oprindelige Indbyggere. Med Grund kan man da blive staaende ved denne almindelige Forklaring over Ginungagab og Elivoge, og man maa ikke lade sig forvilde fra denne ved de senere Geografers Forestillinger; efter disse er nemlig, da man ej mere sagte Beskrivelsen over Jætternes Lande i selve de nordiske Riger, Ginúngagap det store Sund, som gaar ind ved Grønlands Kyst imellem dette og Vinland[2]), og Elivogar (Jelmvogar, Jelvogar) Indløbet fra Ishavet til det hvide Hav[3]). Disse Forestillinger ere aabenbar senere, og Eddaerne selv give ikke mindste Anledning til at antage dem[4]). Naar altsaa Elivoge er et almindeligt Navn paa store Vande, saa er det enstbetydende med nyere Tiders Udtryk, som Storsøen o. lign., kun at disse ej ere saa stærke, som Oldtidens; man maatte da vente, at finde Navnet igjen paa flere

---

[1]) See Snorraedda, S. 181, jf. S. 9.

[2]) *Milli Vinlands* og *Grœnlands er Ginúngagap*, Gripla, anført af Verelius i hans Udg. af Hervarars. S. 27.

[3]) Þorsteinss. Víkingss. Kap. I og Haandskr. M.

[4]) See F. Magnusens Eddalære, 3 D. S. 136 med tilhørende Anm.

Steder, ligesom man i Sverrig finder saa mange Søer, der hedde Storsøen; thi just disse almindelige Navne ere de første og naturligste Benævnelser hos alle Folk paa Floder, Søer, Skove, o. lign., og Elivoge kan da betegne enhver stor Sø, ved hvilken de første Beboere sædvanlig for Fiskeriets Skyld byggede deres Hytter, ligesom vi allerede have seet, at myrkviðr, den mørke Skov, betegner enhver med tyk Skov begroet Bjergstrækning. Og saaledes findes da ogsaa virkelig i alle de Lande, som beboedes af Jætterne, netop dette Navn anvendt paa de største Søer og Vande, som Hellfossen ved Svartelven og Grythytta paa Grændsen af Værmeland og Nerike[1]), og i Dalerne, som vi her nærmest betragte, Hall- eller Hällsjön i Orsa Sogn[2]); samt endnu nordligere i Jæmteland, i Nærheden af Sulefjældene, Storsøen, hvis egentlige Navn er Helesjön, Helepussen, Helevågen, og fra hvilken Floder udbrede sig mod begge Sider, til den botniske Bugt og ind i Norge[3]). Vi kunne da næppe tvivle paa, at de Elivoge, som Thor siges at have baaret Ørvandel over, er den store Række af sammenstødende Søer omtrent i Midten af Dalerne.

Endelig bør endnu ved Dalerne bemærkes, at man her i Wenjan Sogn finder Wenjansøen, der atter har sit Navn af Wanaaen[4]), da netop Floden Von er en af de Floder, der efter Edda strømme fra Menneskenes Land imod Hel. Det er muligt, at man ved en nøjagtig Kundskab om de ældste Navne paa Floderne herfra og længer

[1]) Dalresa, S. 287—288.

[2]) Sst. S. 185.

[3]) Verelii Auctuar. not. in Hervarars. S. 1.

[4]) Dalresa, S. 196.

imod Nord, ville finde, at de i Edda opregnede Navne, af hvilke Gjøll er nærmest Helvedet[1]), og altsaa maatte være den nordligst bekjendte, ere virkelige Floder i disse Landstrækninger. Men denne Undersøgelse maa vi overlade til dem, som have Adgang til flere Oplysninger, end dem Bøger kunne yde.

16. Fra Dalerne gaa vi mod Nord, og finde da saavel i Helsingeland imod Østen, som i Herjedalen imod Vesten lignende Minder om Asernes Dyrkelse i Retningen mod de store Søer inde i Jæmteland, f. Ex. Offerberget i Undersvik, Odensång og Vi i Ljusdal[2]) i Helsingeland, Odensdal i Herjedalen o. fl., samt Floderne Nørre- og Søndre-Wemman i Wemdalens Sogn ligeledes i Herjedalen[3]), Navne, der maa vække vor Opmærksomhed formedelst Ligheden med Navnet paa den Aa Vimr, som Thor siges at være dragen over til Geirrødsgaard. Man har, efter den sædvanlige Forestilling om Jotunheims Beliggenhed, søgt denne Flod ved Bjarmeland, og villet finde Navnet i Floden Wuima[4]) (der dog har langt større Lighed med Eddas Þjóðnuma); andre derimod have med mere Grund antaget, at derved forstodes Umeaa paa den sydlige Side af svensk Lapmark. Vi forestille os Oprindelsen til dette Navn paa følgende Maade: Umeaa hedder paa lappisk Ubme-äno, som kommer af *vuome*, Skov, og *ano*, Elv[5]); Navnet Vuomeäno er ligefrem det samme

---

[1]) *Gjöll er næst helgrindum*, Gylfaginn. Kap. 4.

[2]) Geijers foranf. Afh. i Svea, S. 272—280.

[3]) Hülphers Herjedal, S. 78—80.

[4]) Thorlacii Ant. bor. spec. 7, S. 157.

[5]) Geijers nysanf. Afh., S. 292.

som Ymså, og betyder Elvevox, hvilket uden Tvivl er et ligesaa almindeligt Navn paa en stor Flod, som de nysomførte Ellvoge paa store Søer og Myrkvid paa en stor Skov. Det kan saaledes ligesaa godt være Navnet paa den fra Wemdalen udløbende store Flod, som paa enhver anden af Nordlands større Floder.

17. Gaa vi endnu højere op, saa ligge i en skraa Linie med hinanden Jemteland og Medelpad. Ogsaa her trængte Aserne ind.

I Medelpad findes i Sognene Tuna og Stöde mange Runestene og andre Alderdomslevninger, som vidne om Afgudsdyrkere; ovenfor Tuna ophøre derimod Runestenene[1]); disse Alderdomslevninger findes paa begge Sider af Elven (efter Sognene kaldet Njurunda- eller Tuna-Elv), der iblandt andet har det mærkelige, at den ikke fryser til bestandig, men man kan den ene Dag kjøre over den, og den anden er den aaben[2]), en besynderlig Lighed med Eddas Ifing, som der ikke laa Is paa. Thors Navn findes i Torpå, rettere Tors, Sogn; en Plads vestenfor Kirken hedder endnu Torsåker[3]). I Byen Lo i Stöde Sogn ligger Gådåvik, og man har her mange Fortællinger om Jättekungen ved Gådåviksudde[4]); i Selånger Sogn ligger ved Kirken Kungsgården, og i samme Sogn Byen Höff; dette Sogn er det først bebyggede, og man paastaar, at Godemænd af [illegible]

---

[1]) Hülphers Medelpad, S. 35. 49.

[2]) Sst. S. 29.

[3]) Sst. S. 52. Hülphers, der i øvrigt ikke har tænkt paa at ville forklare Edda, har tilstrækkelig oplyst ved Sammenligning med flere Steder, at Torpå er fordrejet for Tors.

[4]) Sst. S. 49.

skal havde sit Minde paa Kongsgaarden ved Helsinger Kirke[1]). Man maa ogsaa her betragte Kortet, for at overtyde sig om, hvorledes Uferne ere trængte ind fra Sydvest.

Paa Jemtlands sydøstlige Grændse komme vi først til Jemteskoven; høiere oppe til Odensala og Thorvalla Byer i Brunflo Sogn[2]). Ved dette Sogn ligger den nysomtalte Storsjön, der, hvor den er bredest og størst, kaldes Hallsjön eller Hällsjön[3]); i selve Søen ligger Anderöen og Frösöen, hvilket sidste Sogn især er mærkeligt som det behageligste og vigtigste omtrent midt i Landet; det har en Kungsgård[4]). Nordenfor Storsjön ligger Undersåker Sogn[5]), hvor der ved Hårdsta ogsaa skal have været en Kungsgård. Søndenfor Storsjön ligger Lockne Sogn, og Gaarden Gerde strax søndenfor Brunflo. Paa den anden Side af Jemteskoven inde i Helsingeland ligger derimod Borsjö Sogn. Endelig maa i Alsens Sogn mærkes Byen Glösa ved et særdeles mærkeligt Bjerg med indhugne Dyrefigurer, og hvor der paastaaes fordum at have været et Offersted[6]). Da der aabenbar her paa Frösöen har været det ældste Sæde i denne Strækning for Freis Dyrkelse, skulde man da ved Gerde turde tænke paa hin Gerðr (Gerde) i Gýmisgarðar, som Frej blev forelsket i, da han fra Hliðskjalf skuede nordpaa (í norðrætt).

---

1) Sst. S. 74.
2) Hülphers Jämtland, S. 42.
3) Sst. S. 151.
4) Sst. S. 72. 73. 77.
5) Sst. S. 113.
6) Sst. S. 179—180.

ved Borsjö paa Lunden Barri eller Barey, hvor Gerde lovede at møde ham[1]; man kan i alt Fald ikke undgaa, at tænke ved Hallsjön paa Elivogar, ved Glösa paa Glæsisvellir og ved Undersåker paa Odáinsakr. Hvis da Ligheden imellem alle disse Navne ikke er blot tilfældig, saa maa Anledningen til hin Fortælling om Frej og Gerde have været en Begivenhed, der forefaldt ved Indførelsen af Frejs Dyrkelse i denne Landstrækning.

18. Endelig komme vi endnu til Ångermanland. Ogsaa her møde vi blandt Almuen, i Fortiden ogsaa blandt de højere Stænder, Fortællinger om Jætter og Troldvæsener, især om de berygtede Rejser til Blåkulla (Blåkullafärder, eller, som vi kalde det, Rejser til Bloksbjerg), der, mærkeligt nok, eftersom Indbyggerne drage opad, ogsaa stedse rykker længer imod Nord; saadanne Fortællinger være især gængse i Thorsåker Sogn[2]). En Beskrivelse over en saadan findes hos Hülphers[3]); det er ikke en simpel Almuesmand, men Provsten i Nora, Jakob Eurenius, den Gang Lektor i Hernøsand, der har indleveret denne Beretning om sig selv til en kongelig Kommission i Aaret 1670 om en saadan Blåkullsfärd; han siger blandt andet: „jag för genom luften något långt ifrån jorden nerdan efter, aldeles widöppen, fötterne förut och med utsträkte armar;" vi tilstaa gjerne, at Manden har drømt meget levende, men han har haft Hovedet fuldt af Fortællinger om saadanne Rejser, som fandt almindelig Tiltro, og det er umuligt andet, end ved denne Beskrivelse

---

[1]) Gylfaginn. Kap. 37. Skirnisför, Str. 6. 41.
[2]) Hülphers Ångermanland, S. 43. 145.
[3]) Sst. S. 44.

at tænke paa Lokes Fart, efter Edda, da han med begge Arme hængende fast ved Enden af Stangen af Jætten Thjasse i Ørneham førtes hen over Klipper og Fjeld[1]). I Tåsjö Sogn have Indbyggerne i lang Tid ved deres hedenske Skikke skilt sig fra de andre; iblandt saadanne anføres, at de ved Mikkelsdag slagtede og kogte et Faar, som blev fortæret, men Benene samledes paa eet Sted, og henlagdes som Offer[2]); her have vi altsaa en anden Levning af Aserne, ligesom før af Jætterne; thi denne Skik er aabenbar et Minde om Thor og hans Bukke. — Af Steder finder man her først sydlig Gudmundrå (Gudmundsråde) Sogn med Jättesta (Jættestad) og Gumås (i gamle Jordebøger Gudmansås)[3]), hvilke minde om en Godmunds Dyrkelse; norden derfor Torsåker Sogn, og lige østenfor samme Ullånger Sogn; i Torsåker Sogn, som ogsaa her er det ældste, Asby og Hoff[4]). Nordenfor disse Sogne ligge atter Arnås, et Navn, der ogsaa i de foranførte Provinser findes ved Jætternes Steder, og hvis tilsvarende Arheimar Hervararsaga nævner, samt Grundsunda Sogne og Byen Gomersta (Goðmundarstaðr). Endelig finder man ved den store Vig, som dannes ved Udløbet af (Ångermanna-) Elven, Gaarden og Havnen Gånsvik, samt Trulsvik og Trulsviksklippan[5]).

Det er derfor næppe uden Grund, at svenske Forfattere henlægge til dette Landskab det Geirröðargarðr, til

---

[1]) Bragaræður, Kap. 56.

[2]) Hülphers Ångermanland, S. 215.

[3]) Sst. S. 67.

[4]) Sst. S. 144.

[5]) Sst. S. 46—47.

hvilket Thor med Loke vandrede over Floden Vimr eller Vimmá, efterat have besøgt Gygien Gride, der var Moder til Vidar hin tavse[1]. Floden Vim kaldes ved denne Lejlighed Fattens Grændsestrøm (grannstraumr Grimnis)[2], en overmaade stor Flod (allra á mest); Jetnerne, han stred med, kaldes Gandviks Sønner[3]) og Beboere af Ivunes[4]). Ogsaa det sidste Navn er mærkeligt, da det er det samme som forekommer i Floden Ifa[5]), og netop denne Flod nævnes i Krákumál som et Sted, hvor Regner Lodbrog stred med Helsingerne. Sammenhængen i Krákumál (Str. 1—7), hvor der berettes, at Kong Regner stred i Dinumynni (Düna), derpaa med Helsingerne i Ifu eller i Ifu móðu, dernæst at Skarpaskerjum (Skarpodde sydligst i Ångermanland eller Skarfven ved Mælaren), og endelig á Ullarakri (ved Upsal) viser ogsaa, at det maa være en Flod i denne Landstrækning ved den botniske Bugt, man har formodet Floden Jby i Ångermanland[6]), og det er aabenbart, at der ved denne Flod ikke kan tænkes paa Weichselen og endnu mindre paa Floden Oby midt inde i Asien[7]).

Men heraf synes da ogsaa at følge, at Gandvik oprindelig har betegnet hin ovennævnte Gandvik, og at det oprindelige Tröllbotn var den botniske Bugt eller en

---

[1]) Snorraedda, S. 103. 114.

[2]) Þórsdrápa, Str. 3.

[3]) Sst. Str. 2.

[4]) Sst. Str. 12.

[5]) Þorsdrápa og Skáldskaparmál, Kap. 18.

[6]) Rafns Krákumál, S. 101—102.

[7]) See Thorlacii Antiqu. bor. spec. 7. S. 115—118.

indre Vig af denne, saa at disse Navne synes i den senere Tid rykkede, ligesom vi forhen bemærkede om Blåkulla, mod Nord, og brugtes til at betegne Dele af Ishavet. Gandvik betyder Ulvevigen; Navnet er uden Tvivl finsk; Stedsnavne som Ulvevig, Ulvefos, Ulfsjö ere almindelige i de svenske Nordlande, og Navnet staar uden Tvivl i Forbindelse med Mytherne om Ulveridt og de bekjendte Varulve.

19. Saaledes have vi oplyst og godtgjort den rette Beliggenhed af Jotunheim imod Mannheim; men til at bekræfte denne kunde endnu føjes mange flere Steder; saasom at Idun bringes til Jætten Thjasse, der boede paa Fjeldene i Þrymheimr (Þrúðheimr) søndenfra (*sunnan*)[1], at Gefion rejste fra Sverige til Jotunheim nordpaa (*norðr*)[2], og siges ligeledes at komme tilbage nordenfra Jotunheim (*norðan* ór Jötunheimum)[3]. Hvor forskjellige end Læsemaaderne ere i Hervararsaga og flere af de senere Sagaer, i hvilke Sagnet allerede er blevet mere vaklende, saa lader dog saa meget sig overalt tilsyne, at Landene Alfheim, Jotunheim, Ymisland og Helgeland antages at ligge i Nærheden af hinanden, saaledes at Ymisland, hvor det adskilles fra Jotunheim, laa imellem dette og Helgeland; Nærheden af Helgeland viser tydeligt, at de øvrige Landstrækninger ikke kunne henlægges ovenfor det hvide Hav. Dette bliver da ogsaa, som Rask og flere have bemærket, endnu klarere, naar man hermed sammenligner de paalideligere historiske Sagaer, som Eigla,

---

[1]) Skáldskaparm. Kap. 22.

[2]) Ynglingas. Kap. 5.

[3]) Gylfaginn. Kap. 1.

hvis fjortende Kapitel angiver disse Landes Beliggenhed i en senere historisk Tid.

20. Dog strakte Navnet Jötunheimr sig ogsaa til Landene paa hin Side den botniske Bugt eller den sydlige Del af nuværende Finland, med andre Ord Aselærens Dyrkelse udbredte sig ogsaa derhen fra Upland over Ålandsøerne, dog uden synderlig Fremgang. Det var egentlig kun om Thor, at der berettes, at han drog austr i Jötunheima eller, som det ogsaa kaldes, han foer i austrvega at berja tröll[1]). Saaledes fortælles, at han besøgte Havjætten Hymer, som boede østenfor Elivoge ved Himlens Ende[2]); og endelig drager han austr til Jötunheima helt ud til Havet, farer over det dybe Hav, og igjennem en lang vild Landstrækning, indtil han kommer til Utgardeloke, der ved endnu mægtigere Trylleri, end Asernes, forblinder hans og Medfølgeres Øjne[3]).

21. Vi have fremdeles betragtet de vigtigste af Thors Rejser, om hvilke Edda taler; de vise, at Thors Dyrkelse efterhaanden udbredte sig fra Mannheim af til de Landstrækninger, der omgive dette i en Halvbue mod Vest og Nord. Fra disse Lande trængte den efterhaanden videre frem, igjennem Dalerne til Gudbrandsdalen og nordop imod Throndhjem, medens man derimod kan forfølge Odins Dyrkelse især fra Danmark og Vestergøtland af ind igjennem det sydlige Norge. Foruden de i Edda opbevarede Fortællinger om saadanne Gudereiser have uden Tvivl endnu mange andre

---

1) Skáldskaparm. Kap. 17.

2) Hýmiskv. Str. 5.

3) Gylfaginn. Kap. 45 fgg. samt Allusion dertil i Lokaglepsa Str. 60, og i Harbarðsljóð, Str. 26.

nævnes i Oldsk.; Thor kaldes[1]) Hrungners, Geirröds og Thrivaldes Bane (vegandi Hrúngnis, Geirröðar, Þrívalda); Striden med begge de første kjende vi, men Thrivalde og hans Hjem er ubekjendt. Ligeledes omtaler Hervararsaga (Kap. 1) som Konge i Jötunheimar den nyligt nævnte Guðmundr, hans Gaard hed á Grund, Herredet, hvori denne laa, Glæsisvellir, og man troede at Odáinsakr (Udødelighedens Mark) laa i hans Land. Dette senere Sagn er vistnok Levning af et ældre; at det ogsaa findes hos Saxo, er, som P. E. Müller har bemærket, et Beviis paa dets Ælde[2]); vi have ogsaa seet, at flere Steder bære Navn efter Gudmund, paa hvilke han ogsaa har været dyrket; saaledes hans Navn og Mindet paa hans Gaard findes endnu, som ovenmeldt, i Ångermanland, nemlig Gomersta og Grundsund; men at det netop er denne, og ikke en sydligere Egn, som Hervararsaga tilsigter, følger endnu ikke nødvendig deraf, da denne Saga hører til de senere, hvis geografiske Angivelser meget oftere fremkomme som løse Brudstykker af ældre nøiagtigere Sagn, end opstaaede af en klar Forestilling om virkelige Lande. Det er ikke usandsynligt, at Gudmund, Geirröd og flere saadanne Jættekonger have været Gudmænd, som Alfernes; hvis Hjem derfor ikke blot var dette eller hint enkelte Sted, men overalt hvor de havde Tempel og Hof.

22. I Sammenhæng med den her givne Fremstilling maa vi endnu undersøge Fortællingerne om Stærkodder, der blandt Halvmennesker er det samme, som Thor iblandt Guderne. Han var en Jötun fra Den Fenhring i Hardeland; herfra udbredte hans Fostbroder Vikar sit Herredømme

1) Skáldskaparm. Kap. 4.

2) Saxo, lib. 8. S. 161. Sagabibl. 3 D, S. 248—249.

over Thelemarken og flere Egne i det sydlige Norges Dele, og de tilgrændsende Dele af Sverrig var Skuepladsen for hans Bedrifter, dette vide vi af den fabelagtige, men hvad Starkodder angaar, paa en gammel Sang grundede Saga Gautreks konungs (Kap. 4 flgg.). I Sagaen er han, som overalt, ældre og nyere Sagn blandede; han kaldes der Starkadr, Storverks Søn, født en Jøtun (ei gigantibus editus), han lader ham ogsaa skrive Vicars, eller Nørdvægjenaium; men da et senere Sagn allerede paa hans Tid var i Østerled ved at Jøtunheim, som laa efter og nord paa ved Bjarmeland, saa antager han den Landstrækning udenfor Sverrig, hvor Esterne (Estones) og andre barbariske Folk boe, for hans Fædreland[1]), og har fuldkommen glemt, hvad der staar i den ældre, af ham selv anførte Sang, at Thelebonde (Thelemarchi) vare Starkodders Landsmænd (populares)[2]); ved endnu flere danske Sagn indflettes ogsaa Starkodder i Danmarks Historie. At det Jøtunheim, Starkodder var fra, udgjorde en Strækning af det vestlige og sydlige Norge, viser ogsaa Hervararsaga (Kap. 1), som fortæller, at Hergrim Halvtrold (hálftröll), en Søn af Jøtten og Bjergboen Arngrim, bortførte Starkodder Aludrengs Kjæreste Ögn Alfasprengi; Starkodder, som boede ved Ölfossa (Alufoss), var den Gang draget nord paa Vikinge, men da han kom tilbage, æskede han Hergrim til Holmgang, og fældte ham ved den øverste Fos ved Eid (við enn efsta foss at Eyði); siden bortførte Starkodder Alfhilde, en Datter af Kong Alf i Alfheim, men denne kaldte Thor til Hjelp, som dræbte Starkodder. Hele Sam-

---

[1]) Saxo, lib. 6, S. 103.

[2]) Saxo, lib. 8, S. 152.

menhængen her viser, at de Egne, i hvilke Stærkodder fandtes, ere Thelemarken og omliggende Strækninger i Nærheden af det gamle Alfheim, der efterhaanden udstrakte sig heelt hen imod Vesten indtil Øster-Agde[1]); og hvad andet kan Stedet Ölfossar eller Alafossar, hvor han havde sin Bopæl, være, end Ulefos, hvorved et bekjendt Jernverk nu ligger, i Nedre-Thelemarken, og Stedet at Hydi, hvor han holdt Tvekamp med Hergrim, andet, end nærværende Eidsfos, ogsaa bekjendt af sit Jernverk, liggende nordost for forrige Sted i Grevskabet Jarlsberg; i Nærheden af dette finder man endog Gaarden Grimnæs, som kunde bære Navn af Hergrim, men dette kan vistnok ogsaa være en tilfældig Lighed. Verelius[2]) antager Tvekampen at være holdt ved Trollhätta, men dette Sted ligger i selve Alfheim, endog paa den modsatte Side, og kan altsaa efter Sammenhængen i Hervararsaga ej være det rette; thi efter denne boede Hergrim over imod Manns-heim eller Ymislund til, altsaa nordost for Stærkodders Hjem. Man vil nu ogsaa skjønne, at de Elivoger, over hvilke Stærkodder var vandret, efter hvad forhen er oplyst, ikke maa søges ved Ishavet, men langt nærmere i de svenske Dalerne.

23. Endnu en mythisk-historisk Beretning tildrager sig vor Opmærksomhed, endskjønt den er fra en sildigere Tid, og derfor har mindre Værd; den nemlig som findes i de tvende Brudstykker, der ere bekjendte under Navnet Af Fornjóti ok hans ættmönnum, og ganske uforskyldt

[1]) See om Alfheim i følgende Del ved Norges Geografi.

[2]) I Anm. til Hervarars. S. 28—29.

hans havt en saa stor Indflydelse paa Behandlingen af vort Fædrelands Oldhistorie. Følgende Resultater kunne formeentlig uddrages deraf: Fornjótr (den gamle Jot eller Jætte, thi vi have ovenfor viist, at dette er Sagnenes Udtryk for Eddas Jotun[1]) havde tre Sønner: Hler, Logi og Kári (Havet, Ilden, Vinden); fra Kári nedstammede Snær (Saxos Snio, gl. d. Snæ, Sne) med hans Datter Drifa (Snedrive), som Snorre ogsaa omtaler[2]). Snærs Søn Thorre regjerede over Gottland, Kvenland og Finnland; hans Sønner Norr og Gorr droge ud forat opsøge deres Søster; Norr krigede vestenfor Kjølen, og underlagde sig Landet (Norvegr) lige til Havet, traf sin Broder i Norafjord (i Landskabet Sogn) og de fandt endelig Søsteren hos Kong Rolf i Bergi, en Søn af Svade Jotun fra Dovre (nordan af Dofrum); Broderen Gorr var kommen nordenfra fra Ishavet (Dauðahaf)[3]). Eller efter den anden Fortælling: Fornjot regjerede over Jötland, som nu kaldes Finnland og Kvenland; det ligger østenfor den Havbugt, som gaar op imod Gandvik, nemlig Helsingiabotn (den botniske Bugt). Forat opsøge Søsteren sejlede Gorr ud langs ad Havbugten, og kom saa i Allandshaf, derpaa forbi Sviasker og Gautasker, og til Danmark og dets Øer; der fandt han sine Frænder, som nedstammede fra Hler den gamle fra Hlesey.

---

[1]) I Sæmunds Edda forekommer ogsaa Fornjóts sefar (Hrafnag. Óð. Str. 17), saa at forn-jótr er aldeles det samme, som forn jötunn (Hýmiskv. Str. 13); den ældste Form fortrængtes af den afledte, men vedligeholdt sig i Folkesagnet.

[2]) Hkr. Ynglingas. Kap. 16, jf. Kap. 22.

[3]) Hversu Noregr bygð. Kap. 1.

Norr derimod drog fra Kvenland indenfor Havbugten, og kom til Folket Lappir, som er bagved Finnmörk, og fra dem drog han vester over Kjølen¹).

Ved Angivelsen af Norges Deling imellem begge Brødrene, hvorved især Hversu Noregr bygðist, som det ældste, bør lægges til Grund, viser det sig, at Norr skulde have alt Fastlandet lige nordenfra Jötunheimar og sydpaa til Alfheimar, men Gorr skulde have alle Øerne, som laa paa Bagbord (eller paa hans venstre Side), da han sejlede nordenfra langsmed Landet²).

Den hele Fortælling udtrykker Norges ældste Befolkning af lappiske og finske Folk, og er ikke andet, end et udsmykket Folkesagn, i hvilket endog begge de ældste finske og keltiske Stammer ere blandede; Sagnets senere Alder viser sig, som andre allerede have udviklet, tydelig deraf, at Lappernes Navn forekommer deri. Forat forstaa Fortællingen maa man tillige bemærke, at Nors og Gors Fædreland er Landet ved den nordligste Ende af den botniske Bugt eller en Del af svensk Nordland. Landet ved Enden af den botniske Bugt hed nemlig forhen Norrabotn, paa den østre Side Östre-Norrabotn, paa den vestre Vester-Norrbotn, og Østerbotn kaldtes ogsaa Öster-Norrlandia³). I Ångermanland findes endnu baade Nora Sogn og Norafjorden⁴). Man vil da ogsaa let begribe,

¹) Fundinn Noregr, Kap. 1.

²) Hversu Noregr bygð., Kap. 1. jf. Fundinn Noregr, Kap. 2.

³) Beviissteder for disse Benævnelser, tagne af gamle Diplomer, findes i Geijers tilmærk. Afh. i Swea, S. 293. Anm.

⁴) Hülphers Ångerm. S. 84.

at de to Fortællinger ere saa afvigende, i det nemlig den ene lader Gorr seile nordenom, den anden sandenom.

Skjønt man nu ikke kan lægge megen Vægt paa disse Sagn, saa vise dog ogsaa de, at Jötunheimar laa sydligere, end Hálogaland, samt strax ved Kjølen, og, da det sammenstilles med Alfheimar, tillige ind over Kjølen i selve Norge; Norr fik nemlig Strækningen fra Throndhjem af over til Møre og hvad der laa sønden og sydost derfor; Gorr derimod Helgeland og den øvrige nordlige Del eller Øerne derved; hans Efterkommere trængte siden dybere ind i Rummedalen og det Throndhjemske.

Ved Siden af denne Beretning om Norges Deling imellem tvende Jøter kan bemærkes det i Fortalen til Snorraedda (S. 15) opbevarede Sagn, hvorved Forfatteren beraaber sig paa Háleygjatal, at nemlig Odin, efterat have anlagt Templet ved Sigtun, drog nord op til Havet, som man troede omgav alle Lande, og satte der sin Søn Sæming til Regjeringen over det Rige, som nu hedder Norge (altsaa den nordlige Del deraf, Throndhjem og Helgeland); og fra denne hans Søn Sæming regnede Norges Konger, Jarler og andre mægtige Mænd deres Slægt. Føier man hertil, at netop Upland i Sverrig og Distriktet omkring Throndhjem i Norge vare de Strækninger i Norden, som først kaldtes Folklande (lig Mannheimar), saa synes det klart, at Asetæren fra Upland af, efter udstandne Kampe, udbredte sig over til det Throndhjemske, og her fandt lettere Indgang i et Land, der beboedes af Finner (Lapper), end i de øvrige af de langt stærkere Jøtner beboede norske Landskaber.

24. Foruden de egentlig mythiske Sange i Sæmunds Edda findes der endnu en anden Cyclus af Sange,

som ere af [illegible] Indhold, og [illegible] Lande og Begivenheder udenfor Norden. Lignende fra de øvrige staar iblandt dem Völundarkviða, hvilken vi derfor først ville betragte.

Indledningen til denne Sang fortæller os, at Finnekongens tre Sønner, af hvilke den ene hed Völundr, gik paa Jagt, og kom til Ulfdalir ved Søen Ulfsjár. Her traf de tre Valkyrier, af hvilke de to vare Døtre af Kong Löðver, den tredie Ölrún var en Datter af Kjárr, Konge i Valland. Derpaa berettes, hvorledes Kong Niduðr i Sviþjóð overfaldt Vølund i Ulfdale.

I Sangen selv berettes, at Møerne kom flyvende søndenfra over Myrkviðr, og de kaldes drósir suðrænar, Møer fra Sønden, tydske Møer (Str. 1). Kong Nidud kaldes Njaradróttinn (Str. 6); han spørger Vølund, som kaldes vísir álfa, Alfernes Konge (Str. 13), hvorfra han fik Guld, da der ikke var Guld paa Granes Vej (Grana leið), og hans Land laa langt fra Rinar fjöll, Fjeldene ved Rhinen (Str. 14); og han lod Vølund, som kaldes ormr hinn fráni, sætte paa Øen Sævarstöð (Str. 16). Endelig kan mærkes, at Niduds Sønner kaldes húnir (Str. 22. 30), der dog ogsaa kan forklares som et poetisk Udtryk for Mænd, Sønner.

Alle Fortolkere ere enige i, at henføre Vølunds Hjem til Norden; Ulfsø, hvorved han boede, har da været en Sø i det gamle Svartalfheim, en saadan findes nordpaa i Dalerne, men Navnet har sikkert været almindeligt; og Kong Nidud Njaredrotten er da Konge i Nerike. Fra Sønden kommer derimod Valkyrierne over Skoven Myrkvid (Düsterholt) i Holsten, dels fra Valland, dels fra Frakland, hvor Kong Lødver kunde være Konge. Herved er intet forunder-

ligt, uden den overordentlig driftige Forbindelse imellem nordiske Finner og sydtyske Slægter; og allerede strax maatte man formode, at Sagnet oprindelig havde hjemme i Syden, og derfra efterhaanden var udbredt og lokaliseret i Norden, hvor det endnu henføres til mange forskjellige Steder i Bahuslen, Skaane, Sjælland og Jylland¹). Det bekræfter sig da ogsaa, at Sagnet om Vølund (Waland, Welent) er ligesaa bekjendt i hele det nordvestlige Tyskland og i England²); efter Wilkinasaga regjerer Kong Nidud i Þjóð, som man har antaget for Thy i Jylland, og i andre tydske Sagn forbindes Vølund med Elfrik, d. e. Alfekongen.

Betragter man nu Sangen og dens prosaiske Indledning nøjere, saa vil man ogsaa finde, at der i Sangen selv ikke findes noget om Sviþjóð, som kun er en senere Fortællers Tillæg isteden for det oprindelige Þjóð, og Þjóð og Þjóði ere Navne ikke blot paa Thy i Jylland, men ogsaa paa Franken; heller ikke findes der noget om Finner, men Vølund kaldes blot Alfekongen. Selve Navnet Vølund, Waland (thi Formen Völundr er, som bekjendt, en islandsk Idiotisme) efter nogles Forklaring den falske Mand, hvilket dog kan være en afledet Betydning, viser, at han var en Wale; Alferne, han havde med at gjøre, vare Alferne ved Elben; og Njaradrotten maa da snarere være en Hersker over Nierstein (et saadant findes ved Rhinen) eller et lignende Sted, end en Konge af Nerike; thi i Nær-riki ligger ikke

¹) See Grimms Heldensage, S. 322.

²) Vel ogsaa hos endnu flere Folk. Hos Rugerne findes et lignende om Guldsmede af barbarisk Herkomst, der holdtes fangne af Kong Gisa, hvis Søn de truede paa Livet (Zschokke's Bayer. Gesch. i hans Ausgew. hist. Schr. 6 D. S. 75.)

noget Folke- eller Stedsnavn kjende. Alle Sangens Dele rykke da nærmere sammen, og faa mere Hold og Sammenhæng, naar Indholdet angaar Begivenheder imellem Huner eller et lignende ældgammelt Folk i Franken og Asier i en nærliggende Egn.

Dette vil endnu blive klarere, naar det oplyses, at Sangene, som udgjøre anden Deel af Sæmunds Edda, overhovedet skylde Tydskland, og ikke Norden deres Oprindelse.

25. Indholdet af disse Sange findes behandlet i flere tydske Sagn og Digte, der vides ikke at være komne fra Norden; den nordiske Behandling af samme Emne er derimod ligesaa aabenbar ældre, end nogen af de sydlige. Hvad er altsaa rimeligere, end at Indholdet meget tidlig er bragt til Norden, og der enten oversat eller friere behandlet i flere Digte, hvoraf vi nu ikke have andet, end Brudstykker tilbage, hvilke atter senere ved nogle prosaiske Indledninger og Tilsætninger ere blevne forbundne til et Slags Heelt.

Skuepladsen for disse Begivenheder maa søges i det nordvestlige Tydskland; hertil henvise baade Sangene selv og mange andre Minder om Asernes Ophold i disse Landstrækninger. Det er allerede (§. 3) bemærket, at der ved Rhinen laa et Asburg; naar der fremdeles siges, at Odin var i Valland, for at ophidse Fyrster til Krig[1]), saa synes ogsaa dette at vidne om, at hans Sæde var i Nærheden af dette Land. Dersom Mythen om Balders Død[2]) sigter til nogen historisk Begivenhed, da maa en saadan ogsaa være forefalden i disse Egne, da Balder regjerede over Westfalen[3]);

---

[1]) Harbarðsljóð, Str. 24.
[2]) Gylfag. Kap. 49.
[3]) Snorraedda, Fortalen.

det er hos en Vala. Odin siger Rind efter Balders Død; det er ligeledes en Vali, der bliver hans Hævner, og om ham siges just, at han fødtes i vestrsölum[1]). Det er da ikke usandsynligt, at Mythen har uddannet sig hos Vallerne (de Wælske, Wallonerne), og i denne Form er kommen til Norden. Den Helvegr (Helvej), som Heimdal rider ad (ligesom siden Brynhilde), maa da være en Vej til et lavtliggende Sted, hvor man tænkte sig Nedgangen til Underverdenen; paa nogle Steder i Tyskland forekommer endnu denne Benævnelse; den lavere Del af Grevskabet Mark i Westfalen kaldes f. Ex. Hellweg[2]). Men var Asernes Dyrkelse udbredt i disse Lande, saa maatte ogsaa her findes Lande, som Jotunheim og Alfheim, og dette er ogsaa Tilfaldet; Folkene finde vi, men hverken de selv eller de Landstrækninger, hvor de boede, træde saa tydelig frem i disse Digte, der baade ere senere og Brudstykker: Reginn kaldes en Jotun[3]); Dvergen have vi i Andvare ved Andvarafors[4]), og Alferne ved Elben i Hjálprekr, eller rettere Alfrekr, der svarer til Nibelungenlieds Elfrig, Alfernes Konge.

---

[1]) Vegtamskv. Str. 16; hans Navn i Hyndlul. Str. 28.

[2]) Da Helvegr, Helvec betyder det samme som Þióðvegr, Folkevej, *strata publica* (Grimms D. Rechtsalterth. S. 552), saa er dette en Bekræftelse paa den forhen ytrede Formodning, at halr ogsaa i Tyskland har været en af de ældste Benævnelser paa Mand; og derfra er gaaet over til Norden, hvor det, saavel som hele Mythen om Helverden, erholdt sin senere Anvendelse. See ogsaa om Hellweg i Westfalen og Ordets Betydning v. Ledebur Das Land u. Volk der Bructerer, S. 39—40.

[3]) Fafnismál Str. 38.

[4]) Sigurðarkv. 2.

Mythen om Mimer synes ogsaa at have sit Hjem i disse Lande. Den vise Mimer, til hvem Odin pantsætter sit ene Øje, er en Jotun; som saadan findes han blandt Jættenavnene i Snorraedda. Men det er ikke blot Odin han lærer Visdom; den vise og kunstige Smed Mimer eller Mime er ligeledes Vølunds Lærer, og efter adskillige tydske Sagn ogsaa Sigerits, d. e. Sigurds[1]). Ogsaa Saxo kjender ham som Mimringus satyrus[2]). Hans Navn forekommer ogsaa oftere i Eddaerne under begge Former: Mimir og Mimi; den første er den sædvanlige, den anden findes i Mimameiðr eller Mimabarr, Mimers Træ[3]); altsaa finde vi ogsaa her det hellige Træ med sin Kilde. Han kaldes ogsaa Hoddmimir, og det er just i Hoddmimisholt Menneskeslægten skal gjenfødes, da der ved Surturs Lue udvikles en ny Slægt[4]); Ordet hodd er det samme som t. hort; hodd Niflúnga[5]) er Nibelungenhort. Jætten Mimer er altsaa Bevareren af Visdommens kostbare Skat; og hele Mythen sigter til et helligt Offertræ eller en hellig Lund med sin Sø eller Kilde, ved hvilken Helligdommen med Tempelskatten bevaredes; dersom Viðofner, der sidder i Mimers Træ, efter hvad man sædvanlig antager, har samme Betydning, som Viðfofner eller Træets Slange, saa vil dette maaskee kunne lede til en nøjere Forklaring af det hele Sagn om Fofner og hans Overvinder den sejrende Sigurd eller Sigfred (begge

---

1) See Sagnene i Grimms Heldensage.

2) Saxo, lib. 3, S. 40.

3) Fjölsvinnsmál, Str. 20—21.

4) Gylfag. Kap. 53.

5) Atlakv. Str. 27.

af *sigr*, Sejer). Rimeligvis er da Mythen keltisk, men senere bleven optagen i Asalæren og blandet med dens Elementer, da endog Odin selv kaldes Mimer. Nibelungerne, som besade Skatten, vare en saadan keltisk Stamme, Waler (Galler), til hvilken ogsaa de hellige Walaer eller Walver hørte. At Skatten røves, vil sige, at Helligdommen forstyrres ved et fjendtligt Indfald i Walernes Land.

Ligesom Mimer omtales ogsaa Heimer, der i de senere eddiske Sagn er Brynhildes Fostersader, ogsaa i de ældre Sange: Harbard eller Odin siges at have lært sine hvasse, spottende Ord af de Gamle i Heimers Skove, i **Heimis skógum**[1]); disse Ord ere vel meget forskjellig fortolkede, da man har oversat **heimis**, som om det var Ejef. af **heimr**[2]); men at Ordets Form er *heimir*, og at dette er et Navn, synes et andet Sted[3]) aabenbar at vise, hvor **Rögnir ok regin riðu at rann heimis**, til Heimers Bolig. Med denne Heimer bør da ogsaa jævnføres Bjovulfsdrapes Hama[4]) og den hos Saxo[5]) omtalte saxiske Kæmpe, som han lader overvindes af Stærkodder. I Slutningen af Vølsungasaga (Kap. 43) drager Heimer med Sigurd Fofnersbanes Datter Aslaug, der er skjult i en Harpe, vidt over Land, og kommer med hende omsider

---

[1]) Harbarðsl. Str. 42—43.

[2]) I Edda Sæmundina oversættes de ved *habitaculorum umbras*, og forklares *umbrosa habitacula*, saa at i heimis skógum skal staa for í skóga heimum; men denne Omsætning er vel kunstig.

[3]) Hrafnag. Oðins. Str. 10.

[4]) Jf. Grimms Heldensage, S. 17.

[5]) lib. 6, S. 106.

til de nordiske Lande, nemlig til Spangerhede i Norge; deels er anbetdan i senere Sagn, hvorved den mærkelige Fortælling om Wølsungerne er knyttet til Regner Lodbrogs Historie.

Denne Blanding af ældre og senere Sagn, denne Overførelse af germaniske Slægter til Norden, for hvilket der vel kan ligge nogen historisk Hovedsandhed til Grund, men som dog ved senere Forandringer er meget forvanskes, gjør især Forklaringen vanskelig. Netop saaledes finde vi ogsaa de Menneskenes Ætter, som Hyndluljóð anfører¹), og der som saadanne maa tænkes som forskjellige fra Guderne eller Gudefolket, henflyttede til Norden, hvor de anføres som stammende fra Sønner af Halfdan den gamle²); og kun en omhyggelig Sammenligning imellem de nordiske og tyske Sagn kan lede til at bestemme, paa hvilket Sted de oprindelig have hjemme; saaledes er f. E. Vidolf, fra hvem Valerne stamme³), rimeligvis den Vidolf Mittumstang, d. e. med Stangen, som er Jætten i Vilkinasaga og flere tyske Sange.

Den afgjorte Kjendsgjerning, at Aselæren har været udbredt i den nordlige Strækning af Tydskland, hvorved den nødvendig maatte komme i Berørelse med flere til de gotiske Stammer grændsende Folkeslag, som Huner (de senere Vender) og Valer (Galler, Kelter), og de enkelte Levninger, der endnu findes i Eddaerne af denne Forbindelse, berettiger os vel til den Formodning, at mange Dunkelheder her vilde opklares, hvis man ret kjendte disse Folks

¹) Str. 11. 24—26.

²) Snorraedda, S. 192.

³) Hyndluljóð, Str. 32.

Forfølning og Gudsdyrkelse i de ældste Tider. Den meste Aandsdannelse maatte udentvivl de keltiske Stammer have, men som overvundne maatte de ved Siden af Asefolket staa i Skygge, og betragtes som et fjendtlig fremmed Folk, der (ligesom Vanerne i Edda) kun ved Tvang kunde bevæges til at meddele deres ophøiere Viisdom. Uagtet da meget fra dem optoges i Asalæren, saa udtalte dog Hadet imellem begge Stammer sig endog til de senere Tider saa stærkt, at vælsk og falsk endnu den Dag i Dag i Nordboens Mund ere enstydige.

Disse Bemærkninger i Forbindelse med de forhen anførte Beviser for Goternes Ophold i Germanien, vise, at der i Eddaerne indeholdes adskilligt, hvis rette Forklaring først kan erholdes ved Oplysninger fra de nordtydske Folks Landsbeskrivelse. Denne er i den ældste Tid dunkel; men hvor uvis end Oprindelsen kan være til mangt et enkelt Steds Navn, saa finder man dog saa mange Overeensstemmelser og Hentydninger til de i Edda forekommende Navne og Folk, at umulig alle kunne være tilfældige. Som Exempler nævnes: Balder regjerede i Westfalen, og man finder ogsaa her Stedet Baldrichesvich, som menes at være opkaldt efter ham[1]). I de Egne, hvor de gamle Saxer, der bleve undertvungne af Karl den store, havde deres fornemste Gudesæder, finder man et Asseburg og en efter samme opkaldt Familie; i Nærheden af Horohusun, et af de ældste Folkesæder, en Wodenthal[2]). Paafaldende er her Navnene As og Odin; begge kunne imidlertid forkla-

[1]) Langeb. Script. 1 D. S. 356; Suhm, 1 D. S. 137.
[2]) Wigands Arch. für Gesch. u. Alterthumsk. Westphalens, 1 B. S. 34, 89.

res saa, at alt Hensyn til de nordiske Guder falder bort, hvilket især skjønnes af Oprindelsen til Navnet paa Odenwald ved Maynen[1]); derimod kan der neppe tvivles om, at Horohus er det samme som harahus, der atter udledes af det oldtydske *haruh* eller *haruc*, oldnord. *hörgar*, Alter[2]). I samme Egn synes Byen Münsters gamle Navn Mimagard, Mimigardeford at indslutte Navnet Mimer. Men endnu vigtigere bliver Betragtningen af de i disse nordtydske Landstrækninger boende Folk: Nordligst boede Friser, Daner, Huner, Oldsaxser[3]); længer nede Waler, Franker og Burgunder; de tvende sidste Navne findes endnu i Burgunthart og Frankonothal ved Worms[4]). Flere af disse Folk ere historisk bekjendte; men om de mindre bekjendte og deres Forhold til de i Edda nævnte ere nogle Bemærkninger nødvendige. Et af de frisiske Folk hed Chauci; heri have nogle troet at finde Navnet paa Slægten Gjukunger. Et af de mest omtvistede Folk ere Hunnerne, Hunerne; de have en Gang udgjort Grundbefolkningen i en Del af Nordtyskland, svare omtrent til Nordboernes Jætter, og tabte sig tilsidst i Franker og andre Folk, men om deres Oprindelse ere Meningerne meget delte; de kunne enten antages for et oprindeligt Folk, og herfor taler de efter dem opkaldte Hunnebedder, og mange Steder, som Hunne, Hunbech i Westfalen, Hünen-

---

1) See v. Ledebur, Das Land u. Volk der Bructerer, S. 57—58.

2) Grimms D. Rechtsalterth. S. 794.

3) See om disse Steder af Beda anf. af v. Ledebur ovsanf. Skr. S. 279—280.

4) Grimms Heldens. S. 66.

gau i Grœningen[1]), eller Navnet er først fremkommet ved de asiatiske Hunners Indfald og fra dem optaget i Folkesange. Naar de nordiske Kvener antages at være det samme som Huner eller Hunner, der efterhaanden trængte op igjennem Rusland, gik over den botniske Bugt og besatte Landstrækninger i det nordlige Sverrig, hvor Hunnavældi omtales, saa maa dog dette være skeet længe for Attilas Hunner trængte ind i Europa. En Sidegreen af saadanne Kvener kunne da ogsaa være trængte frem imod Vesten, og disse vilde da være de saakaldte frankiske Huner. Derimod er det lidet sandsynligt, at de nordiske Huner eller Kvener fra det gamle Kvenland af skulde være gaaet ned igjennem Dalekarlien, Værmeland, Vestergothland og Halland, og derfra enten over Østersøen eller igjennem Jylland til Grændserne af Frisernes og Frankernes Land. Navnene Hunehals og Hunestad i Halland, samt lignende i Jylland ere neppe nok til at bekræfte en saa dristig Gjetning. Snarere maatte man tro, at Huner, Chuner eller, som de formedelst den tilfældige Lighed med Ordet Hund ogsaa kaldes, Hundingen, have været et oprindeligt Folk i Tydskland, hvor man mener at Hunsrück eller Hundsrück har været deres sydlige Grændse, at det er dette Folk, som formedelst dets Navn har givet Anledning til Fablerne om Folk med Hundehoveder, o. desl., og at dette Navn endelig er kommet til Norden i den senere Tid som Navn paa et Fabelfolk, thi hverken Huner eller Hunevælde i Norden selv omtales førend i de fabelagtige Sagaers Tid[2]).

---

1) v. Ledebur, S. 56. 72. Suhm, 1 D. S. 156.

2) Jf. om dette Folk Gråberg de Hemsö Doutes et conjectures sur les Huns du Nord.

Efter Floden Waal have rimeligvis Walerne Navn; men dette findes ogsaa flere Steder i Nederlandene; de senere Walloner kaldes ogsaa Walser eller Walliser, ligesom Walliserne i Britannien; en Green af dem, Helvetierne, boede en Gang imellem Rhin og Mayn, og vandrede siden mod Østen; rimeligvis har denne Stamme da efterhaanden strakt sig fra Nordsøen til Schweitz, hvor man i Churwallen finder Folket Walcher, Søen Walchensee o. lign.; ja man finder endog her Atles Navn i Hetzelinsau eller Etzelzell, anlagt i Midten af Floden Linth¹). Endnu flere Oplysninger om de i Edda nævnte Steder erholdes, naar man betragter Egnene omkring Rhinen saaledes, som de vare i Middelalderen: I Ripuariernes Land finder man vestenfor Rhinen tæt ved Cölngau en Landstrækning Gau Nievenheim; Ligheden med Niflungernes Navn er paafaldende. Følger man Rhinen op til Waal, saa findes østenfor Rhinen Gau Leomerike. Nordøst herfor udbreder sig en anselig Landstrækning, der deels gaar ind i Frankernes, deels i Saxernes Land, kaldet Hamaland; sin Oprindelse skylder dette Navn til et gammelt Folk Chamaver eller Chamaven; men paafaldende er ogsaa Ligheden af dette Navn med den nys omtalte Hama eller Heimer. Imod Norden, ligger østenfor Yssel Ysselgau; denne Landstrækning, som har Navn efter Floden Yssel, kaldtes ogsaa Ysalandia, Islant eller Salland (de saliske Frankers Land), og strakte sig en Gang heelt ned til Hamaland, og nordpaa over hele det nuværende Landskab Over-Yssel. Nordøst for Franken ligger endelig Nordland, et Navn der ligefrem er opstaaet

---

¹) Die Schweiz in ihren Ritterburgen hist. dargestellt. 2 B. Chur. 1830. S. 248—249.

som Modsætning til det sydligere liggende Suderland. Baade Island og Nordland ere mærkelige, fordi de vise, hvorledes tyske Navne kunne være overførte til Norden, som om de det havde hjemme[1]).

26. Sammenligner man med Foregaaende Beretningerne i selve de eddiske Digte, saa vil man let overtyde sig om, at de Lande, der i disse omtales, maa søges udenfor Norden og i den nordlige Del af Nederlandene og Tydskland.

Baade nordiske og tyske Sagn stemme overens i, at Volsungernes Rige hørte til Hunaland, og at dets Beherskere vare en hunisk Slægt; det maa have strakt sig henimod Rhinen, men tillige højt op i Nordtydskland. Deres Rige var nemlig i Frakkland[2]); Sigurd kaldes hinn suðræni, ogsaa hùnskr og konùngr hinn hùnski[3]); men han var opfødt i Danmark, og kaldes derfor ogsaa víkingr Dana[4]). Efter Völsungasaga[5]) var Volsung Konge i Hùnaland, og gift med en Jætinde: Sigurd kaldes ogsaa her[6]) hinn hýnski konùngr. Efter Diderik af Berns Saga[7]) var Sigmund Konge i Jarlùngaland, en urigtig Læsemaade for Karlùngaland, Karolingien, altsaa samme Landstrækning, kun at et senere Navn er sat istedet for det ældre; og i eller ved hans Rige er den

[1]) See om de her anførte Landstrækninger v. Ledeburs nyaanf. Skr. die Bructerer med tilhørende Kort; og Monumenta Paderborn.

[2]) Sinfjötlalok.

[3]) Sigurðarkv. 3, Str. 4. 8. Atlamál, Str. 98.

[4]) Helreið Brynh., Str. 10.

[5]) Kap. 2. [6]) Kap. 31. [7]) Kap. 139.

ske Svafaraskógr, Svabenskov. Endnu bestemtere angiver Nibelungenlied, at Sigvrits Fader Sigemund boede in Niderlanden bi dem Rine paa Borgen Santen[1]), nuværende Xanten i Hertugd. Cleve i Westfalen; Sigvrit kaldes der helt von Niderlant[2]), og Sigvrits Moder Sigelint var Dronning af Niderlant.

Om Sigurd fortælles, at han, efterat have fældet Hundings Sønner, med Regin drager fra Hjalpreks Rige over høje Bjerge til Gnitaheiði, hvor han dræber Fofner[3]). Efter denne Daad rider han op paa Hindarfjall, og finder her, paa Vejen til Frakkland, Brynhilde[4]), hvorpaa han med hende begiver sig til hendes Fosterfader Heimer i Hlýmdalir[5]). Kort fra Gnitaheiðr findes efter Volsungas.[6]) Aaen Busiltjörn. I denne Beretning er god Sammenhæng med de øvrige: Sigurd kommer nordfra, og drager sydpaa til Volsungernes Rige ved Rhinen. Islænderne selv angive ogsaa bestemtere Beliggenheden af denne Gnitahede: Imellem Paderborn og Mainz, som ligge fire Dagsrejser fra hinanden, ligge to Landsbyer, Horus og Kiliander, og der er Gnitaheiði, hvor Sigurd dræbte Fofner[7]. Om de forskjellige Meninger om disse Steder kan man efterse Werlauffs Anm. til dette Sted; i Hovedsagen gaa de ud paa, at de nævnte Landsbyer ere at søge

---

[1]) Vers 77—80. [2]) Vers 481. [3]) Fafnism. [4]) Brynhildarkv. 1. [5]) Helreið Brynh. Str. 7. [6]) Kap. 14.

[7]) Werlauff Symb. S. 16 efter et Itinerarium fra Midten af det tolvte Aarhundrede. Samleren, der har haft sydlige Sagn for sig, anfører imidlertid ogsaa, at den Ormegaard, i hvilken Gunnar blev sat, efter nogle Mænds Sagn laa i Lúnu söndum, hvorved Sagnet rykkes over til Italien.

i Westfalen; efter Grimm[1]) er Horns det Horshus, som laa ved Foden af Eresburg (Stadthagen), hvor de gamle Saxers Irmenseul menes at have staaet, og som atter laa i Nærheden af Saxernes gamle Borg Brunesberg ved Weseren. I alt Fald er det aabenbart, at den Egn, de Gamle have sigtet til, er Strækningen omkring ved Paderborn, og een af denne Egns mange Kilder kan det da have været, som Fofner søgte hen til; ligesom ogsaa en stor Hede, Sintfeld, fandtes sammesteds vestenfor Paderborn og nordenfor Stadtberg; at Mimers Navn fandtes i nuværende Münster, er allerede foran bemærket[2]). Alt dette synes at vise, at der i denne Egn i Westfalen var et Sæde for en gammel keltisk Gudsdyrkelse, som siden, i det mindste for en Del, optoges af Saxerne, og maaskee fra dem er gaaet over til Norden.

Hindarfjall er et saa almindeligt Navn, at det kan gjenfindes mange Steder[3]); nærmest i Beliggenhed er nuværende Bjergfæstning Hindeneburg i Stiftet Paderborn[4]); et Brunehildestein findes paa Feldberg i Hessen ved Homburg vor der Höhe[5]). Hlymdalir er ligeledes et almindeligt Navn; temmelig nær ved Snitahede ligger Amtet Limberg i Grevskabet Ravensberg, i Nærheden af Oldendorf et andet Limberg, hvorpaa der har staaet en gammel Borg, og hvor der haves Sagn om Smeden i Nord-

---

1) Heldensage, S. 41.

2) See ogsaa disse Steder i Monumenta-Paderbornensia med tilhørende Korter.

3) Flere saadanne angives i Edda Sæmund. 2 D.

4) Wigands Archiv, 1 D. S. 90.

5) See herom Suhm, 3 D. i Tillæggene til 1ste Dels S. 282.

hemmern[1]); San Loomrike, Hymrige, er nys anført (S. 255); men Læsemaaden er tvivlsom, da der for Hlýmdalir maaskee skal læses Heymdalir; i Nibelungenlied hedder nemlig Heimers Bolig efter hans Navn Heimburg, der, efter Sammenhængen i denne Sang, er nuværende Haymburg i Østerrig paa Grændsen af Ungern.

27. Niflungernes første Stamsæde bestemmes ikke, da de siden tabe sig i Gjukungerne, som kaldes Niflúngaætt[2]). Disses Rige laa sydligere end Hindârfjall og Heimers Hjem, men ikke meget langt derfra[3]). Slægten var gotisk, enten burgundisk eller forenet med en saadan: Gjukes Arv og Gota mengi, Goternes Folk, sammenstilles[4]); Gudruns Moder Grimhilde kaldes götnesk kona, gotisk Kvinde[5]); Gunnar kaldes Niflúngr[6]), og Gotna þjóðan, Goternes Konge[7]). Niflungernes Rige laa nær ved Rinarfjöll, Rinbjergene[8]); til at bestemme Beliggenheden kan maaskee og bidrage det Tillæg, at blandt de Ting, Grimhilde vil give Gudrun, er den faldne Fyrste Lodvers Sale, rimeligvis et undertvunget Naboland, samt Vinbjörg og Valbjörg[9]). Efter Volsungasaga ligger

---

[1]) See disse Sagn i Westphäl. Provincialblätter 1 B. 4 H. S. 61—62.

[2]) Brýnhildarkv. 2. Str. 16.

[3]) Fafnismál, Brýnhildarkv. 1.

[4]) Brýnhildarkv. 2, Str. 8.

[5]) Guðrúnarkv. 2, Str. 16.

[6]) Atlakv. Str. 26.

[7]) Sst. Str. 21.

[8]) Sst. Str. 18. 28.

[9]) Guðrúnarkv. 2, Str. 25. 34

Gjukes Rige sønden for Rin, og Gudrun fører derfra til Brynhildes Borg[1]); Brynhilde og Gudrun komme i dette Rige i Trætte ved Rin[2]). I Didrik af Berns Saga[3]) er Gjukungernes Sæde Borgen Vermintsa (Worms) i Niflúngaland. I Nibelungenlied ere Nibelungerne, efterat Nibelungenhort er kommen til Worms, Borgondernes Ledsagere og blandes endelig ganske med dem; Nibelungenlant ligger 100 Raster og mere fra Isenlant eller Islant[4]); Gunther (Eddas Gunnar) er Borgondernes Konge, og bor i deres Hovedstad Wormetz bi dem Rine[5]). Paa Grændsen af Nibelungernes Land er Norweg, hvorhen man red fra Wormetz i tre Uger[6]). Sagnet er her forskjelligt fra det nordiske: Niflungerne gjemme Skatten; Sigfrid erobrer deres Land og den.

De gotiske Folk, som her omtales, kunne være Gepider, da disse efter Historien fordreve Burgunderne, i hvis Kongenavn Gifica, Gifca maaskee Navnet Gjuke ligger. Det gamle Navn paa Landstrækningen omkring Worms er Wormesfeld. Efter Historien boede Burgunder her i Egnen omtr. Aar 370. Byen Worms ligger sydligere, end Xanten, men ligeledes ved Rhinen. Man er saaledes i Stand til at drage en endog temmelig bestemt Grændse imellem det ældste Húnaland, dets sydligere Del Frakkland og Gjukungernes Rige. Baade Weinberg og Waldenburg findes i Franken, hvor Lodver (Clodio) kunde have regjeret; men iøvrigt ere disse Navne ogsaa almindelige.

---

1) Kap. 25, jf. Kap. 26.
2) Kap. 28. 3) Kap. 332.
4) Vers 1951. 5) Vers 21. 6) Vers 2970—71.

28. Budlungernes Slægt var valsk, men udbredte sig over en stor Del af det nordlige Tydskland. Atles Søster Brynhilde var fra Valland[1]); hans Kone Gudrun kaldes valnesk, d. e. völsk, vif, valsk Kvinde[2]). Budles eller Atles Rige laa nordenfor Gjukungernes, thi Oddruns Fader sagde paa sit Yderste, at hun skulde giftes *suðr*, sønderpaa, med Grimhildes Søn eller Gunner[3]). Imellem Atles og Gjukungernes Rige laa Myrkviðr, og nordenfor denne Húnmörk; ogsaa Danpstaðir hørte til hans Land[4]). Men efter en anden Beretning maatte man paa Rejsen fra Niflungernes Land til Atles sejle over Limafjörðr[5]). Atles Mænd kaldes vinir Borgunda, Burgundernes Venner[6]) formedelst Forbindelsen med Niflungerne; hans Borg indsluttede suðrþjóð[7]); Þjóðrekr, som opholder sig hos ham, kaldes Þjóðman, Konge over Þjóð[8]), og der nævnes tillige som en nærboende, maaskee undertvungen Konge, Saxi, Suðrmannagramr[9]); fra Atles Rige red man til Mornaland, som hørte til Húnaland[10]). Oddrun opholdt sig hos en Konge, Geirmund,

[1]) Helreið Brynh. Str. 2.

[2]) Gudrúnarkv. 2, Str. 36.

[3]) Oddrúnargrátr, Str. 14.

[4]) Oddrúnargr. Str. 23. Atlakv. Str. 3. 5. 13.

[5]) Atlamál, Str. 3. 4. 29—35; jf. Völsungas. Kap. 34, hvor der fortælles om Vinge, at han steg paa Land, og Kap. 35: at Gjukungerne først sejlede og derpaa rede til Atles Borg.

[6]) Atlakv. Str. 19.

[7]) Sst. Str. 14.

[8]) Guðrúnarkv. 3, Str. 3.

[9]) Sst. Str. 6.

[10]) Oddrúnargr. Str. 1. 2. 4.

hørte her Gunnars Harpespil fra den Hlésey, og sejlede over for at frelse ham[1]). Efter Didrik af Berns Saga er Attilas Fader Osid Konge i Frisland; først Sønnen Attila indtager Hunaland[2]), og tager da sit Kongesæde i Susa, som nu kaldes Susak, en urigtig Læsemaade for Susat, d. e. nuværende Soest i Vestfalen[3]); en stor Skov gjør Grændsen imellem Danmark og Hunaland[4]); en anden Skov, Falsterskov, nævnes imellem Danmark og Saxland[5]); i denne ligger, i Osantrixes Rige (Danmark) og tæt ved Hunaland, Stedet Marsteinn, som man antager for Marstein imellem Oldsaxen og Hameln[6]). Naar Nifslungerne rejse til Atle i Hunaland, komme de først til det Sted, hvor Dyna og Rin forene sig; derved er Vandet Möre[7]); om Natten tage de ind til Rodingeir i Bakalar, og komme endelig til Susa, hvorved Borgen Sporta ligger[8]). I Nibelungenlied er Etzels Rige Heunenland; Folket kaldes Hiunen, Heunen, Hüner; Gunthers Kone Brunhilt er vel endnu Dronning i Isenlant, og bor paa Borgen Isenstein; men iøvrigt er Sagnet aldeles blandet med det om Attila og hans Hunner, og Huneland ligger imod Sydost over til Ungern: Atles Borg, Etzelnburg, er nuværende Ofen i Ungarn, og Bakalar, Bechelaren, nuværende Pechlern i Østerrig ved Donau.

Efter de ældste Forestillinger havde derimod Atles Slægt sin Oprindelse fra Valland, nuværende Holland og Frisland. Her var Atles og hans Søster Brynhildes Riger. Mod Norden strakte dette Valland sig op til Saxerne, der

---

[1]) Sft. Str. 28—30.
[2]) Kap. 62. [3]) Kap. 63. [4]) Kap. 70. [5]) Kap. 89.
[6]) Kap. 80. [7]) Kap. 337—338. [8]) Kap. 342—344.

vel endog tildeels være indlemmede deri; med Sanden indbefattede det Gallandet, Isalandia eller Landet ved Yſſelmundingen (Isalmóða); dette er Brynhildes Isenlant eller Islant; ved Yſſel laa flere Borge med Navnene Yſſelburg, Yſſelstein. Herfra strakte hun sit Herredømme ind i Westfalen, hvor hun træffer Sigurd. Hvis Atle, som der berettes, var fra Frisland, saa hørte Grøningen til hans Rige, og Tillægget til Sangen om ham, hin grenlenzka, sigter da snarere hertil, end til noget nordisk Grenland, ligesom Islant upaatvivlelig intet har at gjøre med det nordiske Island. Herfra udbredte han efterhaanden sit Herredømme mod Østen og Syden. I Historien finder man ogsaa noget Spor til saadanne mægtige frisiske Stammer, da Chaukerne, som vare en saadan, 368 fordreve de saliske Franker fra Gallandet.

Det Land, han undertvinger kaldes Húnaland, Folket Húnir. Den ældste Form af dette var rimeligvis Hjúnir; og det er en besynderlig Tilfældighed, hvis det er et Tilfælde, at dette Folkenavn findes i nordisk hjón, Træl, paa selvsamme Maade som tröll gjenfindes i træll, Træl, og Vendernes Navn gik over til Navnet Slave. I alt Fald er det tydeligt, at dette Hunaland mod Vesten berørtes af Valland, at tilgrændsende Folk vare Longobarder, Franker og Saxer (Lángbarðar, Frakkar, Saxar)[1]), og at det strakte sig fra Westfalen af over imod Måhren, der forhen strakte sig længer mod Vesten end nu[2]). Hovedstaden Soest i Westfalen er et bekjendt Sted; Húnmörk, Huneskoven, har et tilsvarende Navn i det forhen anførte

[1]) Guðrúnarkv. 2. Str. 19, jf. Völsungas. Kap. 31.

[2]) Jf. ogsaa Suhms Krit. Hist. 3 D. S. 79–80.

Humbech, Hunebek; Folkenavnet Þjóð findes i den bekjendte Teutoburgerwald og i Staden Detmold eller Dietmal, oldn. Þjóðmál[1]); Mornaland kan, hvis Læsemaaden er paalidelig, være det måhriske Rige, Ottars Moroaroland, som grændsede til Atles Hunaland, eller Distriktet Marne i Hunsingov. Ved Límafjörðr og Hlésey kan der naturligvis ikke tænkes paa de bekjendte Steder i Norden af samme Navn; mange lignende Stedsnavne findes i Nordholland og i Nordtyskland, f. E. Leer i Ostfriesland, og i det Münsterske; Limfjord kunde anvendes paa flere af Rhinens Arme. Overhovedet kan bemærkes, at mange Sagn fra disse Egne, der ogsaa oprindelig have været beboede af keltiske Folk, kunne være komne til Norden; med de Glæsisvellir, der lægges i Hunaland, har det sikkert været Tilfældet, da derved næppe kan forstaas andet, end de Glasøer (Glessaria) ved Mundingen af Elben og Weseren, som vare rige paa Rav.

29. De øvrige nordligere Landes Beliggenhed angives ikke nøjagtig: Der nævnes Goðþjóð, hvor Jørmunrek var Konge[2]), og hvorhen Hamder og hans Brødre rede over Bjerge[3]), og hvor Hjalmgunnar blev fældet[4]); det var altsaa et gotisk Rige nordpaa ved Østersøen. Men i de senere Sagn taber dette sig i Fabel, da f. E. efter Didrik af Berns Saga[5]) Ermanrek endog er Konge i Pulien (Appulien) og Rom hører under hans Herredømme; Sagnet er

---

[1]) Jf. Grimms Rechtsalterth. S. 746.

[2]) Guðrúnarhvöt, Str. 8. 15.

[3]) Hamdism., Str. 11.

[4]) Helreið Brynh. Str. 7.

[5]) Kap. 84.

da, som vi ogsaa forhen saae ved Lúnusandr, trukket helt over til Østgoterne i Italien.

Om Beliggenheden af Danmörk gives der heller ikke tydeligere Bestemmelser, end at det laa imod Norden og langt borte fra de øvrige Riger[1]). I Nibelungenlied forbindes Folket die Tenen og Landet Tenelant eller Tenemarche snart med Thüringen, snart med Saxland. Maaskee menes der danske Strækninger nordenfor Elben, som Dänischwald. Heller ikke Beliggenheden af Eylimes og Hundings Riger lader sig af selve de eddiske Digte nøje bestemme.

Betragter man da endnu en Gang Sangene om Atle og hans Huner, saa erholdes næppe andet Resultat, end at Hunerne have været en i det nordlige Holland og Tydskland oprindelig Folkestamme, at der om denne og nogle af dens Konger have været Digte og Sagn i Omløb, som i den senere Tid ere blevne overførte paa Attilas Hunner, ja endog paa Egne i Italien, og saaledes tilsidst have tabt sig i Fabelens Egne.

30. I Forbindelse med Sangene om Volsungerne staa de tre Sange om Helgerne. Ogsaa disse have uden Tvivl oprindelig hjemme i Syden, men Sagnene maa tidlig være komne til Norden, og der lokaliserede. Til Syden henviser Slægten Hegelingerne, der stamme fra Hagal, og Omlungerne, der stamme fra hans Søn Hamal (Amala, Saxos Humble), Nibelungenlieds Amelun-

---

[1]) Hovedstederne ere: Sinfjötlalok og Sigurðarkv. 2; Guðrúnarkv. 1. i Slutningen, jf. Guðrúnarkv. 2. Str. 12—13; Guðrúnarkv. 2. Str. 36 og Völsúngas. Kap. 31.

ger, eller den ostgothiske Stamme Amalerne, der siden er historisk bekjendt i Lombardiet (Ömlungaland)[1]).

Hvad de i disse Sange forekommende Stednavne angaar, da maa det for enhver være særdeles paafaldende, at der opregnes en saa overordentlig Mængde, og at man dog ikke er i Stand til, uden at tage sin Tilflugt til løse Gisninger, at angive i hvilket Land de findes. Den Forklaring, man over alle de enkelte Steder har forsøgt at give, kun efterlæses hos Suhm og endnu fuldstændigere i Edda Sæmundina, 2 D.; den kunde let forøges med endnu flere Gisninger, som dog næppe vilde føre til noget. Resultaterne synes at blive: I Sangen om Helge Haddingeskate omtales to Hovedriger, Norvegr og Svafaland, som adskilles fra hinanden ved høje Fjelde og dybe Moser (Str. 5); det første synes da at betyde Norge, og saaledes have Samlerne af Eddadigtene ogsaa ment, da Hedin derfra drager *suðr á lönd*, til de sydlige Lande. Men da Svafaland aabenbar viser hen til Syden, og der ikke i eller ved Norge findes noget saadant Land (det højeste man kan finde er en Svafuvik i Rogaland), saa er det rimeligt, at ogsaa Norvegr her ikke er andet, end en Overførelse af Nibelungenlieds Norweg (Nordgau) eller det forhen anførte Nordland, og senere er forblandet med det nordiske Norge. Sangene om Helge Hundingsbane indeholde Sagn, der ligeledes tidlig ere anvendte paa Norden[2]);

---

[1]) Herom kan eftersees Grimms Heldensage, hvor Sagnene findes samlede, og Mones Quellen u. Forsch. z. Gesch. d. teutsch. Lit. u. Spr., 1 B. hvor der handles om Hegelingerne, der ansees for en nordfrisisk Slægt, S. 100—102.

[2]) Jf. Kong Svarinus i Gotland hos Saxo, lib. 2; Kongerne

ogsaa adskillige af de nævnte Steder have Lighed med Steder i Sjælland, Vestergotland og det nordlige Jylland; som Hringstaðir, Ringsted, Himinfjöll, Himmelev (Himmelhøje), Hátún, Tune, i Sjælland; Sevafjöll, lig. Sævadal, Sávasjó, o. fl. i Vestergotland; Vandilsve og Vígdalir, Vendil og Wig i Nørrejylland. Men selv om man vilde tilstaa Ligheden af endnu flere Navne, end disse, saa ere derved endnu ingenlunde alle Vanskeligheder hævede; man maatte fornemmelig kunne paavise en dansk Hovedstad Brálundr med de derved liggende Himinfjöll; det maatte oplyses, hvorledes Høgne kan være Konge i Jylland, naar der berettes, at et ridende Bud sendes til ham fra Kong Hoddbrodd i Østland (1 Sang, Str. 50—51); samt hvorledes han overhovedet kan være nogen nordisk Konge, da hans Datter kaldes *dís suðræn* (ff. Str. 16—17), et Udtryk, der ellers ikke forekommer om nordiske (*norrænir*) Slægter. Det er da ikke usandsynligt, at mange af Stedsnavnene i disse Digte ere blotte Appellativer, som himinfjöll, de høje Fjelde, hvis tilsvarende man kan finde næsten i alle Lande, og at andre ere Overførelser af tyske Navne, som Hiddensee (Heðinsey), Lackenitz (Lágunes), Düsterholt (Myrkviðr), Floden Seeve (Sevafjöll), o. lign.

31. Til Oplysning af det foregaaende maa vi endnu medtage Hervararsagas Beretning om nogle af de her omtalte Lande. Efter denne Saga blev Heidrek Konge i Reiðgotaland, hvorved flere Haandskrifter tilføje: det kal-

---

Ring, Dag, Brage og Alf den gamle i Af Fornjóti, Kap. 2—3.

det nu Jótland, Jylland[1]). Ovenfor Reidgotland, der ogsaa kaldes Gotaland og Goðþjóð[2]), laa Húnaland eller Hundland, hvor Kong Humle regjerede; det kaldes ogsaa Humlaland[3]). Et tredie Rige var Saxland[4]). Skoven Myrkviðr laa paa Grændsen af Reidgotland og Hunaland[5]) Hovedstaden i Reidgotland hed Dampstaðir (hos Verelius Dapstaðir), den laa i Arheimum, som nogle kalde Einarhèrað eller Ernarhèrað; efter andre hed selve Staden Arheimar. I Reidgotland laa, men i det mindste en stor Dagsreise fra Hovedstaden, Hávaðafjöll eller Harvaðafjöll, hvor Heidrek blev dræbt af sine Trælle, hvilke Sønnen Angantyr forfulgte og endelig fandt ved at følge Floden Greipá eller Gripsá eller Grafá[6]). Heidrek hærgede efter paa Garderige, og fik til Medgift med Prindsessen af Garderige Vindaland eller Vindland, som ligger nærmest ved Reidgotland[7]). Det store Slag imellem Kong Angantyr i Reidgotland og Kong Hløder i Hunaland stod ved Dylgia eller Dyngia (i Dylgindalir) paa Dúnheiði under Jössur-, Josur- eller Jasarfjöll[8]). Endelig tilføjes, vistnok efter en senere Randglosse, at Reiðgotaland og Húnaland kaldes nu Þyskaland, hvilket regnes for tolv saadanne Kongeriger som Norge[9]).

Schwarz[10]) har fundet de fleste af disse Steder i nuværende Pommern: Arheimr er nemlig Arhens-Hoop

---

[1]) Han fejler herfra til Risaland med Hovedstaden á Glæsisvöllum (Kap. 10—12), men dette er et rent Fabelland.

[2]) Kap. 17 og Verserne i Kap. 16.

[3]) Sst. [4]) Kap. 13. [5]) Kap. 17. [6]) Kap. 16.

[7]) Kap. 14. [8]) Kap. 18. [9]) Kap. 20.

[10]) Einleitung zur Geographie Norderteutschl. S. 19—22.

paa Halvøen Dars, hvor Hertugerne af Wolgast i det fjortende Aarhundrede for den bekvemme Beliggenheds Skyld anlagde en Handelstad; Danpstaðir vilde da være Godset Deppenstorf i Nærheden af Landsbyen Pantlitz; Dylgia er Dolgen i Nærheden af Flækken Richtenberg; Jösurfjöll ere ved Landsbyen Jeser, der ligger i en bjergig Egn. Fremdeles bemærker Schwarz, at de saakaldte Hünengräber endnu ere Minder om det forefaldne Slag, og Hervararsaga[1]) siger ogsaa, at man endnu den Dag i Dag seer Mærke til Højene; at Gripsá findes ved nuværende Gripswalde; at Kong Hildebrand efter pommerske Krøniker har regjeret over disse Egne, og denne Konge nævnes som Konge i Reidgotland paa Harald Hildetands Tid[2]); hvortil endnu kan føjes, at den i Hervararsaga omtalte Gest hin blinde, der i flere Haandskrifter kaldes med den besynderlige Form Gestumblindi, maaskee er samme Navn som Gestimuizel, der regjerede over Rügerne og en Del af Meklenborg[3]). I Følge disse Bemærkninger maatte altsaa Reidgotland have strakt sig langsmed Kysten ikke blot af nuværende Holsten, men ogsaa helt om til Kysten af Pommern; Vindland laa da østen derfor over imod Garderige; og Hunaland derimod sydvest derfor igjennem Meklenborg og tilgrændsende Lande. Men man vil let skjønne, at Landene herved rykkes noget vel langt mod Østen. Vindland grændsede nemlig ikke til Garderige, men laa længer mod Vesten, og Reidgotland bliver da en Del af Holsten og Jylland. Dette antager ogsaa Arngrim

---

1) Kap. 20.

2) Sögubrot af fornkon., Kap. 5.

3) Schwarz, ans. St. S. 30.

Jonsen[1]), i det han holder sig til de Gamles egne Angivelser om Reidgotland, at det er Jylland, og han sætter uden Betænkning Danpsted i Jylland. Efter hele Sammenhængen synes ogsaa Skuepladsen for de omtalte Begivenheder at begynde ved den sydlige Del af det Slesvigske, hvor det ved Danevirke bekjendte Arenshärde da maaskee snarest er Ernarhèraδ, og derfra at udbrede sig over de mod Syden tilgrændsende Lande. Dampstaδir var da ved Godset Dampe i Landet Schwansen, og Heidreks Rige strakte sig ned over Dänisch Wald.

Man har imidlertid været kløgtig nok til at finde de her anførte Stedsnavne paa endnu mange andre Steder. Suhm fandt det rimeligt, at der ved Reidgotland menes Landene ved Dünafloden[2]); og ældre svenske Lærde have fundet næsten hvert Navn igjen i de svenske Nordlande[3]). Saa aaben er Gjætningens Mark. At betræde denne videre, lønner sig ikke; Hervararsaga bestaar af en saa forvirret Blanding af gamle Sagn, at der ikke kan tilvejebringes fuldkommen Enhed i dens geografiske Forestillinger[4]).

32. Efter saaledes at have betragtet de vigtigste Kilder, forsøge vi at meddele en Oversigt af de europæiske Lande udenfor Norden, dog nærmest ved samme, saaledes som de Gamle maa antages at have forestillet sig deres Beliggenhed.

Til de ældste Forestillinger hører uden Tvivl den om Svíþjóδ hin mikla eller hin kalda, som vi kjende især af Snorre. Den nordlige Del deraf var ubeboet formedelst Frost og Kulde, men for Resten var det delt i mange

[1]) Supplem. hist. Norvagr.

[2]) Krit. Hist. 3 D. S. 46. 57—58.

[3]) Björner Swea rik. hävd. åld. S. 70—71. 144—145.

[4]) See ogsaa P. E. Müllers Sagabibl. 2 D. S. 563—564.

Landskaber og Herreder med mange Slags underlige Folkeslag og mangehaande Tungemaal; der er Riser og Dverge og Blaamænd, samt frygtelige store Dyr og Drager[1]); det kaldes ogsaa Goðheimar[2]) i Modsætning af Mannheimar eller Sviþjóð i Sverrig. De Gamle selv sige, at det er det samme, som Cithia, Skythien[3]). Det strakte sig ind i Asien, thi efter Rasks træffende Bemærkning er Snorres Beskrivelse over dets sydøstlige Folk aldeles passende med asiatiske Folk: ved Riserne mener han nemlig de store Tartarer, ved Dvergene Kalmukker, ved Blaamænd Mongoler. Senere findes Folkenavnet Tschuder i en Del af dette Sviþjóð, nuværende Estland. Det betegner altsaa den store Landstrækning, som Aserne for en Del gjennemvandrede paa Vejen til Norden, eller hele det gamle Skythien og Sarmatien.

Anderledes forekommer Navnet i de senere fabelagtige Sagaer; da nemlig den sydligere Del blev beboet af kultiverede Folk, saa fandt Fabelen kun Tumleplads for sine Opdigtelser højt oppe mod Nord, og det store eller kolde Sviþjóð henlagdes da østenfor de bekjendte nordiske Lande[4]). Kun i Vilkinasaga, som blander alle Lande, synes Sviþjóð at bruges om en Del af Tyskland, og altsaa at udstrækkes langt hen imod Vesten.

33. Det ældste Navn Goðþjóð og de senere Gotaland, Reiðgotaland og Eygotaland betegne de af Go-

---

[1]) Hkr. Ynglinges. Kap. 1.

[2]) Sst. Kap. 9.

[3]) 1 Sögubrot i Danasögur, Kap. 11.

[4]) See herom Garderiges Geografi i det følgende, samt om Sviþjóð overhoved Neikter de triplici significatione nominis Sviþjóð in hist. vet. Isl.

terne beboede Lande. Eftersom Goterne forandrede deres Bopæle og rykkede nærmere imod Nord, og endelig til Norden selv, flytter altsaa ogsaa Folkebenævnelsen sig fra Land til Land. Først betegnes derved Landene søndenfor Østersøen, længere imod Østen, ogsaa kaldte Goðheimar, og efterhaanden frem imod Vesten; saa at der ved Reiðgotaland, naar det skilles fra Jótland, forstaas Kyststrækningerne af Pommern, Meklenborg og Holsten, men efterat Aſelæren havde udbredt sig over Norden, selve Jylland, der kaldes Reiðgotaland eller det gotiske Fastland, modsat Eygotaland, de gotiske Øer, ligesom endelig hele Danmark kaldes med det fælles Navn Gotland. Beviisstederne herfor ere anførte foran (§. 3 og 4); hvortil endnu kan føjes Beretningerne om Ivar Vidfadmes Rejse fra Sjælland suðr til Reiðgotaland, jævnført med at Harald Hildetand efter hans Død bemægtigede sig Jótland, som hans Morfader Ivar havde besiddet[1]); samt om Delingen imellem Regner Lodbrogs Sønner, efter hvilken Bjørn Jernside fik Uppsalariki og hele Sviþjóð, Sigurd Orm i Øje Selundr, Skáni og Halland med mere i Norge, Hvidserk Reiðgotaland og Vindland[2]). Ved Reidgotaland kan her ikke forstaas andet end Jylland, der ellers ikke forekommer i Delingen[3]); ligesaa ofte forekommer imidlertid Jótland og Jútland[4]) uden nogen bestemt Angivelse af Forskjellen imellem disse Lande. Den her fremsatte Formodning, at det

---

[1]) Sögubrot af fornkon. Kap. 2—3.

[2]) Som tvivlsomt maa det i Ynglinges. Kap. 21 omtalte Reiðgotaland eller Gotland ansees, saalænge de enkelte der nævnte Steder ikke ere opklarede.

[3] Þáttr af Ragnars son. Kap. 3.

[4]) F. E. sst. Kap. 4.

ældre Reidgotaland strakte sig til Slien, hvor da det egentlige Jødland begyndte, bekræftes i øvrigt af Benævnelsen Vindlands; ligesom nemlig Goternes Navn efterhaanden udbredte sig over selve Norden, saaledes udstraktes Navnet Vindland fra Vendernes østligere Bopæle langs med Østersøen holt om til Slien, men ej videre, efterhaanden som disse Landstrækninger bleve besatte af vendiske Folk[1].

34. Húnaland, Hunaland (Amlungernes Land) og Hundland ere sammenblandede. De sidste bære Navn af Konger, Humle og Hunding, og deres Lande have efter Sammenhængen, hvori de forekomme, været Dele af Saxland. Hunalands Navn kan være opkommet efter at Hunnerne havde udbredt sig i Evropa; Strækningen følger omtrent Retningen af deres Udbredelse; men Navnet er i saa Fald kun overført paa en ældre Stamme. Alle Efterretninger stemme overens i, at lægge dette Hunaland ved Reidgotland, men sydligere end dette; de adskille sig derimod ved snart at drage det højere op mod Nordvest, snart længer ned mod Sydost; i begge Tilfælde indbefatter det de Lande, som ellers kaldes Saxland og Frakkland og de dertil mod Sydost grændsende Lande; iblandt andre de Egne, hvor efter Historien Burgunder og Franker boede i Begyndelsen af det femte Aarhundrede, da nemlig de første under Kong Gundikar boede ved Mainz, og Frankernes Konge Clodio residerede i Dispargum eller

---

[1]) See ogsaa især Torfæi Series, S. 83—90, og Notæ in Seriem, S. 11; Suhm, 1 D. S. 20. 32. Neikter de situ Reidgothiæ, Ups. 1794. 4. F. Magnussens Eddalære, 3 D.

nuværende Duisburg i Westfalen. Foruden det først anførte, i Følge hvilket det østen havde Reidgotland mod Nord, indbefattede Frankland mod Syd, og grændsede til Holland mod Vest, kan endnu bemærkes: De geographiske Brudstykker angive det forskjellig; snart siges, at det er et lidet Rige, som ligger østenfor Saxland, snart at østenfor Polen ligger Reidgotland og derpaa Hunaland[1]); efter Vilmund Kampeh. S.[2]) laa det i Nærheden af Saxland, og man drog derfra op ad Rhinen; i Orvarodds S.[3]) skilles det udtrykkelig fra Ungaraland[4]).

Endnu et andet, som det synes, ligesaa fabelagtigt Land som Hunaland er Villkinaland i Didrik af Berns Saga; men ved dette er man i Stand til at angive det oprindelige Folk, fra hvilket Navnet er taget, nemlig Wilkinerne, d. e. Wilzerne[5]), Ottars Vylte. Deres oprindelige Bopæle vare i nuværende Pommern og Meklenborg, altsaa i det gamle Reidgotland; derfra er Navnet i de senere Sagn blevet udstrakt saavidt som Reidgotland og Gotland, altsaa til hele Jylland og til Danmark og Sverrig. Ogsaa dette er da et mærkeligt Sidestykke til Udbre-

---

1) Werlauff Symb. S. 10. Jf. 1 Sögubrot i Danak. Kap. 11: *austr frá Palena er Reiðgotaland, ok þá Húnaland, Saxonia eða Germania, þat kallast nú Saxland.* Sammenhængen viser dog, at her for *austr* maa læses *vestr*, da Saxland umulig kunde lægges østenfor Polen.

2) Kap. 6—8. 3) 2. Kap. 34.

4) Jf. i øvrigt P. E. Müllers Sagabibl. 2 D. og Espolins Bemærkninger dertil; særskilt aftrykte af Tidsskr. for nord. Oldk. S. 4—6.

5) See v. d. Hagens Altnord. Lieder u. Sagen, S. LI.

deisen af Navnet Hunaland, der ligeledes anvendes i selve Kvadet.

15. Betragte vi altsaa under eet Danmark og de bekjendte Lande i Nordtyskland i de ældste Tider, saa boede Danerne omkring og ved Slien i Dänisch-Wald og Frædeslet (Sundeslet?) og videre mod Nord, samt mod Sanden i Holsten over mod Udløbet af Elben, som efter Ottars Reise er Grændsen for Syd-Danerne; ved Elben boede Vinerne eller Anglerne; og grændsende til dem og Danerne Saxer; til Saxland stødte mod Nordost Reidgotland, mod Sydvest Frakkland ved Rhinen (Franken), og til dette grændsede Svafaland (Svaben); imod Vesten strakte Valland sig fra Zeeland til Frisland. Angler og Saxer rykkede efterhaanden højere mod Nord til Slesvig og Holsten, og Strækningerne fra Frakkland til Saxland, tildels indbefattende Dele af disse, fik Navn af Hunaland. Mærkeligt nok findes de fleste af disse Folk samlede i et sammelt Vers i Hervararsaga[1]): Gissur regjerede nemlig over Gauter, Angantyr over Goter, Valdar over Daner[2]), Kjar over Valer, og Alfrek hin frække over ensk þjóð, Angler. Hvis man efter Sammenhængen finder det sandsynligt, at disse Folk boede i Nærheden af hverandre, og at der altsaa ikke ved Anglerne (Engle) kan tænkes paa England, saa maa, ligesom Valdar aabenbar er den samme, som den de eddiske Sange nævne, ogsaa Alfrekr være Eddas

---

[1]) Kap. 16.

[2]) Jf. Valdar med Daner, Gudrúnarkv. 2, Str. 19 og Völsúngas. Kap. 31, hvor Navnet er fordrejet til Valdimar.

Hjálprekr, Alfrekr[1]), Elfrig, Alfekongen, og hans Folk Alferne eller Englene. Disse Anglers Naboskab med Danerne udtrykker ogsaa, som bekjendt, Saxo, i det han gjør begge Folks Stamfædre, Dan og Angul, til Brødre, og til Sønner af Humble, eller Afkom af de endnu sydligere boende Humlunger eller Amalunger. Skjønt saaledes Navnet Alfheim ikke forekommer ved Elben, men kun Landskabsnavnet Angeln, saa viser dog Historieskrivernes Beretning om dets gamle Beliggenhed imellem Saxer og Gjoter eller Jyder[2]), at man med Rette kan antage et Alfefolk ogsaa i Nordtyskland, og saaledes følge dets Vandring fra Rhinen op igjennem Jylland til Alfheim i det sydlige Norge; ligesom man kan følge Goternes fra Landene ved det sorte Hav næsten midt igjennem Europa, og derpaa deels igjennem Jylland (Gotland eller Geotland) deels over Bornholm (med Stedet Gudhem) over til de svenske Gotlande, og endelig en herskende Asestamme iblandt dem til det svenske Opland.

---

1) Navnet har samme Betydning, som det bekjendte engelske Kongenavn, Alf-red, Alfernes Hersker; og Alfrekr, Alfekonge, er ligefrem Sidestykke til Þjóðrekr eller Þyðrekr, de Tydskes Konge (jf. Rasks Anm. til Ottars Rejse, S. 64—65).

2) Hallenbergs Anm. till Lagerbr. 2 Afd. S. 99—100.

Andet Kapitel.

Europa, især det nordlige, efter Ottars og Ulfstens Rejseberetninger.

---

§ 36. Af Ottars og Ulfstens Rejseberetninger, der ere opbevarede af den engelske Konge Alfred i hans Oversættelse af Orosius, samt af selve Kong Alfreds geografiske Beskrivelse over Europa, meddeles følgende Omrids, som et af de tjenligste Midler til at forskaffe sig Kundskab om det nordlige Europa endnu i Hedenskabets Tid, og især til at oplyse de egentlig nordiske Efterretninger. Men især mere kunne de vigtigste af disse Efterretninger ogsaa betragtes som aldeles nordiske, da begge Beretterne vare herfra, og Alfred kun har opbevaret deres Fortælling. Ottar var nemlig en Nordmand fra Helgeland, en rig Mand, og en af de mest ansete Mænd i sin Egn; Ulfstens Fødeland er vel mere uvist, men af hans Rejse at slutte maa han have været fra det danske Angeln; begge disse Mænd kom, i hvilket Aar og ved hvilken Foranledning, om paa een Gang eller til forskjellige Tider, vide vi ikke, til Kong Alfred i England, og efter deres mundtlige Beretning opsatte han den Fremstilling deraf, som vi endnu have, hvilken han indflettede i sin Beskrivelse over Europa. Da Alfred døde Aar 901, saa maa deres Ophold hos ham være adskillige Aar ældre; man ansætter det efter Rimelighed til Aar 890.

§ 37. Ved nærværende Omrids, for hvilket Rasks Udgave med tilhørende Anmærkninger er lagt til Grund, gaae vi ud fra Østersøen, Ostsæ. Denne udgjorde efter Ottars Forestilling en mindre Havbugt end den i Virkeligheden er,

eller med andre Ord han kalder saaledes kun den Del af Havet, som gaar fra det sydlige Norge, hvor Sciringsheal laa, til Skagen og det øvrige Jylland paa den ene Side, og til Bornholm, Venden og Rügen paa den anden, altsaa den Strækning af Østersøen, som tillige berører det sydlige Sverrig og hvori de danske Øer ligge; i det højeste rækker Strandsen med Nordost fra Gulland af over med Eilandet. Eit Navn havde den af Folket Oster (Otters Reise, S. 23. 25.)

36. Ved Østersøen boede mod Vesten Danerne, Dene, som inddeles i Nord-Daner, Nord-Dene, og Syd-Daner, Suð-Dene. Landet kaldes Denamearc. Grændsen imellem Nord- og Syd-Daner er, efter Rask, Beltet, altsaa indtoge Nord-Danerne Halland, Skaane, Sjælland, Møn, Falster og Laaland; Syd-Danerne Fyn, Langeland, Ærø, Als, Jylland, Slesvig og en Del af Holsten; thi søndenfor Suð-Dene er Udløbet af Elben, *Ælfemuða* (S. 23). Med Hensyn til Benævnelsen efter Syd og Nord erindre man, at derved omtrent forstaas Sydvest og Nordost.

Som Dele af Danmark nævnes: Sconeg, Skaane, (Islændernes Skáney), Falster, Læland, Langaland, Gotland, Jylland, og Sillende, Slesvig. At Jylland her skulde kaldes Gotland, tjener snarere meget til at bekræfte, hvad der foran er anført om dets ældste islandske Navn. De øvrige Navne gjenkjendes let; kun om Sillende ere Fortolkerne uenige; sædvanlig antages det for Sjælland (Seeland), og besynderligt nok er det, at denne Ø ellers ikke nævnes; men Sammenhængen fordrer ikke desmindre, at der ved Sillende forstaas Slesvig, thi i Nærheden deraf sættes Landskabet Anglo, hvor Folket Engle, Anglerne, boede nordvest for Oldsaxerne. Navnet lader sig ogsaa op-

tyst. I Vita Ludovici Pii¹) siges om de sorgelige og oberaaiske Krigshære, at de strax efter at være gaaet over Elberen, kom til Normannernes Land, som kaldtes Sinlendi (In terram Nortmannorum, vocabulo Sinlendi), hvilket ydermere oplyses derved, at Den Syltes ældste Navn er Sølund, Sild²); hvortil endnu, efter Porthan, kan føjes Ptolemæi Ytring: ipsam vero peninsulam (cimbricam) supra Saxones tenent Sigulones. Heraf maa man tillige slutte, at naar Sillende og Angle adskilles, saa forstaaes ved det første det vestlige, ved det sidste det østlige Slesvig³). Endelig nævnes Folket Burgendas paa Den Burgendaland, Bornholm (Islændernes Borgundarhólmr), hvilket havde sin egen Konge (S. 53. 55).

39. Den nysbeskrevne Beliggenhed af Danmark sees ogsaa deraf, at vestenfor Syd-Danerne er den Arm af Verdenshavet, som omgiver Britannia, østenfor Nordsøen, og nordenfor dem den Havbugt, som kaldes Ostsæ (S. 23). Iøvrigt strækker Vendelsæ, Vesterhavet, sig helt op til Helgeland eller det nordlige Norge (S. 25).

40. Norge, Nordmannaland eller Norðveg, hvilket sidste forekommer i det mindste om hele den sydlige Del deraf, har sin nuværende Udstrækning fra Syd mod Nord indtil dets nordligste Del, Halgoland, Helgeland, (Islændernes Hálogaland). Dette er det eneste Landstrøg, Othar nævner, hvilket var hans eget Hjem. At han

¹) Hos Pitthoeus S. 263, ogsaa anført i Langeb. Script. 1 D. S. 507.

²) See Werlauff om det danske Sprog i Slesvig, S. 8. Anm.

³) See ogsaa Hallenbergs Anm. till Lagerbr. 2 Th. S. 56—102.

ikke nævner Thelemarken eller noget andet sydligere Landskab, maa vel sluttes deraf, at han kom fra Helgeland af, og seilede langsmed Kysten til det sydlige Norge, uden at opholde sig i længere Tid paa Veien. Desuden berettes: at Norge er meget langt og meget smalt; det beboede Land er bredest i den østlige Del, og bliver stedse smallere, jo længer man kommer imod Nord; paa den østlige Kant kan det vel være 60 Mil bredt eller noget mere, midtveis 30 Mil eller derover, og paa den nordlige Kant, hvor det er smallest, 3 Mil bredt fra Havet til Fjeldet. Fjeldet er siden saa bredt, at man kan bruge to Uger til at reise derover, men paa andre Steder kan man reise derover i 6 Dage. Hvad der kan bruges til Agerdyrkning eller Weideland ligger altsammen ved Søen, og dette er endda paa nogle Steder meget klippefuldt; ostenfor og ovenfor, langsmed det beboede Land, ligge vilde Fjelde; paa disse Fjelde bo Finnas, Finnerne, d. e. nomaderende Lapper. Fra Helgeland strakte Landet sig endnu længer imod Nord, og bøjede sig mod Øst; men det var her en øde Kyst, som kun paa enkelte Steder var beboet af Finnas. Ottar seilede nordpaa i tre Dage, og atter i andre tre Dage; da bøjede Landet imod Østen eller og Havet gik ind i Landet; derpaa seilede han østen eller sydøst paa i fire Dage; nu maatte han bie efter fuld Nordenvind, da Landet bøjede sig mod Sønden eller og Havet gik ind i Landet i samme Retning; saaledes seilede han nu sønderpaa i fem Dage; da laa der en stor Flod op i Landet for dem. Det Land, som han saaledes var kommen forbi, Terfinnaland, Terfinnernes Land, var ganske øde, paa nogle Jægere, Fiskere og Fuglefængere nær; Landet paa den anden Side af den store Flod var derimod beboet af Beormas, Bjarmer. Det forekom Ottar, at

og Finner, Lapper, og Boermen, Bjarmer) talte omtrent samme Sprog. (S. 25. 29. 31. 39—44. 52.)

Efter Posthem, fra Sciringsheal, hvorfra han seilede ud, imellem 65—66° nordlig Brede, seilede han omtrent 15 Mil om Dagen, saa var han efter tre Dages Seilads kommen omtrent til den 69°, som da var det nordligste Sted, hvorhen Hvalfiskerne den Gang vare komne; efter andre tre Dage kom han forbi Nordkap under 71—72° Brede, hvorfra han vendte mod Østen; efter fire Dage var han da kommen til Kola eller omtrent længer frem til Begyndelsen af det hvide Hav; ind ad dette gjorde han en Reise i 15 Dage paa omtrent 280 geographiske Mil; og kom endelig til Floden Dvina. Terfinnerne boede da i nuværende russisk Lapmark (siden Terfaie-Lapmark eller Kunnek).

41. Naar man fra det sydlige Norge gik over Fieldet (Kjølen), saa kom man til Sverrig, Gautland, som paa den anden Side til strakte sig nordenfor Østersøen, eller en Arm af denne, den østlige Havbugt. Om Beliggenheden af dette Rige (Gautland og det egentlige Sverrig) vide vi derimod ligesaa lidet, som om Norge, uden nogen Vished. Folket kaldes Sveon. Som henhørende dertil nævnes Blekingaeg, Bleking, Meore, Møre Herreder i Smaaland, (Kalmarsdistrictet Maeri), Eowland, Øland, og Gotland, Gulland (S. 25. 41. 55).

42. Ligesaa ved den nordlige Del af Norge var Cwenaland, Kvenland, hvis Indbyggere Cwenas, Kvenerne, over hvilke over Fjeldet hærgede paa Nordmændene, og ligeledes Nordmændene paa dem. Med Hensyn til Sverrig beskrives dette Kvenland at ligge norden derfor, dog ikke umiddelbar derved, men paa hin Side af en Ørken. Nordvest-

som de Svenske her kaldte Gotidsfinnar, Skridfinner, ligesom imod Vesten de Rhasse Nordmannn (S. 25. 44).

Kvenerne boede altsaa, efter Ottar, helt op til den nordre Grændse (Kjølen) igjennem Dalerne, Jæmteland, Helsingeland, Angermanland, eller i nuværende svensk Nordland, men adskilte fra det egentlige Sverrig ved en Ørken. Og Ottars Finnas (Lapper) boede nordenfor Kvenerne i nuværende norsk, svensk og russisk Lapland heelt over til det hvide Hav; Beormerne mod Vest, og Terfinnas mod Øst, hvilke sidste ved det hvide Hav stødte fra Bjarmerne.

Muligt er det, at den, foruden den egentlige Østersø, som havde Navn af Østerne, tillige nordre Cvenasæ (S. 16) som altsaa havde Navn af Kvenerne. Da den egentlige Østsø er Havet mod Vesten til Bornholm, saa maa Kvensø være den Deel af Østersøen, som ligger ostenfor denne Ø; og ved dette Hav boede da Kvenerne og det endnu flere finske Stammer, ikke blot ved den finske Bugt, men ogsaa længer mod Sønden. Alfred kalder ogsaa dette Hav Sermondlisc, sarmatisk, og sætter ved samme Folket Sermende, Sarmaterne, hvormed han ligeledes mener finske (tschudiske) Folk, der saaledes have strakt sig helt ned til Weichselen, Vistle.

43. Beskrivelsen over Ottars Reise fra Helgeland til Byen Slesvig indeholder i det væsentlige følgende: Der er, siger Ottar, en Havn i den sydlige Deel af Landet (Norge), som heddes Sciringesheal. Derhen kunde man, nemlig fra Ottars Hjem af, naar man laa stille om Nætterne, men hver Dag havde god Vind, ikke seile paa en Maaned. Hele Tiden seilede man langsmed Landet, og havde paa højre Side først Iraland, derpaa Øerne imel-

lem Irland og disse Land (d. e. Britannien), indtil man kom til Sciringsheal; paa venstre Haand havde man hele Vejen Norðveg (Norge). Sønden for Sciringsheal løber et stort Hav ind i Landet, bredere end nogen Mand kan see over (altsaa Kattegattet), og der er Gotland (Jylland) paa hin Side ligeoverfor; derpaa er Sillende (Slesvig). Det Hav (Østersøen) gaar mange hundrede Mile ind i Landet. Fra Sciringsheal seilede Ottar paa fem Dage til Havnen at Hæðum, ved Hederne (Hedeby). Denne By ligger imellem Vendas, Venderne (Vagrerne), Seaxan, Saxerne, og Angle, Angeln, og hører under de Danske. Da Ottar seilede derhen fra Sciringsheal af, havde han paa venstre Side Denamearc, Danmark (Halland og Sjælland), og paa højre Side det aabne Hav (Kattegattet) i tre Dage; og de øvrige (to) Dage, før han kom til Hedeby, havde han paa højre Side Gotland (Jylland) og Sillende (Slesvig) og mange Øer, og de (samme) to Dage havde han paa venstre Haand de Øer, som høre til Danmark (S. 43—53).

I denne Beskrivelse har adskilligt foraarsaget Fortolkerne Vanskeligheder: For det første var man meget forlegen med at bestemme Stedet Sciringesheal, paa hvis Beliggenhed atter saa meget af det følgende beroer; Forster lægger det i det svenske Upland ved Stokholm, og at Hæðum er i hans Tanker ikke Byen Slesvig, da han i saa Fald ikke kan begribe Sammenhængen i den fortalte Reise, men det maa være en Havn i Nørre-Jylland, som efter Alheden kunde hedde at Al-Hæðum eller Hæðum; i saa Fald er Gotland Gulland, Sillende upaatvivlelig Sjælland, og Weonoðland (som Forster da, men uden Grund, adskiller fra Winoðland) bliver saa Fyn. Men alt dette

er kun en Følge af den falske Forudsætning om Beliggenheden af Sciringesheal. Langebek indsaae, at dette Sted efter hele Fortællingens Sammenhang maatte ligge i det sydlige Norge; men da han ikke fandt Beliggenheden af Skiringssalr passende, holdt han Stedet for en Læsefejl istedenfor Cyningesheal, Kongehelle. Det er nu tilfulde, især af Rask, oplyst, at Stedet er Snorres Skiringssalr i Vestfold i Norge*). Iraland er efter Rask og Ingram en Læsefejl for Isaland, Island; da kunde man begribe, at det kunde tales om Veien imellem det og Britannien; men Navnet Iraland staaer to Gange, og det er mindre sandsynligt, at Ottar mente en saa fjerntliggende Ø; de andre Forklarere forstaae Irland om Skotland, da begge Navne ombyttes, hvilke de af Langebek anførte Steder nøjsom vise*). Endnu en Forklaring af den hele Sammenhæng tilbyder sig, naar der ved „dette Land" forstaaes Norge og ikke Britannien. Det hedder: *and ealle þa hwile he sceal seglian be lande, and on þæt steorbord him bið ærest Iraland; and þonne þa igland þe synd betux Iralande and þissum lande; ðonne is þis land oð he cymð to Sciringesheale; and ealne weg on þæt bæcbord Norðwege*, hvilket nu maatte oversættes: og hele Tiden (nemlig paa Rejsen fra Helgeland) skal han sejle langsmed Landet, og har paa højre Haand først Irland (Skotland); saavel Øerne imellem Irland og dette Land (Norge); da følger han dette Land (hvilket her tydelig synes at være Norge), indtil han kommer til Scir-

*) See dette Sted i Norges Geografi.

*) *Scotiae insulae, quae et Hibernia dicitur; Scotia, quae et Hibernia dicitur.* Langeb. Script. 2 D. S. 114.

ringsheal, og har saaledes den hele Vej Norge paa sin venstre Haand.

Paa den Forestilling man gjør sig om Sillende beror det, om Ottar sejlede, som man sædvanlig antager, igjennem Øresund eller igjennem et af Belterne; han sejlede, efter Suhm, igjennem Øresund langsmed Sjælland, igjennem Ulfssund ved Møn og saaledes videre til Slesvig; men han kunde da ikke siges, at have de danske Øer paa venstre Haand, tvertimod maatte det hedde, enten at han sejlede ind imellem Øerne eller at han havde dem paa højre Haand, heller ikke kunde han ende denne længere Vej paa to Dage; derimod synes alt at være klart, naar man antager, at han sejlede igjennem det lille Belt, hvortil hans Skib visnok ikke var for stort; han havde da paa højre Haand Jylland og Slesvig, og paa venstre de danske Øer.

44. Forat dette Omrids kan tjene til Sammenligning med de nordiske Efterretninger, betragte vi endnu de vigtigste Folkeslag og Lande udenfor Norden efter Alfreds Fremstilling, og forsøge at samle denne i visse Afdelinger, uden hvilket Overfigt vanskelig kan vindes.

Længst imod Nordost ved det hvide Hav boede, som vi have seet, Bjarmer. Fremdeles siges, at med Hensyn til de Svenske og Bornholmerne bo Sermende, Sarmaterne, mod Osten; de strække sig til Bjergene Riffin, de riphæiske Bjerge; og disse Bjerge ere ikke langt fra det sarmatiske Hav, sermondisc sæ (S. 21. 25). Sermende boede nordenfor Mægdaland; og dette laa atter nordenfor Horithi eller Hariti (S. 21).

Sarmaterne boede altsaa i nuværende Finland og videre mod Sydost. Det sarmatiske Hav er Østersøen eller

endnu bestemtere den finske Bugt; ligesom Kvenehavet er den nordostlige Del af Østersøen eller endnu bestemtere den botniske Bugt. De riffeiske Bjerge ere da den aloaniske Bjergkjæde, som gaar midt igjennem Rusland, eller, vil man udstrække Sarmatien endnu længere, Ural. Mægdaland forklarer Rask sindrigt ved *terra gentium* eller *provinciarum*, af *mægð*, provincia, natio, gens, tribus; og det svarer da ligefrem til Islændernes Gardariki, regnum urbium, og er efter Sammenhængen den vestlige Del deraf. Navnet kan ogsaa oversættes terra virginum, og vilde da være det samme som Kvenland; men Kvenerne hørte til Alfreds Cwenmende, og fra disse adskilles udtrykkelig Mægdaland. Imidlertid seer man let, at i det Landes Navne saaledes tit og ofte oversattes fra det ene Sprog i det andet, kunde Navnene Kvenaland og Mægdaland give Anledning til det fabelagtige Terra fœminarum. Horiti lyder efter Udtalen som Horizi, og Rask antager det derfor for en Læsefejl for Porizzi eller Poryzzi, saa at det er de nuværende Preussers Navn. Ingram gjætter paa Heruli, Heruli; andre[1]) holde Alfreds Horithi for de samme som Hruati eller Horowaty, Kroaterne, der i de bøhmiske, slesiske og lodomiriske Bjerge dannede en vendisk Fristat, der endnu i det tiende Aarhundrede kaldtes Stavkroatien; og dette synes at stemme med andre Angivelser hos Alfred (see strax herefter §. 47).

45. Fra Floden Danais, Don, vesterpaa til Rhin, Rhinen, og sønderpaa til Donua, Donau, og imod Norden til det Verdenshav, man kalder Kvenersøen, bo mange Folkefærd, og alt dette kalder man Germania (G. 15—17).

---

1) Gebhardi i Algem. Welthist. 51 D. S. 269.

Dette Bretannia svarer østpaa: for en stor Del til Snorres Svíþjóð hin mikla, Grækers og Romerners Scythia eller Sarmatia europæa, og beboedes af tre Hovedstammer: lettiske, slaviske og germaniske Folk.

46. Den Del af nuværende Preussen og Lithauen, som ogsaa kaldes Samland, hedder i Ulfstens Reiseberetning Vitland eller Eastland, beboet af Easter, et stort Rige, som mod Vesten strækker sig hen til Visle, Weichselen. Visle er en meget stor Flod, der beskytter Vitland og Veonodland; den kommer fra dette, og løber ud i Estmere, det friske Hav, som er i det mindste femten Mile bredt[1]). Østenfra kommer ud af Eastland Floden Ilfing, Elbing, nemlig fra den Sø, paa hvis Bred Truso staaer, nuværende Drausen Sø, og falder i Visle, eller, som det hedder, Visle betager Ilfing dens Navn; derpaa løber Visle nordvest paa ud i Estmere, og man kalder dette Udløb Vislemuða, Weichselmundingen. Vestenfor Weichselen ligger Veonodland, Venden (Islændernes Vindland), nemlig langsmed Østersøen mod Vesten lige til Danmark; thi Ulfsten seilede i syv Dage og Nætter, bestandig for fulde Seil, fra Hedeby til Truso (Byen Elbing), og havde da paa høire Haand Veonodland, og paa venstre Langaland, Læland, Falster og Sconeg, dernæst Burgendaland, Blecingaeg og Meore, Eowland og Gotland, og holdt den

[1]) Rask (S. 127) bemærker hertil: at Alfreds Mile her udgjøre kun $\frac{1}{5}$ af en geographisk, da den største Brede af det friske Hav er tre Mil (jfr. Forster, S. 90); ved Angivelsen af Norges Brede har Alfred derimod holdt sig til Ohtars Angivelse, uden at forandre den til angelsaxisk Maal.

Tid, ifølge hans Udsagn der, havde han paa højre Haand Weonodland ligetil Wislemunda (S. 55—57).

Iøvrigt berettes om Estland og Folket Esterne, at Landet er meget stort, har mange Stæder og hver Stad sin Konge; der er megen Honning og Fiskeri. Kongen og de Rigeste drikke Hoppemælk, de Fattige og Ufri Mjød; de have ikke Øl, men Mjød nok. Om deres Begravelsesskikke fortælles en Del, hvoraf vi især mærke, at Ligene bleve brændte. De forstode endelig ved Kunst at frembringe Kulde (S. 57—63).

47. Ved at følge Alfreds Venden ere vi komne til Danmark, og gaa nu atter ud derfra; da finde vi følgende Folk og Lande angivne: Landet Angle, Angeln, og Sillende, Slesvig, og en Del af Dene, de Danske, ligge nordvest for Eald-Seaxan, Oldsaxerne; og vestenfor de sidstnævnte er Ælfemuða, Elbens Munding, og Frysland, Frisland. Nordenfor Oldsaxerne er Apdrede, Obotriterne; nordost for Oldsaxerne Vylte, Wilterne, som ogsaa kaldes Æfeldan, Havelder; og østenfor Oldsaxerne er det Vinedaland, d. e. den Del af Venden, som man kalder Sysyle, Sjuslerne; og sydost herfor i nogen Frastand Maroaro, Måhrerne (S. 17. 19). Altsaa have vi her Oldsaxerne ved Elben, Friserne i Frisland og henimod Elben, Obotriterne i Meklenborg og Wagrien mod Vesten; Wilterne, Wilzerne, Wlotaberne, ellers ogsaa kaldte Lauticier, i Uckermark og en Del af Meklenborg og Forpommern; de kaldes ogsaa Hefelder, d. e. Vender ved Havelfloden, hos Helmold (lib. 1, cap. 2) Haveldi; og Sjuslerne, et forbisst Folk, i den brandenborgske Kreds i Neumark; Måhrerne endelig, hvis Sæde Rige strakte sig langt højere op mod Nord, end nuværende Måhren.

Det Folk Osti, efter hvilke Ostsæ har Navn, have nordenfor sig den samme Havbugt, som Vinedas og Burgendas, Vender og Bornholmere, og søndenfor sig Hæfelderne (Vilzerne). Men der siges ogsaa: at Nord-Danerne have nordenfor sig den samme Havbugt, Ostsæ, og østenfor dem bo de Folk Osti (S. 23). Efter det første maatte Østerne bo i nuværende Forpommern; efter det sidste synes Navnet at være endnu mere udstrakt, og at betegne Ester i Almindelighed.

Nordøst for Måhrerne bo Dalamensan, østenfor disse (de førhen nævnte) Horithi; nordenfor Dalamenserne ere Surpe, Sorberne, og vestenfor dem (nyånævnte) Sysæle. Østenfor Maroaroland, Måhren, er Visleland, Weichsellandet, og østenfor dette atter Datia, Dacerne, hvilke, siges der, til en Tid vare Gottan, Goter (S. 21). Dalamenserne, Witichinds Dalmanci, maa da have boet omtrent i nuværende Schlesien; Sorberne paa Grændsen af Preussen og Brandenburg; Horithi i Preussen; og Weichsellandet indbefatter Polen, især lille Polen.

48. Begynde vi atter fra Vesten af, men længer nede, saa bo efter Alfred: nordenfor Donaus Udspring og østenfor Rhinen Eastfrancan, Østfrankerne; søndenfor dem paa den anden Side af Donau Svæfas, Svaberne; i Distriktet Regnesburh, Regensborg, sønden- og østenfor Østfrankerne bo Bægðvare, Bajrerne. Lige østenfor Østfrankerne bo Beme, Böhmerne; og i Nordøst Dyringas, Thüringerne; nordenfor Østfrankerne bo Oldsaxerne (S. 17). Det er heraf tydeligt, at Saxernes Land omgives af Friser og Syd-Danske, der strakte sig til Mundingen af Elben, paa den ene Side, og af vendiske Folk, samt Østfrankerne paa den anden.

Thüringer, Böhmer og en Del af Bajrerne bo vestenfor Mähverne; sønden for sidstnævnte paa den anden Side af Donau er Landet Carendre, Kärnthen, der strækker sig sønderpaa til Alpis, Alperne, til hvilke ogsaa Bajrernes og Svabernes Landemærker naa; østenfor Kärnthen paa den anden Side af Ørkenen (Pannonien) er det bulgariske Rige, Bulgaraland, og østenfor dette igjen det græske Rige, Crecaland (S. 21); ved hvilket sidste der altsaa især tages Hensyn til Beliggenheden af Hovedstaden Konstantinopel.

Endnu kan bemærkes, at Alfred kalder Middelhavet Vendelsæ (S. 14) efter Vandalerne, altsaa nærmest den vestlige Del; dog indbefatter han ogsaa deri det sorte Hav, hvilket han tillige særskilt omtaler under Navnet Euxinus.

49. Literatur. Omstændeligere Efterretninger findes i følgende Skrifter: Barringtons Udgave af King Ælfred's Orosius, London 1773. 8. med fuldstændig angelsaxisk Text og engelsk Oversættelse, samt Forsters Anmærkninger til 1ste Kap. og tilhørende Kort, og i Fortalen literære Oplysninger af Barrington. Forsters Gesch. der Entdeckungen im Norden. Frankf. a. d. Oder 1784. S. 75—101, hvor Kong Alfreds Jordbeskrivelse af det nordlige Europa er oversat og forsynet med Anmærkninger, samt tilhørende Kort som i Barringtons Udgave; ved hvilket dog maa bemærkes, at Cvensæ urigtig er afsat som det hvide Hav, hvorved den rette Forestilling om Kvenerne og omliggende Folk ganske forstyrres, samt at saavel Sciringsheal, som at Hæðum ere urigtigen afsatte, det første ved Stokholm, det andet midt i Nørre-Jylland, hvorved Ottars Reise fra Helgeland til Hedeby ligeledes forvirres. I 2 D. af Langebeks Script. r. Dan. findes den angel-

saxiske Text med Oversættelse og Anmærkninger. Ligesaa i Porthans Försök at uplysá Konung Alfreds geographiske Beskrifning, i Witterhets-Historie- och Antiqvitets-Academiens Handlingar, 6 D. Stokh. 1800, og i I. Ingram's Inaug. lect. on the utility of Anglosaxon Literature, Oxford 1807. 4. med Kort over Ottars og Ulfstens Rejser. Rask bearbejdede dette Emne i Ottars og Ulfstens Rejse med Text, Oversættelse og Anmærkninger, i Skand. Lit. S. Skr. for 1815 og en Tillægsnote dertil i 19de Bind. Suhm gav et kort Udtog i Danm. Hist., 2 D. S. 458 fgg. see ogsaa 3 D. i Rettelserne til 2 Deels S. 463. For endelig at see, hvor meget der i nysanførte geografiske Udkast tilhører Kong Alfred kan med hans Oversættelse sammenlignes selve Orosius (ed. Haverkamp, Lugd. Batav. 1738. 4. lib. 1 cap. 2.)

Tredie Kapittel.

Kort Omrids af de ældste hos Saxo Grammaticus forekommende geografiske Forestillinger.

50. Saxos geografiske Kundskab var ikke grundet paa nogen klar Anskuelse af Landene selv og deres Beliggenhed, men blot optaget af de forskjellige Sagn og Fortællinger, han benyttede; dette er i Særdeleshed Tilfældet i hans første otte Bøger, der bestaa af en hverken efter paalidelig Kronologi eller nogen anden historisk Orden sammenstillet Samling af især danske og norske Sagn; de heri forekommende Lande og Steder gav han som han fandt dem i Sagnet, hvilket han ofte ligefrem oversatte fra det oldnordiske Sprog paa Latin i en, maaskee hvad Ordene angaar, sirlig, men i Virkeligheden vel meget udvandet Stil[1]). Heraf følger da ogsaa, at de første Bøger hos Saxo, hvad den i dem forekommende Jordbeskrivelse angaar, maa betragtes anderledes, end de sidste, hvor han

---

[1]) Eet Exempel kan være nok: Det hedder om Gorm den Gamle: hann var mikill maðr ok sterkr ok hinn mesti atgervimaðr um alla luti, enn ekki var hann kallaðr vitr maðr (Olafss. Tryggvas. Kap. 63); hos Saxo: *Hic tametsi proceritatis habitu eximius putaretur, parum respondentem corpori animum gessit. Ita enim mores suos intra regnandi satietatem continuit, ut servata potius, quam aucta majestate gauderet, satiusque tueri proprium, quam alienum incessere duceret, magis de acquisitorum custodia, quam acquirendorum incremento sollicitus.* Fortjener han ikke Tilnavnet Grammaticus? siger Gram (Notæ in Meursium, S. 133).

havde en klar historisk Tid for sig, og kjendte Lande og Steder dels af Skrifter, dels af Øjenvidners Fortællinger; samt at man ikke altid kan slutte fra de i de ældste Beretninger forekommende Landes Navne til de sidligere, eller omvendt. Han tog kun hvad Sagnet gav ham, uden tydelig Forestilling om Stedernes Beliggenhed mod hverandre; han angiver derfor ingen bestemte Grændser; han meddeler ingen geografisk Oplysning som Frugt af egen Granskning, det lidet undtagen, som indeholdes i hans Fortale; han kalder det Byer og Stæder, vici og oppida, som var hele Landskaber, kort, det var ham ikke om nogen geografisk Nøjagtighed at gjøre, hvortil han ogsaa vanskelig den Gang kunde erhværve den fornødne Kundskab.

De gamle nordiske Navne, som Saxo fandt for sig i Sagnet, behandlede han paa to Maader: enten beholdt han det nordiske Navn, og gav det kun en latinsk Endelse, som Thelemarchia (Þelamark, isl. Þelamörk), Hethmarchia (Heðmark, isl. Heiðmörk); eller han oversatte Ordet, som Insulæ solis (Sóleyjar), Laneus campus (Ullarakr). Da han ved det sidste Slags vel mangen Gang kan have været forlegen med, at udtrykke det nordiske Navn paa Latin, saa maa vi undertiden kunne finde endnu større Vanskelighed ved, at oversætte hans latinske Navn tilbage paa det oldnordiske Sprog, og Oplysning i denne Henseende kan kun erholdes ved Sammenligning med de islandske Kilder. Ved den førstomtalte Fremgangsmaade har han opbevaret adskillige Stedsnavne i deres ældste danske Form (f. E. det nysanførte Heðmark), og i denne Henseende ere de for Sprogets Skyld ret interessante; man kan nemlig fra dem, saavel som fra de Personsnavne, han har opbevaret, slutte til den Forskjel, som

fandtes imellem den gamle norbiske Tunge i Danmark og den islandske Dialekt.

51. Ved nærværende Betragtning meddeles kun en Oversigt over Landene; de enkelte Steder anføres mest passende i det følgende paa hvert Sted, hvor de henhøre. Vi gaa ud fra de nordlige Have: Oceanus er Saxos Udtryk om det store Verdenshav med dets bekjendte Bugter eller Have. I Fortalen (S. 2) beskriver han, hvorledes Danmark omgives deraf, at Bugter derfra gaa ind imellem de danske Lande, hvormed der altsaa sigtes til Kattegattet og Østersøen. Paa et andet Sted (lib. 5, S. 93) siger han, at Oceanus blev hjemsøgt af Sørøvere, hvorfor Kong Frode bekrigede Britannien; her menes altsaa Nordsøen. Senere udtrykkes de bekjendte danske Navne, Vesterhavet ved Occidentalis Oceanus (lib. 10, S. 182) og Østersøen, efter at Oriens er nævnt, ved circumpositus Oceanus (lib. 10, S. 180). Nordhavet kaldes Septentrionalis Oceanus, og da det var dette, som Sørøverne fra Julin fyldte med sine Bedrifter (lib. 10, S. 182), hvormed der uden Tvivl sigtes til Jomsvikingernes norske Tog, saa sees deraf, at det strakte sig op langsmed de norske Kyster, ligesom Ottars Vestsæ.

Havet gaar langsop med Norges Kyst til det bøjer sig mod Østen; det Sted, hvor det ender og der atter kommer Fastland, kaldte de Gamle Grandvic (læs Gandvic). Imellem denne Gandvig og meridianum pelagus (der altsaa maa være den botniske Bugt) er kun et ganske smalt Stykke Land, og hvis Naturen ikke havde dannet det, vilde Sverrig og Norge være en Ø. I de østlige (nordøstlige) Dele af Sverrig og Norge bo Scric-

finni (læs Scritfinni) bekjendte af deres Skiløben. Østenfor Sverrig gaar Havet, og hvor det ophører (eller i Landene østenfor) bo mange Slags barbariske Folk (Fort. S. 4). Sandvig er altsaa her tydelig det hvide Hav, kun at dette er rykket noget vel langt mod Vesten, lige overfor den botniske Bugt. Skridefinnerne bo som hos Ottar. De øvrige barbariske Folk omtaler Saxo paa forskjellige Steder i Historien selv.

52. De danske Landskaber findes naturligvis temmelig nøjagtig angivne; Saxo beskriver dem i Fortalen. Foruden Navnene Dania og Dani forekommer ogsaa i en senere Tid Oriens og Occidens, hvormed betegnes de østlige og vestlige Daner (lib. 14, S. 256); ogsaa nævnes Orientales Dani, der dannede en samlet Flaade med Fynboerne, Fionenses (lib. 14, S. 313); paa sidste Sted forstaas ikke, som nogle have antaget, ved orientales Dani de østlige Jyder, men Sjællanderne og Beboerne paa de derved liggende Øer, thi paa første Sted sees tydelig, at til Oriens hørte Syallandenses og til Occidens Juti; og begge disse Udtryk svare til Ottars Nord-Dene og Sud-Dene; hvad der forhen (§. 38) er anført, at Grændsen imellem dem var store Bælt, bekræftes ogsaa her, da Saxo lader de østlige Daner forene sig med Fynboerne, hvilke altsaa hørte til de vestlige.

Af enkelte Landskaber nævnes: Scania, Hallandia, Blekingia, Sjallandia, Fionia eller Phoonia (lib. 1, S. 13), hvis Indbyggere kaldes snart Fionii, snart Fionenses, Boringia (lib. 8, S. 159), Jutia, hvortil grændsede Frisia minor og gens Anglica (lib. 1, S. 5). Beboerne af Blekingen kaldes etsteds Blakmanni

(lib. 7, S. 127[1]); de øvrige Folkenavne ere let forstaaelige.

53. I Norge kjender Saxo mangfoldige Steder, et tydeligt Beviis paa, at mange af hans Efterretninger ere komne derfra. Et almindeligt Navn paa det hele Rige kjender han i den ældste Tid ikke; thi hans Norvagia betegner ikke hele Norge, men det egentlige Norvegr eller Nors Vej (§. 23), det er omtrent den Deel af Landet, som ligger langsmed Havet fra Throndhjem ned til Lindesnæs. Han kalder saaledes Götharus Norvagiæ rex (lib. 5, S. 70): og mener dermed, at han var Konge i en Strækning af den vestlige Deel af Norge, blandt andet over Lifkelen (Litharfulki, sst. S. 82); fra Norvagia drager Kong Frode til Halogiæ fines (lib. 5, S. 92), saa at altsaa Helgeland ikke indbefattes deri; i Sangen om Braavalleslaget er endelig, som vi strax skulle betragte, Omfanget af dette Norvagia endnu nøjere bestemt. Fremdeles nævnes: Provincia Vic (lib. 5, S. 90), Hethmarchia med sin egen Konge (sst.); ligeledes sammenstiller han (sst.) Vermia, Værmeland, Helsingia, Helsingeland, og Insulæ solis, Soløer (Sóleyjar), hvis Indbyggere kaldes Solangi. Den Sammenhæng, hvori her Helsingia nævnes, fortjener nogen Opmærksomhed; thi enten maa man med Lagerbring antage, at der ved de Helsinger, der nævnes hos de Gamle, undertiden maa forstaas Indbyggerne ved Øresund, hvor Helsingborg og Helsingør endnu bære samme Navn, eller ogsaa Helsingia her hos Saxo maa være en Læsefejl, da han strax efter nævner det i sin

1) Suhms Krit. Hist. 3 D. S. 257. Daum. Hist. 1 D. S. 521. Andre forklare det ved Blaamænd.

sædvanlige Betydning. Fremdeles nævnes: Thjalamarchia eller Thelemarchia med sin egen Konge (lib. 6, S. 100) og Folket Thelemarchi (lib. 8, S. 152); provincia Sunnmoria et Norrmoria (lib. 5, S. 89) Islændernes Sunnmæri og Nordmæri; Throndi et ii, qui Dala provinciam colunt (lib. 8, S. 146), Indbyggerne i Throndhjem og Gudbrands- eller Østerdalene; endelig Halogia, Hálogaland, med sin egen Konge (lib. 2, S. 40), hvilket Land beskrives at ligge paa Veien til Bjarmia (lib. 8, S. 160).

54. Vi komme endnu til særskilt at betragte det saa meget omtvistede Thyle og dets Indbyggere Thylenses. Disse Navne have mest Lighed med det oldnordiske Pelamörk og dets Beboere Pilir, Theleboerne; man skulde da tro, at det ogsaa var disse, som Saxo mente; men de berømteste Historieforskere ere enige om, at Saxos Thyle er Island og hans Thylenses Islænderne. F. Magnusen har, saa vidt vides, først fremsat den Mening, at der hos Saxo ved Thylenses ikke menes andet, end Theleboerne; ved følgende Bemærkninger forsøge vi at udvikle og bekræfte den. Det, hvarpaa den hidtil almindelig gjældende Mening støttes, er omtrent følgende: Hos Adam fra Bremen og flere Skribenter i Middelalderen forstaas der ved Thyle eller Thile (de gamle Grækers og Romeres Thule) Island; Saxo nævner en Midfjord og Skagefjord i Thyle, og disse findes netop paa Island; dette alene anseer Torfæus for tilstrækkeligt Beviis; ved Thyle kan Saxo ikke forstaa Thelemarken, thi dette nævner han særskilt med Navnet Thelemarchia og Folket Thelemarchii[1]).

---

[1]) Torfæi Series, S. 317—319, Suhms Krit. Hist. 3

Man fandt det vist nok ogsaa rimeligt, at naar Saxo navner en Thylensis som een af sine Hjemmelsmænd, saa maatte dette være en Islænder; men herved gik man uden Tvivl mere ud fra vore Dages Forestillinger, end fra Saxos Tidsalder. For at vinde nogen Klarhed heri, bliver det nødvendigt at betragte de Steder i Sammenhæng, hvor Saxo taler om dette omtvistede Land og dets Indbyggere: I Fortalen (S. 2) omtaler han Thylenses, deres fattige Land, deres Kjærlighed til Historien, deres Sagaer (thesauros historicarum rerum), som han har benyttet, og strax foran de gamle Sange, som han har søgt at oversætte Vers for Vers. Det maa vel nødvendig være Islænderne; deres Sagaer kjende vi; just saaledes som han her taler om Thylenses, vilde vi netop nu tale om Islænderne. Men derfor kunde der vel hos Saxo menes det sydlige Norge; thi dette var Kulturens ældste Sæde, længe før Island var opdaget; her vedligeholdt den levende Kjærlighed til Historien sig igjennem Aarhundreder; de fortrinligste islandske Sagaer handle netop om Norge; herfra havde Islænderne deres vigtigste Efterretninger; paa Island bleve de ordnede og opskrevne, men længe før vare de naturligvis mundtlig til i Norge, i det Land, som de angik. Men lader os antage, at det var Islændere, som Saxo hørte sine Fortællinger af, at det var islandske Sange, han benyttede, og see hvad deraf følger: en saadan Sang var til om Braavalleslaget; vi have endnu et Brudstykke deraf i Sögubrot, men opløst i Prosa; just i denne Sang nævnes Thyle; har Saxo eller hans Hjemmelsmand omsat

---

D. S. 357. 378. P. E. Müller om Saxos Kilder, S. 111—112. 117—118. 148.

denne Sang i Prosa, hvorom man nu ikke mere tvivler, da den gammelnordiske Poesis Rimbogstaver endnu ere kjendelige deri[1]), saa maa ogsaa Navnet Thyle have staaet i denne islandske Sang; men hvorledes kunde da derved forstaas Island? Islænderne maatte dog kjende Navnet paa deres eget Fødeland, og i hvilken gammel Sang finder man nogensinde dette kaldt Thyle? og hvorledes var det muligt, at ikke Saxo, thi han oversatte kun, men Islænderne selv kunde tale om deres Fædreland, førend det endnu var opdaget og beboet; det vilde dog være, at tillægge det historiekyndige Øfolk altfor ringe Kundskab i Historien. Lader os fremdeles antage, at den Arnoldus Thylensis, som Saxo (lib. 14, S. 316) nevngiver som en af sine Hjemmelsmænd, som en, der solerti historiarum narratione callebat, og som saadan morede Absalon med sine Fortællinger, lader os antage, at han var en Islænder; uden Tvivl har han da fortalt Saxo mange Ting fra Fortiden, hvilke denne nedskrev; deriblandt da sikkert meget om Island, om dets mange mærkelige Begivenheder, om Islændernes Forbindelse med Norge og Danmark, om deres hyppige Rejser, kort noget af alt det vidunderlige, tiltrækkende, videværdige, som en Islænder maatte kunne fortælle; og Saxo, der drog alle ham bekjendte nordlige Landes Historie ind i Danmarks, vilde da ogsaa have vidst at indføre adskillige af Islands Mærkeligheder. Men betragter man nu de Sagn, hvormed han har beriget Danmarks Historie, saa handle de næsten alle om Norge, om Gram, om Hadding, om Stærkodder, om Erik den veltalende, o. s. v., men Island kjen-

[1]) F. Magnusen Lex. myth. S. 301.

der han saa godt som slet intet til. Han kjender Hagen Welsken, Harald Blaatands Handeler med Hagen Jarl, o. desl., men skulde en Islænder da ikke have fortalt ham noget om Islændernes Nidvise over Harald Blaatand og det Tog, denne derfor agtede at foretage til deres Land, og skulde Saxo ikke have optaget denne pikante Tildragelse, hvis han havde kjendt den? Han omtaler i sin Fortale Thylenses, og derefter (S. 3) insula, quæ Glacialis dicitur, der ikke blot ved sit Navn, men ogsaa ved hans Beskrivelse derover tydelig nok viser sig at være Island; skulde det da ikke ved denne Beskrivelse falde ham ind, med et eneste Ord at antyde, at det var just paa denne fjerne Ø, Island, at Thylenses boede, at det var den han mente med Thyle, da der dog imellem terra glacialis og Thylenses er en saa paafaldende Navneforskjel. Fortællingen om Thorkilds Rejse til Gerudsgaard, siger Saxo et andet Sted, havde man hørt af Thylenses (lib. 8, S. 168), og hvad der er endnu tydeligere, han meddeler en Fortælling om Refo (Ref) og Bero Thylenses (lib. 8, S. 166), der ligefrem svarer til den af Gautrekssaga bekjendte om Gjafa-Refr og Neri Jarl af Þelamörk[1]); kan man da antage, at han saa lidet vidste hvad han havde hørt, at han her oversatte en Theleboer ved en Islænder? Han taler endelig ved Braavalleslaget om Thyle og Thylenses. Kan man da antage, at en Historieskriver, hvor lidet nøjagtig han end monne være, kan saaledes vedblive at tale om et Land og dets Indbyggere, førend det endnu er opdaget og bebygget, og det endog skjønt han har modtaget sine Efterretninger ved Sam-

---

[1]) P. E. Müller om Saxos Kilder, S. 148.

tale med en Mand fra selve dette Land, og som var vel bevandret i Nordens Historie. Til Saxos Ære, som just derfor er bleven antastet af Dahlman, Geijer, o. fl. maa dette benægtes; og en nøjere Betragtning af Sangen om Braavalleslaget vil ogsaa vise, at deri efter hele Digtets Sammenhæng ikke kan være Tale om Island eller Islændere.

Denne Sang bestaar af to Dele: den første opregner Harald Hildetands Kæmper, den anden Sigurd Rings; i den første mangle i begge Kilder (Saxo og Sagubrot) langt flere Led end i den sidste. Ved Opregnelsen af Harald Hildetands Kæmper er Gangen omtrent følgende: Kæmperne vare naturligvis fra de under Danmark hørende Lande; der begyndes med Landene paa hin Side Øresund; man gjenkjender tydelig Skaane i Skalk scanicus; for Rati fionicus (fra Fyn) maa da læses finnicus (fra Finveden); en Strækning i Vigen gjenkjendes i Gardstang oppidi cultor, som maa læses Gard, Stang oppidi cultor, d. e. Garðr á Stöngum; derpaa følger Blend ultimæ Thyles incola og Brand Micæ cognomen habens; Sagubrot har kun Navnene Garðr, Brandr, Blængr. Man seer da kun saa meget heraf, at der i den gamle Sang maa have staaet et Ord, som Saxo kunde oversætte ved Thyles incola, og at hvis det var et Sted, dette maatte være i Nærheden af Vigen; paa Island kan slet ikke tænkes; Sangen, der jo var langt ældre end Saxo, kunde ikke nævne en Mand fra det endnu ikke opdagede Island blandt Haraldi necessarii. Der kan, som F. Magnusen formoder, have staat Þilr, ja endog Þulr, hvilket Saxo vel kunde give med Thyles incola; Tillægget ultima maa vi skrive paa hans sirlige Latins og klassiske

Eruditions Regning; thi han viser hele Sangen igjennem, at han har oversat saa godt han kunde, men slet ikke haft nogen nøjere Kundskab til de nævnte Steder. Derpaa følge Kæmperne fra Sjælland (e Lethris), Jylland, Slesvig, Venden, de øvrige Lande rundt om ved Østersøen, indtil denne Afdeling atter slutter med det sydlige Norge. En fuldstændig Udvikling heraf ligger udenfor vort nærværende Emne, derfor kun følgende Hovedtræg: Jylland findes i Brat jutus (i Søgubrot urigtig Bratr irski, hvortil Forfatteren er bleven forledt af det følgende enski); strax derpaa følger Orm Anglicus (i Søgubrot Ormr enski), nemlig fra slesvigsk Angeln, samt Ubbo Frisicus (i Søgubrot, men urigtigen sat foran, Ubbi inn friski), nemlig fra Frisia minor i det Slesvigske; derpaa følger Venden i Duc Sclavicus (Søgubrots Dúkr vindverski), samt Landskabet Jóm i Toko Jumensis; Lifland i Ger Livicus, i Søgubrot Geirr, og siden, hvilket atter her er urigtigt, Dagr lifski[1]). Nu ere Navnene hos Saxo forstyrrede ved urigtig Læsning, hvilket blandt andet sees deraf, at hans Hömi et Hösa, Thulhim, Hastinusque svarer til Søgubrots Hólmsteinn, Eysöðull, hvilket sidste tydelig ligger hos Saxo i Ösathul (Ösaðul); men i alt Fald komme vi endelig til Grenland i Norge ved Dagar grenski, til Hadeland ved Haraldus Olavo genitus ex Hatica pro-

---

[1]) Der vil imidlertid i det følgende blive en regelmæssigere Gang i Kvadet, dersom Dagr lifski, fra Lifland, antages for den rette Læsemaade, og der for ex Hatica provincia læses ex Halica provincia, fra Åland, hvorpaa da følger ex Ymica provincia, fra Ymisland, og a septentrione, fra de svenske Nordlande; jf. Alzman og Ymuman her foran S. 295.

vinoia (i Sagubrot blot Haraldr Olafson, hvortil let slutter sig i Verset: af Haðalandi); til Ymisland formodentlig ved: ex Imica regione, og Nordlandene ved: a septentrione; og efter at flere Kæmper ere opregnede, sluttes med det norske Alfheim ved: editi Gandal sene, i Sagubrot Alfarr ok Alfarinn, sýnir Gandálfs konúngs.

Ved Opregnelsen af Rings Kæmper begyndes ved Egnene omkring Vænersøen og Gøtelven, hvorpaa følger i en skraa Retning det indre af Norge op til Throndhjem; man seer dette af Sten, Wienicæ paludis accola, i Sagubrot Steinn af Væni; af Glomer Vermicus og septentrionalis Albiæ finitimi, i Sagubrot Glúmr vermski vestan af Elfinni; af Sali Gotus, i Sagubrot Sali gautski; af Haraldus Thotni editus vico og Valsten Vicensis; af Solve (der maa nemlig læses Hun, Solve, da Húnn siden nævnes i Sagubrot, S. 385), der uden Tvivl sigter til Soler; og endelig af Kæmperne e Thelamarchia, Sagubrots frá Þelamörk, eller fra de indre Dele af nuværende Thelemarken; hvorpaa da følger Kæmperne e Norvagia, det ægte gamle Norge eller Nors Vei. Til dette hører Landene fra Throndhjem af ned til Bahuslen, og de opregnes her i den gamle Sang efter deres Beliggenhed fra Nord til Syd, nemlig Throndhjem i Throndar Thrönski (Þrándr Þrænski), Møre i Thoki Möricus (Þórir Mærski), Fjordene, Fjalir og Sogn i Björn e vico Soghni, Findar maritimo genitus sinu eller Fiðr firðski[1]) og Bersi apud Falu (læs Falir) oppidum genitus[2]); Her-

[1]) Maritimus sinus er saaledes hverken Marstrand eller Vigen, som andre have gjættet.

[2]) Torfæi Hist. Norv. T. 1, S. 368. Falu kan da hverken være Fahlun eller Falköping.

deland og Rögeland i Ericus fibulator (læs fabulator), (Sögu-Eiríkr, som var herfra); Jaderen og Agde i e Yathrica provincia, Erlingær cui Colubra cognomentum erat (Erlingr snákr af Jaðri), Odd Anglus, Alf multivagus (Einar egðski, Oddr víðförli); hvorved man ligeledes vil finde, at Saxo har det ældste og rigtigste, thi hans Oddus Anglus er vel en Oversættelse af Oddr egðski (jf. Jathriæ regulus Oddo hos Saxo S. 148). Hvis man paa Kortet har fulgt foregaaende, kan man neppe tvivle om, at nærværende Udvikling er rigtig. Nu følge da Kæmperne a Thyle, eller ogsaa Sammenhængen er den, at der nævnes en Kæmpe Yvarus cognominatus Thruvar a Thyle, det er Sögubrots Einar Þrjúgr, kun at Tilnavnet er sat til et andet Fornavn. Men hvilket man end vil antage, saa nævnes strax derpaa: Mar Ruffus eo pago, qui Mithfrithi dicitur, ortus et educatus, Grombar annosus, Gram Brundeluous, Grim ex oppido Skierum apud Skagafyrchi quidem provinciam satus. Deinde Berghar vates advertitur, cui Bragi et Rankil comites adhibentur. At Sveonum fortissimi hi fuere etc. (Sögubrot har kun et Brudstykke heraf: Einar Þrjúgr, Ivar ....: skagi, d. e. Begyndelsen af Skagafylki, men som her er blevet til et Tilnavn). Hvad enten man nu finder disse Steder paa den sydlige Kyst af Norge, nemlig Thelemarken og Wigen, eller ej, saa er det aabenbart, at der maa de have ligget efter Sammenhængen i den gamle Sang, hvor de nævnes efter Steder paa Agde og foran Sverrig, og at tænke paa Island synes saa besynderligt, at man maa undre sig, saa mange store Lærde have kunnet blive hængende i denne Tanke. De her nævnte Skagefjord og Midfjord ligge vel paa Island; men de

samme Navne findes mange andre Steder; Midfjord, den midterste Fjord, og Skagefjord, en Fjord ved Skagen, ere saa almindelige, at man finder dem næsten overalt i Norden, f. E. Mæfjord, d. e. Midfjord, i Finmarken, og Skagen i det nordlige Jylland; Isefjord findes baade paa Island og i Sjælland; af saadanne enkelte Navne kan da intet uddrages tværtimod al naturlig Sammenhæng hos den Forfatter, som man vil fortolke. Disse Steder maatte findes paa Island ikke blot i Nærheden af hinanden eller paa samme Strøg, men foruden dem maatte tillige de øvrige Steder der gjenfindes, Brundelucus, som man efter al Rimelighed har holdt for at betegne et saadant, og Skjerum. Uden dette kan man endnu søge dem ligesaa vel i ethvert andet nordisk Land, som paa Island. Men det er aabenbart, at der i den gamle Sang menes den Strækning af Norges Kyst fra Øster-Agde til Folden; denne mangler nemlig endnu af det gamle Norvagia. Søge vi nu de anførte Steder paa denne Kyst, saa har allerede F. Magnusen[1]) gjort opmærksom paa, at der paa Kysten af Thelemarken ligger et Skier og Midsund, hvoraf Saxo vel kunde danne sit Skierum og Midfjord, samt paa den østlige Side af Thelemarken en bekjendt Landstrækning Skógabygð, nuvær. Skougen, hvilket uden Tvang kan være Saxos Skagafyrchi (Skagafylchi, Skogafylki); at de Former, der nu findes i den trykte Saxo, ere upaalidelige, vil man allerede have overtydet sig om. Midfjord i Sandeherred ved Tønsberg ligger søndenfor denne Skógabygð. Brundelucus er tvivlsomt; nogle holde det

[1]) Lex. myth. S. 302.

for et Tilnavn; betegner det et Steds Navn, saa kan Brunlaug (Brunlaug-Len) ligge deri. De af Saxo nævnte Steder ville da ligge i een og samme Strækning paa Kysten af Thelemarken, det eneste Sted, hvor man kan søge dem; og der kan da have staaet i den gamle danske Sang:

Str. 9. — — —

Ivar Thruvær
af Thils,
Mar myrki
af Midfirdi.

10. Glombær gamli,
Gram af Brunlaugi,
Grim af Skjerum
i Skogafylki. —[1])

55. I Sverrig adskiller Saxo Svetia (lib. 1, S. 15) det egentlige Sverrig, fra Gothia (lib. 1, S. 9) Gotland, der atter er forskjelligt fra Gudlandia (lib. 1, S. 12) Øen Gulland (Gotland, Gudland). Et Ölandia nævnes (lib. 5, S. 89), men synes efter Sammenhængen at betegne Øsysel (Eysýsla).

Fremdeles forekommer Verendia og Finnia med Indbyggerne Finnenses (som ei maa forvexles med Finni (Lapperne). Flaaden fra Gulland eller Gotland (Guttonica classis) skulde møde den svenske imellem Vic og Verendia, og Kong Rings Hær stod saaledes, at den ene Fløj naaede til Verendia (lib. 8, S. 145); Svend Grade krigede i Sverrig, anfaldt Finnia, og drog derfra til Ve-

[1]) I andet Hæfte af Danmarks Sagnhistorie vil Læseren, hvis det lykkes mig at faa det udgivet, finde den hele Sang i det gamle Sprog med flere Bemærkninger om samme.

rendia (lib. 14, S. 264); Karl af Hallandia blev indbuden af Finnenses, og disse kastede Fangerne i Floden Nyssa (sfr. S. 265. 266); disse Steder vise, at Verendia og Finnia betegne nuvær. Wärendsherred og det saakaldte Finweden (Ostbo-, Vestbo- og Sunderbo-Herreder i Smaaland[1]).

Imellem Sverrig og Norge kjender Saxo fremdeles: det nysanførte Vermia, Værmeland (lib. 5, S. 90), Helsingia, Helsingeland, hvorhen Hadding flygtede fra Svetia (lib. 1, S. 15); og han nævner sammen: Provincia Helsingorum, Jarnberorum (Islændernes Járnberaland, en Del af Dalerne) et Jamtorum, Jæmteland, cum utraque Lappia. Ogsaa i historisk Henseende er Udtrykket Lappia mærkeligt; det viser nemlig, at de Sagn, Saxo benyttede, navnlig det om Frode, henhøre til den senere Tid, hvilket næsten overalt bekræftes ved enhver Sammenligning der anstilles imellem Saxos Sagn og Islændernes.

56. Foruden de tvende Lapmarker nævner Saxo endvidere: Bjarmia og Finnimarchia; begge lægges nordenfor Lappia, længst imod Nord. Dette sees af Beskrivelsen over Kong Frodes Rige: først nævnes nemlig Jæmteland og Helsingeland med begge Lapmarker; derpaa fortælles, at Kong Frode gav Erik, foruden det egentlige Sverrig, m. m., Helsingiam cum utraque Lappia, Finniam og Estiam, og endelig tilføjes, at Kongerne

[1]) Jf. i næste Del Sverrigs Geografi og navnlig det Sted, hvor Braavalleslaget holdtes, Brávellir i Eystra-Gautland, samt Verandi og Finneiði i Smálönd.

i Bjarmia og Finnimarchia være de eneste, som unddroge sig Kong Frodes Herredømme (lib. 5, S. 89. 90. 92—93). Her finde vi tillige, at Finnia, der, som vi nylig saae, ogsaa betegner Finweden i Smaaland, nu, hvor det staar ved Siden af Estia, Estland, betegner Finland; jf. Sumblus Phinnorum rex, lib. 1, S. 8—9 og Finnia, lib. 7, S. 127. Det er saaledes aabenbart, at man i Saxos Sagn ikke maa vente, at finde bestemte geografiske Benævnelser; tvertimod, han betegner det samme Land med to Navne, og bruger en anden Gang et og samme Navn til to ganske forskjellige Lande, alt eftersom der i det Sagn, han havde for sig, har staaet dette eller hint Navn, hvilket han saa omtrent har oversat paa Latin; aldeles ligesom han snart bruger Thyle, snart Thelemarchia om samme Landstrækning, saaledes er det ham ogsaa ligegyldigt, om han siger Finnia eller Finnmarchia. Forat vide hvad han mener, maa man derfor betragte hvert Sagn for sig i sin Sammenhæng.

Folket Finni (Navnet Scritfinni er forhen anført, §. 51) beskrives i øvrigt som det yderste Folk i Nord; deres Land er næppe beboeligt; de skyde færdig med Pile, og øve Trolddom, føre et omflakkende Liv, fare paa Skier, og handle med Pelsværk (lib, 5, S. 93): med andre Ord, det er samme Folk, som Ottars og Islændernes Finnar eller nuværende Lapper.

Beliggenheden af Bjarmia sees deels af Fortællingen om Hadding, som sejlede derhen forbi Norge (lib. 1, S. 17), deels af Fortællingen om Thorkilds Rejse til Gerudsgaard, Geruthi sedes; Vejen dertil gik forbi Halogia igjennem et farligt Hav, hvis Kyst var beboet af frygtelige Trolde; derpaa kom man in ulteriorem Bjarmiam,

der beskrives som overordentlig koldt; Sneen laa der hele Sommeren; der vare store Skove, men ingen Kornavl; det var fuldt af ubekjendte Dyr og af Elve. En Elv omtales imellem Geruds og hans Broder Godmunds Boliger (lib. 8, S. 160—162). Denne Fortælling er den samme, som hin norske om Thorsten Bæarmagn, der fra Jæmteland drog til Austrvegr, og endelig kom til Kong Godmund á Glæsisvöllum i Risalandi, hvilket ved en stor Flod skiltes fra Jötunheimar, hvor Geirrød boede i Geirröðargarðar[1]); og begge ere intet andet, end Æventyr fra Middelalderen.

Fortællingen om Thorkilds Rejse til Utgarthilok (lib. 8, S. 164) viser, at Saxo ogsaa havde hørt noget om Landet Udgaard, men Beskrivelsen derover oplyser kun, at man sejlede derhen, og at det laa imod Østen. At det var en Landstrækning i eller ved Rusland, synes at følge deraf, at Kong Regner sendte den fangne Kong Daxon i Fængsel apud Utgarthiam (lib. 9, S. 175).

Om Saxos Undensakre (læs Undersakre) see Jæmtelands Geografi i følgende Del under Stedet Undurseyjar.

57. Saxos **Oriens** synes ligefrem at være en Oversættelse af Islændernes Austrvegr eller Austrlönd, og **Orientis imperium** (lib. 2, S. 22) af Islændernes Austrriki; det har imidlertid ikke saa stor Udstrækning, som Austrvegr, da det ikke indbefattede noget af Venden; thi Indbyggerne Orientales (lib. 1, S. 12) adskilles udtrykkelig fra Sclavi, Venderne, derved at Stærkodder drog med Sclavernes Fyrste mod Orientales (lib. 6,

[1]) Saga af Þorsteini Bæarmagni, Kap. 5. fgg. i Olafss. Tryggvas. 3 D.

S. 105). Der forstaas ikke ved Oriens, som man maaskee først kunde falde paa, Ottars Eastland eller Estland, thi dette nævnes særskilt med Navnet Hestia og Indbyggerne Estones. Derimod henregnes Curetes, Sembi og Sangali (læs Samgalli) udtrykkelig til Orientales, og ligge efter Sammenhængen op imod Russia (lib. 6, S. 105). Livi, som man maatte vente ogsaa her at finde nævnte, forekomme dermod i Fortællingen om Braavalleslaget i Forbindelse med Sclavi og Saxones (lib. 8, S. 145). Hvor ubestemt end da Saxos Talebrug i Almindelighed er, saa er det dog ret mærkeligt, at hans Oriens har netop samme dobbelte Betydning, som Islændernes Austrríki, af hvilket det derfor uden Tvivl er en ligefrem Oversættelse[1]).

I den senere Tid forekommer hos Saxo den samme Modsætning af Øst og Vest, som hos Islænderne; det er i det mindste en Allusion dertil, naar han om Kong Valdemar vil sige, at han var af brittisk og russisk Blod, og derved bruger Udtrykkene britannicus og eous sangvis (lib. 11, S. 207).

Den dobbelte Betydning af Sviþjóð forekommer der ogsaa Spor til hos Saxo; uden Tvivl har han oversat Ordet ved Svetia, uden at have haft nogen klar Forestilling om, at det kunde betegne to ganske forskjellige Landstrækninger; dette sees deraf, at han nævner Folket Scythæ, med hvem Kong Dian, Hellespontens Konge, paa mødrene Side var nær beslægtet (lib. 9, S. 173), med hvilket Navn der i Saxos Kilde ikke kan være andet ment,

[1]) See om Austrríki i det følgende tredie Bogs anden Hovedafdeling.

end Ishuderne (Letterne) eller efter Islændernes Udtryksmaade Indbyggerne i Sviþjóð hin mikla; og sammesteds anfører han, at Kong Regner gav Hvidserk Hellespontikernes Land, hvilken Hvidserk strax derpaa siges at regjere i Svetia, og at være bleven fangen af Daxon, Kong Dians Søn (sfr. S. 173—174); det er deraf tydeligt, at dette Svetia ikke her kan have den ellers hos Saxo almindelige Betydning af Sverrig.

Ogsaa om Kong Alfreds Germania forekommer en dunkel Forestilling i Saxos Sagn; han lader nemlig Kong Frodes Rige indbefatte Riget Russia mod Østen og strække sig til Rhenum flumen imod Vesten (lib. 5, S. 89), hvilket da netop indbefatter det samme som Alfreds Germania (§. 45); man kan nu ogsaa lettere begribe det tilsyneladende store Spring i Fortællingen om Thorkild Adelfars Rejse, da denne efter at have forladt Udgaard paa een Gang kommer til Germania (lib. 8, S. 165).

Blandt enkelte Landstrækninger nævnes oftere Russia, der vel ogsaa af og til betegner det russiske Rige i Almindelighed, med Folket Ruteni, Rutena gens. Beliggenheden deraf sees af de nævnte Byer Rotala (eller Rotula), som laa ved en stor Flod, og Peltisca (lib. 2, S. 20—22), som ere Byerne Rotula, nuværende Rotel i Estland, og Islændernes Palteska, Nestors Poltesk, nuværende Polotzk ved Düna. Folket er da enten virkelige Russer, ved Bækken Russa, omkring ved Ilmen-Søen, eller Preusser, Porussi, saa kaldte af Floden Rus, som løber søndenfor denne Landstrækning[1]). Mod Østen ligger

---

[1]) See Kortet Tabula geographica Russiæ i Schlözers Nord. Gesch.

da Saxos Holingardia (læs Holmgardia) og Conogardia (lib. 5, S. 89), der ligefrem svare til Islændernes Hólmgarðar og Kænugarðar[1]). Og mod Vesten ligger Hestia med Folket Estones, Estland, Curetia med Folket Curetes, Kurland, og det derved liggende Ölandia, Øsysel, Sembia med Folket Sembi, Samland, og Semgalla, samt Hellespontikernes Rige. I Stærkodders Sang (lib. 8, S. 152) nævnes baade Curetes (jf. S. 105) og Curii ved Siden af Estiæ gentes. Sandsynligvis har der da i den gamle Sang staaet de to Folkenavne Kirjálir og Kúrir; Suhm[2]) antager, at Saxos Curetes svarer til Kurer, og dette er i Almindelighed Tilfældet efter den Sammenhæng, hvori dette Folkenavn forekommer; Curii er da Kirjaler. Andre antage det omvendte[3]). Man kan imidlertid være vis paa, at Saxo ikke har skjelnet nøjagtig imellem begge disse Navne.

Saxos Hellespontus behøver en nøjere Forklaring. Saxo fortæller, at Kong Hadding befrigede Lokerus, Curetum tyrannus, og derpaa Handuvan, Hellesponti rex, og beleirede den i den sidstes Rige liggende By Duna urbs (lib. 1, S. 12). Hermed maa sammenlignes det aldeles tilsvarende Brudstykke i Series runica altera[4]), der ligeledes maa handle om Hadding: ..... Ellespont ok van Dynuburgh til skat. Fremdeles fortæller Saxo, at Jarmerik (den bekjendte Konge over Goterne, Eddas Jörmunrekr, Konge i Goðþjóð) stred til

---

[1]) See om disse Garderiges Geografi.

[2]) 1 D. S. 198.

[3]) Schlözers Nord. Gesch. S. 494.

[4]) Langeb. Script. T, 1. S. 31.

Søs mod quatuor fratres genere Hellesponticos, og fik Løfte paa deres Søster; at Livorum regis filius Bicco slap ud af sit Fangenskab hos bemældte Brødre; og at Hellespontici indfandt sig for at opfylde deres Forpligtelse, hvorpaa Jarmerik, efter Giftermaalet med deres Søster, drog til Germania (lib. 8, S. 156); Kong Jarmerik lod sin Dronning Svavilde (læs Svanilda, hos Jornandes Sonilda) træde ihjel af Heste; hvorpaa hendes Brødre, de samme Hellespontici, paaførte ham Krig, belejrede ham paa hans faste Borg, og saavel han, som de, afsatte Livet (sst. S. 157). Ogsaa her vide vi, hvem vi have med at gjøre; Jarmerik er nemlig den Ermanaricus nobilissimus Amalorum, der iblandt saa mange andre Folkeslag ogsaa undertvang Erulerne, et Folk der boede juxta Mæotidas paludes in locis stagnantibus, quas Græci Ele vocant, og derpaa Veneter, Anter, Sclaver, Æster, hvilke sidste beboede longissimam ripam Oceani Germanici[1]); denne Ermanaricus rex Gothorum lod en Kvinde ved Navn Sonilda, hørende til gens infida Roxolanorum, sønderrive af vilde Heste, og blev derfor dræbt af hendes Brødre Sarus et Ammius[2]), hvilke atter ere de samme, som Kong Jonakrs og Gudruns Sønner Sørle og Hamder[3]). Endelig fortæller Saxo, at Kong Regner (Lodbrog) foretog et Tog in Hellesponticos, og undertvang Hellespontum og dets Konge Dian, hvis Sønner fik Hjælp fra rex Rutenus (lib. 9, S. 172); Regner gav derpaa sin Søn Hvidserk, som nys er anført,

---

[1]) Jornandes de reb. Goth. cap. 23.

[2]) Sst. cap. 24.

[3]) Völsungas. Kap. 39.

denne provincia Hellespontiorum (jfr. S. 173), men da Hvidserk var bleven dræbt af Kong Dians Søn Daxon, foretog Kong Regner atter et Tog mod denne, sejlede desaarsag med sin Flaade in Russiam, og fangede Daxon (jfr. S. 174—175); herpaa fortæller Saxo, hvorledes Regner krigede i England og Irland, indtog Dublin, og, efterat have opholdt sig her et Aar, mediterraneum fretum pernavigans ad Hellesponticum penetravit (jfr. S. 175).

Det er da indlysende, at Saxo gav de gamle Sagn saa fordrejede, som han fandt dem for sig; at Landene ved det sorte Hav og Landene ved Østersøen i disse Sagn ere blandede, eller rettere at Begivenhedernes Skueplads er flyttet over fra hint til denne; at Saxo ikke havde nogen klar Forestilling om Landenes virkelige Størrelse, thi efterat han, efter nogle Sagn, tydelig havde lagt Hellespontus ved Østersøen, tilføjer han, at Kong Regner sejlede igjennem Middelhavet til Hellespont, hvorved han uden Tvivl tænkte paa det virkelige Sund af dette Navn ved Konstantinopel. Hans Hellespont er saaledes snart dette, snart Landene ved Palus mæotis eller Jornandis Ele, der ogsaa forekommer hos Snorre under Navnet Ellipalt, sammensat af Ele og palus, til hvilket Harald Haardraade kom, da han fra Miklegaard sejlede over det sorte Hav nordr i Ellipalta[1]). Men ligesom Roxolanernes Folk

[1]) Hkr. Harald Haardraades S. Kap. 15, jf. iøvrigt dette Sted i Grækenlands Geografi. En anden, som det dog synes fjernere, Formodning er fremsat af F. Magnusen (Lex. myth. S. 317. Anm.) at nemlig Saxos Hellespontus var fordrejet for Alabotnar, Kyrjálabotnar. Om endnu en tredie Mening, efter hvilken Saxos Hellespontiker betyde Danske fra

blive til de nordligere Russer eller Sagns Ruteni, saaledes blive og Hellespontikernes Rige i de bekjendte Sagn om Jormunrek og Atle lagte ved Kysten af Østersøen, og Hellespontum er derfor i alle disse nordiske Sagn, hvilket Torfæus[1]), Suhm[2]) og Langebek allerede have viist, Landstrækninger ved Dünafloden. Den anførte By Duná urbs eller Dynaburgh, nuværende Dünaborg ved Floden Düna, sætter desuden dette uden for al Tvivl; Landet er altsaa Strækningen omkring Dinumynni, ved hvilken Regner Lodbrog krigede[3]). Denne Forblanding af Landene ved Østersøen og det sorte Hav er i øvrigt saa almindelig, at de nordiske Geografer i Følge deraf gjøre Dyna til Donau og Dynumynni til Ostia Danubii. Saa hedder det f. Ex. i Haandskriftet Mi „Dyna, lat. Dina, hodie Donau. Dinamynne, ostia Danubii, ubi per Bulgariam profluit, et 7 v. 6 effluentiis in mare Nigrum labitur." Ligeledes siger Bjørn (paa anførte Blad): „dan[illegible] en vær kollum dynu." Og paa samme Maade beretter Svend Aagesen, at den danske Konge Olaus undertvang alle de omliggende Lande, og udstrakte sit Herredømme i en Strækning af syv Dages Reise ultra Danubium, hvorved man ligeledes maa forstaa Floden Düna[4]). Man

Om Hveen og altsaa Hellespontus Øresund, see Grimms Heldensage, S. 45 fgg. See ogsaa P. E. Müller om Saxo, S. 127. 130. 157. Sagabibl. 2 D. S. 87 fgg.

[1]) Series, S. 355.

[2]) Krit. Hist. 3 D. S. 631—633.

[3]) Krákumál, Str. 3.

[4]) Sven. Ag. cap. 2, hos Langebek S. 48; jf. Suhm, 1 D. S. 465.

vil vel derfor neppe kunne komme den rette historiske Mening nærmere, end her er forsøgt.

Man vil nu ogsaa let indsee, hvorledes Saxo kunde komme til at oversætte Holmgard ved Byzantium, Græcorum principum sedes (lib. 3, S. 45), samt at dettes virkelige Beliggenhed enten maa søges i selve Norden, naar der f. Ex. fortælles, at Billedet af Odin, som havde sit Sæde apud Upsalam, af Nordens Konger sendtes til Byzantium (lib. 1, S. 13); eller i nuværende Rusland, naar f. Ex. Starkodder, hvis Bedrifter efter de senere Sagn flyttedes over til de østlige Lande, forbandt sig med Vinus, Sclavorum rex imod Orientales, overvandt Kæmpen Visinnus ved Anafjall i Russia, stred dernæst apud Byzantium med Kæmpen Tanna, og vendte sig derpaa til Polonia, hvor han overvandt Kæmpen Vasce, som Teutones kalde Vilze (lib. 5, S. 105). Af det sidste Exempel seer man nemlig, at det er Folkenavne, som her ere gjorte til Personer; Vilze er Folket Wilzer eller Welter (§. 47); Tahmi kaldes de Letter, som bo paa Grændsen mellem Litthauen og fordums polsk Liefland[1]), deraf kunde hos Saxo let dannes Tanna, for hvilket der vel ogsaa skulde læses Tamma; den Egn, hvor dette Folk boede, viser da ogsaa, hvor hans Byzantium i denne Forbindelse maa være at søge[2]).

58. Naar Saxo i de gamle Sagn fandt Udtrykket Hunaland og Folket Huner for sig, saa oversatte han det snart ved Huni eller Hunni, snart ved Pannonia og Pannonii; for Saxo var det det samme, som Attilas

[1]) Lettisch-Litterär. Magaz. 3tes Stück, S. 24—25.

[2]) Jf. Suhms Krit. Hist. 3 D. S. 148—149. 153—154.

Hunner eller som Ungarn. Han fortæller, at Hun, rex Hunorum, i hvilket Kongenavn da atter Folkenavnet ligger, forenede sig imod Frode med Olimar, rex Orientalium; imod denne sidste seilede Kong Frode fra Danmark forbi de Øer, som ligge imellem Danmark og Oriens, undertvang ham, og holdt derpaa et Slag med Kong Hun, i hvilket Slag med Folket Huni tre af Ruslands (Russiæ) Floder bleve fulde af Lig; siden satte han den fangne Konge Hun over Saxland (lib. 5, S. 68. 86. 89). Dette Huneland og Fortællingen om det der holdte Slag er da det samme som Hervararsagas; men det strakte sig efter Saxo helt over til Rusland, efter Hervararsaga laa derimod Vindland derimellem. Paa et andet Sted, i Sangen om Braavalleslaget, nævner Saxo, tilligemed Regnaldus Ruthenus, Rathbarthi nepos (i Sögubrot Rögnvaldr hái eða Raðbarðr hnefi), og med Thririkar (læs Erikar, i Sögubrot Eirikr helsingr) en Læso (Sögubrots Lesir; Lefy, som ogsaa forekommer hos Saxo, er en Læsefeil), og kalder ham Pannoniorum victor (lib. 8, S. 145); her føres vi altsaa, Pannoniens Navn uagtet, over til det nordiske Huneland, og i den gamle Sang har der uden Tvil staaet Húnadólgr.

59. De vendiske Lande ved Østersøen hedde hos Saxo Sclavia med Folket Sclavi. Disse adskilles, som vi have seet, fra Orientales, ligesom Sclavia paa den ene Side fra Polonia[1]), paa den anden fra Saxonia eller Saxland med Folket Saxones (lib. 1, S. 18). Helge Hundingsbane bekrigede først Scalcus, rex Sclaviæ, og

1) Jf. lib. 12, S. 225, hvor Bugislav anføres som princeps Polonorum og Jartislav som rex Sclaviæ.

overvandt derpaa Hunding, en Søn af Sitric (Sigtryg), rex Saxoniæ, apud Stadium oppidum (lib. 2, S. 28); Saxos Hundland er da forskjelligt fra Hunaland, og udgjorde en Deel af Saxland. De tydske Folk kaldes med et almindeligt Navn Theutones (lib. 1, S. 5)[1]). De ældste Franker forekomme ikke; thi naar Saxo nævner regnum Francorum, saa mener han dermed det store frankiske Rige under Karl den store (lib. 8, S. 167).

60. Modsat Oriens (Austrlönd) staar Occidens (Vestrlönd) eller Vesterlandene, uden at Saxo bestemt angiver, hvilke Lande det indbefattedes derunder. Dog høre hertil især: Britannia eller Anglia med Folket Britanni eller Angli, efter hvilke Landet fik Navn (lib. 1, S. 5); Saxos Britannia indbefatter altsaa England i Almindelighed, og betegner ikke, som Islændernes Bretland, Wales i Særdeleshed. Derimod forekommer dette i Udtrykket Gallicana virtute eller vælske Hjælpetropper, af hvilke Kong Ella understøttedes mod Regner Lodbrog (lib. 9, S. 175). Til Britannia grændsede Scotia eller Scotica regio (lib. 2, S. 25—27; lib. 5, S. 95), som igjen er forskjelligt fra Petia eller Pikternes Land, hvilket nævnes tilligemed Øgrupperne Insulæ Australes eller Meridianæ og Orchades (lib. 9, S. 171). Irland hedder Hybernia med Folket Hyberni (lib. 4, S. 67; lib. 5, S. 95, hvor ogsaa Folket beskrives). Det franske Normandi kaldes Normannia (lib. 10, S. 193).

Til Occidens regnedes fremdeles, ligesom hos Islæn-

[1]) Først senere nævnes Provincia Albiæ Slesvicoque interjecta eller Holsten, og Folkene Fresones, Nordfriserne, cum Holsatiis ac Dytmersis (lib. 13, S. 281. 282).

derne, Fresia, Frisland; thi dette Land bekrigede Kong Frode, da han efter Orientens Undertvingelse ogsaa vilde indlægge sig Berømmelse i Occidenten; naar man herfra gik op ad Rhinen, Rhenus, kom man ind i Germania (lib. 2, S. 25). Folket kaldes Fresi, hvilket Udtryk da er forskjelligt fra det nysanførte Fresones eller Beboerne af det danske Frisia minor. Flandria, Flandern, forekommer først senere (lib. 11, S. 214).

De sydligere og østligere Lande, som Italia, Græcia, o. s. v., der først senere forekomme i Saxos ren historiske Fremstilling, ligge udenfor nærværende Omridses Hensigt, der kun gaar ud paa at meddele en Oversigt af Landene i Sagnperioden. Efter saaledes at have afsondret Betragtningen af Islændernes og Saxos geografiske Forestillinger i den ældste Tid, ere vi i Stand til i følgende Del at meddele en systematisk, sammenhængende og klar Fremstilling af Nordboernes Kundskab om Verden efter de egentlig historiske Skrifter.

Rettelser og Tillæg.

S. 37 Lin 9 nedenfra for Skarfven læs Dvarken.
— 42 — 1 — læs Dano-Norveg.
— 95 — 12 for Montrellar skal formodentlig læses Pontrellar.
— 119 — 6 læs Rügens.
— 150 — 22 — *sund*.
— 170 — 22 Overensstemmelsen imellem Navnene Odinn og Utis kan bortfalde, som maaskee vel langt hentet.
— 179 — 3 nedenfra læs *baðmr*.
— 185 — 1 læs i Kultur.
— 259 — 13 — kona.
— 293 — 4 — fildigere.
— 297. Beviset for at Saxos Thylenser ikke ere Islændere kan fuldstændig kun føres ved en historisk Betragtning over, hvorledes de ældste historiske Sagn opstode, udbredte sig og endelig bleve opskrevne i Norden, hvilken ej kan meddeles her i en blot geografisk Undersøgelse. Kun de tvende Kjendsgjerninger tror jeg endnu at burde gjøre opmærksom paa: at den første Halvdel af Saxos Værk aabenbar viser, at han ikke af nogen Islænder erholdt Underretning om de islandske Fremstillinger af den ældste danske Kongerække; og at Islænderne, ligesom Saxo, samlede de paa Nordens Fastland udbredte Sange og Sagn, og oversatte og bearbejdede dem, han paa Latin og de paa Islandsk.

